

DE OPKOMST
VAN HET
NEDERLANDSCH GEZAG
IN
OOST-INDIE.

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT HET OUD-KOLONIAAL
ARCHIEF.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

JHR. MR. J. K. J. DE JONGE,
Adjunct-Rijks-Archivaris.

ZESDE DEEL.

's GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.

MDCCCLXXII.

V O O R R E D E.

In dit deel wordt het tijdvak behandeld, dat besloten ligt tusschen 1646, toen de vestiging van het Nederlandsch gezag te Batavia, door contracten met Bantam en Mataram was erkend en 1676, toen de eerste groote oorlog, door de Compagnie op Java gevoerd, een aanvang nam.

Ik ontveins mij niet, dat er in dit deel, bladzijden gevonden worden, die moeilijk aan het verwijt van langdradig te zijn, zullen ontkomen.

Er zijn gedeelten, in wat thans het licht ziet, waarin bijna uitsluitend gehandeld wordt over politiek en administratie en dan nog wel over de eigenaardige politiek en administratie van de Oost-Indische Compagnie en hare Ministers. Noch politiek, noch administratie, behooren tot het gebied der Muzen.

Aanschrijvingen en adviezen, over koerswaarde van het geld, over justitie, over twisten met de kerk, over kolonisatie, over vrijen en bedwongen handel, zij mogen niet vermakelijk zijn, zij eischen niettemin de aandacht, omdat daarin de beginselen, waarnaar de Oost-Indische Comp^e. handelde en bestuurde, voor een deel liggen uitgedrukt.

Feiten en handelingen zijn niet te verstaan, indien men de beginselen niet kent, waaruit de feiten voortspruiten en waardoor de handelingen worden beheerscht.

De beginselen, de feiten en de uitkomsten van dit tijdvak, dat men den bloeitijd der Compagnie pleegt te noemen, meer van nabij beschouwd, zouden den onbevooroordeelde tot het eenigzins paradoxaal besluit kunnen leiden, dat de Oost-Indische Comp^e. eigenlijk nooit een bloeitijd heeft gekend; want dat, wat men den bloeitijd der Comp. noemt, slechts een tijd van uitwendigen luister en glans, maar niet van inwendige gezondheid is geweest.

Te midden van dat tijdvak, ontwaart men met bevreemding, dat de Comp^e., ondanks haar krachtig monopolie-stelsel, ondanks hare middelen, eene gezonde, krachtige en onkunstmatige mededinging, zelfs tegen een Sultan van Bantam, die dan toch in vergelijking met de Comp^e. niet meer dan een „roitelet” was, niet kon volhouden.

Het werd duidelijk, dat de waarborg van een monopolie,

te krachteloos was, om daarmede alléén, de concurrentie, zonder de hulp van het geweld te kunnen bestrijden; dat de vereeniging van koopman en van soeverein, in één ligchaam, niet alleen botsing tusschen belang en plicht deed ontstaan, maar ook den koopman verarmde en den soeverein verlamde.

Uitbreiding van gezag werd onvermijdelijk, opdat het monopolie gehandhaafd en de mededinger van de handels-uitwegen verwijderd zou kunnen worden.

Maar uitbreiding van gezag eischte geld, veel geld, en het kapitaal daaraan besteed, moest aan den handel worden onttrokken.

Zoo dwaalde men steeds dieper in het lianenwoud eener onnatuurlijke, kunstmatige en ongezonde staat- en staathuishoudkunde, omdat men zich niet stoutmoedig van dwalingen, vooroordeelen en overleveringen wist los te wringen, noch bruggen en overgangen te bouwen om uit het bosch in het vrije veld te geraken.

Met dat al, ondanks dat al, de mannen der Oost-Ind. Comp^{le}. hebben veel tot stand gebragt; zij hebben het gezag over Neerlands-Indie, het bezit vooral van het vruchtbare en prachtige Java, ons nagelaten. Wie weet, of de geslachten, die na ons komen zullen, wanneer zij op hunne beurt ons zullen beoordeelen en eene parallel zullen trekken tusschen de mannen der Oost-Ind. Comp., die kinderen waren hunner eeuw, gelijk wij

zijn van de onze, niet een ongunstiger oordeel zullen vellen over ons, die met zooveel meer wetenschap der zamenleving toegerust, slechts met zoo veel moeite, na zoo lang dralen en weifelen iets, en dan nog dikwijls als het reeds te laat is, weten tot stand te brengen.

's GRAVENHAGE, October 1872.

I N H O U D.

TIENDE HOOFDSTUK	Blz.	I
ELFDE HOOFDSTUK.	"	LI
TWAALFDE HOOFDSTUK	"	XC
ONUITGEGEVEN STUKKEN.		
I. De vergadering der XVII Bewindhebbers van de Gen. O. I. C. aan Gouverneur-Generaal en Rade, dd. Amsterdam, 9 November 1647	"	1
II. Dezelfde aan dezelfden, dd. 22 September 1648	"	2
III. Dezelfden aan dezelfden, dd. 29 Maart 1649	"	4
IV. De Gouverneur Generaal Cornelis van der Lijn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (IIH. XVII), Batavia, dd. 18 Januarij 1649	"	8
V. Dezelfden aan dezelfden, Batavia, dd. 31 December 1649	"	11
VI. De vergadering der XVII Bewindhebbers aan GG. en Rade dd. Amsterdam, 26 April 1650	"	13
VII. De GG. Carel Reiniersz. en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (III. XVII), dd. Batavia, 19 December 1651	"	18
VIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 24 Januarij 1652	"	21
IX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 31 Januarij 1653	"	25
X. De (provisionele) GG. Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers (kamer Amsterdam), dd. Batavia, 19 Januarij 1654	"	36
XI. Dezelfden aan de Bewindhebbers (III. XVII), dd. Batavia, 19 Januarij 1654	"	38

XII. De GG. Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan dezelfden, dd. Batavia, 7 November 1654	Blz. 43
XIII. Drie brieven door Rijklof van Goens geschreven aan den GG. Joan Maetsuyker en Rade van Indie, gedurende zijn gezantschap aan den Soesochoenau, 8 September, 10 September en 30 September 1654	46
XIV. De GG. Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (III. XVII), Batavia, dd. 24 December 1655.	53
XV. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 4 December 1656	65
XVI. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 17 December 1657.	67
XVII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 14 December 1658.	72
XVIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 16 December 1659.	78
XIX. Contract met Bantam, 10 Julij 1659	83
XX. De GG. Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (III. XVII), dd. Batavia, 16 December 1660.	86
XXI. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 22 December 1661.	89
XXII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 26 December 1662.	93
XXIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 21 December 1663.	97
XXIV. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 25 Januarij 1667	102
XXV. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 5 October 1667	107
XXVI. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 6 December 1667	108
XXVII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 16 October 1668	110
XXVIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 1 December 1668	113
XXIX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 17 November 1669.	115
XXX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 19 December 1671.	119
XXXI. Dezelfden aan dezelfden, dd. 31 Januarij 1672	121
XXXII. Dezelfden aan dezelfden, dd. 17 November 1674.	123
XXXIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 31 Januarij 1675	127
XXXIV. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, ultimo Februarij 1675.	129
XXXV. Praeparatoire consideratien ende advys wegens de Nederl. Colonie in dese Indische gewesten, tot examinatie en correctie voorgesteld aan d'Ed. Heer GG. Joan Maetsuyker en d'Ed. IIII. Raden van Indie, door d'Ed. Pieter van Hoorn. Uit India overgekomen a°. 1675.	130
XXXVI. De GG. Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (Heeren XVII), dd. Batavia, 7 Febr. 1676.	147
XXXVII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 3 October 1676.	150
XXXVIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 28 November 1676.	153
XXXIX. De Vergadering der XVII Bewindhebbers van de G. O. I. Comp. aan GG. en Rade van Indie, dd. Amsterdam, 21 Oct. 1676.	157

XL.	Ordre en Reglement ter Vergadering van de Seventiene enz., opgesteld en gearresteert op: den inlaatsen handel in India en bysonderlyck van cleeden en lywatan; voorts vaderlantse drinckwaren en coopmanschappen; item tot weeringe van den particulieren handel van 's Comps. Ministers; soo oock tegens de praght en costelyckheyt en eyndelyck inbindinge en besnoeijuge van vele onkosten en lasten, dd. October 1676	Blz.	160
XLII.	De GG. Joan Maetsnyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers (HH. XVII), dd. Batavia, 5 Julij 1677.		166
XLIII.	Uittreksels en aantekeningen uit de brieven en papieren van Japara en Java's Oostkust, bij GG. en Rade ingekomen (1665—1676), n ^o . 1—54.		172
XLIII.	Uittreksels en aantekeningen uit de brieven en papieren van Bantam, bij GG. en Rade ingekomen (1671—1676), n ^o . 1—31.		207
XIV.	Staat, opgenomen en bijéengebragt uit de boeken der Gen. O. J. Comp. door den advokaat der Comp. P. van Dam, over de jaren 1640—1702, waaruit hier medegedeeld de jaren 1651—1677, enz.		220

ERRATA EN NALEZINGEN.

Bladz. 32,	regel 2 noot	<i>staat:</i> Soesochoenang	<i>lees:</i> Soesochoenan.
• 33,	• 6 v. o. noot	• toc	• toc.
• 46,	• 7 v. b.	• Maatsuyker	• Maatsuyker.
• 53,	• 7 v. o.	• Bevelhebbers	• Bewindhebbers.
• 204,	• 1 v. b.	• Japara	• 53. Japara.
• 204,	• 13 v. o.	• 23	• 54.
• 207,	• 12 v. b.	<i>staat:</i> XLII. Uittreksels, enz.	• XLIII. Uittreksels, enz.
• LXXIII,	regel 2 v. o.	<i>staat:</i> <i>dit zijn</i>	• <i>die zijn,</i>

Bij deze gelegenheid wensch ik ook nog eene onjuistheid te verbeteren, welke voorkomt in Deel IV (I), blz LXXVI; alwaar ik, van de onderhandeling tusschen de Republiek en Engeland in 1615 sprekende, van Grotius gezegd heb, dat hij toen in het belang der Noordsche visscherijen zijn *Mare liberum zamenstelde*. Deze lapsus calami deed mij eene onjuistheid zeggen en brengt mij in tegenspraak met, wat door mij op blz. LXXI van Deel IV (I) reeds gezegd was. Men leze dus: op blz. LXXVI, Deel IV, regel 8 v. o., in plaats van: „bijna juist op hetzelfde oogenblik, waarop bij (Grotius) in het belang der Noordsche visscherijen zijn *mare liberum zamenstelde*”, het navolgende: „bijna juist op hetzelfde oogenblik, waarop hij eene Hollandsche vertaling van zijn *Mare liberum* in het licht gaf”.

TIENDE HOOFDSTUK.

In vrede en vriendschap, zoowel met den Soesoehoenan in het Oosten, als met den Sultan van Bantam in het Westen, leefde Batavia, sedert het sluiten der vredes-contracten van 1646 en 1645. De stad kon zich nu rustig en in vrede ontwikkelen. Peper en rijst kwam er in overvloed uit het noorden, het oosten en het westen. Specerijen bekwam men, zoo veel als men verkoos. De ommelanden van Batavia konden nu, „in alle vryigheid tot groot soulaes en genoegten der ingezetenen” worden gebruikt. Er werd dapper gegraven, getuind en vele velden werden met suikerriet beplant. Vooral de Chinezen, die men door verlaging van het hoofdgeld, naar Batavia had gelokt, legden zich toe op de suikercultuur. De suikerproductie rondom Batavia nam buiten verwachting toe. De oogst, die in 1648, 24,500 ponden suiker opleverde, steeg in 1649 tot ruim het dubbel, tot 598,221 ponden, en beliep in 1652 reeds 9698 pikols of 969,800 ponden. „In somma, God lof,” zoo schreef de Gouverneur-Generaal van der Lyn, „wy beleven in Batavia „een florissante eeuw”. Zoo gunstig luidde het officieel verslag der Hooge Regering. De meer officieuze berigten fluisterden echter van zwakheid en weifeling bij de regering, van verzet bij de geregeerden, voor zoover dat toen bestaanbaar was, van gemis aan samenwerking tusschen hooge en lagere ambtenaren, van verval in den handel en van groote misbruiken. Was welligt de toe-

stand „florissant” voor de dienaren van de Compagnie, voor de Nederlandsche volkplanting was hij dat niet. Integendeel, er werd eene sterke terugvloeiing naar het moederland, van de met zoo veel moeite op Batavia gevestigde vrijburgers waargenomen. „Verbeterde Batavia dagelijks, zoo in neringe van „binnen, als landbouwerij van buiten; de stad van binnen „door verzameling van velerlei natien, van buiten door de „Chinezen, die de velden alomme cultiveerden, de Nederland- „sche burgerij scheen daartoe weinig lust te hebben; zij zag „slechts uit,” zoo heette het, „naar het op gemakkelijke wijze „verzamelen van middelen in Indie, om die in Nederland te „gaan verteren; zonder dat zij te eeniger tijd besluiten kon „om Batavia te helpen stabilieren. Zoo lang de leden arm „zijn, houden zij zich bezig, om middelen magtig te worden; „maar die bekomen hebbende, beginnen zij tegen de Com- „pagnie en tegen de ordre van Heeren Meesters te maligneren, „en als zij eindelijk bemerken, dat zij hun oogwit niet kunnen „bereiken, vertrekken zij vol misnoegen naar het moederland.”¹ Zoo ongeveer was het oordeel der Hooge Regering over de Nederlandsche burgerij te Batavia. Het oordeel dier burgerij over de Hooge Regering luidde eenigzins anders. Zij beweerde, in eene remonstrantie, onder dagteekening van 10 Januarij 1650, aan het opperbestuur in Nederland niet alleen, maar ook aan de Staten-Generaal ingeleverd, dat Heidenen² en Mooren boven haar werden begunstigd en zij verzocht althans met dezen daarin te mogen gelijk gesteld te worden; dat zij nevens dezen, vrij heen en weder mogt varen en handel drijven op al zulke plaatsen als haar, vroeger ten tijde van wijlen den heer generaal Coen, „gelicentieerd” was geweest. Ook beklaagde de

¹ Algem. missive van GG. C. van der Lyn en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers, dd. Batavia, ult. December 1649, n^o. V der gedr. stukken.

² Hiermede werden vooral de Chinezen bedoeld, over wier bevoordeeling, volgens de beweringen der burgerij, men kan nazien den brief van het opperbestuur aan de Hooge Regering, dd. 26 April 1650, n°. VI.

burgerij zich, dat: „naardien de arme burger niet anders had „om van te leven, dan de landbouw, de timmering van huizen „en het stellen van penningen a deposito;” zij daarin werd belemmerd door de mededinging van de dienaren der Compagnie, „vermits 's Comp^s. dienaren dit werk zoo groot en grof onder- „namen, niet alleen tot schade van den burger, maar ook tot „groot nadeel van de Compagnie, dat bijna de halve stad en de „meeste landen rondom Batavia, in eigendom of bezit waren „van die ambtenaren der Comp., zoodat de grootste voordeelen „en winsten den burger aan alle zijden zeer beklagelijk werden „onttrokken.”¹ Zonderlinge staaltjes van de wijze, waarop sommigen van Comp^s. dienaren zich van eenige, rondom Batavia gelegen, landen meester maakten, worden er bijgebracht. Een daarvan bewijst, hoe men de kennis van het Mohammedaansch regt ten nutte maakte, om zich ten koste van anderen te verrijken. Men vindt namelijk verhaald, „van een arm burger, „die om zijn kost wroette,” en een stukje land bezat, dat hij van zijn voorzaat had verkregen; doch dat hij, door gebrek aan kapitaal of uit andere oorzaken, een tijd lang niet had bebouwd en dat dien ten gevolge verwilderd en met alang-alang was begroeid. Die burger wenschte eindelijk dat land weder te doen bewerken en kwam daartoe met eenige Javanen overeen, dat zij voor het tiende deel van den oogst, als loon, het land schoon zouden maken en met paddie beplauten. Doch anderen, magtiger dan de arme burger, zouden daarop de Javanen hebben aangestookt, om aan de gesloten overeenkomst niet te voldoen; maar integendeel het land voor zich te behouden, op grond, dat het volgens het Mohammedaansch regt, woest land was en hij, die leven geeft aan woest land, daarop regten verkrijgt. Deze wetsuitlegging viel in den smaak der Javanen, zij volbragten met goed gevolg

1 Onder de groote grondbezitters te dier tijde wordt door van Dam, den advocaat der Comp., genoemd, de eerste raad en directeur-generaal, François Carou.

deze quasi-regtskundige operatie en verkochten het land onmiddelijk voor een spotprijs, aan de eerste uitvinders van dit regtsbetoog. Uit de remonstratie der burgerij van Batavia bemerkt men, dat Jan Pietersz. Coen nog in 1650 leefde in de overleveringen van de Nederlandsche volkplanters. Als eene ster, wier licht nog gezien wordt lang na haar verdwijnen, zoo bespeurt men van zijn stelsel ook nog bij het opperbestuur in Nederland, in 1649 en 1650, een flauw afschijnsel.

De vergadering der XVII schreef op 23 September 1649 aan den Gouverneur-Generaal van der Lijn en aan de Raden van Indie: „Uw schrijven, dat de stad Batavia in nering en „in landbouw zou toenemen, waartegen UwEd. sobere opinie „koesteren van de Nederlandsche burgerij aldaar, die zich be- „klaagt, dat vreemde natien voorgetrokken en zij terug gezet „wordt; wat daarvan zij, zullen UEd. het beste weten; doch „het is altijd zóó, dat bij tijden van wijlen den heer Gene- „raal Coen en van eenigen zijner opvolgers, aan de Bata- „viasche burgerij in hare teedere beginselen de hand geboden „is, en haar de middelen zijn aangewezen, om buiten laste „van de Comp^{ie}. te kunnen bestaan, waaruit met den tijd wat „goeds was te wachten; maar wat bij den een is opgerigt, „is bij den ander weder onder den voet geraakt. Tot meerdere „verzekering van Batavia, het algemeen rendez-vous van de „Compagnie, is er ten hoogste aan gelegen, dat de Neder- „landsche burgerij, zooveel als dit buiten aanmerkelijk nadeel „en schade van de Compagnie kan geschieden, worde be- „schermd en haar het hoofd worde opgehouden. Om de Ne- „derlandsche kolonien, zoo op Batavia als elders in Indie, „te bevorderen, hadden wij een concept gemaakt, dat wij U „hebben toegezonden, om daarover Uwe overwegingen en be- „schouwingen te ontvangen, vóór dat wij in dit gewigtig punt „een besluit nemen.”

Werkelijk was de atmosfeer in de Kamer der XVII sedert 1631 weder veranderd. Het oude vraagstuk over „de openinge

„van handel voor de vrije lieden en het stabilieren van kolonien, volgens de concepten door den heer Generaal Coen, zaliger, a^o 1623 ingeleverd”, was in 1644 in de vergadering der XVII weder ter tafel gebracht. Er kwam echter aanvankelijk niet veel uit voort. Eerst op den 7 November 1647 was men zoover gevorderd, dat er een „concept” door de heeren gecommiteerden uit de XVII opgesteld en door gecommiteerden uit de verschillende Kamers overgenomen, kon worden geresumeerd. Men besloot daarop, dit „concept aangaande het „open stellen van den vrijen handel in Indie, op de plaatsen „daarin uitgedrukt”, met de eerst vertrekkende schepen, aan de Hooge Regering te zenden, opdat de Gouverneur-Generaal in Rade het zoude onderzoeken en daarop, „pro et contra” schriftelijk „consideratie en advies” nog voor het einde van het jaar verzenden. ¹

De Gouverneur-Generaal van der Lyn, had echter aan die opdracht niet voldaan. Voor deze nalatigheid ontving hij de berisping van het opperbestuur. „Waarom gij dat niet gedaan hebt, is ons niet duidelijk. De redenen, die UEd. daarvoor opgeeft, dat gij, namelijk, eerst ons besluit verwacht, om daarna Uw gevoelen mede te deelen, opdat gij van onkundigen niet ten ontijde mogt worden gereprocheerd, schijnt vreemd. UEd. schijnt te verlangen, dat *wij eerst* zullen besluiten en *dan Uw* advies vernemen; maar hij, die een goed besluit wil maken, dient te voren, door hen, die kennis van zaken behoort te hebben, eerst wel geïnformeerd en met „goed advies gesterkt te worden”. ² Er bestonden echter ook nog andere redenen van ontevredenheid over van der Lyn, bij het opperbestuur. Dit blijkt duidelijk uit de aanschrijvingen, die aan den opperlandvoogd werden toegezonden; doch waar-

¹ Resol. der III. XVII, 9 Sept. 1644, 28 Aug. 1645, 8 Maart 1646, 31 Julij 1646, 30 Sept. 1647, 7 Nov. 1647.

² Brief der III. XVII aan den GG. en Rade, dd. 23 Sept., 1649, boven vermeld.

van die van 29 Maart en 23 September 1649 wel de scherpste waren.

Reeds in het volgende jaar 1650 werd dan ook van der Lyn, zoo als het heette, op zijn verzoek teruggeroepen en tegelijk de vriend van den opperlandvoogd, de directeur-generaal François Caron, in zijne betrekking geschorst.¹ In plaats van van der Lyn, werd de Raad van Indie, Carel Reiniersz., bij surrogatie benoemd. Deze voldeed reeds in 1651 aan den, nu ook bij hernieuwde instructie, opgedragen last en zond een zestal consideratien en adviezen van de leden der Hooge Regering over het provisioneel concept tot het oprigten of voortzetten van Nederlandsche kolonien in Indie, aan het opperbestuur in Nederland. Deze zes adviezen waren opgesteld door den Gouverneur-Generaal Carel Reiniersz. en door de Raden van Indie, Joan Maatsuyker, Gerard Demmer, Joan Cunaeus, Willem Versteghen en nog eenen, wiens naam niet genoemd wordt. Aan breedsprakigheid ontbrak het dezen heeren niet; opmerking verdient het tevens dat men hunne redeneringen telkens ziet afstuiten op het monopolie-stelsel, waarop de Oost-Indische Comp. was gegrondvest. De adviezen zijn te lang en niet doorgaans genoeg belangrijk, om in hun geheel te worden medegedeeld. De hoofdargumenten en de conclusien mogen echter niet onvermeld blijven. Zij zijn eene belangrijke bijdrage tot de kennis van de koloniale politiek en de staathuishoudkundige denkbeelden van dien tijd.

Het eerste advies was dat, van den opperlandvoogd Carel Reiniersz. „Deze stelde in zijn geschrift voorop, dat, om koloniën in Indie te vestigen, er meer volk en eerlijke huisgezinnen uit Nederland werden vereischt. Deze lieden zouden ongetwijfeld van gering vermogen zijn, wjl welgestelde lieden niet zouden opstaan en overkomen, indien zij geen zekerheid van

1 Brief der H. H. XVII aan de Hooge Regering in Indie, dd. 26 April 1650. De advocaat van Dam in zijn meerverm. handschrift zegt, Boek III, Cap 1, blad 13: „Voorn. heer van der Lyn, in het voors. bewind en directie het meeste genoegen en de gerequireerde voldoeninge niet toebrengende, heeft men hem gelicentieert”, enz.

„of althans geen vooruitzicht hadden op verbetering in hun lot.
 „Hierop nu, zegt Reiniersz., is weinig uitzigt. Het leven in
 „Indie is duur, werken willen de Nederlanders in Indie niet,
 „en al wilden zij handenarbeid verrigten, zij zouden met de
 „Chinezen niet kunnen mededingen. Er blijft dus voor hen over,
 „handeldrijven; maar daarvoor is in de eerste plaats noodig
 „liberteit in negotie in die koopmanschappen, welke voorkomen
 „in de plaatsen hunner residentie, en ten tweede, openstelling
 „der zeevaart tot vrije frequentatie van eenige plaatsen onder
 „dragelijke voorwaarden. Maar nu zijn de plaatsen, waar de
 „Comp. den handel vrijlaat of vrij wil laten, of moeilijk te
 „bevaren, of onvoordeelig, of plaatsen waar de handel in handen
 „is van anderen, die goedkooper varen. Slechts sommige plaatsen
 „en vaarten zullen eenig gering voordeel aan de burgers op-
 „leveren, tenzij meer vrijheid worde verleend”. Teregt voegt nu
 Reiniersz. daarbij: „Edoch het is genoegzaam ende notoir bly-
 „kende uit de, soo nu, als voor desen overgecomen advysen
 „ende schriften, dat het haere Ed. HH. Meesters maximen syn ende
 „zy als in reden gefundeert, vastgesteld hebben, omme met het
 „nieuw geobtineerde 25jarich oetroy, geene de minste infractie
 „ofte krenkinge te gedoogen in de proffytten van den Indischen
 „handel; maer die uyt alle deelen den participanten buyten
 „iemand, alleen te laten gauderen, dienvolgende alle openstel-
 „lingen ende liberteyten in de frequentatie en de commercie ter
 „zee, genoegzaam in 't geheel, of eenige voordre liberteyten
 „als haer Ed. voordraagen, ontseyt worden; buiten 't welck doch
 „geen middel is voor den Borger, om eenigsints te mogen ofte
 „connen bestaen, weshalve oock alsoo naer overlegh van saecken
 „ende gespeculeert hebbende op 't geene in desen mochte dienen
 „ende oirbaar wesen, soo can uyt versheyden consideratien
 „niet anders bevinden of sal het rechte doelwit van de Heeren
 „onse Meesters, haer Ed. intendit in dese landen seer beswaer-
 „lyck uyt te wercken wesen, door stichtinge ende oprichtinge
 „van Colonien.”

„Indien het doel der heeren meesters is, om den staat „der Comp. in Indie te brengen tot het meeste voordeel en „proffijt der „participanten”, dan achtte Reiniersz. daartoe „heter, het stichten van kolonien, als te bezwaarlijk, na te „laten en ter zijde te stellen en de plaatsen en vastigheden „der Comp. ieder naar vereischt desselfs gelegenheden, tot „defensie, met eygen gegagiërde dienaers te verzorgen en „by getrouwe dienaers, de negotie allesints door geheel India „onverminderd, buyten iemand, alleen behoudende, met ijver „te doen betrachten.”

Het Raadslid Gerard Demmer beschouwde de zaak uit een eenigsins ander standpunt.

Hij stelde zich voor, dat het oogmerk van de Comp., met het stichten van kolonien, wel geen ander zou zijn, „dan daar- „door den staat der Comp. in Indie te bevestigen ende in de „zwaar dragende lasten, van jaarlyks zoo groote menigte van „volk uit Nederland te zenden, door aangroeijende inboorlingen „te soulageren, of ook bij schaarsheid van volk in Nederland, „de Comp. te versterken door de opkomelingen in Indie.”

„Deze inzigten zijn goed”, zegt Demmer; „maar hoe en op „welke wijze, vraagt hij, zal men die ten uitvoer leggen. Niet „door openstelling van handel op een beperkt aantal plaatsen, „en vooral niet op die plaatsen in het concept der Heeren XVII „opgenoemd. De voordeelen daar te behalen zijn te gering en „de onkosten, die de burgers moeten dragen te groot, hoofd- „zakelijk omdat zij zich in de magazijnen der Comp. voor „reederij en uitrusting moeten voorzien. Indien men den vrijen „handel der burgers wil doen slagen, dan moet men aan de „burgers ook toestaan een schip met scheepsuitrusting en vic- „tualie uit Nederland, waar die benoodigdheden beter en goed- „kooper te verkrijgen zijn, te doen komen. Verder zou men „ook rijker winst gevende plaatsen voor den burger moeten „openstellen en daarin het voorbeeld van de Portugezen vol- „gen, die, zoo als Demmer zegt: „aan hunne Coloniers, vrij

„ende open, om te mogen handelen, indifferent stellen alle
 „plaatsen in India, geene uitgezonderd, daar zijl. eenigen han-
 „del of negotie zijn hebbende, alleen voor den Koning reser-
 „verende en den burgeren te handelen verboden houdende,
 „eenige weinige soorten van koopmanschappen, als specerijen,
 „gesteenten enz., latende voorts hunne Coloniers alles handelen
 „wat en waar iets te negotieren zij, mits dat zij den Koning
 „zijne tolln en impositien betalen.”

„Indien de Compagnie hiertoe mede kon besluiten en bij-
 „zonder tot het vrij en open stellen van eene van hare prin-
 „cipale negotien, van den kleedenhandel op de kust van Indie,
 „als Choromandel, Suratte, Bengale, Arracan enz., gelijk bij
 „den Portugees geschiedt, staat mede niet te twijfelen of de
 „burgerij sal daardoor komen te bloeijen, ook met te meer
 „affectie ter zee trachten te equiperen, mitsgaders de aanwas
 „der Indische Colonien grootelijks komen toe te nemen, dat
 „buiten dien weg en dat middel ook niet ligt geschieden zal,
 „noch iets bijzonders daarin gevorderd zal worden.

„Dit nu”, zoo gaat Demmer voort, „voor zoo veel aangaat
 „de liberteyt in den handel en wat met dezelve in 't stichten
 „dezer Indische Colonien te verrigten zij. Wijders staat te con-
 „sidereren niet alleen het oogmerk, dat de Comp. in 't ver-
 „haalde stichten dezer Colonie is hebbende; maar ook of er al
 „te eeniger tijd een wel gereguleerde Colonie zal kunnen ge-
 „sticht worden, om alsdan van de vruchten derzelve te mogen
 „spreken. Vooreerst ben ik”, zegt Demmer, „dan van gevoelen
 „en zoude ik ook wel vast durven stellen, dat de Comp. wel
 „grootte lasten, moeiten en onkosten heeft, ook hebben zal, zoo
 „lang zij daarbij continueert in het zenden van *Duitsche* of *Ne-
 „derlandsche* huisgezinnen en vrouwen; maar dat zij daarmede
 „te eeniger tijd de praetense Colonie zal vermeeuen te stichten,
 „zulks betrouw ik nimmer te zullen geschieden. Want of de
 „Comp. nu ook al kon besluiten (dat toch niet als tot haar
 „grootte nadeel, schade en ondergang zou kunnen geschieden),

„aan den burger al de boven verhaalde liberteiten in den handel, in conformité van de Portugezen, ja meer ende nog zoo veel, in te willigen en te vergunnen, zoude dezelve toch daarbij niet meer komen te gewinnen, als dat zij rijke burgers maken en daardoor wel tien en meer burgers tegen nu kwalijk één, met hare schepen jaarlijks uit en 't huis zoude hebben te voeren; als zijnde onze natie in deze gewesten, zoodanig, dat zoo haast zij iets geprosperieerd ende meer hebben, terstond om daarvan wel te leven, naar 't vaderland willen, zonder dat daarvan afgehouden connen worden, ofte iemand daertegen sijnde, sijn terstond met protestatie gereed, van dat zij geen slaven noch bandieten, maar vrije Hollanders sijn, oock de Hollantsche vrijicheyt, daer hare voorouders soo langh om gevochten hebben, genieten willen, al hebben se somtijds Holland qualijck gesien, of terloop daardoor gepasseerd, die dan almede veeltijds meer krijten en roepens hebben, als anderen.”

Toch acht Demmer het zenden van volkplanters niet ondienstig voor de Comp.; integendeel oordeelt hij het nuttig en ten hoogste noodig, echter onder voorwaarde, dat men zende „alsulcken, die sedich en stichtich van leven, oock eenichsints bemiddeld sijn, die haar alhier in den huwelijken staat comen te begeven; doch deze zich dan voegende tot een ingetrokken en huisselijk leven, hebben daartoe ook al meest van noode, hetgeen zij van de Comp. in gagie en traktement genieten, vermits in meest deze Indische kwartieren alles kostelijk en duur is.”

„Doch in geen geval, moet echter de Comp. voortgaan met het zenden van allerhande, als bij de straat opgeraapte, arme en onbemiddelde huisgezinnen, of die onnagtig sijn haar huis te onderhouden met haar maandelijks traktement. Dezen toch geven door hun ergerlijk leven aanstoot en schande, zij leven in armoede, komen ten laste van de Comp. en teelen niet voort of de kinderen, die daaruit geboren worden sterven vroegtijdig.”

Het eenige middel, dat volgens Gerard Demmer, eene volkplanting in Indie zou kunnen bevorderen, zou wezen het huwen van Nederlanders met inlandsche vrouwen. Toch ziet hij ook daarin bezwaren, vooreerst meent hij, dat daarvan eerst na zeer langen tijd vruchten zullen getrokken worden, en ten anderen, dat de kinders uit die huwelijken geboren, meer beërven den aard der inlandsche moeders; maar tevens zijn van een kwader naturel, van een meer vuil en oneerlijk leven, dan de inlanders zelven. Desniettemin schijnt de slotsom der breedspakige beschouwingen van Demmer te zijn, dat hij het stichten van kolonien ontraadt en het beter acht geen vrijheden aan de burgers in den handel toe te staan; maar liever te volharderen „bij de eerste maximen der Comp.; van namentlijk de profijten van den handel voor de participanten eenich en alleen „te gauderen.”

Het lid van den raad van Indie, Joan Cunaeus, bragt een advies uit, waarvan vooral de strekking schijnt te zijn, om met het opperbestuur op goeden voet te blijven. Met het opperbestuur is hij van gevoelen, dat de vaart tussehen Nederland en Indie, streng gemonopoliseerd moet blijven. Het aantal en de plaatsen door het opperbestuur aangewezen, als voor den handel der burgers open te stellen keurt hij evenzeer goed. Bovendien zou hij gaarne nog zien opengesteld den handel op de kustplaatsen van Java. Hij achtte het ook onnoodig en onvoordeelig voor de burgerij, dat alle burgers uitsluitend kooplieden moeten worden, hij ziet er voordeel voor hen in, dat zij zich ook op handwerk-nijverheid en op landbouw toeleggen. Omtrent dit laatste middel van bestaan zegt hij o. a.: „De culture der landen en aen- „queeckinge van suykeren, soude apparent by den Nederland- „sen burger vry meerder worden aanvaard, bijaldien de suyker „tot wat hooger prijs by de Ed. Comp. wierde aengenomen, „weleker prijs jegenwoordigh soo geringh is, dat naeuwelijcx „iemand daermede behouden of staende can blijven, dat nog- „thans seer gevoeglijck sonder merkelijcke interest, vermits

„de groote advance, die de suycker jegenwoordigh in 't vader-
 „land rendeert, soude cunnen geschieden.”

De algemeene strekking van het advies van Cunaeus was
 alzoo: stichten van kolonien, goedkeuring van het concept op
 den vrijen handel, door de Heeren XVII ontworpen, zonder
 dat Cunaeus een oogenblik betwijfelde, of kolonien onder zóó
 belemmerende bepalingen zouden kunnen bestaan.

De meest logische conclusie is nog die van het extr. ord.
 raadslid Versteghen. Deze komt tot besluit „in somma gelijk
 „een rijk in zich zelf verdeeld niet bestaan kan, zoo zou het
 „ook gaan in Indie met de zaken der Comp. indien het con-
 „cept van het opperbestuur wierd volvoerd, want zegt hij:
 „of de Comp. moet den voet der Portugezen geheel volgen,
 „zieh van den handel ontlasten en die aan de vrije koop-
 „lieden transporteren, of de negotie alleen en buiten gedoogen
 „van anderen volvoeren”. Versteghen was echter een zuiver
 monopolist en koos daarom het laatste besluit: „overgave van
 „den handel geheel aan de vrije burgers, zou hij den groot-
 „sten misslag achten en het middel om alles te onderste-
 „boven te helpen; den handel alleen en buiten gedoogen van
 „anderen, door de Comp. gedroeven, oordeelt hij het naeste
 „en het raadzaamste; want meest alle handel over zee den vrye
 „luyden in Indie betreffende, kan buiten merkelyk nadeel,
 „van de Comp., wat schijn het mag gegeven worden, niet
 „wel geschieden, en is er geen proffyt te doen, waartoe
 „dan de vrije lieden aangemoedigd; is er wel proffyt te doen,
 „waarom zou de Comp. dan dien handel niet waarnemen”.

Behalve deze redenen van meer algemeenen aard, voert Ver-
 steghen ook nog als een bezwaar aan, dat de Nederlandse
 vrijburgers, die zich op den vrijen handel toeleggen meestal
 onkundige, ruwe en dikwijls onzedelijke personen zijn; die
 door eigen schuld met de inlanders in moejelijkheid geraken
 en handel drijven met verlies. Hij schijnt dan nog meer over
 te hellen tot een kolonie van landbouwers; hoewel hij zich

niet ontveinst, dat het moeilijk zijn zal met den Chinees mede te dingen. Onder landbouwende kolonisten verstaat echter Ver-
steghen, zooals iedereen in dien tijd, kolonisten, die den veld-
arbeid *niet in persoon* uitoefenen; maar dien *door Chinezen of*
slaven doen verrigten. Meer bijzonder gaat hij de suikerkuiluur
na, en betoogt, dat voor het ondernemen van een suikermolen
met den noodigen aanplant wel 4000 R. noodig zijn, benevens
„sorgh dragende” oogen. Het is niet onbelangrijk zijne opgaven
omtrent zulk eene suikeronderneming na te gaan. Als noodig
geeft hij op:

„aan contanten	R. 4000,
„waer afgaet voor 20 stucx werkbuffels tot de	
„molen te drayen, ploegen en verderen arbeid,	
„van houthalen enz. . R. 1000	} dat effecten
„voor de suykermolen R. 500	
	1500
	R. 2500,

„die ongeveer voor 6 maenden te doen onkosten en verder in
„den trayn van leverantie synde, genougsaem reycken mogen
„en in 't naervolgende, naer my bericht is, besteeet worden:

Voor interest van 4000 R. à 1 %	
ter maand	R. 40
Voor huur van een stuk landt,	
waer 120,000 poten suykerriet op	
cunnen geplant worden, maentl. .	„ 30
10 stucx Chinesen tot den land-	
bouw, 10 R. ijder	„ 100
7 dito om in den molen te arbeiden.	„ 70
5 dito om suykerriet te snyden, à	
8 R. ijder	„ 40
15 stucx slaven, à 6 R. ijder. . .	„ 90
Voor arbeyt van houthalen	„ 30
Aan oly en kaersen	„ 10
Noch voor maentl. vallende repa-	
ratien	„ 10
Summa maentl. onkosten	R. 420
Dat voor 12 maenden te bedra-	
gen comt	R. 5040

Daartegen can niet een molen	
maentl. 90 fl snyker nit 10,000	
poten gemalen en tot 7 R. 't fl	
verkocht werden, comt	R. 630
Noch uyt siroop derselver suyker .	70
	R. 700
comt maentlycx	
Dat voor 12 maenden te bedra-	
gen comt	„ 8400
Waar afgetrocken voor onkosten	
van waeghgelt, canasters, praa-	
wen en arbeysloon enz.	„ 400
	R. 8000
Soodat jaerl. ter somma comt van	
Waervan de tegeestaende onkosten	
moeten afgaen	„ 5040
	R. 2960
En voor suyvere jaerwinsten overig	
souden cunnen blyven	R. 2960

„Twelek voorwaer nog al schoone proffyt en goede be-
 „looning tot soulaes van éénjarigen boumansarbeyt syn; maer
 „niet wel voor nieuwe aancomelingen, door oncuntschap van
 „spræk en ommeganck met derzelve wercklieden ter handt te
 „vatten, gelyck d'ervarendste en luyden hier lang geweest, die
 „sober en dun gesaait syn, noch genoeg daarmede te doen
 „hebben, sulcx dat in en tot alles synen tyt vereyscht wert.”

Van een geheel ander gevoelen is Joan Maetsuyker.

Deze is zeer voor het stichten van kolonien gezind en gaat
 in zijn advies eerst na, welke argumenten door de tegenstan-
 ders van kolonien zijn aangevoerd, om die argumenten dan te
 weerleggen en ten slotte eenige middelen aan te geven waar-
 door, volgens zijne meening, een volkplanting in Indie zou
 kunnen slagen.

De redenen en consideratien *tegen* het stichten van kolonien
 en het openstellen van den vrijen handel aangevoerd, zijn zegt
 Maetsuyker, hoofdzakelijk de navolgende:

„Eerstelijck, dat doorgaens het schuijm der ministers vrij
 „wordt, trachtende eerlijke lieden liever in dienst te blijven,
 „ende wanneer al eenige goede daeronder mochten comen, soo
 „worden sij door d' andere voort gedebaucheert ende verdorven.

2. „Dat diergolijcke burgers veeltijts cleijne genegentheijt
 „tot de Compagnie sijn hebbende, ende dienvolgende weijnigh
 „te betrouwen sijn, sijnde een ongebonde hoop, die als de
 „noodt aen de man soude gaen, cleijne hulpe souden toe-
 „brengen tot bescherminge der republijcke.

3. „Dat de kinderen in India geboren, van vuijlen onge-
 „trouwen aert sijnde ende selfs d' inlanders in quade faieten
 „te boven gaende, van deselve oock niet veel goets sij te
 „verwachten.

4. „Dat de burgers, huijten navigatie ende handel ter zee
 „gehouden wordende, niet comen bestaen, ende daertoe ge-
 „licentieert wordende, Compagnie's handel ende negotie sullen
 „schadelijck wesen, behalven dat met haer ongebonden leven

„overal onlusten maken, die de Compagnie dan boeten moet.

5. „Dat in allen gevalle rijk geworden sijnde, al weder
„nae 't vaderlandt willen, latende de Compagnie van haer
„ooghwit gefrustreert.

6. „Dat eindelijk de Compagnie tot exemple moet dienen
„de bouvallige staet der Portugesen in deese landen, uijt geen
„ander oirsake ontstaen, als omdat haer op hare coloniers te
„veel verlatende, geen vereijtschte krijchsmacht in India ge-
„houden hebben, waerdooi sijn comen te vervallen tot de on-
„gelegentheijt in welcke tegenwoordigh worden gesien ende
„diergelijcke.

„Onder welcke poincten ick niet en can ontkennen eenige
„te weesen van groote consideratie ende in reden gefondeert;
„maer en sijn deselve, mijns oordeels, echter van soodanigen
„gewicht niet, dat ick daerom van mijn voorschreven advijs
„soude affwijcken offte deselve eenighsints in balance connen
„laten comen, mette groote voordeelen ende proffijten, die de
„Compagnie uijt het stichten der voorschreven colonien heeft
„te verwachten, sijnde voornamentlijk, dat de sware garnisoenen
„alsmede het groot getal andere gagie treckende ministers, die
„tot noch toe de Compagnie al te lastigh vallen ende ten deele
„t' onderhouden . . . daerdoor in 't aenstaende, sullen
„connen worden verminderd en besnoeyd.

„Het is soo, dat de boven gespecificeerde poincten haer
„consideratie ende swaricheijt hebben, gelijk gesecht, ende
„dat de voorgenomen colonien tot geen volmaecktheijt sullen
„worden gebracht, off sullen alvoorens veele ende verscheijde
„difficultheijten te boven moeten werden gecomen, maer waer
„worden oijt groote dingen bij der handt genomen, die hare
„impediementen ende swarichheden niet en hebben, het gantsche
„lichaem van de Compagnie, hebbende reede soolange gestaen,
„steeckt tot deze uure, tot nog toe vol swarichheden ende
„difficultheijten, daer deselve gedurigh als tegen moet worstelen,
„maer dacrom en werden UEd. niet bewogen deselve te

„dissolveren ende in oordeel te laten loopen. Wat cancker is
 „deselve de particuliere handel, ende dat sij de groote lasten
 „ende oncosten moedende dragen, hare dienaren mette beste
 „coopmanschappen veeltijts doorgaen ende overal de gereetste
 „proffijten strijcken. Wat is het een groote swaricheijt daer
 „onder de ministers, soo veele gevonden worden met cromme
 „handen, soo men seijt, ende die 't alsoo lieff van de Compagnie
 „nemen als van den vijandt, opdat ik niet en spreke van de
 „groote periculen, die de Compagnie gedurich ter zee ende te
 „lande onderworpen is, die alleen genouch souden connen
 „wesen, om een armhertigh mensch aff te schricken eenige
 „middelen bij deselve te risiqueren, deese alle nietjegen-
 „staende, soo is de Compagnie tot heden toe staende ge-
 „bleven ende van tijt tot tijt machtiger geworden, ende
 „soude naer oogenschijn noch ongeloofflijc machtiger sijn
 „geweest, ten ware de sware lasten, die de winsten jaer-
 „lijcks voor het meerendeel hebben ingesloekt ende verslon-
 „den, gelijk bij de ghouden reeckenboecken gesien wort,
 „ende aengesien, op dien voet voortgaende, de lasten altijt
 „seker sullen wesen, daer de winsten daerentegen seer on-
 „seker ende veel aen 't geval sijn hangende, soo en can,
 „mijns oordeels, de Compagnie geen beteren dienst gedaen
 „worden als middelen uijt te vinden ende in 't werck te stellen,
 „waerbij de voorschreven sware lasten mogen werden ver-
 „mindert, daer in verscheijde gelegentheden vrij wat in te
 „doen is, maer niet licht iets seeckerder offte souvereynder
 „toe uijtgevonden sal worden, als de bevorderingh van Ne-
 „derlandtsche colonien in dese landen, met behulp van weleke
 „de incomsten vermeerdert ende de sware guarnisoenen metter
 „tijt vermindert ende verlicht mogen werden tot ontlastinge
 „der groote soldijen, daer de Compagnie rechtevoort mede
 „beswaert blijft ende om soo te seggen door t' ondergehouden
 „wort, sijnde een point van soodanigen consideratie ende ge-
 „wichte, dat de voorschreven gemoveerde difficulteijten ende

„swaricheden, hetselve (mijns oordeels) noyt sullen connen
„opwegen, gelijk bij examen licht te sien soude wesen.

„1°. Want, dat eerstelijck gesecht wert, dat het schuijm
„der dienaren soecken vrij te worden, en is soo generalijck
„niet waerachtigh off men siet onder deselve oock veele
„eerlijke goede luijden, die haer best doen om met Godt ende
„met eere voort te comen, ende wat beginselen heeft de
„stadt Roma gehad, die evenwel naderhandt geworden is een
„exemplaar van alle politicque denchden ende goede regeringe.

„Tegen het ongebonden leven der borgeren moet met goede
„wetten voorsien worden, het exempel der overheden in allen
„gevalle daerin seer veel vermogende, die Batavia gesien heeft
„in de eerste beginselen ofte over veele jaren ende 't selve
„tegenwoordigh siet, sal licht connen oordeelen wat onder-
„scheijt ende verschil daerbij tusschen de voorige ongebonden-
„heijt ende presente modestie ende geschicktheijt der ingesetenen
„er is, dat van jaer tot jaer noch toeneemt ende verbetert.

„2°. Dat de burgers de Compagnie niet toegedaen souden
„sijn ende daerom oock niet veel te vertrouwen, is mijns
„wetens tot noch toe niet gebleken, maer wel dat sij somtijts
„het beste genoeghen niet en hebben gehad in de regeerders
„van dien ende derselver regeringe, daer veeltijts oirsaeck toe
„gegeven is mettet groot faveur en de voordeelen, die men de
„Heijdenen en de Mooren heeft laten genieten, den Neder-
„landtschen burger ondertusschen overal uijtsluitende ende
„bovendien alle eleijnachtinge ende versmaetheijt aendoende,
„waervan de exempelen noch in verscher memorie sijn, veel
„bedenkingen nae haer slepende. Laet den burger nevens
„Heijdenen ende Mooren gefavoriseert worden ende voordeel
„genieten, ende hij sal haest ophouden de regeringe ongenegen
„te wesen, dat vooral geschieden moet, bij aldien de Com-
„pagnie tot haer ooghmercq sal comen, soodat die swaricheijt
„oock gants eleijn ofte geen is, connende nae gelieven t' allen
„tijde wechgenomen werden.

„3°. Dat tot noch toe de Nederlandtsche kinderen in India „gebooren, voornamentlijk de Misticen, wat vuilj ende on- „tuchtigh van leven sijn bevonden, can niet ontkent worden, „outstaende uijt gebreck van goede opvoedinge, ende dat „onder de slaven ende slavinnen groot gemaect worden, van „welcke niet veel deuchts geleert wort, dat mettet instellen „van welgeschiedte scholen ende goede toesicht ende sorge der „ouderen moet gebetert worden.

4°. „De vierde difficulteijt is dat de burgers buijten navigatie „ende handel ter zee gehouden wordende, niet connen bestaen „ende met deselve Compagnie's handel ende negotie sullen „schadelijk wesen, behalven de onlusten, die met haer onge- „bonden leven hier en daer sijn maeckende. Daer op antwoor- „den, dat de burger seer wel bestaen can sonder commertie „over zee, alzoo wel als andere landtsteden, die geen zeevaert „hebben; want behalven den landtbouw, handtwerken ende „andere eerlijke middelen, als bodemarijen, gelt a deposito „te setten, etc., soo heeft de burger op Batavia gelegentheijt „om goede voordeelen in negotie te doen mette vreemdelingen „gedurich in groote menigte af en aen varende, voornament- „lijk wanueer nevens de Chinesen ende anderen, mede acces totte „packhuijsen hebben, ende in den cledenhandel participeren „mogen, gelijk nu geschiedt, soodat te seggen, dat op Batavia „buijten de zeevaert geen gelt te winnen is, een teecken is, „dat sijn geen rechte kennisse van Batavia hebben. Andere „plaetsen hebben diergelijke offte andere gelegentheden, soodat „mijns oordeels niet van noode sal wesen den burger veel „totten zeevaert te animeren, soo om redenen boven gemoveert, „die haer fundament hebben, als oock voornamentlijk, oudat „sij tegen de Chinesen ende andere natien niet connen bestaen, „aengesien deselve veel oncostelijcker varen ende haer met „eleijne winsten connen vergenoegen, daer de onse het alles „op sijn groot scheeps willen hebben, ende hare winsten in „ongelden versmooren, gelijk de experientie reeds meer dan

„te veel geleerd heeft, hoewel ick echter van gevoelen sij,
 „dat men daerom, gelijk oock niet om de andere redenen
 „boven gemoveert, haer den handel ter zee ontseggen ofte
 „verbieden sal, meer als aen andere natien, Compagnie's onder-
 „danen sijnde, geschiet, om het groot misnoegen, dat daerover
 „anders met reden sijn hebbende, dat Heijdenen ende Mooren
 „meer liberteyt ende vrijicheijt genieten als sij, Nederlanders
 „ende Christenen sijnde, waermede dan oock met eene ver-
 „claert hebben mijn gevoelen over het concept bij Heeren Ge-
 „committeerdens uijt de Seventhienen ingestelt ende in copie
 „overgesonden, omme daerop te hebben advijs van de Heeren
 „Generael ende Raden van India, sijnde namentlijk, dat haer
 „Ed. wel sullen doen den Nederlandtschen burgeren generalijk
 „den handel open te stellen, overal ende op alle plaetsen daer
 „andere inwoonderen, Heijdenen ende Mooren, toegestaen wort
 „te varen ende haren handel te drijven.

5ⁿ. „Ten vijffden wert tegen 't concept der colonien inge-
 „bracht, dat de burgeren in allen gevalle rijk geworden sijnde,
 „al weder nae 't vaderlandt willen, latende Compagnie van
 „haer ooghwit gefrustreert, dat ten deele waer is; doch metter
 „tijt te beteren staet, sijnde tot noch toe meest veroorsaect
 „door de groote versmaetheijt ende eleijnachtige, daer deselve
 „eenige jaren herwaerts in sijn gehouden, die haer met reeden
 „tegen de borst is ende nae de vaderlandtsche vrijheijt haecken
 „doet.

6°. „Ten laetsten wort gesecht, dat wij ons moeten spiegelen
 „aen 't exempelen der Portugesen, die door middel van haere
 „colonien 't onder geraeckt sijn, dat onder correctie seer on-
 „waerachtigh is, want die de constitutie on de gelegentheijt
 „van derselver staet ende regeringe in deese landen wol wil
 „insien, sal moeten bekennen, dat deselve door geen ander
 „middel tot noch toe staende sijn gebleven als alleen door de
 „menichte der coloniers, die haer in plaetse van soldaten ver-
 „strecken, ende sonder welke sij, nae menscheljk oordeel,

„ al langh t' ondergebracht ende vergeten waren, soodat dat
 „ exempel te eenemaal voor mijn gevoelen militeert, hetselve
 „ wonderlijk bevestigende.

„ Waeruit dan sommier gesien wort, hoe dat de voorschreven
 „ gemoveerde swaricheden tot laste van de Nederlandtsehe
 „ colonien in dese landen van soo grooten gewichte niet en
 „ sijn, dat daerom de bevoirderinge derselver behoorde nae te
 „ blijven ten aenschouw der groote ende importante voordeelen,
 „ die daertegen uijt deselve worden verwacht, soodat ick geen
 „ reden vinde, waerom van mijn voorschreven advijs te ver-
 „ anderen, maer bij hetselve alsnoch blijve persisteren, te meer
 „ soodanige autheurs daertoe hebbende, als is de Heer ANTONIO
 „ VAN DIEMEN (loffelijker gedachtenisse) en de andere Heeren
 „ Generaels voor hem geregeert hebbende, sijnde namentl. dat
 „ de Compagnie voor alle saken het werck der colonien dienstich
 „ is te bevorderen, niet met inlandsehe natien, Heijdenen ende
 „ Mooren, op weleke niet te betrouwen is, gelijk eenige
 „ sustineren, maer met Nederlanders, die den Staet tegen de
 „ anderen mogen beschermen.

„ Om nu deselve colonien met ernst bij der handt te nemen
 „ ende middelen daartoe dienstigh in 't werck te stellen, en sal
 „ juijst niet van noode wesen, tot dien eijnde veele familien
 „ uijt het vaderland te senden, dat de Compagnie te lastigh ende
 „ te costelijck soude vallen, maar sal, mijns oordeels, gereeder
 „ ende dienstiger wesen, dat werck ten principalen de over-
 „ heijt alhier te bevelen, latende van de suppoosten, soldaten
 „ ende andere sooveel vrijgeven, als hetselve comen versoecken
 „ sonder aenschouw te nemen dan wel somwijlen onder deselve
 „ gevonden worden, die haer bujten dienst niet wel connen
 „ gouverneren ende haer middelen ofte ontfangen gagic in onnut-
 „ tigheidt doorgebracht hebbende, dan weder versoecken in dienst
 „ te comen, daer sooveel niet aen gelegen is, vertceeren sij haer
 „ gelt, die in het vaderlandt comen, doen doorgaens hetselve,
 „ daer de Compagnie haer niet over heeft te becommen;

„ worden se arm, sij mogen haer selfs reddden ende wijser
 „ worden, ofte bij aldien eenige t'eenemael onbequaem sijn haer
 „ cost te winnen, laet se weder in dienst comen, wat swa-
 „ richeijt is daerin te maken; in 't vaderlandt wordt de Com-
 „ pagnie het volck ook meest uijt de herbergen ende croegen
 „ toegebracht; doch dit sij te verstaen van ongetroude personen,
 „ alsoo het met de getroude een ander bescheijt heeft, die iek
 „ soude oordeelen soo licht uijt den dienst niet en behooren ge-
 „ laten te worden, of behooren eerst aan te wijsen met wat
 „ middel haer verhope te ernerer, daer dan nae gelegentheijt
 „ op geleth can worden, alsoo desulke haer selve niet en sijn,
 „ maer gehouden sijn voor haer vrouw en kinderen te sorgen.

„ Om nu in 't breede te verhalen, wat middelen voor den
 „ burger open sijn, om haer eerlijcken te ernerer ende metter
 „ tijt matigen rijkdom over te gaderen, soude alhier te langh
 „ vallen, tot UEds. intentie genoegh sijnde te weten, dat
 „ deselve geensints ontbreeckende sijn, maer na ijdere gelegent-
 „ heijt ende staet overvloedigh gevonden worden, gelijk ijder-
 „ een kennelijk is, die eenige kennisse van Compagnie's ge-
 „ legentheijt in deze lande heeft, hetzij dan dat hem jenant
 „ wil generen met een handtwerek, als: schoenmakers, elee-
 „ makers, smits, swaertvegers, sadelmakers, silver- ende gout-
 „ smits, chirurgijns, timmerlieden, metselaers ende diergelijke,
 „ daer alle groot gelt mede te winnen is voor die maer eenich-
 „ sints wat arbeidsaem sijn, daer het ordinarie meest aen ge-
 „ breeckt, ofte met winkelhouden en alderhande cramerijen,
 „ waren ende coopmanschappen, daer oock bijzondere voordeelen
 „ met te doen sijn, ofte wel met andere negotie, penningen
 „ a deposito te stellen, daer sommige haer seer wel mede
 „ weten te behelpen ende capitael met te winnen, van anderen
 „ gelt tot minder interest lichtende ende hetselve weder aan
 „ anderen hooger uijtsettende, dat mijns oordeels niet te ver-
 „ achten is, streckende tot grief ende voordeel, soo wel van
 „ degeene daer sij het van opnemen, als die het van haer

„weder ontfangen. Met bodemarije plegen sommige oock wel
 „proffijt te weten doen, mits dat de Compagnie's dienaren,
 „die bewindt ofte macht hebben, daarbuijten werden gehouden,
 „alsoo sij den burger schadelijk sijn ende haer selve weten te
 „prefereren, gelijk wel geschiet is. Bovenal can de *landtbouw*
 „ontallicke menschen de kost geven met smakelijke overwin-
 „sten, waervan de particulariteijten in desen te langh soudē
 „vallen te recenseren, generalijk niet anders van noode sijnde,
 „als dat den burger altemet de handt een weijnigh geboden
 „ende daerdoor geanimeert werde, eerlijke middelen bij der
 „handt te nemen om voort te comen, daer het tot noch toe seer
 „aen ontbroocken heeft, grootelijcx tot nadeel van de Com-
 „pagnie, want bij aldien den Nederlandtschen burger maer
 „half soo veel voordeelen ende beneficien hadde mogen ge-
 „nieten, als bij mijn tijd in India de Chinesen ende andere
 „genoten hebben, ick versekere UEd. dat Batavia rechtevoort
 „eene andere stadt soude sijn geweest, daer mettē caresseren
 „der Chinesen geen voordeel gedaen wort, als voor weijnige
 „particulieren ende niet voor de Compagnie ofte den Staet,
 „want te seggen, dat de Chinesen daerdoor te meer worden
 „aangelœt om alhier te comen wonen, waerdoor dan de inco-
 „sten sijn toenemende, gelijk van eenige gesecht wort, is
 „t' eenemaal frivool ende ongefondeert, omdat soodanige bene-
 „ficien ende favoeren niet gedaen worden, dan alleen aan
 „eenige weijnige van cleijn getal, sonder dat het gemeene
 „lichaem daer het minste gevoelen ofte genot van heeft. Ja
 „wort de gemeene man in plaetse van dien, van soodanige
 „favoriten te meer geplaecht ende gedwongen selfs de mid-
 „delen op te brengen, waermede de voorschreven favoeren op
 „ongeoorloofde wijze worden genegotieert, dat haer dan lastigh
 „valt ende eer sal doen vertrecken als doen comen. Het is wel
 „soo dat de Chinesen metten landbonw ende voornamentlijk
 „het planten ende aenteelen van suijckerriet de republijcke
 „voordeel sijn toebrengeende ende dat de beneficien, haer tot

„dien eijnde verleend, consequent tot Compagnie's dienst sijn
 „streckende, maer waerom die niet gedaen aen Nederlandsche
 „burgers, aengesien deselve met behulp van dien niet minder
 „souden doen, waermede de Compagnie dan dubbelden dienst
 „soude geschieden, doch wat vraegh ick waerom, omdat de
 „Nederlanders te bot sijn ende altijt met ijdele handen coomen,
 „daer den Chinees schranders is ende altijt 't een of 't ander
 „uit sijn mouw weet te schudden, waervan breeder te particu-
 „lariseren te odiensen saeck soude weesen, gelijk oock deese
 „gheheele materie aen alle sijden teeder om aen te roeren is,
 „seecker ende gewis sijnde, dat de Nederlandsche colonie geen
 „grooter partije sij hebbende, als de gierigheijt der Hooge
 „Ministers, bij de andere natien meer proffijt siende.”

Terwijl deze verschillende adviezen in Indie werden opge-
 maakt en naar het moederland gezonden, was inmiddels, „na
 lang genomen deliberatie” in Nederland een nieuw „regle-
 ment op het beleid der regering in Indie, „by forme van
 instructie” op den 26 April 1650 tot stand gekomen. In
 deze instructie was, als natuurlijk gevolg van den onwil of
 het verzuim van den Gouverneur-Generaal van der Lijn,
 het punt van den vrijen handel en de vrije vaart onbeslist
 gelaten. Er was echter in die instructie nog geen vijan-
 digen geest tegen „opening van meerder vrijheid in de com-
 „mercie voor de gemene burgery” te bespeuren. Maar toen
 in 1651 de adviezen van de leden der Hooge regering, uit
 Indie in Nederland aankwamen, was al weder de politieke damp-
 kring in de Kamer van XVII veranderd. Reeds op den 30 Maart
 1650, was het, met vroegere denkbeelden over ontwikkeling der
 Nederlandsche volkplanting, strijdig besluit genomen, dat de
 Kameren der Compagnie, zoo weinig mogelijk vrouwen, naar
 Indie zouden laten vertrekken; terwijl een reglement, houdende
 geheel verbod van te mogen huwen aan de ambtenaren en be-
 lemmering van het huwelijck in Indie, in het algemeen, werd
 ontworpen. In zulk eene gewijzigde stemming nam de Verga-

dering der Heeren XVII, op den 22 Augustus 1651, de verschillende adviezen der Hooge regering in beraadslaging. Er werd besloten, dat „uit consideratie van de groote importantie „der zake”, de stukken gesteld zouden worden in handen van het zoogenaamd Haagsche Besoigne, een collegie, dat zamen-gesteld was uit gecommiteerden van de verschillende Kamers, tot resumtie van de brieven en papieren uit Indie overge-komen.

Dit collegie stelde op den 20 Februarij 1652 een voor de zaak van kolonisatie en vrijen handel ongunstig rapport vast, waarmede de Vergadering der XVII zich vereenigde en over-eenkomstig dat besluit, op den 13 April 1652, de navolgende aanschrijving naar Indie afvaardigde:

„By de Vergaderinge der XVII gehoort synde het Rapport „van de Heeren Gecommitteerden, gelesen ende geëxamineert „hebbende de schriftelycke advysen, by de E. Gouverneur- „Generael ende Raden van India ingestelt ende overgesonden „op 't subject van de *Nederlantsche colonien* in de Oost-Indien, „is het advys van de gemelte Heeren in de voorn. Vergade- „ringe voorgebracht, by de leden van deselve geamplecteert „ende geoordeelt, dat in dese conjuncture van tyden, soo ten „aansien van de gelegentheyt hier te lande als in India voor „de Compagnie geensints geraden is van hier met de schepen „naer India affgaende, eenige Nederlantsche familiën te senden „omme aldaer als vrije luyden, buyten den dienst van de Com- „pagnie te resideren ende haer te erneren; maar dat men de „geheele regeringe van de Compagnie continueren sal *op den „ouden voet*, verstaende dat de respective Cameren van de „Comp. niet vermogen sullen eenige andere Nederlantsche „vrouwen naer India te laten varen, als van ondercooplyden, „predicanten, sieckentroosters, sergianten ende soodanige an- „deren, deweleke by de vergaderinge van de Seventiene (om „redenen daertoe dienende) 'tselve toegestaan mochte worden. „Ende aengaende de vrye luyden, dat de persoonen haer ver-

„bonden tyt uytgedient hebbende, op haer versoeck soo dergeen
 „redenen ter contrarie syn, door den Gouvern. Generaal ende
 „Raden van India vrydom vergunt sal worden, op de ordre en
 „reglement daarvan synde ende naemaels noch te maecken of
 „veranderen nae gelegentheyte van saecken, waernaec alle vrye
 „luyden gehouden sullen wesen haer te reguleren, sonder hen
 „daertegen te kanten ende dat voorts de Burgerye soo op
 „Batavia als andere residentien van de Gener. Comp. sullen
 „moeten blyven onder het gesach ende autoriteyt van den
 „Gouverneur-Generael ende Raden van India in allen schyne
 „gelyck de ministers van de Comp. in dienst wesende, sonder
 „haer daarvan eenichsins te mogen ontrecken off dat hun oock
 „eenige andere praecëminentien als deselve alrede hebben, anders
 „als met goetvinden van dese vergaderinge, toegestaen sullen
 „mogen werden, opdat door middel van dien de generale
 „Regeeringe van India, deweleke door den Gouverneur-Generael
 „ende Raden van India gerepresenteert wert, in haer
 „macht ende autoriteyt niet verswackt; maer meer ende meer
 „daerinne tot welstandt van de voorn. Compagnie versterckt
 „mach werden. Ende off weynige ongeruste wrevelige men-
 „schen haer daerjegens stelden ende onder den naem van de
 „Burgerye eenige veranderinge mochten soecken in te voeren,
 „dat den Gouverneur-Generael ende Raden van India soodanige
 „personen (nae genomen informatie ende kennisse van saecken)
 „als perturbateurs van de gemeene ruste in de Oost-Indien,
 „nae Nederlant sullen laeten keeren, sonder gehouden te wesen,
 „daervan andere redenen te geven, als dat sy sulcx voor den
 „welstandt ende meerder gerusticheyt van de Indische regeeringe
 „bevinden te behooren, sonder dat nochtans de meeninge
 „sy de vrye luyden te benemen, 't gunt andere Indiaensche
 „naticen tot noch toegestaen wert; maer veelc der deselve voor de
 „soodanige te prefereren ende daerdoor de middelen aen te
 „wysen, omme (soo sy het daerop willen aenleggen) met eere
 „te mogen bestaen, ende middelen te vergaderen deweleke niet

„gebreecken sullen, dengenen die haer arbeytsaem toonen te
 „wesen, gelyck UE. in de jongste generale missive op do
 „voornoemde materie geschreven ende gerecommandeert is de
 „goede hant daeraen te houden, dat de vrye luyden ingesete
 „nen van desen staet niet onderdruckt, maer voor de vreem-
 „delingen in handel ende andere gelegentheden, daeraen de-
 „penderende, geprefereert sullen worden.”

Een meer vijandigen geest nog, tegen de ontwikkeling van ondernemingen met kapitaal van bijzondere personen en bijgevolg dus ook tegen het denkbeeld eener volkplanting, kan men bespeuren in het bevel, dat het opperbestuur op 30 April 1653, aan de Hooge Regering opzond, om alle vaste goederen in Indie gelegen, „particuliere luyden in Nederland toebehoorende; en „waarvan de tijd van vrijheid was geëxpireerd, zonder eenige „conniventie publiek te verkoopen en den opbrengst dier goederen „aan de eigenaars in Europa over te maken.” Het opperbestuur gaf als beweegreden voor dezen zonderlingen maatregel op, dat hij moest strekken tot „weringe, van alle correspon- „dentie en daaronder schuilenden particulieren handel.”¹ Sedert geraakte het vraagstuk van volkplanting en vrijen handel, voor geruimen tijd buiten behandeling, en zoo het scheen, geheel vergeten, totdat ten gevolge van gebeurtenissen in Indie, en van achteruitgang in den handel der Compagnie, er de aandacht weder op gevestigd werd.

Wij hebben gezien, hoe inmiddels op den 26 April 1650, een nieuw reglement op het beleid der regering in Indie, of „punten en artikelen in forma van Generale Instructie voor Gouverneur-Generaal en Raden,” door de vergadering der XVII was vastgesteld. Daarbij was het „Gouvernement-Generaal”

¹ Men vindt dezen hernieuwden strijd over vrijen of niet vrijen handel en kolonisatie in Indie achtereenvolgens behandeld in de resolutien der Heeren XVII, dd. 9 Sept. 1644, 28 Aug. en 7 Nov. 1645; 8 Maart en 31 Julij 1646; 30 Sept. 1647; 31 Maart 1650; Aug.—Sept. 1650; Maart 1651; 22 Aug. 1651; 29 April 1653 en Haagsch verbaal 20 Febr. 1652.

over Indie, bij voortdoring toevertrouwd aan eenen Gouverneur-Generaal en zekere Raden, op grond, „dat deze vorm van regering, na verschillende deliberatien daarover meermalen in de vergadering der XVII gehouden, altijd gehouden was voor de beste, en de voorkeur scheen te verdienen boven eene regering, zonder algemeen opperhoofd; maar bekleed door zeker getal Raden, waarvan bij beurte maandelijks één zou voorzitten.” De regering over Indie, moest derhalve „aangezien worden, als in het generaal en particulier te dependeren van de goede directie en het beleid van den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indie, zoo ten aanzien van de gagie trekkende ministers en dienaren van de Comp^{ie}., als ten regarde van de burgerij en de ingezetenen, die aldaar woonplaats verkozen hebben.” Diensvolgens werd het getal der ordinaire Raden bij hernieuwing bepaald op zes leden, behalve de buitengewone Raden, die te zamen een collegie zouden vormen waarin alle zaken, de generale Comp. aangaande, moesten verhandeld worden. De Instructie schreef verder voor; „dat *de geheele regering van Indie in den persoon van een Gouverneur-Generaal en geëdjungeerde Raden*, aldus geconstitueerd zijnde, dezen vooreerst incumbceert, gestadig het oog te laten gaan op den grooten omslag en de directie van de generale Comp^{ie}., en dat het algemeene werk verdeeld moet worden onder de leden der Hooge regering. Bovendien had de Gouverneur-Generaal als voorzittende, zijn oog te laten gaan, dat de Raden van Indie, ieder wat hem is opgelegd, promptelijk ten uitvoer legge.”

Onder de bijzondere punten, welke aan de Hooge regering in het algemeen en den opperlandvoogd in het bijzonder, werden aanbevolen, wordt in de eerste plaats genoemd: onderhouding van goede justitie en policie. „Alle civiele en criminele zaken, decisien en executien, zonder onderscheid, bleven toevertrouwd en aanbevolen aan den raad des kasteels Batavia, op voet, ordre en instructie van de ordonnantien en statuten van Batavia,” onder den Gouverneur-Generaal van Diemen in

1642 vastgesteld. ¹ Kort vóór de vaststelling der algemeene Instructie, was op den 22^{en} Maart 1650, in de Vergadering der XVII het belangrijke vraagstuk ter sprake gebragt, hoe verre de magt van Gouverneur-Generaal en Raden strekken moest in „het stuk van de wetten te maken, de justitie en de politie rakende en of deselve ook subject gemaakt kunnen worden, de judicature van eenige hoven van justitie in de Vereenichde Provinciën.”

Na beraadslaging en nadat het gevoelen van de advokaten der Compagnie was ingewonnen, werd evenwel goedgevonden, dat men, „voor alsnog daarvan geen mentie soude maken, soo „lange de Comp. daerin niet anders voorkwam.” Omtrent het ten uitvoer leggen der vonnissen, schreef de algemeene instructie van 1650 voor, dat de Gouverneur-Generaal en Rade van Indie alle resolutien en condemnatiën van den raad van justitie, zonder verhinderling of stuiting, „effect moesten doen sorteren ², „behoudende nothans de Gouverneur-Generaal en Rade collegialiter en in completen rade het regt van remissie ofte pardon, in zaken, waarin de delinquent ter dood was geweest; „doch verder niet.” Ook hadden de officieren van justitie, de fiscaal en de baljuw te Batavia, in de bediening van hun ambt geen andere orders te gehoorzamen, dan die van den president en van het collegie van de raden van justitie. ³ Onder den Gou-

¹ Mr. P. Mijer in zijne „Codificatie in Neerl. Indie”, zegt, dat deze statuten slechts kracht van wet hadden te Batavia en omliggende landstreken, tusschen de grenzen van Cheribon en Bantam ten O. en W. en de stranden aan de Jav. en de Zuid. Ind. zee ten N. en Z. Zie: „Nederl. jaarb. van den Tex en van Hall” 1841. 3e deel, bladz. 46.

² Later in 1669, 1670 en 1671, werd evenwel de raad van justitie verplicht, om aan de Hooge regering, „des gerequireerd van zijne gewijsden te geven, reden en rekenschap.” Zie P. Mijer, Verzameling van Instructiën, ordonnantiën en reglementen van N. I. bladz. 108. noot.

³ Dat er in Indie, ondanks de zorgen door het opperbestuur aan de justitie gewijd, somtijds toch wonderlijk regt gesproken werd, blijkt, onder meer uit een vonnis, waarbij zekere Andries Sigismundus, busseschieter „over dat sich o' gruwel, sooverre verlopen en vergeten hadde, dat hy sich, by conditionelen geschrifte, dat met syn bloed geteekent hadde, den Satan met lijf en siele hadde overgegeven ende

verneur-Generaal Carel Reyniersz. werd het officie, nog vermeerderd met een landdrost, wiens werkkring was, „om in „alle de platte landen onder Batavia's district; doch buiten de „stad, over alle misdaden en delicten te vangen, te spannen „en alle andere actien van jurisdictie te exerceren, mits zijn „regt vervolgende voor den gerechte van Batavia.”¹

De justitie en politie moest vooral, zoo luidde de generale instructie van 1650, „mede gesecondeerd worden door de „christelijke gereformeerde religie, waarvan de fundamenten in „de vaderlandsche regering nu gelegd zijnde, deselve in de „Oost-Indie, onder het gouverno van Gouverneur-Generaal en „raden mede gevolgd moesten worden, zonder eenige *publieke* „exercitie van andere religien en zonderlinge van het pausdom „te gedoogen.” Om „de religie met de politie in goede eenig- „heid en harmonie te houden” werd de aanwezigheid van een commissaris-politiek in de kerkelijke vergaderingen ook bij deze instructie noodig geoordeeld en gehandhaafd.

Het is hier de plaats, om, zij het dan ook zoo beknopt mogelijk, in herinnering te brengen, op welke verordeningen, de regeling van de kerk in Indie rustte. Reeds in 1623 was door de classes van Noord- en Zuid-Holland, eene provisionele kerkeorde voor de kerken in Oost-Indie „geëxtraheerd uit de „Nederlandsche kerkeordeninge, van de synode-nationaal van „1619 en op de tegenwoordige gelegenheid van de kerken in „Oost-Indie geapliceert”, ontworpen en door de predikanten

onsen Godt en Heylandt verloochent, gedoemd werd om den scherpreger overgeleverd aen een paal gebonden, gewurght ende dan geblaekert te werden, datter de dood opvolght, vervolgens 't lichaem in een nik gehangen ende den vogelen des lichts tot aes gegeven te worden.” Dit gewyse, als „op Goddelycke en wereltlycke wetten gefundeert” werd by Resolutie van 7 Maart 1652, door de Hooge regering bekrachtigd en twee dagen later ten uitvoergelegd. Noeh die goede luyden van de justitie noch de Hooge regering, hebben, naar het schijnt, er aan gedueht, dat zij door dit vonnis te slaan en uit te voeren, slechts te meer in het belang handelden, van den contractant ter andere zijde, voor wien daardoor de bedongen waar, te eerder leverbaar werd.

¹ Resol. GG. en R., 9 en 21 Febr. 1651.

Triglandus en Danckertsz aan de Vergadering der XVII aangeboden.

Deze provisionele kerkordening in Nederland ontworpen, gat naar het schijnt, in het volgende jaar 1624 aanleiding tot het bijéénroepen te Batavia, door den Gouverneur-Generaal, de Carpentier en Rade van Indie, van eene buitengewone kerkvergadering, waarin met medewerking van twee gecommiteerde leden uit den raad van Indie, de eerste kerkordening voor Indie, meerendeels overeenkomstig het ontwerp der classes van Holland, werd opgesteld, welke kort daarna ook door de Hooge regering werd goedgekeurd.

Deze kerkordening bleef bestaan tot 1643, in welk jaar op den 7 December, bij resolutie van Gouverneur-Generaal en raden eene nieuwe kerkordening, ter vervanging van die van 1624, werd bekrachtigd. Deze zeer uitgebreide kerkordening van 1643 omvatte, volgens art. 1: de dienste, de zamenkomsten, het opzigt over de leer, de sacramenten, de ceremonien en de christelijke straffen. Art. 29 schreef voor, „dat in den kerkeraad „geen anderen, als kerkelijke zaken en dat op kerkelijke wijze „zullen verhandeld worden, en zoo misschien eenige zaken „zwaarder zullen wezen, dan dat dezelve bij dezen kerkeraad „afgehandeld mogten worden, zullen dezelve met kennis van „de Hooge overigheyd aan die kerken in Nederland, alwaar „kameren van de Comp. gevestigd zijn, overgezonden worden, „om dezelve met hare synoden te communiceren en de kerke „alhier met advies en resolutie te dienen.”

Volgens art. 32 der ontworpen kerkordening moest, indien er eenige zaken in de vergadering van den kerkeraad waren voorgevallen, waarin het advies of de hulp van de Hooge overigheid noodig mogt zijn, de voorzitter van den kerkeraad van Batavia, vergezeld van een ouderling of van nog een predikant, terstond na de vergadering met den Gouverneur-Generaal communiceren. Doch dit artikel werd bij de bekrachtiging door den Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, in

zooverre gewijzigd , dat zij „ die ordeninge_ approveerden , eenlycq „ van onsen 't wege (d. i. van G.-G. en R.) daerby voegende ; „ aengesien de kerkelyke regering in *velen* oock de policie „ rakende is , dat die van den voors. kerkeraad niet en zullen „ vermogen eenige zaken van gewigte te besluiten , dan met „ voorgaande communicatie ende advoy van de polityeke over- „ heyd , welk punt , opdat te beter naergecomen en altyd goede „ correspondentie en eenicheyt gehouden mochte worden , oocq „ goedgevonden hebben dat in gemelt collegie , altyd conform „ de goede usance eeniger plaetsen onses vaderlands , onsent- „ wegen een *politycken commissaris* , professie doende van de „ ware gereformeerde christelyke religie , sessie hebben en pre- „ sent wesen sal en zal de predicant-preses , dien commissaris „ ook telkens ter vergadering oproepen .”

Slechts noode werd deze inmenging van het wereldlijk gezag en de tegenwoordigheid van den commissaris-politiek door de predikanten te Batavia geduld. Maar het opperbestuur handhaafde dit gedeelte der kerkordening , bij de Generale Instructie van 1650. Weldra zagen de Heeren XVII zich genoopt aan hunne bevelen klem bij te zetten , door bij aanschrijving van 13 April 1652 te gelasten , dat „ predikanten , zich willende „ onttrekken aan de politiek-kerkelijke censuur en derzelve „ ordres niet gehoorzamende , als perturbateurs der gemeene „ ruste , zonder opgave van redenen , naar het moederland moesten worden opgezonden .”

In tijden waarin de teugels van het bewind aan zwakke , weifelende handen zijn toevertrouwd , pleegt het verschijnsel zich vrij algemeen voor te doen , niet alleen , dat velen hunne pligten verzuimen , maar vooral ook , dat velen het hooger gezag niet tellende , voor zich zelve meer gezag , dan hun toekomst trachten te verkrijgen. Dit verschijnsel openbaarde zich dan ook weder onder het zwak bestuur der Gouverneurs-Generaal van den Lijn en Carel Reiniersz. Het was , zooals wij gezien hebben , volgens art. 29 der kerkordening van 1634 aan den ker-

keraad van Batavia vergund, met voorkennis der Hooge overigheid briefwisseling te houden met die kerken in Nederland, waar Kameren van de Compagnie gevestigd waren. De Hooge regering te Batavia, schijnt bij de toepassing van dat artikel zich steeds zeer gemakkelijk te hebben getoond; doch in de jaren 1652, 1653 en volgonden, begon de kerkeraad van Batavia langs dien weg eene soort van oppositie tegen de Hooge regering in Indie te voeren, en deed hij luide klagten en grieven bij het opperbestuur inbrengen.

Daarbij kwam nog, dat „behalve eenige harde disputen en quaestien onder de predikanten zelven, de kerkeraad van Batavia zich „suprematie” over de overige kerken in Indie wilde aanmatigen. De kerkeraad bleef binnen haar gebied, wanneer hij ijverde voor de zaak, die hij moest behartigen, bijv. als hij er over klaagde, dat de openbare godsdienst der Christenen door de Nederlanders in Japan, zoo goed als verloochend werd, of dat de geestelijke stand op sommige plaatsen in Indie, niet genoeg met eerbied werd behandeld; of dat de onzedelijkheid der Europeanen ergernis verwekte; maar de kerkeraad deed de meeste en heftigste klagten hooren tegen de bevoegdheid van Gouverneur-Generaal en Rade om predikanten aan te stellen en dezen aan te wijzen de plaatsen hunner bediening, niettegenstaande ieder predikant zijne instructie bij de aanvaarding van zijne bediening had bezworen, en deze „wel klaarlijke dicteerde, dat ieder predikant gehouden was te „gaan, waar en zoo de regering ter plaatse zijnde zou goed-„vinden te bepalen”. De kerkeraad beklagde zich niet alleen over de toepassing dezer instructie, maar hij verzette er zich ook tegen en niet minder tegen den commissaris-politiek. Die klagten en dat verzet openbaarden zich bovendien op eene wijze, die van niet geringe zucht tot heerschen de blijken droeg. De Hooge regering, zooals elk zwak bestuur in diergelijke omstandigheden, wendde daartegen niet veel meer aan, dan ook harerzijds klagten over den kerkeraad te doen hooren.

De Gouverneur-Generaal Maetsuyker, die bij zijn optreden na den dood van Carel Reiniersz in 1653, de verhouding tus- schen kerkelijk en wereldlijk gezag aldus gespannen vond, schijnt om persoonlijke redenen, hij had vroeger tot de Katho- lijke kerk behoord, den kerkeraad niet dadelijk te hebben aangedurfd. Maar het opperbestuur in Nederland deed zich spoedig krachtig gelden, en gelastte bij aanschrijving van 12 April 1656 aan de Hooge regering, den kerkeraad, van het wereldlijk gebied binnen de grenzen van het kerkelijke, terug te dringen. Het opperbestuur liet zich hooren op eene wijze, die van groote verbolgenheid getuigde: „Wy cunnen,” zoo schreven de Heeren XVII, „niet verswygen, dat ons door ge- „deputeerden van de Eerweerde classes van Amsterdam en „Waleheren overgelevert en ter handen gestelt is een missive „van den kerckenraedt van Batavia, geschreven aldaer den 25 „January 1655 en aen ons geadresseert, wy hebben deselve „niet sonder alteratie en ontsteltenis des gemoets gelesen, „siende met hoe pernitiouse desseynen die luyden swanger „gaen, en met hoe kleynen respect en hoe odienselycken sy „haere overheyte daerby calumnieren en traduceren, tot noch „toe hebben sy haer wat ingebonden gehouden; maer nu open- „baeren sy opentlyck waer se gelogeert syn; want datse daerby „wederom vermaen doen van haer pretens kerkelyck recht „tot het versenden en bevestigen der predicanten in Indien is „van den beginne van de Comp. af, of dat daer kercken heb- „ben beginnen opgerecht te worden, getirgeert en tot noch toe „gepousseert; doch by ons altyt tegengesproecken en het con- „trarie gemainteneert geweest, maer comen hetselve alsnu soo „verre te extenderen, dat se alleen by gedoochsamheyt en „sonder krenkingh nochtans van het Recht en de macht de kereke, „soo se seggen, naer het Goddelycke recht ende luyt der Hey- „lige schrifture uyt Jesu Christy gifte competerende, soudent „toestaen, dat de verkiesinge van een predicant en designatie „van de plaetse syner bedieninge by haer alleen soude werden

„gedaen en dat de communicatie aen de Hooge overheyt niet
 „verder soude wesen, dan alleen van de persoonen, die by
 „haer in consideratie souden comen ende verkiesinghe by haer
 „daeruyt gedaen synde, by de gemelte overheyt souden moeten
 „worden geapprobeert of de redenen van improbatie aen haer
 „geopent, die sy wel voor soo veel de billickheyt en haere
 „conscientie lijden mochte zouden plaets geven; maer dat buy-
 „ten des de gedaene verkiesinghe zouden moeten standt grijpen:
 „dat verder gaet; dat men op Batavia soude oprechten een hoo-
 „ger kerkelycke vergadering, die bestaen zoude uyt alle de
 „aenwesende predicanten, nevens eenige leden van den kerke-
 „raedt en dat by deseive zouden worden gedeceideert alle kere-
 „kelycke geschillen in eenige particuliere kercken gerezen, en
 „waeraen sich een yegelyck soude hebben te gedragen en te
 „onderwerpen; wijders om de politycque, soo se zeggen, in haere
 „onlusten tegens de kerkelycke wat in te toomen ende predi-
 „canten wat meerder veylicheyt en seeckerheyt te geven, dat
 „alle questien en differenten tusschen de politycken en kereke-
 „lycken ontstaen, door den kerekerade van Batavia, nevens de
 „raden van Indien of eenige andere onpartijdige politycque per-
 „soonnen, als een collegie uyt gelijk getal bestaende souden wer-
 „den geëxamineert en geresumeert, de geledeerde of elagende
 „partije aldaer tot sijne verantwoordinge toegelaten, met volcomen
 „macht om 't gewijsde van andere plaetsen, of te approberen of
 „te niet te doen; seggende wijders, dat het zitten van een poli-
 „tycquen commissaris in den kerckenrade haer als een onbetaem-
 „lycke overlast t'onrechte opgeleyt is, jae een slaefachtich jock te
 „wesen; dat ze de brieven, die ze aen de kercken soo in Indien
 „als hier te lande schrijven, in presentie van den politycquen com-
 „missaris moeten lesen en arresteren, en geslooten zijnde in de
 „doozen van de Compagnie leggen, met die bijvoeginge, dat se
 „veel eer van voornemens sullen werden, alle schriftelycke corres-
 „pondentie met eenige kercken aff te snijden, dan dat ze onder
 „soo een slaefachtich jock haere vrije halsen zouden buygen.

„Hieruyt sien wy nu clarlyck van wat geest dese luyden
 „gedreven worden en hoe se voor hebben een staet in staat en
 „regieringe in regieringh te fonderen en op te rechten, en
 „sulcx, eene collateraliteyt off even hooge macht te introduceren
 „en waeruyt men dan vervolgens tot een hierarchie en superio-
 „riteyt souden soecken te brengen en alsoo een tweede paus-
 „dom in te voeren. Van hoe dangereuse gevolgen dese dessey-
 „nen, sustenuen en maximes sijn, sullen UE. soo wel als wy
 „cunnen apprehenderen. De nature van regieringe en can geen
 „twee even hooge machten lijden, niet meer dan se verdragen
 „can, dat een lichaem twee hoofden soude hebben.

„Als aen den kerckenraedt van Batavia souden staen de ver-
 „kiesinge van de predicanten en het versenden van deselve,
 „als alle kerckelycke geschillen voor een vergaderingh alleen
 „uyt predicanten en eenige leden van den kerckenraedt van
 „Batavia souden moeten comen en door dezelve geëxamineert
 „en gedeceideert worden, en dat een yder (en sulcx mede de
 „overheyt) hem het oordeel van deselve soude moeten onder-
 „werpen, als de geschillen tusschen de politycque en kercke-
 „lycke ontstaen, aen een collegie uyt gelijk getal (nota gelijk
 „getal) bestaende souden devolveren, aen dewelcke het oordeel
 „en decisie daerover soude staen, en als alle 'tselve haer vol-
 „gens haer voorgeven ingewillichd wierd, soo souden se t'ene-
 „mael collaterael neffens haer overheyt wesen en sulcx over
 „een en 't selve volck tweederley overheden sijn, geestelycke
 „en wereltlycke even hooch en in eenen graet, neffens malcan-
 „deren staende omme t'eene, te weten 't geestelycke door den
 „eenen, t'ander, naementlyck het wereltlycke door den anderen
 „geregeert te worden, dat immers t'eenmael absurd is en ex-
 „orbitcert van de gronden van de reformatie en daeromme heb-
 „ben wy hoochnoodich geacht UE. te crinneren het recht en
 „de macht der Compagnie buyten haer generael octroy van
 „hoogerhandt gedcfereert en gegeven omtrent d'eccelesiastycque
 „persoonen en saccken tot inbreydelinge van het pretens recht

„ en macht haer van Godt en den Heere Jesu Christo, soo se
 „ seggen gegeven en wijders voorgenomen eenmael een vasten
 „ voet en ordre te beramen om ons daernae onveranderlyck te
 „ houden en UE. voor een regel en richtsnoer te dienen om
 „ achtervolcht en naergecomen te worden, want als sy haer aen
 „ haer pretens recht en macht willen houden en haer daerop
 „ beroepen, daer nochtans vry wat op te seggen soude vallen,
 „ 'twelek wy hier onnodich achten, soo moeten wy oock sien,
 „ wat recht en macht de Compagnie daertegen heeft en can
 „ gebruycken. ¹

„ Eenige jaren herwaerts sijn wy haer in velen al vry wat
 „ te gemoet gegaen, oock gedeviëert en afgeweecken van onse
 „ vorige maximes en dat alleen om rust en vrede te coopen,
 „ sonder ons soo precyse te houden en te binden aen 't recht
 „ dat wy verstonden en alsooch verstaen te hebben; maer in
 „ plaetse, dat wy meenden daermede yets uyt te winnen ende
 „ dat de Ecclesiastycquen haer alsnu gerust en vergenoecht sou-
 „ den houden, jae ons daervoor bedancken, bevinden wy, dat
 „ sy al meer en meer inpalmende, nu eyntelyck tot soodanige
 „ desseynen en maximes sijn uytgeborsten, dat by aldien wy
 „ haer daerin niet tegengaen ende comen te stutten, niet als
 „ een generale confusie in den staet van Indien daeruyt soude
 „ te verwachten wesen. By de instructie in den jare 1617 ge-
 „ arresteerd en by haer Ho. Mo., mitsgaders syn princelycke
 „ Excellentie, geapprobeert en geconfermeert, met last en ordre,
 „ dat UE. haer daernaer sullen hebben te reguleren, wort arti-
 „ culo 34 *niet* den predicanten, maar UE. geïnjungeert, om
 „ overal op de voortplantinghe van de christelycke religie, op-
 „ bouwinge van goede scholen ende andere saeken daertoe
 „ noodich, alle behoorlycke ordre te stellen en tot dien cynde

¹ Zonderling; doch natuurlijk gevolg van de door de kerk ingenomen stelling. De predikanten te Batavia, door zich op God en Christus als hunne lastgevers, die hun regt en magt gegeven hadden, te beroepen, gaven aanleiding dat de magt en het regt van de Compagnie gesteld wierd tegenover de magt en het regt van God.

„ alle de aencomende predicanten met advys van de andere, die
 „ hun naest syn, in zoodanige plaetse ordonneren en senden,
 „ daer UEd. verstaen sullen, dat se naer hun bequaemheyt den
 „ meesten dienst cunnen doen, sonder deselve nochtans lichte-
 „ lyck en sonder goede redenen en consideratien elders te ver-
 „ senden, en dat niet sonder advys van de andere predicanten
 „ daer naestby of omtrent wesende om alle onlust en disordre
 „ te verhoeden.

„ Dit artyckel is dan t'eenemaal decisoir en spreekt in claere
 „ termen, hierby wordt het recht ende macht om de vacante
 „ en nieuwe plaetsen van predicanten te voorsien aen UE. ge-
 „ defereert om daerinne met advys, alleen van de predicanten van
 „ de naestgelegen plaetsen te gaen, zoo oock om deselve wederom,
 „ met advys alsvooren, redenen daertoe dienende, te mogen
 „ verplaetsen en sulcx te wesen, gelyck oock alle Christelycke
 „ overheden syn *Custodes utriusque tabulae*, en daermede compt
 „ dan all het pretens recht van de kereke, soo in 't regarde
 „ van 't versenden als het bevestigen van de predicanten, daer
 „ men bynae hemel ende aerde over heeft doen bewegen t'een-
 „ maal te corruceren en te vervallen, sonder dat wij hier noch
 „ veel sullen spreeken van het recht van superioriteyt, dat de
 „ kereke van Batavia haer hierdoor over de andere kereken
 „ van Indien schynt aen te matigen; want wat recht off macht
 „ can die kereke pretenderen, omme andere kereken van Indien
 „ van predicanten te voorzien en voor deselve verkiesinghe te
 „ doen, oock toe te senden, die het haer goet dunckt? In de
 „ landen de reformatie aengenomen hebbende kent men geen
 „ moederkereke, oock mach de eene kereke over de andere
 „ geen heerschappye voeren. Op die fundamenten dan is ge-
 „ grondvest onse resolutie gebracht in onse generale missive
 „ van den 10 September Anno 1650 zeggende: dat alle predi-
 „ canten geen vaste plaetse van residentie langer gegeven mach
 „ worden, als den dienst van de Compagnie by de Regieringe
 „ aldaer bevonden sal werden te vereyschen en dienvolgende

„schuldich te syn, te gaen ter plaetse, daer sy gesonden sul-
 „len worden, sonder op eenige andere ordre of instructie buy-
 „ten die van de Compagnie van hier of daer haer gegeven te
 „mogen excipieren, alsoo by de Ministers van de Comp., de
 „respectieve quartieren en residentien van deselve, als één
 „plaetse te syn aengesien moeten worden, omme van d'een
 „tot d'ander te gaen, naedat de gelegenheyt van de Compa-
 „gnie vereysschen sal, soo oock de kercken van Indien als
 „ééne kercke over geheel Indie gehouden moeten worden en
 „alle een reglement onder het oppergesach van de regeering
 „hier en in Indie onderworpen wesen.

„Indien dan alle hooge ende laege stantspersoonen in Indien
 „wesende, niemand uytgesondert subject ende onderworpen
 „syn de ordres en reglementen van de Compagnie, mitsgaders
 „den artyckelbrieff ende specialycken de voorschreve instructie,
 „sullen dan de Ecclesiastycquen comen sustineren, daarvan
 „alleen exempt te wesen, wat recht, wat prerogatieven hebben
 „sy boven anderen, self van hooge qualiteyten synde? Verder
 „indien alle brieven van wie het oock soude mogen wesen,
 „volgens het 93^e art^{le} van den Artyckelbrieff in de doosen van
 „de Compagnie moeten worden geleyt, om daermede geslooten
 „en versegelt herwaerts over te comen, hebben sy dan rede-
 „nen om te clagen, over tgeene daerin men haer gelyck alle
 „andere Ministers tracteert. Indien sy dat voor een slaeffachtich
 „jock houden, die ordres syn immers voor haer vertreck van
 „hier, daer al geweest; waerom syn se dan op die ordres met
 „haer vrye wille derwaerts gegaen? Hebben wy niet altyt
 „een politycquen Commissaris in haere kerckenrade gehadt,
 „sullen sy ons daarvan nu depossederen en ons dat recht on-
 „bruyckbaer maecken?

„By het 37^e artikkel van de kerkenordeningh in de nationale
 „synode van Dordrecht gearresteert, hebben de magistraten hier
 „te lande dat aen haer gereserveert, en is oock in de meeste
 „tot noch toe in dier voegen gepractiseert. De kerckenrade van

„Batavia heeft in de kerckenordre by haer selfs geconcipieerd
 „ende ingestelt ende bij UE. off UE. voorzaeten, in de jaere
 „1643 geapprobeert, de sessie van den politycquen commissaris
 „dien conform, gelyk oock reden was, aen de overheyt niet
 „alleen gedefereert; maer deselve gelyk in art. 31 te sien is, niet
 „eens in dispuyt getrocken, veel min, dat se het toen voor een
 „overlast heeft getaxeert, ende alsoo wy hieruyt connen be-
 „speuren, datter jegenwoordich in den gemelten kerckenrade
 „eenigen moeten syn, die van een regeersucht gedreven wor-
 „den, die haer in hare vocatie niet gerust, noch binnen de
 „palen van deselve connen houden; maer soo voortgaende en
 „hare pernitiouse desseyne soeckende uyt te wercken, den
 „Staet van Indien in een verwarringhe en confusie soudent
 „brengen, hebben wy goedt gevonden, eenigen van deselven,
 „die haer op haer vrijheyte sooseer beroepen, om deselve
 „haere vrye halzen van dat slaeffachtich jock, soo als se het
 „gansch odieuselyk gelieven te qualificeren, te ontlasten en
 „sulex hun haere vryheyte en liberteyte te doen hebben, her-
 „waerts aen te laten comen.”

Voor een ligchaam als de Oost-Indische Compagnie, was de handel echter het hoofdbelang. Het grootste gedeelte van de Generale Instructie van 1650, is dan ook aan dat belang gewijd. Het hoofdbeginsel, de grondslag der Compagnie, werd er natuurlijk nogmaals in herinnering gebragt, dat namelijk, „het geheele
 „welvaren van de Oost-Ind. Comp. daarin bestaat, dat deselve
 „privatelyk en met exclusie van alle anderen moge genieten,
 „de vruchten van den handel, haar *alleen* geootroyeerd.”

Daarmede in verband, werd het verbod aan alle Compagnie's dienaren, van geen particulieren handel te drijven, vernieuwd, wat destijds vooral, zoowel aan de hogere als lagere ambtenaren van de Compagnie, wel mogt worden herinnerd. Vervolgens werden er in de Instructie, voorschriften gegeven, hoe de handel gedreven en wat in het belang van Comp^e. handel

verrigt moest worden in de verschillende gewesten van Indie. De specerij-archipel met den monopoliehandel in specerijen en het toen, sedert korten tijd, krachtig ingevoerde stelsel van extirpatie stonden natuurlijk boven aan de reeks dier voorschriften. Dan volgden beschouwingen, voorschriften en aanbevelingen, met groote uitvoerigheid ontwikkeld over de wijze, waarop de handel gedreven moest worden, te Makassar, op Solor, in Atsjin, te Malakka, op de Westkust van Sumatra, in Jambi, te Palembang, in Cambodja, te Martapoera, in Quinam, Arrakan, op Mauritius, Madagascar, op de Kust van Malabar, in Soeratte, te Mocha, in Perzie, te Bassora, Wingurla, op Ceylon, in Siam, op Taijoean, in Japan, Toncquin, op Manila, in Choromandel, Pegu, en eindelijk te Batavia. Tot het welslagen van 's Compagnie's handel, op deze verschillende plaatsen werden natuurlijk verschillende middelen aangewezen, doch in het algemeen gold het voorschrift, dat voor de Comp. door alle mogelijke middelen voordeelen moesten worden verkregen, waartoe schier overal wapengeweld werd ontraden en eene vreedzame staatkunde aanbevolen. Vooral moest volgens het voorschrift der XVII, de Hooge Regering er op letten, dat eene „welwillende, modeste, nederige en vriendelijke houding” door Comp^e. bedienden tegenover de inlandsehe vorsten werd in acht genomen. Te midden dier aanbevelingen uit de pen van de Heeren XVII, de woordvoerders van een zóó streng monopoliserend ligchaam als de Oost-Indische Compagnie, bij deze gelegenheid het voorschrift te zien vloeijen, „dat 's Comp^e. handel over geheel Indie gefundeerd moet worden op het gemeene regt van alle volkeren, bestaande in vrijheid van de commercie”, maakt een verrassenden indruk. De Heeren Zeventiennen bedoelden echter slechts de vrijheid voor zich, niet daarom voor anderen. Vóór alles moest voor Batavia, voor de Molukken en voor Banda zorg gedragen worden, dat deze plaatsen bij voortdoring wel voorzien waren van een voldoende rijstvoorraad. Te Batavia moest men steeds op zijne hoede zijn tegen de aanslagen der

Javanen en geen kleiner bezetting, dan van 1200 man mogt daar gehouden worden. Intusschen moest men inzonderheid er naar streven, om met den Mataram en den Bantammer, uiterlijk ten minste, in goede verstandhouding te blijven, geen complimenten van beleefdheid mogten daarbij worden gespaard. Ook moest de Hooge regering zich zorgvuldig wachten van met geen Europesche natien „overhoop te geraken, dan door nood, „maar tevens aan dezen ook niet eenige accomodatie verleen; „maar dezelve op eigen vinnen laten drijven.”

Dezen waren de hoofdpunten van het regerings-reglement van 1650, waarvan de vorm meer beschrijvend en aanbevelend dan gebiedend, en de strekking voornamelijk was om „de principaalste maximen, waarop de negotie in de respectieve kantoren en residentien van de gen. O. Ind. C. gefundeerd is ter neder te stellen.”

Feitelijk was deze generale instructie eene zamentrekking van de verschillende aanschrijvingen tusschen 1640 en 1650 door het opperbestuur naar Indie afgevaardigd ¹. Het blijkt niet, dat dit algemeen berigtschrift vóór 1807 door een algemeen regerings-reglement is vervangen. In 1747 werd het nog geacht te zijn „het fundament der Hooge Regering”, hoewel het in den loop van dat groote tijdvak door vele opvolgende aanschrijvingen uit het moederland grootendeels was ter zijde geschoven, vooral na 1741, toen de „consideratien” van van Imhoff tot vele wijzigingen in het beleid van den handel en de regering aanleiding gaven. In 1762 werd er wel in de Vergadering der XVII beraadslaagd over „eene op nieuw te formeren Instructie voor de Hooge regering”, werd zelfs het advies daarover van Gouverneur-Generaal en Rade ingewonnen en de behandeling van dit gewigtig onderwerp in de jaren 1765 en 1771

¹ Zie de Generale Instructie van 26 April 1650 in de Verzameling van Instructien, Ordonnantien enz., uitgeg. door Mr. P. Mijer, Batavia 1848, bladz. 73 en bladz. XI, inleiding.

hervat; doch van de vaststelling van een nieuw regerings-reglement blijkt niets. ¹

Veelvuldig en allerlei onderwerpen betreffende waren de aanschrijvingen van het opperbestuur, te dikwijls werden daarin kleine bijzonderheden behandeld, die men gerust aan het bestuur in Indie had mogen overlaten; doch ook hoogst gewigtige onderwerpen werden daarin somtijds besproken. Onder deze laatsten mogen genoemd worden de wisselkoers en de koerswaarde van het geld, waarover vooral in 1649 en 1650 eene levendige gedachtenwisseling tusschen opperbestuur en Hooge regering plaats vond. Oudtijds, wanneer te Batavia in Compagnie's kasse geld werd gestort, werd de reaal berekend tegen 48 stuivers; doch daarvoor werd in Nederland uit Compagnie's kasse betaald 50 stuivers, behalve nog 10 % avans. Maar sedert was, om het zilver te meer te Batavia te houden en het uitvoeren naar elders door vreemde natien, vooral door Chinezen, tegen te gaan, de waarde van het geld door Gouverneur-Generaal en Rade verhoogd, en waren de reaal en de rijksdaalder gebragt eerst op 56, daarna op 60 stuivers, terwijl de kroondaalder gesteld was op 48 stuivers, onder bepaling dat de Comp. die munten altijd weder tegen dien prijs zou aannemen. Gouverneur-Generaal en Rade beweerden dat zij daardoor de Compagnie eene avans van 25 % bezorgden. Doch nu gebeurde het, dat vreemde en Nederlandsche kooplieden, onder allerlei voorwendsels of op bedekte wijze spetie, niet alleen realen, rijksdaalders en acht-en-twintigstuiversstukken van goed, maar ook van slecht gehalte, uitzonden naar Indie, die spetie te Batavia in circulatie bragten of ook wel in Comp. kasse te Batavia telden en voor dat verhoogd bedrag wissels op Nederland namen, zoodat zij bij de wedernitbetaling door de Compagnie in Nederland, somtijds in 16 of 18 maanden 40 % winst maakten, tot groot nadeel van de Compagnie.

¹ Resol. der HII. XVII. dd. 9 Nov. 1762; 16 Oct. 1765; 8 April, 14 en 15 Oct. 1771.

Tegen dezen toestand van zaken ijverde de aanschrijving van het opperbestuur dd. 29 Maart 1649, waarbij gelast werd, dat geen andere gouden of zilveren muntspetien meer uitgegeven mogten worden, dan die door de respectieve kameren der Comp. aan de Hooge regering gezonden werden, dat alle andere spetien voor biljoen moesten verklaard worden, dat de spetie eene vaste waarde moest hebben, en wel de provinciale rijksdaalders eene waarde van 52, de realen van 50, de leeuwen of kroondaalders van 42 stuivers het stuk; dat onwigtig en onwaardig geld voor biljoen moest worden verklaard en aangehouden, dat geen 28stui-versstukken mogten circuleren, dat de Hooge Regering onmiddellijk aan deze zaak hare zorgen wijden en de overtreders vervolgen en straffen moest; „materie van munte”, zoo schreef het opperbestuur, „in alle welgestelde republiken, seer teeder synde”. Het opperbestuur gelastte ook nog, dat bij het storten van geld in 's Comps. kasse te Batavia tegen wisselbrief op Nederland, niet meer alleen het aantal gestorte muntstukken moest worden uitgedrukt; maar de geheele som in den wissel moest worden opgegeven en herleid tot courante guldens van 20 stuivers, te betalen in Nederland met courant geld, zonder het avans van 10 0/0. Aan dezen laatsten last voldeed de Hooge regering dadelijk; maar tot de reductie van de opgedreven waarde der rijks-, leeuwen- en kroondaalders, vooral der realen, durfde zij niet overgaan, uit vrees voor een geheel verloop van spetie; „want,” zoo schreven Gouverneur-Generaal en Rade, op 19 December 1651, „cer één jaar verlopen is, zullen geen de „minste dezer spetien hier meer te vinden zijn; maar naar alle „plaatsen, principalijk naar China vervoerd zijn, en dan zou „de inkoop van peper, van rijst en vooral van kleeden moeten „gestaakt worden en 's Comps. handel stilstaan.”

Het opperbestuur bleef echter zijn last, bij missive dd. 29 Maart 1649 gegeven, handhaven en herhaalde dien bij aanschrijving van 14 October 1651. „Dat de specien by UwEdelh.”, zoo schreven de Heeren XVII, „hooger uitgegeven zijn, dan

„de werkelijke waarde, zien wy nu teregte in, een grooten
 „misslag te wezen; gijl. meent dat de Comp. daardoor groote
 „voordeelen heeft genoten, maar gy vergeet dat die winsten
 „slechts denkbeeldig zijn en het kapitaal der Comp. daardoor
 „merkelyk in waardije zou verminderen, behalve dat de wissel-
 „trekkery van Batavia, waar met geld tot fictieven hoogen
 „koers wordt gestort, dat in Nederland tegen werkelijk hoogen
 „koers moet worden betaald, voor de Comp. ruineus is.”

De reductie der geldspetien tot de oorspronkelijke vaste waarde, werd bij deze aanschrijving nadrukkelijk bevolen; aan dien last voldeed de Hooge regering eindelijk bij plakkaat van 4 Mei 1652. Groote ontsteltenis en stremming bragt dit plakkaat onder de ingezetenen van Batavia te weeg; want nu werden de Spaansche realen tegen 65 en 66 stuivers, de provinciale rijksdaalders tot 53 en 54 stuivers, vooral door de Chinezen opgewisseld en weggevoerd, zoodat weldra die spetie uit de circulatie te Batavia was verdwenen. Reeds op 2 November 1655 was het opperbestuur tegen zijn wil en tegen zijne overtuiging, „dewijle de „experientie niet schijnt te corresponderen met de reden”, zoo als het schreef, genoodzaakt aan de Hooge regering te Batavia vrijheid te laten, de waardering van het geld weder hooger op te voeren, mits dat dan ook het klein geld als onderdeel in waarde wierd verhoogd. De rijksdaalder mogt nu weder op 60 stuivers worden gesteld; maar de uitvoer van spetie bleef niettemin voortduren en nog meermalen geraakte de Hooge regering daardoor in verlegenheid. Dan nam zij weder hare toevlugt tot koersverhooging van het geld en zoo verloor langzamerhand het grof geld zijne vaste waarde en werd het als eene gewone koopwaar aangemerkt, die naarmate van vraag en aanbod aan rijzing en daling onderhevig was.

Hoewel het bestuur van den Gouverneur-Generaal Carel Reyniersz., slechts kort duurde en van weinig veerkracht blijken gaf, grepen er toch onder dien opperlandvoogd gewigtige gebeurtenissen plaats. Tijdens dat opperbestuur brak er op Ter-

nate en Amboina, een zeer gevaarlijke opstand uit onder Saldi en Madjira, die vooral door de Makassaren werd onderhouden en aangestookt; werd de volkplanting aan de Kaap de Goede Hoop gesticht; werden de vijandelikheden tegen Portugal in Indie hervat.

Ook werden er onder Reiniersz. eenige belangrijke gezantschappen naar inlandsehe vorsten afgevaardigd, zooals in 1651 een gezantschap naar Bali, een ander naar Bantam, om den vrede met dat rijk te onderhouden en den Sultan Aboe'l Fatah, later meer bekend onder den naam van Agoeng-Toertajassa, te begroeten, die te dier tijde, na den dood van zijn grootvader, wiens medesultan hij was geweest, de regering over Bantam, alleen had aanvaard. Vooral van belang waren de betrekkingen met den Soesoehoenan van Mataram onderhouden. De vrede in 1646 met Mataram gesloten, was sedert van beide zijden „devotelijk” onderhouden. Om die goede verstandhouding te meer te bevestigen en ook om te voldoen aan het eerste artikel van het gesloten contract, werden in 1651 ¹ de opperkooplieden Rijklof van Goens, Hendrik Crayer ² en de kapitein der Maleyers van Batavia, met een kostbaar geschenk ter waarde van ruim 20,000 gulden, als gezanten aan den Soesoehoenan afgevaardigd. ³ Zij werden door dien vorst met veel onderscheiding ontvangen. Een wedergeschenk van 300 lasten rijst en een javaansch gezantschap, aan de Hooge regering werd door den Soesoehoenan toegezegd en zelfs werd, op voorstel van dien vorst, op nieuw eene Nederlandsche residentie te Japara, 18 personen sterk, onder den koopman Dirk Schouten gevestigd. Binnen den tijd van twaalf maanden, werd er nu meer dan 4000 lasten rijst van Java's oostkust te Batavia aangebragt.

1 10 Maart—2 Mei 1651.

2 Hoewel het uit de resolutien van GG. en Rade niet duidelijk blijkt, schijnt het toch, dat H. Crayer niet mede is gegaan; maar is vervangen door Dirk Schouten.

3 Resol. GG. en R. 21 Februarij 1656.

Het door den Soesoehoenan toegezegde gezantschap, verscheen eerst op den 24 Junij 1652 te Batavia en bragt, in plaats van een geschenk in rijst, zooals de Hooge regering had gehoopt, de tijding mede, dat de uitvoer van rijst en houtwerken uit de zeeplaatsen van Java, door den Soesoehoenan was verboden; doch dat niettemin de Nederl. Oost-Indische Comp. met den Soesoehoenan of zijne strand-gouverneurs, over den uitvoer dier artikelen naar Batavia mogt blijven handelen, onder de voorwaarde echter, dat de Gouverneur-Generaal telkens iemand van zijnentwege behoorde te zenden om de hoeveelheid rijst, die benoodigd mogt zijn, te bepalen en te koopen. Bovendien drongen de gezanten van Mataram er op aan, dat overeenkomstig de bepaling van het contract van 1646 de Hooge regering wederom een gezantschap aan den Soesoehoenan zou afvaardigen. De aanvoer van rijst te Batavia, die vooral door particuliere schepen plaats vond, werd door dit verbod plotseling gestaakt; tevens liepen er geruchten te Batavia, dat de vorst van Mataram, groote toerustingën maakte voor een veldtogt, men wist niet waarheen of tegen wien, naar Bali in het oosten, of naar Bantam of Batavia in het westen. Hoewel Gouverneur-Generaal en Rade „het eene saecke dochten „te wesen, van seer quade consequentie en ten hoogste tot „disrespect en cleynachtige van 's Compⁿ. ontsach strekkende, „dat zy door den Soesoehoenan als 't ware geconstringeerd souden „worden, om als syne subjecten of tributarissen tegen danek, „jaarlijks hommage te comen doen”, zoo was echter de vrije toevoer van rijst uit Oost-Java, zoowel voor Batavia als voor de Molukken, eene zaak van zoo overwegend belang, dat de Hooge regering toch weder tot het zenden van een gezantschap besloot. Niettegenstaande het vervullen der betrekking van gezant in dat oogenblik, niet zonder gevaar scheen, boden, toen anderen geweigerd hadden om die commissie op zich te nemen, de opper-koopman Rijklof van Goens en de opper-chirurgijn Petrus Andreas zich aan, om als gezanten den togt naar Ma-

taram te ondernemen. Zij vertrokken op 18 September 1652 daarheen en keerden behouden, op den 24 November, te Bantavia terug.

De uitslag, dien van Goens had verkregen, was bijzonder gunstig, hoewel daarop, bij zijne aankomst in Mataram, weinig uitzigt bestond. Hij toch vond in de hofplaats groote verslagenheid, „om des Coninex grimmicheyte ende gestadige toorn „dat meest d'een of d'ander syner grooten den hals coste.” Van Goens achtte, dat de voornaamste reden, waarom een algemeen verbod van uitvoer van rijst was uitgevaardigd, daarin was gelegen, dat de Soesoehoenan, ten einde geldelijke verliezen, die hij geleden had, te dekken, den handel in rijst tot een monopolie voor zich zelven had verklaard.

Vrees voor uitvoer van rijst naar Bali en Bantam, door den Soesoehoenan zijne vijanden genoemd, werd wel als reden opgegeven; doch van Goens meende, dat dit slechts een voorwendsel was. Met groote behendigheid wist de „lange kapitein”, zooals van Goens steeds in des Soesoehoenan's hof genoemd werd, den Javaanschen vorst in een goeden luim te brengen. Met al zijn despotisme en ondanks den schrik, dien hij aan zijne onderdanen wist in te boezemen, bleek het, dat de magtige Souverein, toch in vele opzichten niet veel wijzer en beter was, dan een groot, aan grillen en kuren onderhevig kind; want de looze van Goens, wist hem al zeer spoedig in beter luim en daar heen te brengen, waar hij hem hebben wilde. In den aanvang wist van Goens te zwijgen en te vleijen, wanneer hij meende, dat dit beter paste, dan liet hij eene groote speeldoos of klein orgeltje al spelende voor den Soesoehoenan brengen, eindelijk liet hij allerlei potsen en goocheltoeren, door een tweetal soldaten, die welligt vroeger de boerenkermessen in Nederland hadden afgereisd, verrigten. Hiermede wist van Goens het zoover te brengen, dat de Soesoehoenan hartelijk aan het lagchen geraakte en langzamerhand drong van Goens zich zóó in de gunst van den vorst, dat

deze, wat nog nimmer was geschied, van zijn zetel opstond om nader bij den geliefden „langen kapitein” te kunnen neder zitten, wien zelfs dezelfde eerbewijzen als aan den Pangéran troonopvolger werden toegekend.¹ Op deze wijze gelukte het aan van Goens, een vijftal artikelen van den Soesoehoenan, voor de Compagnie te bedingen, hierin bestaande: dat,

1°. de Nederl. Comp^{ie}. aan de rivier van Krawang, als haar eigen goed vermogen zou, alles te doen halen, wat daar viel, niets uitgezonderd, hetzij timmerhout, brandhout, de voortbrengselen der visscherijen, enz. en dat de onderdanen van de Comp. het land, dat ten westen van die rivier gelegen was, zouden mogen bebouwen en beplanten;

2°. dat alzoo, al het hout, dat daar, sedert eenigen tijd door de inlandsche hoofden, aan de onderdanen van Batavia werd onthouden, vrij en zonder molest van daar zou mogen worden uitgevoerd;

3°. dat *alle Batavia's inwoners* in der Majesteits landen negotierende, vrij zouden mogen handelen, even als der Majesteits onderdanen op Batavia; dat insgelijks 's Comp^s. schepen, die eigen goederen kwamen laden, niet meer ledig terug zouden gezonden worden; maar vrij en onverhinderd den handel van de Compagnie zouden mogen drijven, om met rijst en houtwerken beladen te worden, mits betalende zoodanige gerechtigheid als de Soesoehoenan, daarop gesteld heeft of nog zou gelieven te stellen.

4°. Dat de Compagnie op Japara rijst en houtwerken te allen tijde zou mogen bijeen brengen, om naar eigen believen uit te voeren, en zoo zij in eenigen dezer punten mogt verhinderd worden, dat 's Comp. resident te Japara terstond naar den Soesoehoenan zou mogen opreizen om straf over 's Konings ongehoorzame dienaren te verzoeken.

5°. Dat dit alles plaats zou hebben, onverminderd het contract van 1646/7.

1 Cf. hierachter bladz. 32.

Met groote eerbewijzen, aanzienlijke geschenken en onder belofte, dat weldra een gezantschap van den Soesoehoenan met 1000 lasten rijst naar Batavia komen zou, keerde van Goens in de maand November terug ¹.

Sedert dien tijd nam de aanvoer van rijst te Batavia weder toe, aanvankelijk echter niet in die mate als de Hooge regering en van Goens zelf, na den zoo gunstigen uitslag van het gezantschap, hadden verwacht. Doch in de maand April 1653 kwam inderdaad het beloofde gezantschap van den Soesoehoenan met 1000 lasten rijst tot een geschenk en nog vele honderde lasten rijst, om tegen geschut en schietgeweer te worden ingeruild, te Batavia aan. Met een wedergeschenk van ruim 20000 gulden, waaronder dertig stukken geschut, „doch meest oude verroeste „en bonkige stukken”, werden nu weder op 23 Mei 1653 Hendrik van Gendt en Johan Grevenraadt als gezanten aan den Soesoehoenan afgevaardigd, om de goede verstandhouding te onderhouden en den vrijen uitvoer van rijst te bevorderen ².

Intusschen was het generaal-gouvernement te Batavia reeds weder in andere handen overgaan. Op den 20 Januarij 1654 schreef de vergadering der XVII Bewindhebbers aan de Hooge regering in Indie, dat zij „met droefheid had verstaan, de gansch kwade dispositie van de gezondheid des Gouverneurs Generaal Carel Reiniersz”, en onder dat voorwendsel riep zij den onlangs eerst benoemden opperlandvoogd naar het vaderland terug. De advokaat der Compagnie, Mr. Pieter van Dam, die in de jaren 1693 tot 1701 eene „pertinente beschrijving „en geschiedenis van de constitutie, regering en handel der „Compagnie, voor de vergadering der XVII Bewindhebbers” opstelde en die in dat werk, dat toch geheim moest blijven,

¹ Zie Gen. Missive 31 Januarij 1653 en noot aldaar onder n. IX der gedr. stukken. Zeer lezenswaardig zijn ook twee stukken van Rijklof van Goens, getiteld: Reysbeschryving van Samarangh nao Mataram, en: Corte beschryvingh van 't eylant Java; medegedeeld door den heer P. A. Leupen in de Bijdragen voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neerl. Indie. Deel IV. bladz. 302 en volg. 1856.

² Brief van 19 Januarij 1654, n^o. X der gedrukte stukken.

de waarheid somtijds onbewimpeld mededeelt en zonder terughouding spreekt, meldt echter, dat niet alleen de ziekte van den Gouverneur-Generaal Carel Reiniersz. oorzaak was van zijne terugroeping; maar hoofdzakelijk „omdat hij bevonden werd niet te „wezen van dat vigueur, noch die bekwaamheid, om zoodanig „ambt naar eisch van zaken te kunnen waarnemen”. Te gelijkertijd werd aan den gewezen secretaris van de stad Amsterdam, Gerard Hulft, bij zijn vertrek naar Indie, als raad van Indie, een gesloten commissiebrief medegegeven, waarbij hem de waardigheid van opperlandvoogd werd opgedragen, ingeval bij zijne aankomst te Batavia Carel Reiniersz. nog in leven en als Gouverneur-Generaal nog in functie mogt zijn. Toen echter Gerard Hulft te Batavia aankwam, was Reiniersz. reeds op den 18 Mei 1653 overleden en was de Raad van Indie, terstond, overeenkomstig art. 1 van de ordonnantie en instructie voor Gouverneur-Generaal en Raden van 22 Aug. 1617 ¹, overgegaan tot de verkiezing van een nieuwen Gouverneur-Generaal. Met eenparige stemmen was toen voorloopig tot die hooge waardigheid gekozen, de eerste raad en directeur-generaal Joan Maetsuyker, die reeds bij de benoeming van Reiniersz. voor het ambt van opperlandvoogd bij het opperbestuur in aanmerking was gekomen, maar toen voorbij gegaan, „uyt insigte „van de religie, als te voren geweest synde roomsgesint.” ² Nu Maetsuyker eenmaal verkozen was, werd bij aanschrijving der XVII van 8 October 1654 die verkiezing bevestigd. Sedert wist Maetsuyker zich bij het opperbestuur zóó aangenaam en onmisbaar te maken, dat hij tot aan zijn dood, op 4 Januarij 1678, en alzoo gedurende 25 jaren, de gewigtige betrekking van opperlandvoogd over Neerlands-Indie heeft vervuld.

1 Cf. Deel V (11) van dit werk, bladz. LXXXVIII.

2 Mr. P. van Dam, 3^e Boek. 1^e Cap. bladz. 13. Handschrift R. A.

ELFDE HOOFDSTUK.

De taak, welke Joan Maetsuyker bij zijn optreden als opperlandvoogd aanvaardde, was veelomvattend en niet gemakkelijk. Hoewel door natuurlijken aanleg en door opvoeding, zoo 't schijnt, meer geneigd om de slingerpaden eener behendige en voorzigtige diplomatie te bewandelen en de pen te kiezen boven het zwaard, scheen toch de grillige fortun er vermaak in te scheppen, om juist hem, gedurende zijn bestuur meer bijna dan eenig ander opperlandvoogd, tot oorlogsverklaringen en krijgvoeren te roepen.

Toen Maetsuyker het bestuur aanvaardde, vond hij den oorlog tegen Portugal hervat, en die krijg moest vooral op het verafgelegen Ceylon worden gevoerd. Reeds vóór dat de vijandelijkheden tegen Portugal weder waren aangevangen, had de Compagnie zich met den Radja Singha van Kandhia verbonden tot het gezamenlijk bestrijden der Portugezen op Ceylon. Nu de oorlog werkelijk was verklaard, moest met des te meer ijver de hand aan de krijgstoerusting en geslagen of aan de ondernemingen op Ceylon gehouden worden. Schepen, troepen, bevelhebbers en geld moesten te dien einde worden bijeengebragt; maar dit alles was op dat oogenblik ook elders noodig. Men moest schepen en troepen in voorraad houden, want ook in Europa was het nog oorlog tusschen de republieken der Vereenigde Nederlanden en van Groot-Brittannie. In het oostelijk

gedeelte van den Indischen Archipel, in de Molukken, duurde de bloedige opstand onder Saïdi, Madjirah met hunne aanhangers en volgelingen, voort. De bestrijding van dien opstand vorderde steeds meer schepen en manschappen, vooral sedert de Sultan van Makassar, Galedoella Mochahoea, minder uit vijandschap tegen de Oost-Indische Compagnie, dan wel, zoo als hij aan den Gouverneur-Generaal schreef, „om Gods wil, tot „voorstant syner religie ende bescherminghe syner geloofsge- „nooten”, aan de in opstand zijnde bevolking der eilanden krachtige hulp en ondersteuning verleende.

In het algemeen schijnt de toestand van 's Comp^s. zaken in Indie, ten tijde toen Maetsuyker met het algemeen bestuur belast werd, weinig bevredigend te zijn geweest, indien men ten minste voor waar mag houden het donker tafereel, wat Rijklof van Goens, nadat hij in 1655 Indie met verlof had verlaten, daarvan aan het opperbestuur in Nederland schilderde. „Hoe „danig 't groot kantoor Batavia”, zoo schreef van Goens, „nu „eenige jaren in negotie gedeclineert zy, is UEdH. genoegzaam „bekend, zijnde wel het meest te beklagen, dat de voortreffelijke kleedenhandel zoodanig is afgenomen, dat zulks by de „vorige eeuwen niet mag vergeleken worden. Alle de kantoren „in India zijn met de eene of de andere zwaarigheid belast, „Amboina met een dangereusen oorlog, waar Molucco en Banda „aan dependeren, Solor en Malacca met lasten sonder winst, „Mocha en Bassora met negotie sonder profyt, Soeratte, Perzie, „Choromandel en Bengale met bekommering van den moorsen „handel en overlast, gelijk mede Tonquin door de Chinezen is „bedorven, Tayoeau (Formosa) schijnt door diverse toevallen „van Godes hand gedrukt te worden; Japan, door gebrek aan „kapitaal, kan geen kapitaal formeren en Batavia smooit in „zijne eigene onkosten en onder de lasten van alle de kantoren; behalve de groote verliezen ter zee, nu eenige jaren buitengewoon geleden. De Christelijke maxime, die UEd. continueel hebben voor gehad, om den handel van de Ed. Comp.

„in vrede en vriendschap met alle Indische grooten te ver-
 „volgen is by deselve qualyck geïnterpreteerd. Niemand is er
 „in gansch Indie, die ons goed gunt, ja wy worden van alle
 „natiën doodelyk gehaat. Door ons zelven te declineren, achten
 „zy ons des te minder en daardoor is ook verdwenen zelfs de
 „geveynsde liefde. Naar mijn oordeel zal vroeg of laat de oor-
 „log scheidsmen moeten worden.”¹

Bij het schetsen van dit donker tafereel schijnt één punt aan het oog van van Goens te zijn ontsnapt, namelijk dit: of de oorzaak van dien algemeenen haat, van dit algemeen verval in den handel, ook welligt gelegen was in het monopoliestelsel van de Compagnie zelve, waardoor, zonder dat de Compagnie er op den duur door werd gebaat, de handel der inlanders werd bedorven. Bij de beschouwing van den verderen loop der gebeurtenissen in Indie, meer bijzonder op Java, zal het aan de aandacht niet kunnen ontgaan, dat de Compagnie, voortschrijdende op den weg waarvan het octrooi, haar verleend, het uitgangspunt was, eindelijk, om de mededinging tegen Europeanen en inlanders te kunnen volhouden, gebragt werd op een tweesprong, waarvan de ééne weg moest leiden tot vrijen inlandschen handel, de andere weg tot nog krachtiger handhaving van het monopolie, tot nog heviger bestrijding van den vrijen inlandschen handel.

De gebeurtenissen, de feiten, hebben de keuze tusschen deze twee wegen beslist.

Toen in de maand Mei 1653 de Gouverneur-Generaal Carel Reiniersz. overleed, stond het gezantschap, waarvan Hendrik van Gendt het hoofd was, gereed om naar den Soesoehoenan te vertrekken. Maetsuyker liet, vijf dagen na ziju optreden als opperlandvoogd, dat gezantschap voortgang hebben. Zoolang van Gendt zich in het rijk van den Soesoehoenan bevond

1 Cf. „Vertooch wegens den presenten staet van de Ned. geoctr. O. I. C.,” door Rycklof van Goens, passim. gedrukt in Dl. 4 van de „Bijdragen voor de taal-, land- en volkenk. van N. I. door het Instituut te Delft”. 1856.

was ook de uitvoer van rijst uit Java voor ieder ingezetenen van Batavia vrij; toch werd van Gendt, hoewel hij den Soesoehoenan een aanzienlijk geschenk aanbod, niet met dezelfde onderscheiding aan het hof te Mataram ontvangen, als waarmede Rijklof van Goens vroeger was bejegend, en naauwelijks was de gezant te Batavia teruggekeerd of weder op nieuw werd de uitvoer van rijst uit de havens van Java's oostkust belemmerd.

De Hooge regering schreef deze minder welwillende bejegening daaraan toe, dat Maetsuyker, slechts provisioneel Gouverneur-Generaal zijnde, om die reden door den Soesoehoenan ook minder eere waardig was gekeurd; doch meer waarschijnlijk is het, dat daarvan de reden is geweest, dat ook op Java de terugslag van den opstand in de Molukken en van de vijandschap van Makassar, waaraan meer en meer het kenmerk van Mohammedaanschen geloofshaat te bespeuren was, zich deed gevoelen. Dat die band des geloofs, tusschen Java en de meer oostwaarts gelegen gewesten van den Archipel, althans min of meer bestond, bleek in het volgende jaar 1654, toen Rijklof van Goens, nogmaals met een aanzienlijk geschenk van ruim 27,000 gulden, als gezant aan den Soesoehoenan werd gezonden, met last niet alleen om overeenkomstig het contract van 1646, den Soesoehoenan te gaan begroeten en den vrijen uitvoer van rijst te bevorderen; maar ook om zoo mogelijk „te „onderstaen, of de vorst van Mataram niet genegen zou zyn, „mede den oorlog tegen Makassar aan te nemen en eene „goede magt krygsvolk derwaerts ofte naer Bima, mede onder „Makassar staende, te zenden, om den Makassaarschen vijand „op die wijze van Amboyna te diverteren”.

Hoe goed diplomaat Rijklof van Goens ook ware, ditmaal bragt hij het niet verder, dan den Soesoehoenan, die in den aanvang zich vrij koel jegens hem betoonde, weder tot meer welwillende gevoelens te brengen; maar tot vijandschap tegen Makassar hem te bewegen, mislukte.

Wel wist van Goens, door schoon praten, in het eerst den Soesoehoenan aan zijne voorstellen het oor te doen leenen; maar toen de raadslieden van het rijk waren bijéén vergaderd, keurden dezen eenen oorlog tegen Makassar niet goed, op grond dat men den vorst niet behoorde te raden tot krijg tegen zijne geloofsgenooten, en daarmede verdween voor van Goens elk uitzigt, dat hij het doel, waarvoor hij vooral gekomen was, zou bereiken. ¹ Toch wist van Goens van de strandgouverneurs te verkrijgen, dat aan de schepen van Makassar en van Madjirah, het verblijf en de inkoop van levensmiddelen in de havens van Java werd ontzegd.

Sedert in het rijk van Bantam het bestuur alleen in handen was van Sultan Aboe'l Fatah, ondervond Batavia van die zijde weder veel overlast en schade door rooven en stelen, zoo te land, als te water.

Deze minder gunstige verstandhouding tusschen Bantam en Batavia was, zoo het schijnt, uit verschillende oorzaken ontstaan; vooreerst uit den tegen Nederland vijandigen invloed der Engelschen en ten anderen ook daaruit, dat er sedert het contract in 1645 tusschen Bantam en Batavia gesloten, weder bijna tien jaren waren verstreken en langer dan tien jaren met ongeloovigen in verbond en vrede te leven, verbood de Koran aan den ijverigen Mohammedaanschen vorst, die, tegelijk met zijn geloof, ook zijne handelsbelangen wenschte te bevorderen.

Intusschen, toen de Sultan van Bantam, wiens belang in den handel medebragt, dat hij niet in volslagen vijandschap met Batavia leefde, zich geneigd had betoond tot hernieuwing van het contract van 1645 voor 10 jaren, zond de Hooge regering een gezantschap met kostbare geschenken tot hem. Doch dit gezantschap stootte het hoofd, eene tweede bezen-

¹ Dit gezantschap wordt uitvoerig beschreven in de Algemeene missive dd 7 November 1654 en in de drie Missiven van Rijklof van Goens, dd. 8, 10 en 30 September 1654 n°. XII en n°. XIII der gedrukte stukken hierachter

ding, in Aug. 1655 afgezonden, slaagde beter, en de vrede tuschen Bantam en Batavia, werd op de oude voorwaarden hernieuwd.

De moeite, welke de Hooge regering te volijverig zich gegeven had, om het contract van 1645 te hernieuwen, eene kwalijk berekende zuinigheid in het uitdeelen van geschenken bij het sluiten van den vrede, tevens ook de vijandige inblazingen der Engelschen, de wetenschap, welke de Bantamsche Sultan bezat, dat Batavia, tengevolge der groote uitzendingen van schepen en troepen naar Ceylon en de Oostersche kwartieren, slechts zeer zwak van bezetting en schepen was voorzien, dit alles te zamen werkte uit, dat het hernieuwde vredesverdrag, zonder gunstige gevolgen voor Batavia en de omliggende landen bleef. Het rooven, stelen en moorden, in de landerijen rondom Batavia gelegen, bleef voortduren, de uitlevering van vroeger weggevoerde lijfeigenen, zoowel als het afkomen naar Batavia, van een toegezegd gezantschap, bleef achterwege. Niet alleen met Bantam, ook met den Soesoehoenan, dreigde te dezer tijde de goede verstandhouding te worden afgebroken. Wat daarvan toen de oorzaak was, blijkt niet duidelijk uit de onbepaalde opgaven, welke men daaromtrent vindt opgeteekend. Zooveel intusschen blijkt, dat de Soesoehoenan, reeds kort na het laatste gezantschap van Rijklof van Goens, eene geheel andere houding aannam. De gezanten, die met een groot geschenk in rijst, zooals de Soesoehoenan in 1654 aan van Goens had beloofd, naar Batavia zouden komen, verschenen niet. De uitvoer van rijst, houtwerken en alle andere waren, werd niet alleen aan de ingezetenen van Batavia, maar ook aan Comp^s. schepen en aan alle andere natien, zoowel Europesche als Aziatische, verboden, niettegenstaande er overvloed van rijst in het rijk van Mataram voorhanden was. Gouverneur-Generaal en Raden zonden weder een gezant naar den Soesoehoenan om in dien toestand verandering te verkrijgen. Zij droegen die zending op, eerst aan

den opperkoopman Hendrik van Zeelst ¹; doch toen deze onderweg gestorven was, aan Winriek Kieft; maar ditmaal was de ontvangst, welke 's Comp'. gezant genoot, geheel anders dan vroeger. Hij werd niet tot den Soesochoenan toegelaten; aanvankelijk zelfs weigerde men hem de opreis van Samarang naar de hofplaats, en toen men hem, op zijn aandrang, ten laatste de hofreis had toegestaan, kon Winriek Kieft slechts gehoor bekomen van de vier strandheeren of gouverneurs, Toemenggoeng Pati, T. Soeranato (nadi?), Ngabehi Martonoto en Wongso Redjo, wien hij verplicht was de voor den Soesochoenan bestemde geschenken over te geven. Slechts bij geruchte en op zeer onbepaalde wijze kon Winriek Kieft de redenen vernemen van deze geheel gewijzigde stemming van den vorst van Mataram jegens de Comp. Hem werd verhaald, dat de Soesochoenan vernomen had, dat de Comp. ook goede verstandhouding hield met den vorst van Bali en het contract met Bantam had vernieuwd en dat hij er ontevreden over was, dat de Comp. ook met zijne vijanden betrekkingen onderhield; dat bovendien de Soesochoenan bezig was met geheel nieuwe wetten voor zijn rijk te maken; dat het bewind over de strandlanden en het onderhouden der betrekkingen met de handelrijvende volken op de kust, voortaan opgedragen was aan de vier strandheeren of gouverneurs van Joana, Japara, Demak en Samarang en dat, terwijl de vorst met deze hervormingen bezig was, niemand, van welke natie hij ook ware, eenige koopmanschap zou mogen uitvoeren; dat de Soesochoenan niettemin het contract van 1646 bij voortduring zou onderhouden. ²

De minder goede uitslag dezer zending, schijnt, voor een gedeelte althans, te moeten toegeschreven worden aan de persoon, die daarmede was belast geweest. Het opperbestuur in Nederland ten minste schreef daaraan vooral, de slechte uit-

¹ Vergelijk de noot op blad. 60 hierachter

² Uit het rapport van Winriek Kieft. R. A. en Generale Missive, dd. 24 Dec. 1655, n°. XIV.

komst toe, „tot soodanige commissie”, schreef het, toen het van den uitslag van dit gezantschap kennis had bekomen, „is ieder wel even na; maer niet even nut toe.”¹

Het verbod van uitvoer, en het sluiten van de zeehavens op Java, kwam destijds, naar het schijnt, voornamenlijk voort, uit de begeerte der vier strandgouverneurs, om zich langs dien weg, alleen en met uitsluiting van ieder ander, meester van den handel te maken; doch in den aanvang van het jaar 1657 werd de uitvoer van rijst uit de havens van Oost-Java, door den Soesoehoenan uit eigen beweging weder opengesteld, schijnbaar met even groote wispelturigheid, als waarmede het verbod van uitvoer vroeger was uitgevaardigd.

In de maand Maart daaraanvolgende zond de Hooge regering den koopman Johan Truytman af, met een geschenk aan de vier strandheeren om den vrijen handel en de goede verstandhouding met dezen te bevorderen, en sedert kwam er van Java's kustplaatsen zoo groote toevoer van rijst, houtwerken en allerlei „nootlyckheden”, dat Batavia er schier van overvoerd was. Daarbij deed zich het merkwaardig verschijnsel op, dat door bijzondere personen zoo groote hoeveelheden werden aangevoerd, dat de Hooge regering zelve genoodzaakt was te erkennen „dat *Batavia van de particulieren, alzoo wel haar ge- rief krygen kon, als met de eygen schepen van de Compagnie.*” In 1660 sloten echter de strandheeren op nieuw de zeehavens van Java en deden zij zelfs de Compagnie's loge te Japara afbreken; doch weinige maanden later veranderden zij weder van inzicht en werd de uitvoerhandel weder vrijgelaten en de loge herbouwd.

Met Bantam was het intusschen van kwaad tot erger vervallen. Niettegenstaande in 1655 de tienjarige vrede tussehen Batavia en Bantam was hernieuwd, deed de Sultan in het volgende jaar 1656, zonder voorafgaande verklaring, aan Batavia

¹ Missive der III. XIV, dd. Middelburg, 13 October 1656.

den oorlog weder aan. Twee Nederlandsche vaartuigen werden in de nabijheid van Bantam afgehoopen en de opvarenden vermoord. De residenten van de Comp. achtten zich binnen Bantam niet meer veilig en ontvlugten de stad bij nacht; een brief van den Gouverneur-Generaal aan den Sultan gerigt, werd met smaad afgewezen, in de maand Julij verschenen talrijke benden Bantamsche troepen in de Ommelanden van Batavia, ten westen van de rivier Anké, en vernielden aldaar te vuur en te zwaard alle de aangelegde suikerplantagies.

De Hooge regering deed daarop onmiddelijk de haven van Bantam blokkeren, zoodat geen schip in of uit geraken kon. Hierdoor was de Sultan in zijn hartader getroffen; want meer dan ooit legde hij zich toe op het drijven van handel; doch nu werd tengevolge der blokkade alle handel, ook die der vreemde natien, zoowel Aziaten als Europeanen gestremd. Uit dezen maatregel der Hooge regering ontstonden, wel is waar, voor haar groote moeilijkheden, vooral met de Engelschen; doch de regering te Batavia had geen andere middelen ter beschikking om aan den Sultan het hoofd te bieden. Naauwelijks was de invloed van de blokkade te Bantam merkbaar of de vijandelijkheden der Bantammers hielden op en Aboc'l Fatah deed in November en December 1657 het herstel van den vrede, dien hij zoo loszinnig had verbroken, herhaaldelijk weder verzoeken. De Hooge regering te Batavia toonde zich geneigd, aan dat verzoek het oor te leenen, indien de Sultan billijke vergoeding wilde geven voor de schade, welke was aangedaan en in de eerste plaats indien hij de onderdanen van Batavia, welke hij gevangen hield, wilde terugzenden.

Hierop volgde een brief door den Sultan gezonden, waarin hij te kennen gaf, dat hij tot teruggave der gevangenen geneigd was; doch dat hij van zijne zijde dan ook verzoocht, dat hem de vaart op Amboina, Perah en Oedjong Salang wierd vrijgelaten. Dit voorstel zoo geheel ingrijpende in het specerij-monopolie der Comp. liet de Hooge regering onbeantwoord;

maar zij herhaalde hare betuigingen, dat zij tot herstel van den vrede zeer gezind was. Het duurde nu tot den 24 April 1658, eer weder twee gezanten van den Sultan te Batavia verschenen. Zij bragten de Nederlanders, die in Bantam gevangen hadden gezeten, terug, met uitzondering van één, die tot den Islam was overgegaan en voegden daarbij de betuiging, dat ook hun Heer, de Sultan, tot vredesonderhandelingen geneigd was.

Gouverneur-Generaal en Rade verleenden gehoor aan deze gezanten en gaven hun ook de Bantammers over, die te Batavia gevangen waren; maar de Hooge regering drong daarbij sterk aan, op teruggave ook van dien éenen gevangen Nederlander, die tot den Islam was bekeerd. Dit punt raakte een beginsel. De Bantamsche Sultan toch, liet in den regel allerlei middelen op gevangen Europeanen beproeven om dezen tot den Islam te bekeeren; waren dezen dan eenmaal besneden, dan waren zij onder de bescherming van den Koran en mochten zij nimmer aan ongeloofigen worden uitgeleverd.

Op den 29 April 1658 werd aan de Bantamsche gezanten een geschrift voorgelegd, „houdende conditien op dewelcke „de Gouverneur-Generaal en de Raden van India souden genegen zijn, met Paducca Siry Sulthan van Bantham, weder „in vrede te treden.” Dit ontwerp bestond uit tien artikelen, waarvan de korte inhoud was: dat *alle* onderdanen van beide partijen, zoo vrije luyden als lijfeygenen, van wat natie of geslacht die mochten wezen, *niemand* uitgezonderd, gedurende den laatsten oorlog of daar te voren gevangen genomen, of overgelopen, wederzijds zouden worden terug gegeven. (art. 1.)

De Sultan van Bantam zou als schadevergoeding geven 500 buffels en 1500 koebeesten (art. 2).

Zoodra deze satisfactie zou zijn voldaan, zou de blokkade van Bantam worden opgeheven en een *eeuwige* en *onverbreekelijke* vrede tusschen Batavia en Bantam onderhouden worden (art. 3).

De Nederlandsche Comp. residentie zou te Bantam worden hersteld (art. 4).

De Sultan zou zorgen, dat die residentie voortaan vrij en veilig te Bantam zijn zou (art. 5).

Overloopers zouden voortaan wederzijds worden uitgeleverd (art. 6).

Omdat bij ondervinding was gebleken, dat veel gestolen en verduisterd goed van de Comp. naar Bantam werd overgebracht, zou het 's Comp. residenten vrijstaan, alle van Batavia te Bantam inkomende schepen te onderzoeken (art. 7).

De Comp. zou geen tol of gerechtigheid betalen voor verversingen geleverd aan hare schepen, die langs Bantam kwamen (art. 8).

De grensscheiding tusschen Bantam en Batavia zou zijn, de rivier Ontong-Java tot in en over het gebergte (art. 9).

Ten einde alle strooperijen te voorkomen, zouden de onderdanen van ééne der partijen nergens elders op het gebied van de andere partij mogen komen, dan alleen te Bantam en te Batavia (art. 10).

Met deze voorwaarden vertrokken de gezanten naar Bantam terug. Gouverneur-Generaal en Rade ontvingen nu op den 4 Mei een brief van den Sultan tot antwoord, waarbij hij „die „voorwaarden, zoo als die lagen, was approberende en bereyt „was in vrede te komen; doch dat hy daertegen begeerde, dat „de Hooge regering hem zou toestaan, dat zijn volk eens in „het jaar te Batavia zou mogen komen koopen, grof geschut, „roers, kruid, ijzer, ook nagelen en foelie.” Bovendien kwam Sultan Fatah, die zelf uit den handel groote voordeelen trok en den Bantamschen handel steeds zocht te begunstigen, met zijn vorig verzoek weder voor den dag, dat het aan zijne vaartuigen vergund zou zijn van vry en buiten bezwaar van tol, naar Amboina en Peralh te varen. ¹

De overbrengers van dezen brief gaven tevens te kennen, dat zij niet gemagtigd waren om den vrede te teekenen, indien

¹ Resol. GG. on R. 4 Mei 1658.

de voorwaarde door den Sultan gesteld van op Amboina te va-
ren, niet wierd ingewilligd. Na rijp overleg kwamen Gouver-
neur-Generaal en Rade tot het besluit, om aan den Sultan te
antwoorden, dat hem werd toegegeven het eerste punt, mits
dat de Sultan de verzochte waar *alleen* van de Comp^{le} kocht,
en voorts ook het punt van de vaart op Perah, mits betalende
het oude Malakka's regt; doch dat de vaart op Amboina een
monopolie zijnde van de Comp., waarvan niet kon worden afge-
weken, voor ieder en dus ook voor den Sultan moest gesloten
blijven. Na dit antwoord bragten op den 11 Mei twee Chinezen
namens den Sultan van Bantam een brief aan Gouverneur-Ge-
neraal en Rade, waarin gemeld werd dat de Sultan nu geen
behagen in de vredesartikelen meer had en dat dus de toestand
van oorlog zou voortduren.

De Sultan van Bantam, zoo heette het nu, mogt volgens den
Koran geen tot den Islam bekeerde uitleveren, noch een eeuwig
verbond van vrede met eede bekrachtigen. Op dien grond kon
hij, naar het schijnt, het 1^e en 3^e der ontworpen artikelen niet
aannemen. Hoewel Aboe'l Fatah van de vrije vaart op Am-
boina, door hem zóó begeerd, geen gewag meer maakte, zal
toch wel de weigering van die vaart door de Hooge regering,
de hoofreden zijn geweest, waarom het vredescontract ditmaal
niet tot stand kwam.

Van beide zijden werden de vijandelijkheden hervat; onder-
scheidene Bataviasche vaartuigen werden door Bantamsche zee-
lieden overrompeld, prijs gemaakt en de opvarenden deels ge-
dood, deels gevangen gehouden. De Hooge regering van hare
zijde, liet Bantam's haven des te naauwer afsluiten, waardoor
alle vaart en handel aan Bantam werd ontnomen en „de stad,
„die in vorige tyden eene soo vermaerde coopstad plach te we-
„zen, als tot een duyvenot, om soo te seggen gesteld.” Niet
alleen de handel der inlanders, ook de handel der Engelschen
en andere Europesche natien, werd buiten Bantam's haven door
's Comp. blokkade schepen gesloten.

Sommigen dier Engelsche schepen poogden wel, destijds even als in onze dagen nog de Engelschen in Amerika deden, als blokkade-runners, door te slippen, maar de meesten werden door de Nederlandsche schepen achterhaald, teruggewezen en sommigen wegens poging tot het verbreken der blokkade opgebracht. Eén enkel schip ontsnapte wel eens.

Onder hen, die eene poging waagden, om de blokkade te verbreken, behoorde een smaldeel, uitgezonden door de nieuw-opgerigte Engelsche Compagnie, onder bevel van M^r. John Edwards, die in last had, het kantoor der oude Engelsche Compagnie te Bantam te ligten en over te nemen. Edwards kwam met zijne schepen voor Batavia en hij zelf aan land.

Hij vertoonde brieven van den Gouverneur der Engelsche Compagnie en ook eene missive der Zeventien Bewindhebbers van de Nederl. O. I. Comp., waarin, op last van de Ho. Mo. HH. Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, aan de Hooge regering te Batavia werd aanbevolen „de onderhoudinge van den vrede en de alliantie met de Republicque van Engeland,”

Op dien grond vroeg Edwards, dat de blokkade voor zijne schepen mogt worden ontsloten. Aanvankelijk weigerden Gouverneur-Generaal en Rade aan dat verzoek gehoor te geven; maar als hun door M^r. Edwards het uitzigt was geopend, op eene betere verstandhouding met de Engelschen, wanneer slechts de president van de oude Engelsche Comp^{ie}. M Skinner, die vooral den Sultan van Bantam steeds aanhitste, eenmaal zou zijn verwijderd, wanneer hij, Edwards, trachten zou om den vrede te herstellen, toen gaven Gouverneur-Generaal en Rade aan den nieuwen Engelschen president de vergunning om naar Bantam te gaan en van daar de goederen der oude Compagnie te ligten en uit te voeren. Het bleek evenwel spoedig, dat de nieuwe Engelschen jegens de Nederlanders niet gunstiger gestemd waren dan de ouden, en dat het aanbod van M^r. Edwards, om als bemiddelaar tusschen den Sultan van Bantam en de Hooge regering te Batavia op te treden, slechts ijdele

woorden waren geweest om binnen Bantam te geraken. Zoo duurde de oorlog tusschen Bantam en Batavia voort, tot den 20 Junij 1659, toen andere bemiddelaars, namelijk gezanten van den Pangéran van Jambi, daartoe opzettelijk overgekomen, vredesvoorstellen van Bantam te Batavia kwamen aanbieden.

Deze bemiddeling der Jambinezen had ten gevolge, dat op den 10^{den} Julij het vredesverdrag tusschen den Sultan van Bantam en Gouverneur-Generaal en Rade te Batavia tot stand kwam en negen dagen later werd afgekondigd.

Het contract verschilde slechts in eenige punten van het ontwerp-contract van 1658; maar dat verschil betrof juist die punten, waarop in 1658 het sluiten van den vrede was afgestuit.

Het vredetraktaat bestond ditmaal uit 12 artikelen. In het eerste artikel werd vermeld, dat de Sultan geen overloopers van Batavia, die tot het Moorsch geloof waren overgegaan, tegen hunnen wil zou behoeven uit te leveren; in het tweede werd ditmaal de hoegrootheid van de schadevergoeding niet uitgedrukt; maar in het algemeen bepaald, dat al het vee wat uit de binnenlanden van Batavia was geroofd, door den Sultan van Bantam moest worden terug gegeven.

Het 11^e artikel maakte geen gewag meer van beëdiging van het vredescontract; maar van onderteekening door beide partijen en eindelijk bepaalde het 12^e artikel, dat deze vrede niet alleen voor den tegenwoordigen Sultan van Bantam en zijne grooten en den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal en zijne Raden, maar ook voor hunne „respective successeurs en nakomers” van kracht zou zijn. Alle de overige artikelen waren gelijkloidend, aan de artikelen van het ontwerp van 1658.

De Hooge regering was tot het sluiten van dit traktaat en het toegeven op onderscheidene punten, waarop zij één jaar te voren nog zoo hard aangedrongen had, bewogen, zoo het heette uit eerbied voor den Pangéran van Jambi; maar inderdaad uit vreeze, dat het vaderland in Europa over de blokkade van Bantam met Engeland in moeijelijkheid zou geraken. „Wij

hebben" zoo schreven Gouverneur-Generaal en Rade, aan het opperbestuur, ¹ „niet connen goedvinden de vrede achterwege „te laten, om de onlusten, die wij hebben verstaan dat UEd. „in 't vaderlandt om het uitsluiten van de Engelschen buyten „de havens der vijanden van de Comp. in deze landen vóór- „comen ende ontmoeten, ende dat haer Ho. Mo. tot voorcominge „van meerder questien ende geschillen rede een concept accoort „aan den Heere Protector hadden gepresenteert, waerby hetselve „wedersyts geïnterdiceert ende verboden wort en welck accoort „wy verwacht hebben, dat ons eerlang tot orde soude syn „voorgeschreven en geprescribeert geworden, als wanneer het „besetten van Bantam's haven, ten principale vruchteloos en „sonder effect soude syn, het eenigste middel nochtans synde, „waardoor wy gehoopt hadden de vyanden tot beter verstandt „te brengen."

Men bespeurt uit deze woorden, dat ook in Indie reeds veel was veranderd. Niet meer Jan Pietersz. Coen, bield daar de teugels van het gezag in handen; maar de voorzigtige, buigzame Maetsuyker, die, toen hij deze regels schreef, nog niet wist, dat in Engeland de veldheerstaf aan de gespierde hand van den protector Oliver Cromwell reeds was ontvallen.

Er bestonden intusschen, men moet het erkennen, redenen voor Maetsuyker, om voor moeilijkheden met Engeland beducht te zijn. Sedert April 1658 waren in Engeland hevige klagten aangeheven over de nadeelen, die de Oost-Indievaarders door de blokkade van Bantam ondervonden. Die klagten werden, even als vroeger, in de meest onaangename vormen, met groote overdrijving, ook zelfs met onwaarheden en lasterlijke aantijgingen vermengd, eerst door de Directors der Engelsche Oost-Indische Compagnie bij den Protector en het Parlement en daarna, namens dezen, door den Britschen resident Downing bij de Staten-Generaal ingebracht. Terwijl over deze zaak, tegelijk

¹ Algem. missive van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, dd. 16 December 1659, n°. XVIII.

met meer andere gewigtige onderwerpen van staatkundig belang, werd onderhandeld, overleed Oliver Cromwell op den 3 September 1658. Maar ook na den dood van Cromwell ging de resident Downing voort met zijne vorderingen te herhalen, en wel in zulk een aanstootelijken vorm jegens den voorzitter der Staten-Generaal en gepaard met bedreigingen van represailles, dat zelfs de destijds nog al zeer langmoedige Vergadering der Hoog Mogenden er zich belcedigd over betoonde. De wankele staat van Richard Cromwell in Engeland, bragt er evenwel veel toe bij, dat het slechts bij bedreigingen bleef; maar het geschreeuw van Downing tegen de, door het volkenregt geoorloofde blokkade van Bantam, werkte toch nog zooveel uit, dat de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie eene schadevergoeding in geld moest betalen aan de Engelsche Oost-Indische Compagnie, voor het aanhouden van vier schepen, die de blokkade hadden verbroken.

Het bleef bij den Sultan van Bantam, die door zijne Engelsche vrienden steeds op de hoogte van alles, wat er in Europa voorviel, werd gehouden, niet onopgemerkt dat de Hooge regering in Indie zich niet krachtig en niet vrij in hare bewegingen gevoelde. Het vredestraktaat bleef van de zijde des Sultans van Bantam, wien het alleen te doen was geweest om zijne haven open en zijn handel weder vrij te hebben, grootendeels onuitgevoerd, „zoodat het met regt geen vrede genoemd mogt worden, evenwel,” zoo voegde de geduldige Maetsuyker in zijnen brief aan het opperbestuur er bij, „hebben wy voorgenomen, het nog vooreerst aan te zien ende naer eene goede occasie te wachten, om deselve trouweloose gebuuren eens onverwacht te doen gevoelen, het groot en onverdragelyk ongelijk, dat zy ons aendoen.”

De vrede met Bantam was nauwelijks sedert een jaar hersteld, of er ontstonden weder moeilijkheden voor Batavia, van de zijde des Soesoehoenans. In de maand April 1660 werden de havens van Java weder geheel onverwacht voor alle vreemde

handelaren, niemand uitgezonderd, gesloten. De ruime toevoer van leeftogt werd daardoor te Batavia op eens gestremd en veel nadeel werd dientengevolge te Batavia geleden; doch gelukkig duurde deze maatregel, waarvan de Hooge regering de beweegredenen niet kon uitvorschen, niet lang. In Julij 1661 werd de uitvoer uit de oostelijke havens van Java weder door den Soesoehoenan opengesteld en de vaart en de aanvoer te Batavia herstelden zich spoedig als voorheen.

De toevoer te Batavia, van allerhande eetwaren, timmerhout en andere voortbrengselen uit het rijk van Mataram, ging sedert onverhinderd voort; doch gemeenschap door middel van gezanten, tusschen den Soesochoenan en de Hooge regering te Batavia, vond gedurende eenige jaren geen plaats, totdat in 1666 de Gouverneur van Japara aan den Gouverneur-Generaal kennis gaf, dat de Soesochoenan, zijn meester, gaarne weder Hollanders voor zich zou zien. Na verloop van eenigen tijd voldeed Maetsuyker aan dat verlangen en zond hij in 1667 den kommandeur Zacharias Wagenaer, als gezant, met geschenken naar het Hof van Mataram. Hoewel de Soesochoenan dezen afgevaardigde met beleefdheid ontving, gaf hij toch te kennen dat het hem aangenaam zou zijn, indien nogmaals een ander gezant, beter met de Javaansche of Malcische taal bekend, voor hem mogt verschijnen. Ook aan dat verlangen werd in 1668 voldaan en Abraham Verspreeet als gezant aan den Soesochoenan gezonden. Verspreeet werd met buitengewone eerbewijzen ontvangen en naar Samarang uitgeleid. Toch bleek het bij die gelegenheid dat des Soesochoenans verlangen naar een Nederlandsch gezantschap alleen was voortgesproten uit de begeerte om zich door de Hooge regering te Batavia „hommage” te doen bewijzen. ¹ Die begeerte bleek in 1669 nog duidelijker, toen onverwacht de havens van Oost-Java weder werden ge-

¹ Zie over deze twee gezantschappen de hierachter gedrukte stukken: n°. XXV, XXVI, XXVII, XXVIII en XLI; in het laatst opgen. stuk vindt men ook niet onbelangrijke mededeelingen omtrent den toestand van het rijk van Mataram.

sloten; maar onmiddelijk weder geopend toen nogmaals een gezant van Batavia, Maximiliaan de Jongh, met een aanzienlijk geschenk aan den Soesochoenan was afgezonden. Binnenlandsche twisten in het rijk van Mataram waren echter ditmaal oorzaak dat M. de Jongh zijne reis niet verder dan tot Samarang uitstrekte. ¹

Langzamerhand was er inmiddels ook eenige verbetering in de verstandhouding tusschen Bantam en Batavia gekomen. Op den 29 Mei 1664 kwam er eene nadere overeenkomst tusschen den Sultan en Gouverneur-Generaal en Rade tot stand, waarbij bepaald werd, dat alle niet besneden slaven door den Sultan zouden worden teruggegeven en alle slaven, die na het sluiten dezer overeenkomst nog uit Batavia mogten overloopen, voor acht rijksdaalders ieder, zouden teruggegeven worden. Alle rooverijen en moorden, door Bantammers op het grondgebied der Compagnie gepleegd, zou de Sultan bovendien voortaan gestreng doen straffen.

Wenden wij nu het oog naar de maatregelen van inwendig bestuur, te dier tijde genomen, dan ziet men met eenige bevreemding, dat gedurende een aantal jaren, betrekkelijk weinig daarentrent in de aanschrijvingen van het opperbestuur, in de brieven en resolutien der Hooge regering wordt aangetroffen. Toch verdienen eenigen dier maatregelen te worden opgenoemd en wel in de eerste plaats die, betreffende het regtswezen.

Tot handhaving van „de oprechtheid en de integriteyt in „de administratie van de justitie,” werd er krachtens aanschrijving van het opperbestuur, dd. 16 April 1657, gelast, „dat geen ministers van de Compagnie, ook die in de justitie „en met name, president en leden van den raad van justitie, „hetzij middelijk, hetzij onmiddelijk, geschenken, gaven of „giften zouden mogen aannemen, overeenkomstig de instructie „van den Hoogen Rade en Hove van Holland van 1644.”

Ook vindt men meermalen in de aanschrijvingen van het

1 Zie n°. XXIX hierachter.

opperbestuur krachtigen aandrang tot het uitoefenen van kort en goed regt en tot afdoen van processen; zoo ook, toekening aan de Hooge regering, als vertegenwoordigende den Staat der Vereenigde Nederlanden, van de bevoegdheid, om van den raad van justitie te vorderen reden en rekenschap van zijne gewijsden.¹ Het stuk van de successio ab intestato, „voor degenen, die in Oost-Indie en op de reise ginds of herwaerts” kwamen te overlijden, werd eveneens nader geregeld bij resolutie van Gouverneur-Generaal en Rade van 7 Februarij 1662, krachtens octrooi van de Staten-Generaal van 16 Januarij 1661.² Ook de uitoefening van het notarisambt werd bij resolutie van de Hooge regering van 2 November 1668 nader geregeld, hoofdzakelijk op den voet van art. 9 van het plakkaat van Keizer Karel, dd. 4 October 1540.

Voorts werd er op 19 September 1664 door Gouverneur-Generaal en Rade, „na vele en verscheydene deliberatien, op het subject van de landeryen onder de jurisdictie der stede van Batavia gelegen, besloten een nieuw collegie op te rigten, namelyk een collegie van heemraden, naar de wyze in het vaderland gebruikelijk, dewyl de ingelanden met malkanderen veeltyts niet konden verdragen en de landdrost over de platte landen alleen geen behoorylke ordre kon stellen.”³

1 Aanschrijving der Heeren XVII, 5 Sept. 1670 en 4 October 1672.

2 Bij deze nadere regeling werd vastgesteld: dat in materie van successio ab intestato en wat daarvan dependeert, over alle landen, steden en luyden in Indie, onder de gehoorzaamheid van den Staat der Vereenigde Nederlanden en het beleyt van de meergen. Compagnie staande, mit-gaders ook ten aansien van deselve op de gints en herwaerts reyse, de politycque ordonnantie van wege de III. Staten van Holland en Westvriesland in 1580 geëmanceerd sal gevolgd en nagekomen worden, sulcx en in der voegen, als deselve by naerder verklaring van welgemelte III. Staten in dato 13 Mei 1594 is geëluideerd, met dien verstande, dat het bedde tusschen ouderen van den overledene gescheurd en een van deselve, tzy vader ofte moeder, maer in leven synde, deselve langstlevende met de broeders en zusters van den overledene, tzy heele ofte halve, ende derselver kinderen en kintskinderen te samen sullen komen, tot des overleden geheele erfenisse, enz.”

3 Op 9 Dec. 1678 werden by resol. van GG. en R. de schepenen van Batavia „gequalificeert tot het afligieren van biljetten tot opbrenging aller groot en erfbrieven

Plakkaten tegen het drijven van verboden of particulieren handel treft men in dit tijdvak bij herhaling aan, even als aanbevelingen tot het weren van pracht en praal, zonder dat men van die plakkaten of verordeningen veel uitwerking bespeurt.

Tusschen de jaren 1661 en 1667, betoonde het opperbestuur ook groote en warme belangstelling voor het onderwijs, nadat het met de opheffing der Latijnsche school te Batavia, in 1658, was bekend geworden.

Ernstig vooral was de aandrang der Heeren XVII in 1661 en 1663 tot het weder oprigten van eene Latijnsche school te Batavia. De vergadering der XVII gevoelde zich tot het bevorderen van het onderwijs gedrongen, op grond van beschouwingen als dezen: „dat de luijden vele van hunne kinderen „jaarlijks herwaarts, (naar Nederland) overzenden, om alhier „ter scholen geleid en naar de wijze en de manieren van ons „land in ordre en goede zeden, opgetrokken te worden, is in „dezelfen wel niet misprysselyk; maar komt met den dienst „van de Comp. gansch niet overeen, alzoö men dezelve, daar „door onttrekt diegenen, die daar geboren en 't klimaat ge „woon zijnde, dat land voor haar vaderland zouden aanzien, „behalve dat het doorgaans al wat hard en lastig voor de „ouders valt, zoo langen tijd te moeten verlaten en uitlandig „te houden, diegenen daar hare liefde en genegenheid zoo „danig toe strekt en welker bijwezen, dezelve zoo aangenaam „is, en waarom het haar ook, dikmaals des te eerder moet „doen repatrieren. 'Tgeen de luijden daartoe meest schijnt „te necessiteren is het gebrek van goede scholen en bequame „institutie, mitsgaders de dagelykse conversatie en omgang met „lijfeijgenen en andere vuile menschen, van welke zyl. niet „als alle quade zeden en ontuecht afzien en leeren. Dan hier „tegen laten wij ons voorstaan, dat wel remedien zouden uit

der landen binnen en buiten de stad, om daeruyt te vinden een algemeen fonds, tot opmaking en onderhouding aller wegen, bruggen, enz. onder alsulke belasting als men naar billykheid noodig zal oordeelen."

„te vinden zijn, inzonderheid als men daar goede scholen
 „van bekwame meesters voorzien, kwame op te rigten. De
 „scholen worden gehouden als kweekhoven van de republieken,
 „uit deselven moeten voorkomen, diegenen, wien namaels het
 „roer van het schip moet worden toevertrouwd en daarom
 „hadden wij wel willen zien, dat men het school te Batavia
 „zoo ontijdig niet hadde geabandonneerd. Wel is waar, dat
 „men daarvan nog weinig vruchten heeft gezien en geen,
 „die in zoo langen tijd van jaren tot perfectie zijn gekomen
 „dan zooals UEd. bewust is, heeft het ten principale aan goede
 „meesters en onderwijzers ontbroken, want dat men zulk werk
 „predikanten zal aanbevelen, die hunne eigene vocatie hebben,
 „en hunne particuliere studien moeten waarnemen is niet...¹;
 „daar moeten toe gehouden worden bekwame luyden, wier pro-
 „fessie zulks is en alleen hun werk daarvan maken. De onkosten,
 „die daaraan vast zijn, zouden wy ons gaarne getroosten.”²

Weinig weerklank vond deze stem van het opperbestuur ten gunste van het onderwijs, bij de Hooge regering in Indie. Eerst na lang toeven en na herhaalden krachtigen aandrang uit het moederland, werd in 1667 de Latijnsche school te Batavia hersteld. Uit de zorg, welke het Opperbestuur in Nederland aan het onderwijs in Indie besteedde, blijkt, dat te dier tijde een meer milde geest, in de vergadering der XVII gevonden werd, die niet ongunstig scheen voor de ontwikkeling van het Europeesch element in Indie. Die stemming blijkt ook weder, sedert 1661, door hernieuwde pogingen, om de vrije Nederlandsche bevolking in Indie te versterken en haar de middelen open te stellen om tot welvaart te geraken. Over dit belangrijk punt gaf de Kamer van Amsterdam, op den 14 September 1662, in de vergadering der Heeren XVII; als haar advies: „dat men „den binnenlandschen handel in Indie, voor vrije luyden en

1 Hier is in den minnuitbrief, een woord uitgelaten, zooals de zin aanwijst.

2 Aanschrijving van de HH. XVII aan GG. en R., dd. 7 Mei 1661.

„burgers, in de steden, plaetsen en forten van de Comp., neder-
 „dergeseten zijnde, behoort vry en open te stellen, verstaende
 „op alsulke landen en plaetsen en onder soodanich reglement,
 „conditien en restrictien, als men soude mogen goedvinden
 „daerop te beramen; wyders dat men aan allen en een ieder,
 „'tzy alleen of met zijne familie, naer Indien willende, passagie
 „met de schepen van de Compagnie, derwaerts behoort te ver-
 „gunnen.....; dat men deselve behoort te permitteren, om
 „onder zekere recognitie met haar te mogen nemen; zoodanige
 „gelden, als zy te raden zullen worden.” Ook meende de Kam-
 mer van Amsterdam in haar advies, dat men aan de vrijlieden,
 tegen vrachtlon, het vervoer op 's Comp^s. schepen zou mogen
 vrijlaten van zekere koopwaren, die niet te groot van omvang
 waren en waarin de Compagnie niet gewoon was handel te
 drijven; voorts dat tegen redelijken prijs schepen aan de vrij-
 lieden in Indie verkocht konden worden en dat men den han-
 del in paarlen en diamanten, onder recognitie vrij moest laten.

Als beweegredenen tot deze voor den vrijen handel der Ne-
 derlandsche volkplanters in Indie, gunstige stemming, moeten
 ongetwijfeld sommige gebeurtenissen in Indie worden aange-
 merkt. Sedert 1652 had de Compagnie zich aan de Kaap de
 Goede Hoop gevestigd en sedert 1655 had het Nederlandsch
 gezag, op Ceylon, over dat der Portugezen de bovenhand ge-
 kregen en had het zich van daar uitgebreid over de kusten van
 Koromandel en Malabar. Ryeklof van Goens koesterde groote
 verwachtingen van eene Nederlandsche volkplanting op het
 eiland Ceylon.

Gedurende eenige jaren bleef die gunstige stemming in meer-
 dere of mindere mate bestaan. De Gouverneur-Generaal Maet-
 suyker toonde er zich niet tegen gestemd. De kolonisatie op
 Ceylon, werd bij een reglement van 16 Mei 1669 geregeld en
 zelfs nog in 1670 werd er een algemeen reglement door de
 HH. XVII vastgesteld, waarnaar volkplanters naar de Kaap,
 Mauritius, Ceylon en Batavia zouden mogen worden gebragt,

zelfs werden in dat jaar vele kolonisten met 's Comps^e. schepen overgevoerd. Ook op andere wijze toonde men zich niet ongenegen om de ontwikkeling eener vrije burgerij te bevorderen. Aan allen die zich uit Comp^e. dienst tot vrijdom zouden be-geven, werd het behoud van den rang, dien zij in 's Comp^e. dienst hadden bekleed, toegestaan. ¹ Ook nog in 1672 betoonde het opperbestuur, op voorstel van de Hooge regering, zich gunstig voor de zoogenaamde vrije lieden. Op 14 Mei van dat jaar, werden de verschillende Kamers, door de vergadering van XVII gemagtigd om aan de „vrije luijden”, die met hunne gezinnen naar Indie zochten te gaan, toestemming te verleenen om een kapitaal van f6000 als maximum mede te nemen. Maar nog geen drie jaren later, was de stemming van het opperbestuur geheel veranderd, en in geheel andere rigting begon in 1675 en 1676 een scherpe kruistogt tegen al wat naar vrijen handel in Indie geleek en zocht men met grooter gestrengheid dan ooit te voren het monopolie der Comp^e. te handhaven.

In het midden der 17^e eeuw, deed zich het merkwaardige verschijnsel voor, dat de handel over een zeer aanzienlijk gedeelte van Vóór-Indie, Achter-Indie en het westelijk gedeelte van den O. Indischen archipel, met zóó groote levendigheid door inlanders gedreven werd en tot zulk eene hoogte klom, als niet meer had plaats gehad, sedert de magt en de handelskracht der Portugezen, den handel van Arabieren, Chinezen en inlanders had verdrongen. De oorzaken waaruit die verhoogde en hernieuwde bloei van den inlandschen handel voortsproot, is in bijzonderheden moeilijk, zoo niet onmogelijk, op te sporen. Maar eenigen der hoofdoorzaken zijn, althans bij benadering op te geven.

De inlandsche handel, inzonderheid de handel der Arabieren, der Mooren, dit zijn de belijders van den Islam uit Vóór-Indie, was voor het grootste gedeelte vernietigd, door den handel der

1 Aanschr. opperbestuur 5 Sept. 1670.

Portugezen, zoowel met de Koningsschepen als met de schepen der vrije Portugezen uit Goa, Malakka en Macao.

Doch daarna was op zijne beurt de handel der Portugezen door de uitbreiding van de magt, het gezag en den invloed der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, herleid tot zeer geringe beteekenis; zonder dat de Nederlandsche Compagnie, die wel bij magte was geweest, om der Portugezen handel te vernietigen, zelve in staat was, met eigen schepen en met eigen kapitaal, dat groote handelsveld vruchtbaar te maken, Het was dus natuurlijk dat, voor een deel althans, de handel der Arabieren en Mooren begon te herleven, toen de Portugezen langzamerhand verdwenen, en de Nederlandsche Compagnie, ondanks haar stelsel van monopolie en uitsluiting niet overal aanwezig kon zijn.

Sedert de Nederlandsche Compagnie meester was van den Specerij-archipel en aldaar het extirpatie-stelsel in volle gestrengheid toepaste, was de handel in de Molukken, op Amboina en Banda, zoo goed als weg gestorven en voor een groot deel verlopen naar Makassar; doch ook Makassar had in 1667 voor de Nederlandsche Compagnie moeten bukken en gedoogen, dat alle Europeanen van den handel aldaar wierden uitgesloten en de Compagnie den handel in kleeden en Chineseche waren voor zich alleen behield. Ten gevolge van deze bepalingen werd nu ook het belangrijkste deel van den handel, welke te Makassar gedreven werd, naar elders verjaagd.

Daarbij kwam, dat de Nederlandsche Compagnie, tijdens het bestuur van Maetsuyker, dat men gewoonlijk, doch naar ik meen, ten onregte, den bloeitijd der Compagnie noemt, ondanks al haren luister naar buiten, ondanks hare veroveringen op Ceylon, op de kusten van Vóór-Indie en op Celebes, met zeer groote bezwaren en moeilijkheden had te worstelen. Al die oorlogen en veroveringen en de vestingwerken, noodig om die veroveringen te beschermen, eischten schatten aan kapitaal, die aan den handel moesten worden onthouden. In 1661 ver-

loor de Compagnie bovendien het vruchtbare eiland Formosa, met al de groote sommen, die zij in dat eiland gestoken had; daarbij verscheidene schepen, eene kostbare hoeveelheid materieel, ammunitie en levensmiddelen. Vele Nederlanders daarenboven, die als bijzondere personen voorschotten hadden gegeven op landbouwondernemingen op dat eiland, verloren daarbij nog hunne kapitalen. De herhaalde oorlogen tussehen de republiek en Engeland, verzwakten het kapitaal en de scheepsruimte van de Compagnie, de weerslag van de verovering van bijna geheel Nederland door Lodewijk XIV in 1672, deed zich ook in Indie gevoelen, het prestige van de Nederlanders leed er onder. De handel in Nederland, ja bijna in geheel Europa verloor bovendien in de oorlogsjaren 1672 tot 1678 veel van zijn vermogen om de door de Comp. uit Indie aangevoerde goederen, tegen winstgevende prijzen op te nemen.

Te Batavia, de zetel en hoofdplaats van Compagnies magt, zag men den handel der Comp. in verval geraken. De Chinese jonken en inlandsehe vaartuigen bragten de peper naar elders, omdat de Compagnie te lage prijzen besteedde, en de lijnwaden werden door de inlanders en Chinezen op andere plaatsen voor minder prijs, dan zij bij de Comp. teregt konden komen, gekocht.

De kosten en ongeden van het hoofdkantoor Batavia, overtroffen dan ook bijna jaarlijks de inkomsten. In 1676 was er zelfs ruim één millioen op de boeken van Batavia meer verteerd dan gewonnen. ¹ Wat de Compagnie zelve in den handel niet kon inkoop en vertieren, gunde zij daarom nog niet aan bijzondere personen, want hoewel zij aan de eene zijde niet vijandig was tegen de ontwikkeling eener vrije burgerij, stond bij haar, en dit kon ook niet anders, haar eigen belang, dat is het belang der participanten, of wat zij haar eigen belang achtte altijd op den voorgrond. Zij zag daarom veel liever, dat de

¹ Algem. missive 7 Febr. 1676.

vrijburger zich op den landbouw dan op den handel toelegde, en om die reden streefde zij er naar, om den vrijburger van den handel af te schrikken en tot den landbouw aan te sporen; maar als dan de vrije man eindelijk ook producten leverde, zoo als bijv. suiker, waarvan de Comp. destijds niet gediend wilde zijn ¹, dan heette het: „de voortzetting van den landbouw wil- „len wy in allen maniere mede helpen bewerken; maar niet tot „onze eigen schade en nadeel.” Men moge nu hevig uitvaren tegen zulk eene handelwijze, altijd zal men in aanmerking moeten nemen, dat de Bewindhebbers, als lasthebbers van de participanten, zelfzuchtig zijn moesten, dat zij niet edelmoedig moeten zijn met het geld van anderen; doch het kwaad lag dieper, het lag daarin, dat de Compagnie, oorspronkelijk koopman, nu tevens geworden was een soeverein, en dat de pligten, in die tweeledige betrekking te vervullen, noodwendig in botsing moesten komen. Er was strijd tussehen de pligten, die het opperbestuur had te vervullen, als koopman, lasthebber van geldschieters, en de pligten, die zij had te vervullen als Souverein, als vertegenwoordigende den Staat der Vereenigde Nederlanden. In dien strijd behielden de pligten en belangen der Compagnie, als handelsligchaam de overhand; uit vrees voor schade was de Compagnie ongeneigd om de handelsdraden, die zij niet allen meer in handen kon houden en haar ontvielen, aan anderen over te geven, en op die wijze geraakte zij eindelijk in haar eigen garen verward. De Bewindhebbers zagen niet in, dat de handel, als voortspruitende uit bestaande behoeften, zich niet laat dwingen en dat er wetten zijn in de huishouding van Staat, die naar geweld niet luisteren.

Sedert 1651 regeerde er over Bantam, een wakker vorst,

1 De Oost-Indische suiker vond destijds weinig aftek in Europa, zij had de waarde van ballast. De suiker, op Formosa geteeld, werd vertield in Perzie; na het verlies van Formosa, werd de Batavische suiker in niet onauuzienlijke hoeveelheid naar Perzie vervoerd.

Sultan Aboe'l Fatah, Abdoel Fatachi Ageng, die, zoo het schijnt, de wijzigingen in de handelsbeweging, niet onopgemerkt liet voorbijgaan en op allerlei wijze den stroom des handels, elders verstoord of belemmerd, naar zijne hoofdstad en haven zocht heen te leiden en den handel in zijn rijk tot den luister van vroeger dagen trachtte terug te brengen. De grondstelling van den Gouverneur-Generaal van Diemen, „dat uit Batavia's opgang volgt Bantam's ruïne, en dat dus uit het tegendeel, belemmering van Batavia's progres moet volgen,” schijnt Sultan Aboe'l Fatah ook tot de zijne gemaakt te hebben. In den aanvang vergistte hij zich en overschatte hij zijne krachten. Hij zocht eerst door oorlog en vijandschap Batavia te benadeelen; maar tot openbaar verzet tegen Compagnie's magt bleek hij niet sterk genoeg. Hij zag weldra zijn misgreep in, toen Bantam door blokkade werd afgesloten. Hij herstelde dus den vrede met Batavia en verkreeg de heropening van zijne haven; maar toen ook legde hij zich met alle kracht toe op het drijven van handel, lokte van alle kanten Aziaten en Europeanen naar zijne hoofdstad om daar handel te komen drijven en verzuimde inmiddels niet, zooveel kwaad aan Batavia te berokkenen als hij slechts vermogt; doch hij zorgde er wel voor, dat dit kwaad zoo min mogelijk in het openbaar geschiedde. Weldra zou hij zelfs verder gaan; zijne zucht om handel en rijkdom naar Bantam te lokken, zou hij tooijen met het godsdienstig gewaad, en onder voorwendsel van verdediger van den Islam te zijn, zou hij de stokebrand van geheel Java worden, tegen de gehate Compagnie, die hij met open vizier niet kon bestrijden, en waarlijk deed zich het verschijnsel voor, dat Batavia, de hoofdstad van het magtige monopoliserende ligchaam der Oost-Indische Compagnie, een tijd lang, op het gebied van den handel, de mededinging tegen den Sultan van Bantam niet kon volhouden.

De Bantammers onderhielden drukke vaart en levendigen handel, onder den naam en met de passen van hunnen Sultan en met de hulp van Engelschen en Denen, naar Perzie, Soc-

ratte, Mocha, Koromandel, Bengale en door tusshenkomst van Chinezen dreven zij handel op Tonquin, Siam, China, Manila, ja, zelfs op Japan.

De havens van Oost-Java werden geregeld door kooplieden uit Bantam voorzien van lijnwaden en amphioen. Zelfs trachtte de Sultan van Bantam, zoo als wij hier boven gezien hebben, den handel op het door de Nederlandsche Compagnie geheel afgesloten eiland Amboina te verwerven. De handel der Bantammers werd gevoed en sterk aangewakkerd door Europeanen. De Denen voeren op vracht voor en met Mooren en vervulden Bantam zoodanig met kleeden en lijnwaden, dat de afzet van dat artikel door de Nederl. Oost-Ind. Compagnie in den Archipel er gevoelig onder leed. De Engelschen bragten naar Bantam schietgeweer, mom, bieren en allerlei Europesche dranken. De drankartikelen en de lijnwaden werden van Bantam weder, door allerlei kleine handelaars opgekocht en ondanks de bestaande, doch in onbruik geraakte verbodsplakkaten, naar Batavia vervoerd of binnengesmokkeld, zoodat de kleedenhandel der Compagnie aldaar met ondergang werd bedreigd. Bantam was de haven van Batavia geworden. Van Bantam uit zochten de Engelschen ook tin van Malakka te verkrijgen, dat zij dan over Bantam naar Europa voerden. Compagnie's handel daarentegen kwijnende hoe langer hoe meer, slechts de aanvoer van rijst en djatihout van Java's oostkust gaf nog eenig vertier; maar nog meer aan de vrijburgers en de inlandsche handelaars en vrachtvaarders, dan aan de Compagnie zelve, en dan nog alleen wanneer de haven open, de oogst voordeelig, het land rustig en de strandgouverneurs zonder grillen waren.

De achteruitgang van Compagnie's handel was zoo merkbaar, dat de Hooge regering in twijfel geraakte over de deugdzaamheid, zoo al niet van het stelsel van uitsluiting, dan toch van sommigen der maatregelen daartoe betrekkelijk. Op den laatsten Februarij van het jaar 1675 schreven Gouverneur-Generaal en Rade aan het opperbestuur: „de vaart der Mooren en anderen

„ van Bengale, Cormandel, Suratte en andere landen op Bantam, neemt van jaar tot jaar seer toe, daer wy selfs ook eenigsins oorsaeck van zijn, omdat wy haer alhier niet willen admitteren, om het nadeel dat sy ons souden doen, voornamentlyck in den handel der lijwaten ende de cleden; dogh aengesien sulcx tot Bantam oock al meest hetselve bescheyt heeft; soo is by eenigen ofte meesten van ons altemet al begonnon in twijfel te komen of al dienstigh sal zijn voor de Comp. by die ordre te blijven persisteren, dan of niet al soo goet soude wesen, die handelaars dese plaats mede open te stellen. Dat deselve negotianten ons by admissie alhier in den voors. handel seer schadelyck sullen wesen kan niet tegengesproken worden; maer dewijl sy sulcx tot Bantam oock sullen kunnen doen ende de vaart dezer omleggende landen derwaerts trekken, mitsgaders deselve overal met lijwaten, cleeeden en andere coopmanschappen vervullen, waardoor deselve stad in korten zal komen aan te groeijen tot eene groote koopstad, tot verkleyning en groot nadeel van dese plaats en de goede ingezetenen van dien, soo meenen eenigen ende de meesten van ons, dat met reden getwijffelt kan worden of sulcx niet, hoe eer hoe liever ende eer het te laat is, behoort tegengegaan en deselve negotianten, den handel oock alhier open en vry gestelt te worden, om ten minste tegen de aangevoerde schade van haer te genieten, de tollen en geregtigheden van den in- en-uitvoer, als andere voordeelen, die de commercie de plaetse en ingesetenen plagh toe te brengen, daar die van Bantam anders met zullen blijven doorgaan.”¹

Dit weifelend en eenigsins beschroomd advies, was in overeenstemming met het karakter van een, tot zekere hoogte, vreesachtig geworden oud man, zooals Maetsuyker toen reeds was. Eén lid der Hooge regering, de extra-ordinaris Raad van Indie, Pieter van Hoorn, schroomde echter niet, verder te gaan en een

1 Zie den brief in zijn geheel onder n°. XXXIV der gedrukte stukken.

advies uit te brengen, waarin hij tot het hart der kwestie poogde door te dringen. Onder den titel van: „Preparatoire consideratien en advys wegens de Nederlandsche Colonie in deze Indische gewesten”, stelde van Hoorn een geschrift aan Gouverneur-Generaal en Rade ter hand, waarin de vraag werd behandeld, of de oorspronkelijke grondslagen der Compagnie in Indie niet waren veranderd, of de Comp. niet van eenvoudig handelaar, zooals zij in den aanvang was, geworden was bezitter en heerscheres van omvangrijke „conquesten en volkplantingen”. Met die vraag vóór zich, moest van Hoorn zich natuurlijk bewegen op het terrein van kolonien en daarom stelde hij vooreerst een onderzoek in, naar den aard en de vereischten van volkplantingen, van *landbouw* en van *commerce*. Om zich het onderzoek gemakkelijk te maken, zette hij eenige stellingen en axiomen voorop en daarbij veroorloofde van Hoorn zich denkbeelden te ontwikkelen, die geheel in strijd waren met de grondslagen van de Compagnie en den geest van het opperbestuur. Zoo nam hij o. a. de stelling aan, dat „kolonien eerder „beter door voornamen en genereuse magten worden bevorderd en „bestuurd, dan door kooplieden, alzo die presente voordeelen te „veel najagen en betrachten, want,” zeide van Hoorn, „dit is „zeker, dat hetgene, waardoor voortreffelijke kolonien, welke „anders wel zouden gelukt zijn, verdorven en vergaan zijn, „geweest is de vuile en al te groote hegeerlijkheid, de win- „zucht en de gierigheid, in den beginne der kolonien, omdat „de kooplieden ordinaris, meer als behoort, de presente pro- „fyten najagen en betrachten. Eene kolonie moet de vrijheid „genieten, om allerhande gewassen te mogen invoeren en uitvoeren, „naar wat plaatsen het zoude mogen wezen en zij zullen „willen.”

Na deze en meer andere stellingen in dien geest te hebben voorop gezet, gaat van Hoorn over tot de beantwoording van de vraag: welke waren in den aanvang het oogmerk en de bedoeling van de Comp^{te}. Dezen waren niet het stichten van

kolonien; doch alleen de *simple commercie*; „maar by vervolg „der tyden ende het veroveren van verscheidene importante „conquesten, dewelke welligt, buiten of boven d'eerste intentie „komen te reiken, zoo zyn de kolonien en de consideratien „dienwegens, eerst als van zelf ende bykans als een nood- „zakelyk gevolg voortgekomen; doch gemerkt de Comp^e. eerste „intentie en oogmerk, mitsgaders de daartoe dienende maximes „omtrent de commercie, doorgaans zyn en alsnog ten principale „blyven continueren, zoo hebben zich omtrent de kolonien, „insonderheid de Nederlandsche en het bevorderen derzelve, „verscheidene obstakelen en verhinderingen ontmoet, en waar- „uit dan welligt, de verscheidenheid der adviezen en opinien „schynen voortgekomen te zyn.

„De questie der Nederl. colonie zou nu aldus moeten worden „geformuleerd: of het in den tegenwoordigen toestand der „zaken voor de Comp. best, dienstig en meest profitabel zou „wezen, by hare eerste intentie, oogmerk en maximes tot eene „eigene commercie te continueren, dan of het voor de Comp^e. „dienstig zou wezen, het op eene Nederlandsche colonie, by- „zonder vooreerst op Batavia toe te leggen, en vervolgens zoo- „ver en zooveel van hare eerste intentie, oogmerk en maxime „tot eigen commercie dienende af te wyken, als tot het bevor- „deren en volmaken van de Nederlandsche colonie, zou be- „vonden worden te vereischen.”

„Het is de voornaamste misslag der Portugezen niet ge- „weest,” zoo ging Pieter van Hoorn verder voort, „dat zij zich „te veel op hunne kolonien hebben verlaten; maar hunne zwak- „heid heeft vooral daarin bestaan, dat zij al te veel en te „wijd zyn verspreid en meer omslag van landen en steden „hebben ondernomen en willen beheeren, als zy in honderd „ja al was het in drie honderd jaren hebben kunnen bevolken, „en deze klip heeft de Nederl. Comp., naar het schijnt, ook „niet wel kunnen vermijden; maar allengs is zij ook in die „stroomkaveling of miswijzing vervallen.

„De toestand van de Compagnie nu alzo zynde, dat zy met „zoovele aanzienlyke conquesten is vergroot, valt er aan te „merken of dan ook de eerste intentie en de maximes van de „Comp^{ie}. nu mede niet een ander aanzien behoorden te hebben; „want het waarachtig is, dat het geen minder deugd is te con- „serveren, als te conquereren en veelyds worden andere „maximes tot de conservatie vereyscht als tot verovering.”

Van Hoorn behandelde nu de vraag, of het mogelijk en dienstig zou zijn, om de Comp. wederom tot hare eerste grondslagen, dat is, tot de commercie allcen, terug te brengen; die vraag beantwoordt hij natuurlijk ontkennend, de uitbreiding door verovering en volkplanting was daartoe reeds te uitgebreid. Hij gaat de verschillende landen en steden, waar de Comp. bezit of gezag heeft na, en ten slotte schijnt hij van meening te zijn dat het in de eerste plaats dienstig zal wezen, om Batavia „tot eene hoofdeconomie, in alle manieren te bevorderen, opdat die met den tijd magtig mogt worden, de „overige conquesten en kolonien te voorzien en te verdedigen. „Hierop, zou het zijns bedunkens, uitkomen, of het voor den „dienst van de Comp. niet grootelijks importeerde, dat de „hoofdstad Batavia tot *een emporium* van gansch Indie wierd „gemaakt, en in hoeverre de Compagnie zou *mogen* en *moeten* „*afwijken* van hare eerste maximes van de eigen commercie.”¹

Men bemerkt wel in van Hoorns advies, dat hij op deze netelige vragen, geen beslist antwoord durfde geven; doch zijne meening schemert duidelijk genoeg door, dat indien de handel in Indie met Batavia als consignatieplaats aan alle Nederlandsche ingezetenen wierd vrijgelaten, en de Comp. haar eigen

1 De consideratien van P. van Hoorn gaven later in 1705, aan den raad-extraord. van Indie, C. Chastelein, aanleiding om ook zijne „Invallende gedachten en aanmerkingen over Colonien” op te stellen. Chastelein kende dus de consideratien van van Hoorn; doch deelt den inhoud daarvan niet mede. De consideratien van van Hoorn zien voor het eerst, zoover ik weet, in dit deel onder n°. XXXV het licht. Het opstel van Chastelein vindt men in Deel III, 1855, van „Tijdschrift voor Ind. taal-, land- en volkenkunde”, Bat. Gen., bladz. 63.

handel in Indie voor een groot deel prijs gaf; alzoo de vrije concurrentie tegen vreemde Europeanen en Aziaten wierd open gesteld, de nadeelen zouden verdwijnen, die nu werden onder- vonden door den mededingenden handel van anderen en door den verboden handel van Compagnie's dienaren, en dat dan van zelve de exploitatiekosten der Compagnie en hare be- drijfskapitalen aanmerkelijk zouden kunnen worden verminderd. Het blijkt niet welken indruk dit belangrijk betoog van van Hoorn op de Vergadering der XVII heeft gemaakt; dit alleen blijkt, dat het opperbestuur, „het voor den dienst van de Comp^{ie}, bij dese tegenwoordige constitutie van tijden en zaken noodig oordeelde”, bij aanschrijving van 18 Oct. 1679, zonder opgave van redenen, de leden van den Raad van Indie, L. Pith, P. A. Overtwater en P. van Hoorn, uit hunne betrek- king te ontslaan; „doch geensints om deselve eenige kleinig- heid of oneer aan te doen.”

Toen het betoog van van Hoorn in het moederland aankwam, heerschte er bij het opperbestuur en bij de participanten, een geheel andere geest, dan waarin dat stuk was opgesteld. De ongunstige uitkomsten van de laatste jaren, zoowel op Ceylon, Malabar, Batavia als elders verkregen, de steeds hooger loo- pende kosten en het verval der winsten, hadden onrust en wrevel bij opperbestuur en participanten opgewekt.

In strijd met het weifelend advies der Hooge Regering; maar nog meer met de denkbeelden van van Hoorn, hadden de Heeren XVII op 28 Sept. 1675 zeer beslist naar Indie geschreven dat: „'s Compagnie's interesse alleen daarin be- „staat en ook het oogwit wezen moet, om op eerlijke mid- „delen te denken en die in het werk te stellen, waardoor „de negotie tot voordeel van de gemeene participanten meer „en meer mag worden voortgezet en vergroot, en bijzonderlijk „dat de binnenlandsche handel voor de Comp. *alleen* moet „blijven gereserveert en waaruit moeten proflueren de winsten, „die men voor de participanten is beoogende.”

Deze aanschrijving was slechts een voorspel. In het volgende jaar 1676 begon de kruistogt tegen de concurrenten der Compagnie in Indie. Niet door vrije, krachtige mededinging moesten de mededingers worden overwonnen; maar door de ketenen van het monopolie naauwer aan te klinken. De Hooge regering ontving bij aanschrijving van 21 October 1676 van het opperbestuur den last, om in Indie af te kondigen en in te voeren, een door de Heeren XVII op 16 October te voren, nieuw vastgestelde „*ordre en reglement op den inlandschen handel in Indie en bijzonderlijk van de kleeden en lijnwaden, de vaderlandsche drinkwaren en koopmanschappen, item tot wering van den particulieren handel van 's Comps. ministers, zoo tegen de pracht en praal en eindelijk tot inbinding en besnoeiing van vele onkosten en lasten*”.

Bij deze „ordre” werd aan de Hooge Regering in Indie „strikteijk en scherpeijk” gelast, dat de handel in kleeden en lijnwaden, voor de compagnie, privative en met seclusie van alle anderen”, gehouden moest worden, en daarom alle plakaten en ordonnantien, welke „ten eenemale in disobservantie en verval” waren geraakt, niet alleen hernieuwd; maar ook nieuwe plakaten ontworpen en afgekondigd, waarbij de aanbreg en de invoer van kleeden en lijnwaden door anderen dan de Comp., werd verboden, te Batavia, op Amboina, Banda, Ternate, Makassar, Timor, Malakka, de westkust van Sumatra, Ceylon en de kust van Malabar. Eveneens moest de invoer van mom, wijnen, bieren en alle andere Europeesche koopmanschappen, anders dan met Comp. schepen, op die plaatsen verboden worden.

De vaart en de handel tusschen Batavia en Bantam en Bantam-Batavia, moesten bovendien ten strengste worden verboden. „En alsoo van alle tijden is geoordeeld en d'experientie nog „dagelijks meer en meer leert, dat de vaart dor vrije luyden, „zoo te Batavia als in de voorz. andere landen en plaatsen, „aan de Compagnie, niet dan ten hoogste nadeelig is, zoo

„ behoort die handel ende vaart zooveel doenlijk te worden
 „ ingebonden en besnoeid en te dien einde aan de vrije luyden
 „ te Batavia alleen tot weder opzeggen toe geoorloofd worden,
 „ van daar met hunne vaartuigen te varen en te handelen, op
 „ Molukko, Amboina, Banda, Makassar, Timor en Solor, mits
 „ dat zij GEEN *kleeden, lijwaden, bieren, dranken*, enz. dërwaarts
 „ mogten voeren, noch van daar eenige specerijen halen.”

Op Borneo, Palembang, Kambodja, Pegu, Arrakan, de kust van Java, beoosten Batavia, mogten echter de vrijlieden handel drijven ook in kleeden, mits zij die kleeden alleen bij de Compagnie inkochten. Ook voor de vrijlieden te Malakka en op Ceylon werden beperkende maatregelen voorgeschreven. „Alom en zooveel doenlijk” moesten daarenboven de vrijlieden van den handel worden afgewend en tot landbouw en winkelnering worden aangemoedigd.¹

De gevolgen van dezen kruistogt werden weldra zichtbaar. Reeds in 1684 was de toestand der, met zoovele kosten, op Ceylon gevestigde kolonie, ellendig. De gouverneur van Ceylon schreef toen reeds: „de gemeente alhier wordt als de „keel toegebonden en is onbekwaam aan de Compagnie eenig „voordeel toe te brengen, gelijk de ondervinding genoegzaam „toont, dat alle ingezetenen zoo arm worden als wormen.”

Op Batavia was het niet beter gesteld. Reeds in 1679 dienden de ingezetenen en vrijburgers aldaar een verzoekschrift in bij de Hooge regering en het opperbestuur, waarin zij ronduit verklaarden tot armoede te vervallen, ten gevolge van de maatregelen, voortgevloeid uit het reglement van 1676. Wetten of verordeningen tegen pracht en praal, waren niet meer noodig, de armoede zal die, zoo schreef Ryklof van Goens in 1679, met den tijd van zelf wel slijten! Omstreeks 1676 nam een tijdvak van reactie en wilde monopolie-geest een aanvang. Vooral na den dood van Maetsuyker, die op den 4 Januarij 1678 over-

¹ Zie hierachter n°. XL.

leed, vertoonde die reactie zich het sterkst, toen Ryklof van Goens, als opperlandvoogd was opgetreden. Het was eene herhaling, maar op grooter schaal, van wat er in 1631 geschied was, toen Hendrik Brouwer last kreeg, om tegen den geest en het stelsel van Coen te reageren en „alleen oogmerk te hebben op „den dienst en het profijt van de Compagnie.”

Ook nu weder was het de zegepraal van monopolie- en koopmansgeest, en die geest openbaarde zich somtijds in de aanschrijvingen van het opperbestuur, met argelooze openhartigheid of groote onbeschaamdheid. Toen in 1675, zoowel te Batavia als op Ceylon, gebrek aan rijst en andere voedingsmiddelen had geheerscht, hadden Gouverneur-Generaal en Rade de schepen van de Compagnie voor eenigen tijd aan de gewone vaart onttrokken, om daarmede rijst voor de met hongersnood bedreigde plaatsen te halen en daarheen over te voeren. Doch het opperbestuur berispte de Hoöge regering over die handelwijze, omdat zij 's Comp. schepen gebruikt had tot „*spijszijinge van menschen, „die ons eygentlijk niet en raken!*”

De op nieuw zoo sterk opgewekte monopoliegeest ontstond vooral daaruit, dat de Compagnie gevoelde, dat zij, als handelsligchaam, de mededinging tegen den inlandschen handel, in verband met dien van andere Europeanen en bijzondere personen en tegen den verboden handel door Comp^s. dienaren, niet kon uithouden, dat hare eigene zaken in verval geraakten; maar daarentegen de handel op Bantam, vooral die der zooëgenaamde Mooren en der Europeanen, jaarlijks meer en meer in bloei toenam.

De Gouverneur-Generaal Ryklof van Goens, gaf in eenen brief van 31 Januarij 1679, dan ook als zijn gevoelen te kennen; „dat het verval van den handel der Compagnie nergens „uit ontstaan is, dan uit den grof gedreven particulieren handel en de groote vaart der Mooren en andere particulieren... „Het allernoodigste tot herstelling van UEd. staat is het des- „truieren en uitroeyen van Bantam, welke zake, door Godes „zegen verrigt en Bantam verdeeld zijnde, zal alles wel gaan.”

In de algemeene missive van 13 Februarij 1679, vestigt de Hooge regering nogmaals de aandacht van het opperbestuur op de oorzaken van verval van Comp. handel. „Het groote ver-
 „ val van 's Comp. importabelen handel,” schrijft zij, „is daar-
 „ uit ontstaan, dat de praktijk van 's Comp. negotie, zooals de-
 „ zelve in den beginne door de wakkere devoiren van UWEd.
 „ voorzaten en alhier in Indie door hunne hooge ministers was
 „ ingevoerd, door verloop van tijd is onderkropen, zoodat 's Comp.
 „ handel allengs daardoor is gekrenkt en de inlandsche Mooren
 „ en andere handelaars, zich daarmede hebben beginnen in te
 „ laten, waarvan de ervarentheyd getuigt, dat de Franschen,
 „ Engelschen, Denen, Portugezen en anderen, die met en vóór
 „ ons, lang den handel hebben gedreven, almede hun geweld
 „ en poging hebben te werk gelegd, om was het doenlijk, ons
 „ te ruïneren. Atchin, Bantam en Malakka, als welgelegen
 „ plaatsen, zijn de eerste geweest, die van alle natien bevaren
 „ zijn en die eindelijk van zoo groote consideratie zijn gewor-
 „ den, dat Batavia en UWEd. handel daardoor grootelijks heeft
 „ moeten lijden en nu al zoo ver, door het onderkruipen van
 „ anderen is gedeclineerd, dat, tenzij daarin met bijzondere
 „ wijsheid en voorzigtigheid worde voorzien, het te vreezen
 „ is, het kwaad verergerende Uw. Ed. staat tot een totaal ver-
 „ val zou komen. De handel in amphioen wordt ons mede zeer
 „ onderkropen; want ofschoon de partikuliere handelaars bij de
 „ jongst gecëmaneerde plakkaten zeer zijn beteugeld en tegen-
 „ gegaan, zoo komt die koopmanschap present met Deensche,
 „ Portugeesche, Engelsche en Moorsche vaartuigen op Bantam.
 „ De vaart der Portugezen, Engelschen, Denen, Mooren en vele
 „ andere inlandsche natien maakt Bantam welig, rijker, vermetel,
 „ stout.”¹

¹ Uit de algem. missive v. GG. Rijk. van Goens en Rade van Indie aan de Heeren XVII, dd. 13 Febr. 1679, welke missive onder de gedr. stukken van het volgende deel zal worden opgenomen. Over de maatregelen verder in Indie genomen, om het monopoliestelsel te handhaven, zie men dien brief en bladz. 161—165 hierachter.

De monopoliehandel van de Compagnie en de handel van bijzondere personen, van vreemde Europeanen, van inlanders, van Bantam, stonden alzoo scherper tegenover elkander dan ooit te voren.

De Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, uit haren aard en aanleg een monopoliserend lichaam, was nu op haren weg genaderd tot een tweesprong. Het monopolie bleek niet voldoende, niet krachtig genoeg te zijn geweest om te beletten: 1°. dat de meerderheid der ambtenaren van de Compagnie, geplaatst tusschen hun eigen belang en het belang van de Comp., niet aan het eerste de voorkeur gaven; 2°. dat vrije inlandsche Aziatische handelaars en vreemde Europeanen, tegen het ge-octroyeerde ligchaam der Oost-Indische Compagnie; dat Bantam tegen Batavia, de mededinging glansrijk volhielden.

Nu moest er eene keuze gedaan en beslist worden of men de concurrentie met concurrentie, of men de vrijheid met de vrijheid zou bestrijden, of men de misbruiken zou doen ophouden door de oorzaken weg te nemen, dan wel of men de concurrentie eenvoudig zou smoren onder naauwer toegehaalde koorden van het monopolie en ter bestrijding van misbruiken, toevlugt zou nemen tot geweld.

De bewindhebbers der Nederlandsche O. I. Compagnie kozen van de twee wegen den laatsten en mag men zich daarover verwonderen in een tijd, waarin men Englands handel onder de werking van het stelsel, door Cromwell in Engeland ingevoerd, groot zag worden ten koste van den Nederlandschen handel en Frankrijks nijverheid had zien bloeijen onder de beschermende maatregelen van Colbert?

Aanvankelijk scheen het, alsof onverwachte gebeurtenissen, lompe feiten, de keuze van het opperbestuur in de hand moesten werken en regtvaardigen. Plotseling brak er op Java een hevige opstand uit tegen het gezag van den Soesoehoenan, waardoor het rijk van Mataram, dat men hecht en sterk waande, op eens dreigde ineen te storten. Tegen hare begerte, met grooten weerzin zelfs, werd

de Nederlandsche Compagnie door den stroom der gebeurtenissen in dien opstand, die in een langdurigen oorlog ontaardde, medegesleept. Het gevolg daarvan was, dat vooreerst Cornelis Speelman, in strijd met het gevoel van Maetsuyker en de voorschriften der Hooge regering, als prijs voor de ondersteuning, welke de Compagnie aan den nietswaardigen Soesoehoenan en zijn troonopvolger verleende, alle de havens en strandplaatsen van Java, ten Oosten van Batavia, als pandsteden voor de Compagnie in handen kreeg en aldaar het stelsel van uitsluiting en monopolie invoerde; en ten tweede, dat Bantam, door handels-naijver tegen Batavia, door godsdiensthaat tegen de Christenen verblind, door begeerte naar een deel van het ineensstortend rijk van Mataram gedreven, zich vijandelijk stelde tegenover de Nederlandsche Compagnie en tegen den door haar beschermden Soesoehoenan, totdat de Bantansche Sultans, vader en zoon, met elkander in tweedragt geraakt, de kans schoon en de gelegenheid open stelden aan de Nederlandsche O. I. Compagnie, om ook in Bantam het stelsel van uitsluiting en monopolie te doen invoeren, zoodat op het einde der 17^e eeuw regts en links van Batavia, in het oosten en het westen van Java, het monopoliestelsel van de Compagnie zegevierde.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Wij zijn thans genaderd, tot wat men zou kunnen noemen de Javaansche Mahâbhârata, tot het geschiedverhaal van den vorstenkrijg, niet over de erfopvolging en de heerschappij in Hastinapoero; maar in het magtige rijk van Mataram en van de zegepraal der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie; want een epos gelijkt het, die lange reeks van tallooze gebeurtenissen, waarvan het einde was, dat de, nog kort te voren zoo gevreesde Soesoehoenan, zoo even nog eischende, dat de Nederlanders hem in zijn hof vasallenhulde kwamen brengen, weldra met bevende handen de oude kroon van Madjapahit zou ontvangen uit de hand van een Nederlandsch bevelhebber en Nederlandsche legerbenden geheel Java zouden doorkruisen, om de brokstukken van het groote rijk van Mataram onder die kroon terug te brengen. Moeijelijk zal men in de geschiedenis eene reeks van meer wonderlijke gebeurtenissen aantreffen en het epos, waarin schier alle menschelijke hartstogten worden opgevoerd, ontaardt bij wijlen in een spektakelstuk, waar gevechten en belegeringen, dweepzieke priesters, dolende prinsessen, ridderlijke prinsen uit verafgelegen gewesten overgekomen; gelukzoekers en dappere krijgslieden, moordenaars, verraders, zamenzweerders, dieven, lafaards en helden, vorsten die hun troon willen ruilen voor het bezit eener begeerde schoone; vorsten, die zich een troon, een schat bij hun leven

en den hemel na hun dood willen verwerven, in voorkomen, waar zoo menigte van personen in verschijnen en verdwijnen, dat men bij oogenblikken den draad verliest en moeite heeft om de gebeurtenissen te overzien, veel meer om die geregeld te verhalen.

Nadat Cornelis Speelman in Junij 1669, door de inneming van Soembopoe in het Makassaarsch en Boegineesch gebied den vrede en het traktaat van Bongaja had hersteld, waren vele Makassaarsche hoofden met hunne vrouwen, kinderen en volgelingen, uitgeweken. Zij verkozen het zwervende leven boven de onderwerping aan hunne overwinnaars en aan een meer geregeld bestuur. Deze onrustige en woelige uitgewekenen kwamen in den loop van het jaar 1671 langzamerhand allen, in hunne vaartuigen naar Bantam afdrijven; alwaar zich eerst Kraëng Montemarano met 800 volgelingen, daarna Radja Loebo van Mandhar met 300 personen, Daëng Mangaspa, oom van den jongen Koning van Tello, en nog vele anderen zich vertoonden.

Door den Sultan van Bantam werden de Makassaarsche hoofden met veel onderscheiding ontvangen, en hun aandeel aan de vermaken van het hofleven op Ponthang vergund; doch na eenigen tijd werd die aangename verstandhouding tussehen den gastheer en zijne gasten verstoord.

De Sultan van Bantam, bekoord door Kraëng Tiemah, eene Makassaarsche schoone, nam haar tot vrouw; doch deze veroorloofde zich met den Makassaarschen opperpriester, ook in andere, dan zuiver geestelijke betrekking te staan, wat de gramschap van den Sultan in hooge mate wekte. Op een anderen tijd liet de Sultan, met geweld de zestienjarige nicht van Kraëng Mangaspa in zijn hof halen en nam haar tot bijzit, waarover nu op hunne beurt de Makassaren verbolgen waren. De grooten en de minderen in Bantam waren reeds spoedig de ongenoodigde gasten moede, want weldra bleek het, dat de Makassaren omtrent eigendom en bezit geheel eigenaardige begrippen koesterden. Vooral slaven en slavinnen verdwenen in menigte, gedurende het verblijf der Makassaren te Bantam. Wat de aan-

vankelijk zoo goede verstandhouding geheel deed veranderen, was de dood van een der zonen van Kraëng Montemarano, die binnen Bantam om het leven kwam. Dit laatste voorval werd de oorzaak of diende tot voorwendsel, dat in 1673 eerst Montemarano en daarna ook de meeste overige Makassaarsche Kraëngs en Daëngs in vijandelijke stemming Bantam verlieten en naar de oostkust van Java de wijk namen. Eerst heette het nu, dat Montemarano aan Bantam den oorlog wilde aandoen en de scheepvaart van den Sultan verontrusten; doch het is ook mogelijk, dat die vijandschap tusschen het voornaamste hoofd der Makassaren en den Bantamschen Sultan slechts werd voorgewend, om des te beter reeds vroeger beraamde plannen te bedekken. Kraëng Mangaspa althans, herstelde spoedig de goede verstandhouding met den Sultan, kwam zelfs met zijn gevolg weder aan het hof van Bantam terug, om, zoo als nu weder verhaald werd, hulp en bijstand te vragen tegen Bima en Dampo, waar de uitgeweken Makassaren zich wilden vestigen. De Bantamsche Sultan gaf aan dat verzoek gehoor, missehien wel om op die wijze, met meer zekerheid, voor goed van die lastige en woelige bende bevrijd te zijn; doch het bleek nu spoedig, dat de Makassaren geen ander voornemen hadden gehad, dan om in de wateren, die het oosten van Java omspoelen, zeeroof op groote schaal te plegen en, ten einde beter dit hun doel te bereiken, een vast punt, hetzij op de oostkust van Java, hetzij op de kust van Madoera, in bezit wilden nemen. De aanwezigheid der Makassaren nabij de oostkust werd spoedig merkbaar, door hun rooven, stelen en branden. Met niet minder dan 70 vaartuigenielden zij zich bij den oosthoek van Madoera op. Met klimmende vermetelheid zetten zij hun rooversbedrijf voort, inzonderheid sedert Kraëng Galscoeng (Glisson) zich met zijn schoonzoon, den broeder van Radja Bima bij hen had gevoegd. Nadat de Makassaren zich eerst voor Gombong, vermoedelijk aan den mond eener rivier in Pasoeroean, hadden verzameld, vingen zij in November van het jaar 1675 hunne

aanslagen aan, tegen de kustplaatsen van Java. Pasoeroean, Padjarakan, Gorongan en Gombong, legden zij achtereenvolgens in de asch, daarop maakten zij zich meester van Domong, versterkten die plaats en sloegen er hun hoofdkwartier op. Van daar uit werden nu ook Grissée en Djaoertan aangegrepen, geplunderd en verwoest; eindelijk moest zelfs de groote koopstad Soerabaja hetzelfde lot ondergaan. Schrik en ontsteltenis vervulden de meer westwaarts gelegen kustplaatsen, waar men ieder oogenblik de woeste roovershorde meende uit zee te zien opdagen. De strandbevolking vlugtte landwaarts in, en zoo drong het gerucht van de verwoestingen aan de kust door tot de hofplaats van Mataram.

Deze eerste hevige aanval was de ten uitvoer legging van een plan, gesmeed tussehen de hoofden der Makassaren en zekeren Troeno Djojo, uit een bijwif, Madoereesch prins, uit het vorstengeslacht van Sampang, van wiens vroegere lotgevallen men schier niets met zekerheid weet; doch die weldra eene gewigtige rol in de gebeurtenissen op Java zou vervullen. Troeno Djojo was de zoon van Radhen Dëmang Malaja, beweerde de kleinzoon te zijn van Pangéran Mas Giri en af te stammen uit het oude vorstenhuis van Madjapahit. Zijn voor-geven was eene mengeling van waarheid en leugen.

Toen omstreeks 1624 Hagoeng, de Soesochoenan van Mataram, het eiland Madoera had veroverd, werden op zijn last alle mannelijke leden van de Madoereesche vorstengeslachten gedood. Slechts één jongeling uit het huis van Sampang, Pangéran Prasena, liet hij in het leven, en Hagoeng vond in dezen jongen prins zooveel behagen, dat hij hem deed opvoeden en hem tot zoon aanman. Later vergunde Hagoeng hem, om onder den titel van Pangéran Tsjakraningrat, als vasal van Mataram te Sampang het bewind over Madoera te voeren. Deze Tsjakraningrat I, had onder zijne wettige vrouwen, ook eene dochter van Pangéran Giri; maar uit deze sproot Troeno Djojo niet voort; hoewel hij dat beweerde. Doch Tsjakraningrat I had

ook bijwijken en bij ééne dezor verwekte hij Radhen Dēmang Malaja, die later de vader werd van Troeno Djojo. Even als zijn grootvader Prasena, (Tsjakraningrat I), bragt ook Troeno Djojo zijne kinderjaren door, in den Kraton des Soesoehoenan's. Hoe hij dáár kwam, blijkt niet duidelijk, volgens opgaven van sommigen zou zijne moeder, de echtgenootte van Radhen Dēmang Malaja, tot den Soesoehoenan in betrekking hebben gestaan. De tweede wettige zoon van Tsjakraningrat I volgde zijn vader op in het bestuur over Madoera; doch verbleef meestal als vasal binnen het hof van den wantrouwenden Soesoehoenan Mangkoc-rat te Mataram, waar hij bekend was onder den naam van Pangérang Sampang. Van dezen Pangérang Sampang of Tsjakraningrat II was dus Troeno Djojo een neef, hoewel slechts door een bijwif. Om welke reden of uit welke oorzaak Troeno Djojo nu oorspronkelijk in opstand tegen den Soesoehoenan kwam, blijkt niet; vermoedelijk was het hem in den aanvang slechts te doen om zijn oom, Tsjakraningrat II, een onbeduidend man, die altijd binnen Mataram verblijf hield en het bestuur over Madoera verwaarloosde, uit het bewind te stooten en in zijn plaats te Sampang op te treden. Weldra echter steeg de eerezucht van Troeno Djojo hooger, eerst nam hij den titel aan van Panembahan Madoeratna en kort daarna, zich beroepende op de ook nu nog in het vorstenhuis van Madoera bestaande overlevering, dat het zou voortspruiten uit Brawidjaja, den laatsten vorst van Madjapahit, maakte Troeno Djojo op de kroon van Madjapahit aanspraak, en noemde hij zich de „ware en opregte vorst van Java”.¹

Ter bekrachtiging van de overeenkomst, welke Troeno Djojo met de Makassaren had gesloten, gaf hij zijne dochter ten

1 In het volgende deel zullen de aanspraken en de geslachtslijst van Troeno Djojo, zooals hij die opgaf, nader blijken uit de stukken. Men vergelijk ook „Tijdschrift voor Ind. taal-, land- en volkenkunde.” Batav. Genootschap. Deel XX, bladz. 241, alwaar gevonden wordt eene geschiedenis van het vorstenhuis van Madoera, uit het Javaansch vertaald, door Dr. W. Palmer van den Broek.

huwelijk aan hunnen meest invloedrijken Kraëng, Galesoeng.

Achter de schermen van deze onverwachte tooneelen van verwoesting en roof, zat echter nog een ander hoofdpersoon, de oude listige Pangéran Mas Giri, een Mohammedaansch priestervorst, die zijn verblijf hield op een berg achter Grissée en Djaortan. Hij werd geacht af te stammen van den eersten apostel van den Islam op Oost-Java, en even als zijne voorzaten hadden gedaan, beweerde hij ook al meer te zijn, dan hij werkelijk was en liet zich „Soesochoenan, voorwerp van vereering” en „Panembaham” noemen. Door vertoon van godsdienstige nauwgezetheid, door streng de voorschriften van den Koran in acht te nemen, door afgezonderd op zijn berg te leven, door de overleveringen omtrent zijne afstamming, waarop hij zich telkens beriep, zelfs door zijne kleeding, had Pangéran Mas Giri, zich als in eene wolk van heiligheid weten te wikkelen, had hij een magtigen invloed op de grooten en de bevolking van Oost-Java en Madoera verworven; zelfs had hij zich zeker geestelijk oppergebied tegenover den Soesochoenan Mataram aangematigd, wien hij meer dan eens, de vriendschappelijke betrekkingen met de ongeloovige Hollanders, verweet.

Op deze wijze had de priestervorst van Giri, vroeger door de Nederlanders niet oneigenaardig de Mohammedaansche paus genoemd, over vele middelen, zoowel geheime als openbare, te beschikken, waardoor hij een gevaarlijk persoon was voor hem, wien hij vijandig was gezind. Doch zijn vermogen, zijn invloed, zijn haat en zijne eerzucht wist hij bedekt te houden en lang reeds had hij eene rol gespeeld in de onlusten, die nu eerst op Java aanvingen, vóórdát het met zekerheid bleek, dat *hij* daarin de hand had gehad. Weldra zou hij ook in Bantam krachtigen steun vinden, waar zijne Mohammedaansche geestdrijverij grooten bijval vond bij Sultan Aboe'l Fatah en zijn zoon Aboe'l Kahar Hadji, die uit de verwarring door de onlusten ontstaan, niet alleen uitbreiding van hunnen handel en hun rijk, maar ook de nederlaag der Hollandsche Kaffirs verwachtten.

Op den troon van het rijk van Mataram zat nog steeds de in 1646 opgetreden Soesoehoenan, Mangkoe-rat, „een streng barbaar”, zoo als van Goens hem noemde; „doch wiens hooge „jaren, ongeregeld leven, soo in 't misbruiken van den am- „phioen, sterk vrouwen en drinken van sterken drank, hem „zoo caducq hadden gemaakt, voorts zijn verstand en lichaam- „lijke krachten zoodanig verzwakt, dat het groote ontzag, dat „hij voor dezen over zijne hooge en lage onderdanen plagt te „hebben, present door voors. ondeugden tot eene verachtinge „geworden was.”¹

Om in de geschiedenis vorsten te vinden, die dezen Mangkoe-rat overtreffen in bloeddorst en nietswaardigheid, zou men moeten terug keeren tot de geschiedenis der slechtste Romeinsche Keizers, of tot de verdierlijkte vorsten der Afghanen, die de rampzalige bevolking van Vóór-Indie hebben geteisterd. Doch de verschijning van Mangkoe-rat was geen op zich zelfstaand feit in de geschiedenis van Java, hij was de zoon van zijn vader, en de vader van zijn opvolger, dat wil zeggen, dat hij slechts de schakel was in eene reeks van ellendingen, van wier willekeur de ongelukkige Javanen, zoowel de grooten als het volk, geheel afhankelijk waren, zoodat zij zelfs onder het wel omtrent den inlander volkomen onverschillige maar toch niet hardvochtige bestuur der Oost-Indische Compagnie, tot herademing kwamen, en voor wie de Nederlandsche heerschappij, zooals die thans wordt uitgeoefend, een gelukstaat is, vergeleken bij dat, wat de Javaan onder zijne eigene vorsten te lijden heeft gehad.

De wettige straffen en de straffen volgens den hadat, waren in het rijk van Mataram wel gestreng, doch niet veel gestrenger, dan in de Europesche zamenleving van dien tijd.

Diefstal van vee, huisbraak, overspel, kwalijk spreken over

¹ Memorie in forme van Instructie van Gouv.-Gen. en Rade aan Corn. Speelman 28 December 1676.

den vorst (crimen laesae Maj.), alle deze misdrijven werden, even als in de meeste landen van Europa, met den dood gestraft; „maar,” en hierin lag het kwaad, „alle andere straffen des „Konings wil particulier rakende”, meldt ons Rijklof van Goens, „daarin was geen mate noch ordre van te schrijven, „die tot allen tijde en als hem zulks in den kop schiet zoo- „danigen beveelt te dooden, als het hem behaagt.”

Uit wraak over eene vrouwengeschiedenis, waarin Mangkoe-rat, toen hij nog slechts troonopvolger was, geen gelukkige rol had gespeeld, deed hij na zijne troonsbeklimming, den bevelhebber van zijns vaders lijfwacht, Toemenggoeng Wiero Goeno, met zijn geheel geslacht om hals brengen. Eene zamen-zwering, eenigen tijd later door zijn ouderen broeder met een aantal Santri's en Hadji's gesmeed, werd door Mangkoe-rat in bloed gesmoord. De doodstraf aan zoovele Hadji's en geeste-lijken op zijn bevel ten uitvoer gelegd, was vermoedelijk eene der redenen waarom Mangkoe-rat, bijna nooit steun en op het einde van zijn leven openbaren tegenstand van de Mohamme-daansche priesters en hunne volgelingen ondervond. In 1659 liet Mangkoerat den Pangéran Soerabajja, den zoon van zijn oom, en wiens dochter en zuster hij tot vrouwen had, met nog zestig anderen uit datzelfde geslacht van kant maken; eenigen tijd daarna moest de landvoogd van Samarang, Wongso-Redjo, zonder dat men de reden daarvan weten kon, hetzelfde lot ondergaan.

In 1661 werd ook Toemenggoeng Pati met zijn geheel geslacht, de oudste zoon alleen uitgezonderd, op last van den Socsoehoenan vermoord. Naarmate hij ouder werd, werden de daden van Mangkoe-rat uitzinniger. Omstreeks 1667 stierf ééne zijner vrouwen, die hij boven alle anderen liefhad, lief had op zijne wijze. Om zijne droefheid te stillen rigtte hij eene heka-tombe aan, waarbij hij honderd vrouwen den hongerdood liet sterven, „wier gekerm,” zegt Speelman, „en zoovele andere „zwane moorden, door dien ouden vorst begaan, den Hemel

„buiten twijfel tot wrake bewogen heeft.” Na aldus zijne smart in bloed te hebben weggewasschen liet hij overal, het geheele land door, mooie vrouwen zoeken en tot zich brengen, of er misschien ééne onder mogt zijn, gelijk aan de afgestorvene. „Door het gedurig plagen mijner onderdanen,” zeide hij daar dan spottende bij, „zullen mijne jaren vermeerderd worden; „want als zij meest naar mijnen dood verlangen, zal ik des te „langer blijven leven!” De lange lijst dergenen, die op last van Mangkoe-rat zijn gedood, kunnen wij hier niet vol schrijven. Hij moordde niet alleen uit wraak, uit gramschap, hij moordde voor zijn genoeg. Op zekeren dag, het was in 1672, liet hij eenen, Kai Wira di Kara, voor zich brengen. Deze was vroeger regent van Japara geweest en had zich in die landstreek, op kleiner schaal, een even groot tiran en knevelaar als zijn meester betoond. Hoewel hij zich lang had staande gehouden, vooral door den invloed zijner dochter, die hij den Soesoehoenan tot bijzit had aangeboden, was hij eindelijk toch, omdat hij geen schatting kon opbrengen, ook in ongenade vervallen en van alles beroofd. Dezen liet Mangkoe-rat voor zich brengen, gaf hem alle zijne vorige titels en goederen terug en verhief hem bovendien tot Toemenggoeng van Madioen. De nieuw benoemde Toemenggoeng rekende zich nu op het toppunt van vorstelijke gunst gekomen en tot rijkdom en aanzien verheven; maar des namiddags van dienzelfden dag weder in het Hof voor den Soesoehoenan verschijnende, sprak Mangkoe-rat hem spottende aan en zeide: „Toemenggoeng Madioen is toch een groot man,” en tegelijk zich tot zijn gevolg wendende, riep hij: „gij Mataramsche mannen, doodt hem!” en op hetzelfde oogenblik werd Toemenggoeng Madioen gekrist en eer de avond viel, dreven de lijken van het geheele geslacht van dezen Toemenggoeng, mannen, vrouwen en kinderen, zelfs de bijzit des Soesoehonans niet uitgezonderd, de rivier af.

Hoe ouder hij werd, hoe meer lust Mangkoe-rat tot moorden had, daarbij werd hij hoe langer hoe meer wispelturig en ach-

terdochtig. Regeringszaken en regtszaken liet hij over aan sommigen zijner grooten, die meestal tot loon voor hun bestuur den dood vonden. Hanengevechten bijwonen, als ware hij een Maleijer, vliegers doen oplaten en met zijne talrijke vrouwen in vadsigheid den tijd doorbrengen, dezen waren de voornaamste bezigheden van dezen vuilen, vervallen grijsaard, totdat hij, ten laatste stompzinnig geworden, als een waanzinnige, eenige geiten hoedende, in zijne uitgebreide hofplaats rondwaarde, terwijl zijn rijk en zijne dynastie onder zijne voeten wegzonken. Maar deze oude had ook welpen, waaronder vier zonen waren, die allen op de troonsopvolging aanspraak maakten. De oudste dezer was Pangéran Adepati Anoen, ongeveer 35 jaren oud, gesproten uit eene dochter van het aanzienlijk vorstengeslacht van Soerabaija; de tweede was Pangéran Martasana, 30 of 32 jaren oud, verwekt bij eene Nij uit het Demaksche; Pangéran Poeger, ongeveer 30 jaren, en Singo Sari, 27 jaren oud, waren de derde en vierde, beiden geboren uit eene onaanzienlijke vrouw van Balamboeang. Er waren nog wel meer kinderen, doch dezen kwamen voor de troonsopvolging niet in aanmerking. De vraag wie van deze vier prinsenvolger zijn zou in het rijk van Mataram, liet de Soesoehoenan onbeslist; hoewel hij vroeger zijn oudsten zoon daartoe had aangewezen, scheen hij in de laatste jaren nu eens weder aan dezen, dan weder aan genen zijner vier zonen de voorkeur te geven. Van daar dat allerlei kniperijen, kleine zamenzweringen, hof-intrigues in Mataram plaats vonden, wat in het einde meestal het leven aan eenige grooten kostte.

Hoewel gehaat en gevreesd werd hij, ondanks zijne gestrengheid, daarom toch niet beter gediend; de belastingen en schattingen, waarop hij als landsheer regt had, werden hem door zijne landsregenten ontfutseld, een deel van den opbrengst der prachtige rijstvelden van Oost-Java genoten de landvoogden, regenten, aanzienlijke en mindere grooten, of wisten dezen aan de bevolking af te knevelen, een ander deel kwam ten bate

des Soesoehoenaus en werd dan op last van dezen in de strandplaatsen verkocht; doch van den opbrengst daarvan werd weder een niet gering gedeelte door Sjalbandaars en regenten verduisterd, eer het de Keizerlijke schatkist bereikte. Zoo werd er aan alle zijden bedrog gepleegd; maar nog wel het meest in de strandplaatsen, die het meest van de hoofdplaats waren verwijderd. Toch was de hebzucht en knevelarij van vorst en grooten nog niet zóó groot, als de weldadigheid van Java's vruchtbaren bodem, zoodat in den regel nog voldoende voedsel voor de bevolking overbleef, behalve in jaren van misgewas, of wanneer de Soesoehoenan tegen lage prijzen al de rijst deed leveren, om die met winst op de strandplaatsen te doen verkoopen. Verraad en zamenspanning slopen tot binnen de Hofplaats des Soesoehoenaus; vooral onder de regenten, oemboel's en santri's van Oostelijk-Java telde Mangkoe-rat meer geheime vijanden dan openbare vrienden. De bevolking zelve was tamelijk onverschillig, zij was ten allen tijde een speelbal der grooten geweest, zij verwachtte dus van een nieuwen landvorst evenveel als van den tegenwoordigen; alleen de plunderzieke Makassaren vreesde zij als den dood, omdat die niet alleen roofden en stalen, maar ook moordden en brandden.

Zulk een man als Soesoehoenan Mangkoe-rat werd nu geroepen om het hoofd te bieden aan de woeste aanslagen der Makassaren en aan de zamenzwering, waarvan Troeno Djojo het zichtbare hoofd was; zulk een bondgenoot had de Oost-Indische Compagnie, wien zij, krachtens het vijfde artikel van het contract van 1646, hulp en bijstand moest verleen, indien vijanden van beide partijen, hem mogten beoorlogten.

In de eerste dagen van het jaar 1676, ontving de Hooge regering te Batavia van haren resident, Jakob Couper, te Japara, berigt, dat Grissée, Djaoertan en Soerabaja door de Makassaren waren verwoest, dat de ontsteltenis, daardoor veroorzaakt, langs de gehele kust van Java zóó groot was, dat iedereen landwaarts in begon te vlugten en dat de Javaansche

landvoogd over Japara verzocht had, dien toestand der zaken te Batavia bekend te maken.

De vaart langs Java's kust was gestremd, reeds gedurende het jaar 1675 was geen rijst meer te Batavia aangebragt. Gouverneur-Generaal en Rade van Indie begrepen, dat het nu tijd werd om eenige maatregelen tegen de roovende en stroopende Makassaren te nemen.

Zij besloten daarom op 31 Januarij 1676, drie jagten en vier kleinere vaartuigen, met 300 soldaten, waarvan 150 Nederlanders, bemand, onder bevel van kapitein Jan Franssen Holsteijn, uit te zenden, met last om de Oostkust van Java, van Makassaren te zuiveren en dezen zooveel mogelijk afbreuk te doen; doch eer nog dit smaldeel Japara had bereikt, had de Pangéran Mas Giri, in schijn altijd nog aan den Soesoehoenau getrouw, dezen herhaaldelijk tegen de Hollanders gewaarschuwd, bewerende, dat de Hollanders slechts kwamen om gemeene zaak met de Makassaren te maken en dat hun als ongeloovigen het land van Java moest worden ontzegd. Toen kapitein Jan Franssen eindelijk op 3 Maart (1676) voor Japara verscheen, vond hij overal ditzelfde gerucht verspreid en in plaats van hulp en medewerking, ondervond hij bij de Javanen slechts tegenwerking en wantrouwen. De listige Pangéran Giri, had even als de Makassaren en Madoerezen, kennelijk dit gerucht rond gestrooid, omdat zij, alleen dan, voor de troepen des Soesoehoenans beducht waren, indien dezen door Europeanen werden ondersteund en aangevoerd. Zonder hulp van klein vaartuig met weinig diepgang, dat de Javanen moesten leveren, was er intusschen tegen de Makassaren niet veel met vrucht aan te vangen; doch die soort van vaartuigen werd juist aan kapitein Franssen onthouden.

Daarenboven bleek het, dat deze bevelhebber niet geheel voor de hem opgedragen taak was berekend. In de bogt van Soetjia op de kust van Madoera gekomen, vond hij daar een aantal vaartuigen, die hij eerst vijandelijk wilde aantasten, doch die

hij ten slotte ongemoeid liet, omdat hij zich ter kwader ure liet wijsmaken, dat deze vaartuigen daar vereenigd waren om het land van den Soesoehoenan te beschermen. Door zich aldus te laten misleiden laadde hij de verdenking op zich, dat hij de vijanden van Mataram wilde sparen. Kort daarna evenwel, maar te laat, bleek het hem, dat het de vloot van Troeno Djojo zelven was geweest, die gereed lag, talrijke benden op Java's kust over te brengen. Nabij Soerabaija knoopte hij onderhandelingen aan met de Makassaarsche hoofden, ten einde hen, langs vreedzamen weg, te overreden tot het verlaten van Java; maar ook daarmede bewerkte hij niets anders dan dat de argwaan der Javanen nog meer tegen de Hollanders werd gewekt.

Hier ontving kapitein Franssen intusschen de tijding, dat een groot leger van den Soesoehoenan onder den veldoverste Kai Pandji op weg was en naar Sedakari en Bangil op marsch was. Na dit berigt begaf de Nederlandsche bevelhebber zich naar Gombong, waar hij eene bijeenkomst met Kai Pandji had, waarin werd vastgesteld, dat men zich voor en nabij Domong zou vereenigen. Het Nederlandsche smaldeel begaf zich nu naar de aangewezen plaats, en kort daarna, vóór dat het Javaansche leger nog was aangekomen, kwam ook de Mataramsche zeevoogd Wiro Troeno met honderd strijdpraauwen voor Domong aan.

Tegen den raad van kapitein Jan Franssen deed Wiero Troeno met groote dapperheid, maar zonder cenig beleid, een aanval op de vaartuigen en versperringen der Makassaren op den westhoek van Domong, bij de rivier Tempocra, doch slecht ondersteund en zelfs door de zijnen verlaten, werd Wiero Troeno spoedig teruggeslagen en liet hij er zelf het leven.

Kort na deze ongelukkige landing kwam het berigt, dat het Javaansche leger onder Kai Pandji tot Panarockan was genaderd en de Makassaren binnen huune paggers had teruggedreven.

Kapit. Jan Franssen verliet nu voor korten tijd zijne schepen om zich met den Javaanschen bevelhebber te verstaan en hem tot den aanval tegen de Makassaren aan te moedigen. Op 25 Mei 1676, terwijl uit 's Comp^s. schepen op den vijand werd gevuurd, waagde het Javaansche leger den aanval; maar één nitval met doller woede en groote stoutmoedigheid door de Makassaren gedaan, was voldoende om het talrijke leger van den Soesoehoenan uit elkander te doen vliegen, en welke moeite de Nederlandsche kapitein ook sedert nog aanwendde, hij slaagde er niet in, om de Javanen weder in het vuur te krijgen.

Het lang verblijf aan boord, de onvoldoende uitrusting en verzorging, hadden intuschen onder de schepelingen en soldaten van de Compagnie, zoo zware ziekte en sterfte doen ontstaan, dat algemeen op de vloot moedeloosheid begon te heerschen en het vermogen tot krachtige maatregelen dagelijks verminderde.

De Javaansche vaartuigen waren na het sneuvelen van Wiro Troeno, het een voor, het andere na, verdwenen. Nu begon kapitein Jan Franssen op nieuw met de Makassaarsche Kraëngs te onderhandelen; maar na zich eenigen tijd te hebben laten misleiden, bleek het dat de Makassaren slechts tijd wilden winnen, om zich te beter te versterken en zich met de bevolking van Balamboeang te vereenigen. Kraëng Galesoeng (Glissong) wist inmiddels met 80 vaartuigen naar Madoera te ontsnappen en zich bij Troeno Djojo te voegen. Zoo lag daar de Nederlandsche scheepmagt geheel ontmoedigd, door groote sterfte en algemeene krankheid werkeloos, toen op 30 Augustus 1676 de majoor Christiaan Poolman, met eene versterking van 300 man uit Batavia voor Domong aankwam en het opperbevel uit handen van kapitein Jan Franssen Holsteijn overnam. ¹ Poolman spaarde in den aanvang, evenals zijn voorganger, geen moeite, om de Makassaren tot terugkeer naar

¹ Krachtens Resol. van GG. en R., dd. 28 Julij 1676.

Celebes te bewegen, doch hij bemerkte spoediger dan kapitein Jan Franssen, dat men hem slechts wilde misleiden en nam toen ook van zijn kant tot krijgslisten de toevlugt.

Hij maakte zich behendig van een punt aan den oever meester, versterkte zich daar, verkende de omliggende bosschen en velden persoonlijk en liet de boschpaden bezetten. Doch nu werden de anders zoo sluwe Makassaren te laat gewaar, dat zij op hunne beurt verschalkt waren. In dolle vaart besprongen zij de Nederlandsche troepen, zoodat er reeds in den eersten aanval zeven Europeanen werden gekwetst. Poolman toonde nu ook, zooals hij schrijft, zijne tanden, en deed de Makassaren door zijn kanonvuur het strand ruimen. Hierop trachtten de Makassaren door bosch en wildernis, 's Comp^s. troepen van achteren aan te tasten; maar zij vonden alle wegen bezet en werden terug geslagen. Den volgenden dag verkende majoor Poolman het terrein tot dicht onder des vijands werken, waarna hij besloot die werken om te trekken en in den rug aan te vallen. Dit werd met zooveel eenheid uitgevoerd en slaagde zoo uitstekend, dat alle des vijands paggers schier gelijktijdig werden vermeesterd. Tegelijkertijd liet Poolman langs het strand de vaartuigen der Makassaren aantasten, die allen tot 500 in getal werden verbrand. Nog dienzelfden dag maakte Poolman van de behaalde overwinning gebruik, hij vervolgde de vlugtende Makassaren, ondanks de hitte en het moeilijk terrein, in en over de rivier Loebawang, vermeesterde ook daár eenige paggers en trok naar de plaatsen Masoeki, Domong, Katta, Lokadjang en Palandingan, tot 's vijands uiterste werken landwaarts in. Op het einde van den togt waren aan strand, in spruiten en rivieren ongeveer 1000 à 1500 vaartuigen vernield. Ter kuste en te water waren de Makassaren verslagen, zij namen de vlugt naar het gebergte. Het zou nu de taak van het leger des Soesoehoenans geweest zijn om den verslagen vijand te land te vervolgen, hem het herzamelen te beletten en den laatsten slag toe te brengen. Een groot leger van

meer dan 60,000 man, onder bevel van den oudsten zoon des Soesoehoenans, Pangéran Adepate Anoem, met zijn broeder Pangéran Singosari, en 's Keizers broeder Pangéran Poerbaya, was uit Mataram getogen om dat werk te verrigten. Langzaam, ordeloos, zonder eenheid of kracht, kwam deze groote magt afzakken, totdat zij, eerst in het begin van October, tot nabij Sidajoe was genaderd. Door dit lang verzuim en ook tengevolge van het te vroeg terugtrekken van Poolman met zijne scheepsmagt, was aan de Makassaren tijd en gelegenheid gelaten om zich te hereenigen, aan Troeno Djojo en Kraëng Galesoeng, om van Madoera met versche troepen op Java over te komen en dezen nu, vereenigd, tastten den verwijfden en onkundigen erfprins van het Mataramsche rijk onverwacht aan, gaven aan zijn groot leger zoo volledig de nederlaag, dat het als kaf uitéén vloog. Pangéran Poerbaya en nog vele anderen sneuvelden. Pangéran Adepate vlugtte naar Lasseem en iedereen riep: „nu was Djawa verloren!” Het feit, dat 12,000 Makassaren en Madoerezen een leger van 60,000 man uitéén hadden gejaagd, alsof het een leger van vrouwen en kinderen ware geweest, deed algemeen de roep gaan, dat Pangéran Adepate een verrader was en gemeene zaak met den vijand maakte om zijn vader van den troon te stooten.

Dit gerucht, dat vooral door de geheime vijanden van den Soesoehoenan en van Adepate Anoem, om wantrouwen, twist en verwarring te stichten, werd verspreid, scheen gewettigd door de aanhoudende twisten, die er in het hof van Mataram tusschen vader en zoon en tusschen de zonen des Soesoehoenans onderling in de laatste jaren hadden bestaan; doch het bleek naderhand dat deze beschuldiging ongegrond en Pangéran Adepate geen verrader, maar slechts een onwetende bloodaard was geweest. Intusschen, aan hof-intrigues was Pangéran Adepate niet vreemd gebleven; doch zijne kuiperijen waren van geen anderen aard, als die steeds aan oostersche hoven plaats vinden, wanneer de troonsopvolging niet behoorlijk en vast is

geregeld. Dat er echter in het hof des Soesoehoenans grooten waren, die in het geheim met Pangéran Mas Giri en Troeno Djojo heulden, mag als zeker worden aangenomen, wat door de feiten later is bewezen.

Door de nederlaag van het leger van Pangéran Adepate was niet alleen alles, wat de majoor Poolman had verrigt weder te niet gedaan, maar was ook de stand der zaken veel verergerd. De Oostkust van Java viel nu weder in handen der Madoerezen en Makassaren, Demak, Samarang en de geheele breede strook lands, langs de kust tot aan den berm van het fort te Japara viel in hunne magt. De sterkte van Japara, werd slechts door de geestkracht van den Nederlandschen resident behouden. Troeno Djojo, die nu den titel van Panembahan Madoeratna aannam, zond omstreeks dezen tijd een zendeling met eenen brief aan de Hooge regering te Batavia. Hij deed daarbij het verzoek, dat de Nederlandsche Compagnie zich in deze onlusten onzijdig mogt houden. Inmiddels stelde hij zijne regenten aan, over de hoofdsteden en landstreken, welke in zijne magt gevallen waren en zond hij zijne Soerohans uit, om de bevolking tot onderwerping aan zijn gezag uit te noodigen.

Om echter den schijn nog te bewaren, alsof hij niet in opstand tegen den Soesoehoenan was, vestigde hij zijn bestuur en zond hij zijne zendingen onder voorgeven, dat hij het land voor zijn wettigen heer wilde bewaren.

Een verslag door den majoor Christiaan Poolman aan de Hooge regering ingeleverd, de kort daarop gevolgde tijding der nederlaag van des Soesoehoenans leger, het snel voortrukken des vijands, de brief van Troeno Djojo, dit alles moest aan den Gouverneur-Generaal en den Raad van Indie de oogen openen en hun genoeg te verstaan geven, dat, wat er in het oosten van Java voorviel, van meer gewigt was, dan zij aanvankelijk hadden vermoed en, hoewel zij de ware beteekenis of de gevolgen dier gebeurtenissen nog niet doorzagen, begrepen zij toch, dat men voor grooter en gewigtiger feiten zich ge-

plaatst vond, dan voor de stoutmoedige aanvallen van eenige zee- en strandroovers. Intusschen volgde de ééne bode den anderen te Batavia op, allen afgezonden door den Javaanschen landvoogd van Japara, Wongso Diepo om van de Hooge regering bescherming en hulp, uitvoering van het 5e artikel van het contract met den Soesochoenan in 1646 gesloten, af te smeeken.

Door dit artikel was de Compagnie verbonden tot het verleenen van hulp aan den Soesochoenan, tegen zijne vijanden, mits die vijanden, ook tevens vijanden waren van de Compagnie. De Makassaren, dit was niet twijfelachtig, waren vijanden, zoowel van de Compagnie als van den Soesochoenan; doch Troeno Djojo was slim genoeg, om schijnbaar althans nog eene onzijdige houding tegenover de Hooge regering te Batavia in acht te nemen. Om die reden besloten Gouverneur-Generaal en Rade, na lang wikken en wegen op den 5den December 1676, „overwegende, dat dese Makassaren 's Comp^e. bittere „vijanden waren, tweehonderd man reeds dadelijk naar Japara „te zenden, ten einde die plaats te beschermen en wijders „met nog meer krijgsmagt, een aanzienlijk eminent hoofd „binnen kort te laten volgen.”

De ordinaris-raad van Indie, Cornelis Speelman, bood zich voor deze gewigtige commissie aan, en werd daarop met algemeene stemmen tot admiraal en veldoverste over de uit te zenden expeditie benoemd. Terwijl deze uitrusting werd gereed gemaakt, zond de Hooge regering aan haren resident te Japara, van der Schuyr, den last, dat hij vooreerst, de krijgsmagt te zijner beschikking gebruiken moest, waar de dienst van de Comp. en de bescherming van Japara, dat zou vereischen; 2°. dat hij de Madoerezen *niet* moest aanvallen, maar tegen hen zich slechts moest verdedigen; 3°. dat het de meening en intentie van Gouverneur-Generaal en Rade was, om met alle mogelijke middelen te trachten, dat de Compagnie, als *mediateur* de zaken tussehen de strijdende partijen mogt accommoderen; 4°. dat hij alle debvoiren moest aanwenden om een stilstand van wapenen

te bewerken, ten einde noodeloos bloedvergieten te voorkomen; 5°. dat onmiddellijk iemand naar het hof van den Soesoehoenan moest gezonden worden, om van den vorst duidelijk en met zekerheid te vernemen, wat hij wenschte, opdat de Comp. niets mogt ondernemen, wat naderhand verkeerd zou kunnen worden uitgelegd; 6°. aan Troeno Djojo een brief van Gouverneur-Generaal en Rade te doen toekomen, waarin hem te kennen werd gegeven, dat hij zijne zaken vooraf wel moest overdenken; dat de Compagnie als mediateur wilde optreden, en dat hij om die reden zijne gevolmagtigden naar Japara moest afvaardigen ten einde met den Heer Speelman, zoodra die aldaar zou zijn aangekomen, in overleg te treden. ¹

Op den 29^{en} December 1676, stak nu Cornelis Speelman in zee met eene vloot van 5 schepen en vier chaloupen. Aan boord waren 300 Europeesche soldaten, onder de kapiteinen Isaäck Saint-Martin, Willem Hartsinek, Jan Albertsz. Sloot en Herman Egbertsz., benevens eene compagnie Amboinezen, eene comp^{ie}. Maleyers, eene comp^{ie}. Baliërs, en eene comp^{ie}. Mardikers, te zamen 400 kloeke inlandsche soldaten. Wanneer men de reeds vooruit naar Japara afgezonden troepen mederekent, dan had Cornelis Speelman, over eene krijgsmagt van 1200 man te beschikken.

Het was meer dan tijd, dat krachtige maatregelen genomen werden; de Soerohans van Troeno Djojo waren reeds tot in Cheribon, ja zelfs tot over de rivier Krawang doorgedrongen en maakten de bevolking overal langs de kust onrustig of avvallig. Merkbare verschijnselen van zainenspanning met Bantam vertoonden zich mede. Aan Speelman, als hij op Japara zou zijn aangekomen, werd nu de taak opgedragen om zoo mogelijk de rust en den vrede door bemiddeling en langs vreedzamen weg te herstellen, en zoo dit niet mogt gelukken, eerst dan het zwaard uit de schede te trekken. Het bleek reeds spoedig

¹ Resol. GG. en R., 5 Dec. 1676.

aan Speelman, dat hij daar niet geroepen was om met Troeno Djojo bitjara te houden, of om eene bende roofzieke zwerfelingen te bestrijden; maar dat hij geplaatst stond tegenover eenen, in de Javaansche maatschappij en het groote rijk van Mataram diep ingrijpenden opstand. Terwijl men te Batavia nog huiverde om in dat geopende wespennest de hand te steken en te naauwgezet of te kleinmoedig was, om van de aangeboden gelegenheid gebruik te maken tot vestiging van de geheele onafhankelijkheid van Batavia, handelde Speelman, gedreven door zijn doortastenden geest en de gevolgen, met zijn scherpen blik overziende, op zoo beslissende wijze, dat van hem gezegd kan worden, dat hij, evenals Jan Pietersz. Coen den eersten grondslag van Neerlands gezag over Java heeft gelegd, hij den tweeden daarop heeft gebouwd.

Het verhaal der gebeurtenissen waardoor deze, vooral in hare gevolgen, zoo gewigtige uitkomst is verkregen, is het onderwerp, dat thans ter behandeling voor ons ligt.

I. De vergadering der XVII. Bewindhebbers van de
Gen. Oost-Ind. Comp. aan Gouverneur-Generaal en
Rade van Indie; dd. Amsterdam, 9 November 1647.

Erntfeste, enz. Uyt onse jonghste Generale brieven deser vergaderinge, geslooten den 5^{en} October voorl. sullen UEd. gesien hebben, dat door de Heeren Gecommitteerdens uyt het midden van deselve, besoigne gemaect is geweest aengaende de Colonien ende het openstellen van eenige handelplaetsen van India en dat daerinne soo verre geadvanceert was, dat de respective cameran van't voornoemde gebesoigneerde *copye* gegeven soude werden, omme 't selve aen hare principalen te rapporteren ende op 't reces ter gemelter vergaderinge genomen, haer advys in te brengen; welcken volgende bij de Heeren Gecommitteerdens uytte respective cameran de advysen van hare principalen op dese soo emportante materie ingebracht ende bevonden synde, dat omme daerinne met eenparicheyt te moghen procederen, meerder tijt nodich wesen sal, hebben wij, om dese voornoemde hoehwichtige besoigne, het welvaren van de generale Comp^{ie} ten principalen betreffende, niet te verhaesten, geraden gevonden de voordere deliberatien daer op uyt te stellen ter naester vergaderinge en dat alsnu het geconcipieerde daarvan, UEd. by bij desen copyelijck toegesonden sal werden, gelijk nu geschiet ¹ omme in alle gevalle, hare consideratien dese vergaderinge daerop te laten toccomen, met de redenen *pro et contra*, wel geëxtendeert en ter materie dienende, opdat alle scrupulen ende bedenklingen, daermde weghgenomen ende (wij) eenmael geraecken mochten tot 't gunt de generale Compagnie soude mogen brengen in een gewenste gelegentheyt, omme by haer selven te mogen bestaen, eenighe leden uytte respective cameran haer seer becommert hou-

¹ Dit concept is in het R. A. niet aanwezig. Zie hierboven: Tiende Hoofdstuk.

dende, dat door middel van dien de particulieren handel onder de Ministers van de Compaignie, noch al seer in swangh gaende ende d'overhandt veel genomen hebbende, daerdoor meerder gevoet soude werden, omme geheel India door die licentie indirectelyck te ondercruypen ende Compaignie de profyten te onttrecken, ende dat 't selve met scherpe placcaten beswaerlyck voorgecomen soude connen werden. De sake is van groot belangh ende moet circumspectelyck verhandelt werden, omme met dit nieuw octroy voor 25 jaren de Compaignie vergund, waervan de Camer Amsterdam met de Princesse Royale &c. cotype gesonden heeft, niet te vervallen van hare maximen omme de profijten van den handel voor de participanten alleen te mogen gauderen, 'twelck het eenige ooghmerek van den beginne geweest is, alhoewel wij mede wel considereren connen, dat egeene Colonien te recht bestaen connen, tensij haer de middelen aengewesen werden, omme in tijdelycke middelen te connen prospereren, waertoe de landtbouwerije in die gewesten niet suffisant is en de Chineesen d'onse in soodanighe gelegentheden verre vercloecken, soodat na veler oordeel wat meer als de communicatie van zeevaart en negotie gerequireert wert, waerdoor van de landtbouwerije oock meerder vruchten getrocken souden cunnen werden; alle 'twelcke ende 'tgeene ter materie hiertoe dienende by UE. tsamen gebracht can werden, sullen als voor desen medegeschreven hebben, van UE. in antwoorde schriftelyck verwachten, sonder dat UE. ondertusschen naelaten sullen d'inlantsehe colonien ende voornamentlyck die op Tajjouan ende Ceylon nae onse intencien te bevorderen, vooral mede sorge dragende, dat d'excessen volgende de nevensgaende remonstrantien op Tajjouan geredresseert en alles aldaer in behoorlycken standt gebracht mach werden, ons daertoe verlatende, enz.

II. De Vergadering der XVII Bewindhebbers van de
Gen. Oost-Ind. Comp. aan Gouverneur-Generaal en
Rade van Indie, dd. Amsterdam, 22 September 1648.

Erntfeste, enz.
Met de schepen, enz.

'T is ons aengenaem te verstaen, den goeden standt en vrede op Batavia, die wij met UE. willen hopen, dat langhe continueren sal, den Mattaram sich volgens UE. schrijven nu seer vrund - ende - beleefdelyck comporterende; de vereeringhe van de 100 lasten rijs sien wij, dat UE. daer wonder wel te passe quam, om in geen gebreck te vervallen. 'T is seecker, dat communicatie van negotie metter tijt meerder vertrouwtheyt maecken sal, echter moeten wij gestadich op hoede syn, niemandt te veel vertrouwende; UE. doen wel de voornoemde vereeringhe nae sijn merite te erkennen, soodat haer in beleeftheyt niet schuldich moeten blijven. 'T is wel te geloven, dat dese vrede voor de Batavische burgerije ende insonderheyt alle liefhebbers van thuynen en plantagien groote veranderinghe geeft, nu haer vermaeck buyten in vrede nemen mogen, dat nieuwe lusten verweckt ende de burgerije couragie geven sal, omme wat bij de hant te nemen, maer het gevalt ons qualyck, dat de baljouw Ambrosius van de Keer met syn gantsche familie overgecomen is ende van wiens familie aldaer gebleven synde, door het trouwen van syn kinderen ingeoorlingen synde, meerder vruchten verwacht hadden dit soo continueerende, dat de oude Burgerije nu en dan vertrecken soude, sonder haer kinderen daer te laten, synde met dese vloote, omtrent de dartigh kinderen, ingeoorlingen synde, thuys gecomen, wat vruchten sal de Compaignie dusdoende van haer Nederlantsche Indische Colonien te verwachten hebben, waerdoor wy nochtans menen, dat Compaignies staet te recht verseeckert soude connen werden, gelyck het exempel van de Portugezen ons claerlyck bewijst, die sonder haer Colonien al over lange genootsaect sonde geweest hebben, de India's te verlaten, ende nu in dese troublen, gethoont hebben, dat sy sonder adsistentie nyt Portugal noch al hebben connen bestaen, ende hoe haest soude de Compaignie gedaen hebben, als de vaderlantsche secoursen door eenige ongemacken, d'weleke onverwacht opcomen mochten, (die Godt verhoede) quamen te deficieren; een seeckere saecke synde, dat soo lange met sulcke sware equipagien den handel gecontinueert moet werden, het met de winsten niet voorder beschieten sal, als van de handt in de tandt, soo men gemeenlyck seyt, ende dit by ons meermaels geconsidereert synde, is voorleden jare goet gevonden op dit emportante point besoigne te maecken ende 't selve UE.

schriftelyck te laten toecomen, omme haer gevoelen daerover in antwoorde te schrijven. Ondertusschen wert by de vergaderinge hierinne noch al gecontinueert, die omme geen misslach te begaen ende een deure tot haer verderff te openen oock goet gevonden heeft met onderlinge communicatie hierinne te gaen, als een saecke synde haer geheel welvaren off ruine raeckende ende dienvolgende UE. advys daerop in te wachten alvooren 't voornoemde pointet tot finael besluyt te brengen Omme het getal van de predicanten voor de respective plaetsen ende residentien van de Compaignie by voorgaende resolutie deser Vergaderinge vastgesteld compleet te houden, worden alle debvoiren aangewendt ende sal daerinne oock gecontinueert worden. Met de Latijnse schoole bemercken wy, dat het daer (mede) soowel niet sal willen gaen; immers noch niet vooreerst, tot dat op 't stuck van de Colonien anderen ernst gebruyckt wert, soo presenteren mede hier geen wel gestudeerde persoonen tot die bedieningen, daer men gerust op wesen mach, enz.

III. De vergadering der XVII Bewindhebbers van de Gen. Oost-Ind. Comp. aan Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, dd. Amsterdam 29 Maart 1649.

Erntfeste, enz.
 Onse jongste, enz.

Vervolgens by de handt genomen synde: de Materie van Ceylon, is gelesen UE. missive aan den E. Johan Maetsuycker, enz.

Wyders mede geresumeert synde de missive van den gemelten Johan Maetsuycker, aen UE. dato 18 November 1647, synde responsive op de voorn. UE. missive aen syn E. geschreven, bevinden wy deselve ter materie wel ingestelt te wesen, waerop niet anders voor nu genoteert hebben, als dat de meergenoemde Maetsuycker volgende onse ordre van daer op Batavia geroepen moet worden, soo het te vooren noch niet geschiet mochte wesen, omme syn dienste in Rade van India op Batavia, alwaer bescheyden is, waer te nemen,

sonder 't selve om eenige redenen nae te laten; maer hierinne onse ordre te volgen, ende alsoo buyten tgene voors. UE. op haere jongste brieven in 't brede bij de voorn. generale missive van de heeren Seventhiene geantwoord is, sullen ons daeraen, om geen onnodige rediten te maken gedragen ende hieronder noch voegen eenige poincten in voorgaende onse generale brieven van den 9 September 1645: 10 Maert ende 16 Augusto 1646 UE. gerecommandeert ende gelast, waerop weynich off niet, by antwoorde van UE. gedient syn, alwaer, onder anderen, in de gemelte onze missive van den 9 September 1645 bevinden UE. geordonneert te syn, dat UE. hare consideratiën op het emportant stuck van de Indische Colonien articulativ in forme van besoigne en concept instellen, ende ons oversenden souden omme, te dienen daer behoort, waerop niet gevolght is.

Nadat onse generale missive van den 22 September voorleden gesloten was, syn staende de vergaderinghe voorgecomen eenige saecken, dewelcke wy UE. tot haer gouverno bekend maecken moeten, namentlyck, dat in UE. jonghste brieven niet één woort vermaent wort van het vertreck van Ambrosius van de Keer off oock andere opperhoofden met de vloote nae 't Vaderlant gelicentieert, 't welck wy seer vreemt vinden, naedemael d' voornocnde van de Keer, soo veele jaeren in India geresideert ende met goede reputatie als vryburger op Batavia geleeft heeft, hebbende uyt de overgecomen stucken wel connen bevroeden, dat men dien man in plaetse van te encourageren, omme met syne goede familie aldaer te blyven, de voet dwers gestelt ende om beuselingen voor 't hooft gestooten heeft, spruytende uyt vinnige humeuren, die van haer eleyen oordeel daerinne, hebben doen blycken, dat ons mishaecht, want hoe sal men tot het bevoorderen van de Indische Colonien immer meer comen, als soodanige bequame familien, die voornemens geweest syn alle haer leven in India te slyten ende van de welcke noch veel goets te verwachten was, soo licht stelt; de passien van sommigen veel quaet in soodanige saecken veroorsakende, 't welck met wysheyt ende discretie voorgecomen can worden. Hoe serienselyck UE. aengescreven ende geordonneert is, dat geen inlantsehe getroude off ongetroude vrouwen toegestaen sal worden, onder wat pretext het oock mochte wesen, nae 't vaderlandt te vertrecken, blyckt by de ordre daervan in onse brieven gegeven ende dien niettegenstaende gaet den opper-

coopman de Wit met syn huysvrouw, alsmede den oppercoopman Arendt van der Helm met de syne, enz.

Alhoewel by onse Generale missive van den 4 October 1647 voorl. UE. geschreven ende geordomeert hebben, hoe UE. in 't ontfangen van de gelden, die op wissel overgemaect werden haer voortaan sullen hebben te reguleren, soo is 't nochtans, dat wy alhier noch naerder bericht synde, dat verscheyden perticulieren van tyt tot tyt met de schepen van de comp^{ie} contante penningen oversenden, dewelcke tot groot nadeel van de Compagnie op Batavia uytgegeven worden, goet gevonden hebben niet alleen onse ordre by gemelte missive gegeven by desen te vernieuwen; maar oock by ampliatio te gelasten ende beveelen, dat, soo op Batavia als alle andere comptoiren ende residentien van de Generale Compagnie egeene andere goude of silvere specien uytgegeven sullen mogen werden, als de soodanige dewelcke van de respectieve cameran UE. successivelijk toegesonden worden, en dat UE. by speciaal placeaet verelaren sullen alle andere specien voor billioen ende dat de overtreders strafbaer wesen sullen naer gelegentheynt van saecken, gelyck in soodanige importante materie behoort en opdat yedereen weten mach, waernaec sich in 't uytgeven en de ontfangen van alle specien van penningen zal hebben te reguleren, gaet hiernevens eene provisioneele memorie off register van deselve, waerinne wy goetgevonden hebben specialyck te doen insereeren, dat geen stucken, dewelcke hier te lande voor 28 stuyvers uytgegeven worden ende waarmede nu sedert eenige jaren extraordinaris proffytten gedaen syn, by UE. getolereert; maer (als voren) voor biljoen aengeslagen sullen worden. Soo is ons mede bekend, dat onder de voornoemde stucken, dewelcke voor 28 stuivers in India overgebracht ende uytgegeven werden, eenige stucken bevonden worden niet meer als 26 ende sommige 18 stuyvers yder waerdig synde, waarmede de werelt grotelycx bedrogen ende vercort wert ende dus doende de Generaale Compaignie, in plaetse van met swaer geld te handelen, door soodanige lichte specien merkelyck van haer capitael verliesen soude, alle 't welcke dan om egeene redenen geleden mach werden. Wy syn verwondert, dat by UE. tot noch toe dit werck niet ondersocht is ende haer daerinne soo hebben laeten misleyden ende schynt, dat dit proffyt, ydereen daarmede handelende, soo aensoect ende wel smaect, dat sy verstaende hoe de voornoemde specien,

gaende op de naeme van 28 stuyversstukken, aldaer niet meer getolereert sullen werden, nu besich syn omme eene lichte soorte van Realen van achten hier te lande, Peruleros genaemt ende niet meer als omtrent 32 stuyvers 't stuck waerdich synde, met de schepen van de Compaignie naer Batavia te senden; hoe dit de Compaignie smerten soude, indien daer jegens geen goede ordre gestelt wierde can ydereen, materie van staet ende regeering begrypende, lichtelyck verstaen; laet UE. dan dese saecken ter herten gaen en dat wy uyt UE. rescriptie de effecten daarvan vernemen mogen om ons hierin gerust te stellen; *materie van munte in alle welgestelde republycken seer leer synde*, waerinne niet geconniveert; maer alle personen, daermede tot haer eygen proffyt, ende nadeel van alle menschen handelende, rigoureuslyck nae de wetten gestraft moeten werden. 'Tselve UE. in allen ernst gerecommandeert blijft. Soo sullen UE. mede nae den ontfanck deses, in de wisselbrieven over contante aengestelde penningen by UE. te passeren, geen 10 percent advance belooven, alsoo wy verstaen, dat deselve hier te lande niet anders betaelt sullen worden als in courante gepermitteerde specien, sonder eenige advance, gelt om gelt gevende, waertoe wy onse redenen hebben, 'tselve UE. dan diene tot haer Gouverno, soo lange van hier niet anders geordonneert sal syn.

Ende opdat by UE. te beter onse ordre in desen achtervolcht mach werden, hebben wy door de Heeren Gecommitteerdens, dit point naerder doen examineeren ende op derselver rapport provisionelyck gearresteert, dat geen andere als provinciaele wichtige munten van de Vereenichde Nederlanden voortaan (ende dat in de naegenomde specien alleen) UE. uytte respective cameran, ten pryse daerby geordonneert, toegesonden sullen worden, namentlyck:

Ryxdaelders, in de respective provincien deser landen gemunt, alle wichtich synde, tot twee ende vyftich stuyvers 't stuck;

Realen van achten, wichtich synde ende geen andere dan tot vyftich stuyvers 't stuck;

Leeuwendaelders off' croonen uyt de respective provincien en geen andere als van gewichte tot twee en veertich stuyvers 't stuck;

Schellingen;

Dubbelle en

Enkele stuyvers, geen vier of achtstuyvers penningen onder deselve

te vermengen ende te tolereren, mae voor biljoen te verclaeren; *Oortjens en duyten*, alle provinciale munt, dewelcke in de Ver-eenichde Provinciën geadmitteert syn.

Dat mede de *Brabantsche of Cruysdaelders* nu alrede in India synde, provisionelyck getolereert zullen worden, tot vyftich stuyvers 't stuck, gewichtich synde.

Insgelycx de *Ducatoen*, nu en dan in India gecomen, dewelcke haer gewichte hebben, tot dry en sestich stuyvers 't stuck.

Soo wert mede verstaen, dat in de wisselbrieven van India tot naerder ordre in plaetse van realen van achten tot 50 stuyvers 't stuck, de somme daerinne geëxpresseert, gereduceert sal werden in courante guldens van 20 stuyvers 't stuck, te betaelen in courant gepermitteert geldt hier te lande, sonder eenige advance van 10 ten 100, als hier vooren. Ende, enz.

By onze Generale missive, gedatcerd 22 September 1648, hebben wy UE. geschreven, dat niet buyten apparentie was, dat de Brasi-ljische troublen, tusschen de Croone van Portugal ende West-Indische Compaignie deser landen ontstaen, bygeleyt ende tot vrede gebracht soude werden, waerover van tyt tot tyt verscheyde conferentien gehouden synde, dit langhdurich besoigne eyndelingh vruchteloos uytgevallen is.

IV. De Gouverneur-Generaal Cornelis van der Lyn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.).

Batavia, 18 Januarij 1649.

Edele Erntfeste, enz , Onze jongste, enz.

Den welstant van *Batavia* gelyck in onse voorjarige brieven geadviseert hebben, blyft niet alleenlyck continueren; maer verbetert noch dagelycs, soo in neeringe van binnen als landtbouwerie van buyten, de stadt van binnen door versamelingh van veelderley natien ende van buyten door de Chineesen, die de velden alomne cultiveren waertoe onse Nederlandtse burgerie weynich lust hebben,

siende ende trachtende eenelyck om met gemak in India middelen te vergaderen, die in Nederlandt verteeren mogen, sonder dat te eeniger tydt connen resolveren Batavia te helpen stabilieren, sulcx van den beginne doorgaens gebleecken is ende noch dagelycx doet, dierhalven op de Nederlandtse burgerye geen staet te maecten sy, de Comp. nimmermeer daerdoor gedient, noch Batavia verbetert sal worden. De suyckerplantagie neemt merkelycken toe, synde in dese retourvloote tot ballast verdeelt, ruym 245000 ₧ witten suycker op Batavia's landeryen gewonnen, welke quantiteyt vry meerder soude hebben geweest, ten ware d'onlangs vergangen droochte en gebreck van regen daerdoor veel suyckerriet is verstickt; doch dit aenstaende jaer hopen, dat wel ruym 6 a 700000 ₧ sal voortgebracht worden, daertoe den Capiteyn der Chinesen, die dat werck seer bevordert, omtrent 13000 realen tegen $\frac{1}{2}$ percento (gelyck de gelden hier nu gaen) hebben verstreckt, alsmede eenige cleene sommen, aen andere Chinesen, om met $6\frac{1}{2}$ realen 't picol te voldoen, behalve dat, syn de aerdvrughten ende alderhande eetbare waren mitsgaders den rys, oock redelycken goetcoop door den grooten toevoer, die dit jaer uyt des Mattarams lant ende van Siam is gedaen, synde onse magazynen ende op de reede ruym met 2400 lasten rys ende de stad noch met redelycke quantiteyt versien

Doordien de Chinesen in des Mattarams landt ende tot Bantam geen hoofdtgelt ofte eenige andere lasten betalen ende dat de leef-tochten daer beterecoop als in Batavia syn, mitsgaders dat door de continuerende oorlogen in China de proffytten in Batavia voor de arme luyden sober omcompt, soo begosten onse inwonende Chinesen seer te verloopen, invoegen op ulⁿ. Augusti niet meer als 1335 stuex hoofdbriefkens waren uytgegeven, sulcx in naerder consideratie genomen synde, om het verder verloop voor te comen ende integendeel den toeloop te bevorderen, hebben op 't voordragen van de principaelste Chinesen uyt den naem van de geheele gemeente, by resolutie goetgevonden het hoofdtgelt van $1\frac{1}{2}$ reael ter maendt op een halve reael ter maendt te verminderen, dat op primo September passato ingauck genomen heeft, waerdoor den toeloop van alle quartieren in Batavia soo groot is geworden, datter in de maendt van December 3077 hooftbriefkens syn gehaelt ende wort ons verseeckert anno aenstaende niet minder als 6 à 7000 Chinesen in Batavia sullen

hebben, dat dan de incompsten meer als voor desen vergrooten ende veel consumptien in eleden als maintementos aenbrengen sal, tot merkelyck voordeel van de Comp., verbeteringe van Batavia ende te grooter toevoer ende correspondentie van alle buitenquartieren, enz.

De vrede met den Mattaram ende die van Bantam blyft onveranderlyck continueren.

Belangende de gelegentheyten van de wissel, welke door de vrije luyden ende Comp^{te}. dienaers van hier naer Nederlandt, op de Comp. geremitteerd werd, heeft van den beginne geweest in maniere, gelyck jegenwoordich noch is, sonder eenige veranderinge, anders als wy UEd. by desen verhalen sullen, synde in substantie, dat, als gesecht, in den beginne alhier in Comp. cassa getelt wierden 48 stuyvers voor een reael. daervoor in Nederlandt behalven de advance van 10 %, 50 stuyvers betaelt syn geworden, invoegen tot op heden noch werd geobserveert; doch sedert dese usantie van wisseltreekinge, is by den Gouvern.-Generael en synen raedt, den alloy van 't geldt in prys verhoogt, om 't silver te meer in Batavia te houden ende t' overvoeren van 't selve door de vremde natien, van Chinesen ende Mooren sooveel mogelyck te prevenieren, als wanneer de eerste verhoogingh is geschiet tot 56 stuyvers den reael in spetie ende ryexdaelders; daernaer is de tweede verhooging geschiet, als wanneer de reaal in spetie ende ryexdaelder beyde op 60 stuyvers of 30 dubbelde stuyvers, mitsgaders de croonen op een reael ofte 48 stuyvers syn gesteldt, gelyck deselve tot dato noch by de Comp. worden uytgegeven ende UEd. voor desen aengeschreven ende by de resolutien als geëmaneerde placcaet is vertoont onder expresse stipulatie ende verbandt, dat de Comp. deselve altyt tot gelycken prys wederom soude ontfangen, gelyck oock dien volgende geschiedt ende waerby de Comp. op de voornemde spetien van gelde 25 % advance geniet, synde dit jaer daerby geproffiteert f 165108,13,6 als by de overgaende negotieboecken van Batavia can worden naegesien, de 28 stuyversstucken gaen hier tot $\frac{3}{4}$ realen ofte 36 stuyvers ijder, sulcx recht en billyck is, dat de Comp. de gelden wederom ontfanght, tot soodanigen prys als deselve uytgeeft. Uyt dese voorverhaalde redenen blyet claer, dat UEd. qualyck geïnformeert syn; deswegen hebben goetgevonden de contanten te ontfangen ende daarvan wisselbrieven te passeren, op den ouden voet, waerby de Comp. inderdaet niet

en verliest, ende eenen ygelyck welcke de penningen overmaecken, recht geschiet, gelyck wy vertrouwen UEd. hetselve mede soo sullen verstaen. Wy weten wel dat die realen, ryexdaeders ende 28 stuyversstukken uyt Nederlandt in Indie brengen ende dan weder per wissel overmaecken, in den tyt van 16 a 18 maenden daerby van 37 tot in de 40 % profiteren, dat met het verbieden van gelden naar India te voeren can belet ende die proffytten alleen voor de Comp. gehouden worden. Wy syn ten hoogsten verwondert, dat UE. daarvan soolange ignorant syn geweest, dewyl de verhooginge der gelden UEd. al over eenige jaren is aengeschreven en bekent gemaect, sulcx de Comp. hierin niet uytgesooopen nogh gefraudeert wort, gelyck UEd. soo gelieven te seggen, dat hard valt te moeten hooren. ¹

Vervolgende, enz.
 Hiermede enz.

V. De Gouverneur-Generaal van der Lijn en Rade van
 Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp.
 (Heeren XVII.)

Batavia, dd. ult^o. December 1649.

Edele Erntfeste, enz.
 Met de negen retoursehopen, enz.
 Batavia's welstant blyft sedert den getroffen vrede tusschen den
 Mattaram noch dagelycx accesseren

Op ultimo October verleden, hebben den oppercoopman Ryckloff van Goens om de jaarlycxse beloofde ofte gecontracteerde besendinge, uyt te voeren, met een goede schenckagie, daeronder vier parsiaensche paerden aen den Mattaram gecommitteert, die hier spoedigh is getourneert met goede tydinghe, dat aldaer van den Sousoung seer vrundelyck was onthaelt ende de presenten, insonderheyt de paerden, seer aengenaeem waren geweest, wy en cunnen uyt alle circumstantien niet anders begrypen, off den Sousoung is de Comp. seer

¹ Vergelyk hiermede de aanschrijving van het Opperbestuur dd. 29 Maart 1649, n°. III.

toegedaen, oversulex by syn leven gene onlusten noch swarigheden van oorlogh ofte verwerringh te vreesen hebben; daervoor echter altyt wel op hoede sullen syn. Alle de resterende Nederlantse gevangenen, die besneden syn, heeft (hy) nu seer facilycken gelargeert omme met hare vrouwen ende kinderen, die daer geprocreert hebben, na Batavia te comen, except eenige uyt gemelte kinderen, die haer reets in dienst van synen soon ende andere groote personagien begeben hebben, dat voorwaer in 't reguardt der Mahometisten een ongehoorde saecke sy ende by ons niet gelooft soude werden, byaldien ons deselve niet levendigh gebleecken waren. Bovendien heeft in recompense toegeseyt 150 lasten rys aen den Generael te sullen senden, welck met den eersten verwachten; die van Bantam houden haer aen d'ander syde mede vredigh ende gantsch stil ende is niet apparent, dat yets tot nadeel van Batavia sullen ondernemen soolange wy met den Mattaram in vrede leven. Veel peper is ons diverse malen van Bantam te coop gebracht door gebreck van contant ende goede sorteringe cleden, daervan d'Engelsen by wylen destituyt syn. In somma wy beleven, Godt loff in Batavia een florissante eeuwe, gebruycken de landen in alle vryicheyt tot groot genoeghen ende soulaes der ingezetenen, die soo binnen als buyten de stadt wonen. Daer wert dapper gegraven ende gethuynt, mitsgaders veel velden met suyckerriet beplant, daertoe seer wel te passe comt, de toeloop der Chinezen, die door 't verminderen van 't hooftgelt soodanigh vermenigvuldight syn, dat alleen de Chinesen den suycker cultiveren, die de Bataviasche landeryen uytgeven, sonder dat haer andere natien daermede bemoeyen, noch oock handelinghe van dat werck hebben, synde desen jare in Compaignies magasyn aen eygen gewonnen suyckeren ontfangen: 598221 ponden, die UE. in de presente retoursehopen toecomen. T'aenstaende jaer, soo ons de Chinesen belooven, soudet by goet gewas wel 1,000000 ponden cunnen syn

Op t'overvaren van inboorlingen ende mestieen soo mannen, vrouwen als kinderen hebben soodanigen ordre gestelt, dat wij vertrouwen UEd. deswegen geen redenen van misnoegen meer sal toecomen, UEd. schynen oock qualyek vernoucht te wesen over 't retourneren van den gewesen bailjuw, Ambrosius van der Keer, het en schort die huyden niet daer UEd. meenen den steen des

aenstoots te leggen; maer een ijjelyck der burgeren, gelyck mede Ambrosius willen al te vroegh ende machtigh ryck syn, waertoe gecomen wesende, trachten of in de Hooge regering te comen of naer Nederlandt te gaen om aldaer te verteeren, dat sy in India geconquesteert hebben, 't is haer te slecht en te geringh om alhier als een ordinaris burger te remoreren, daer en isser oock niet eenen, die middelen om van te cunnen leven geprosperceert heeft off tracht weder naer syn vaderlandt te keeren, gelyck de langhdurige experientie geleert heeft ende nog dagelycx ondervinden, welcke redenen alleen suffisant genoegh syn om ons ende UEd. te doen gevoelen ende geloven, dat de Comp. het stabilieren der Nederlandtse colonien, nimmer meer met voordeel ofte eenigh soulacs voltrecken sal; soolangh de luyden arm syn, houden haer besigh om middelen te conquereren, dat oock billick en eerlyck is; maer die becomen hebbende beginnen tegens de Comp. ende UEd^a. ordre te maligneren ende eyndelingh vermerckende, dat tot haer ooghwit niet cunnen comen, vertrecken vol misnoegen naer Nederlandt. Wy syn derhalven uyt sooveele langhdurige ondervonden exempelen van vast gevoelen, dat de Nederlandtse Colonien niet alleen niet vorderlijck; maer selfs voor des Comp^a. staet t'eenemael ruyneus sullen syn, waervan noch veele wel gefondeerde ende suffisante redenen souden cunnen bijbrengen Mede is op UEd. ordre in 't formeren der wisselbrieven voldaan ende de advance van 10% als opgelt der realen afgeschafft ende daeruyt gelaten

VI. De Vergadering der XVII Bewindhebbers van de Gen. O. I. Comp. aan den Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, dd. Amsterdam, 26 April 1650.

Erntfeste, enz.

Met de schepen, enz.

In onse jongste Generale missive hebben wij UE. bekennt gemaeckt, dat ons van wegen de Burgerye tot Batavia verscheyden clachten voorgecomen waren, dewelcke by Heeren Gecommitteerdens naerder

geëxamineert synde, goetgevonden is, op eenige principaële punten in de remonstrantie daarvan overgegeven vermeld, aen UE. te schryven. Aengaende het eerste by haer voorgesteld wegens het transport, cost en vrachtgelt van de vrye luyden ende burgeren in India, dat de resolutie ter vergaderinge van de Seventhiene daerover genomen, verandert soude mogen werden, waerop nader gedelibereert synde, goetgevonden wert by de gemelde resolutie, als noch te persisteren, des dat die onvermindert na de gelegentheynt van de personen, hare middelen ende goederen by UE. discretie gebruyckt ende daerinne gehandelt sal werden na ijdens vermogen.

Ten tweeden, dat hun, Burgeren gepermitteert mocht werden, is 't niet wat meerder, ten minsten nevens heydenen ende mooren, heen ende weer vry ende liber te mogen vaeren, ende *negotie op alsulcke plaetsen als hun voor desen ten tijden van wijlen d'heer Generael Coene gelicentieert is geweest*; waerop alsnoch verwacht werden UE. consideratien, alvooren op die emportante materie hier een finaal besluit te maken.

Ten derden, dat hun, burgeren in denselven vryen handel de behulpsamen handt gebooden mach werden, sulex ende niet minder als alle de uytländers ende voornementlyck de Chineesen aldaer met danckbaerheyt genieten, waervan de intentie van dese vergaderinge is, dat men de burgerije soo op Batavia als andere residentien van de Comp. sal laten genieten soodanige privilegien ende praeëminētien als de Chineesen ende andere orientische natien aldaer vergunt wert.

Ten vierden, dat d'incomste der cleeden, rijs, vleys ende vis passer, toptaefels, waech, cocusboomen, 't veer over de rivier, accijsen der bieren ende wijnen, 't verpachten van de boom buyten stadtswallen, het visschen in de rivieren ende grachten der stadt ende diergelycke saccken aen de stadt dependende, welke de Compagnie altsamen nu aen haer treckt, geapproprieert mocht werden, volgens loffelycke costume in Europa ende elders, tot ophouwinghe der stadt ende onderhouden desselfs, opdat deselve daerdoor behoortlyck versien ende onderhouden werde, ende den burgers alsoo synen adem een weynich mochte comen te scheppen, waerop, (alvooren daerinne veranderinge te maecken) UE. ons sullen dienen van advys, het verstant van dese vergaderinge geensins wesende

de Burgerye al te veel te beswaren ende onder te houden, waerinne discretie gebruyckt moet werden.

Ten vijffden, dat alle de stadtsampten als, Baljuen, Schepenen, Secretaris ende diergelyeke officieren, niet uyt des Compaignies diennaren, gelyck eenige tyt herwaerts tot der burgeren leetwesen geschiet is; maer uyt de gemeente der burgerijen, volgens der burgerijen oude privilegien in Europa ende elders gecooren ende gestelt mogen werden; waerop alhier gedelibereert synde, verstaen wert, dat het ampt van Balju by een van de gequalificeerste uytte burgerije; maer geen minister van de Compaignie, beleet sal werden ende dat onder de collegien van schepenen ende andere van de stadt, uytte ministers vande Compaignie presideren sullen, soo nu gepractiseert wert, omme verscheyden redenen daertoe dienende.

Ten sesten, dat, nadien den armen Burger, bijna niet anders, dan van den lantbouw, timmeringe van buysen ende het stellen van penningen a deposito te leven heeft, hem sulcx alleen vergunt ende alle Compaignies dienaers verboden mochte worden, vermits deselve niet alleen tot schade van den Burger; maer oock tot groot nadeel ende prejudicie van de Compaignie, dit werck soo groff ende groot ondernemen, dat byna de halve stadt ende meeste landerijen inhebben, waerdoor alle proffytten ende voordeel, den Burger toecomende, beclaaghlyck ontrocken wort. Wat hiervan sy, is dese vergaderinge onbekent, waerop wy dan UE. bericht verwachten sullen, omme hierinne soodanige ordre te stellen, als ten dienste van de Generale Comp. bevonden sal worden te behooren, ende opdat wy oock hier mogen weten, de gelegentheynt van de landerijen omtrent Batavia ende wie de possesseurs van deselve syn, sullen UE. ons metten eersten oock toesenden een perfecte caerte van de stadt Batavia ende omtrent leggende landerijen, met annotatie van de nannen dergenen, die deselve cultiveren ende in besit hebben, om ons daervan te mogen dienen.

Eyndelingh, dat soodanige ordre ende reglement op 't stuck van Justitie ende admissie van bequame Raetspersonen tot het beledenen van 't selve geraemt werde, daerby nevens den welstant van de Burgerije, oock den armen Burger buyten alle oppressie ende verdruckinge gehouden ende vredich leven mochte, waerop dan by UE. soodanich gelet moet worden, dat niemant met redenen mach hebben

te klagen ende gelijk wy uytte resumptie van UE. resolutie gemaarquet hebben, dat daerinne niet geëxtendeert staen, alle saecke in ordre soo die aldaer successivelyck voorvallen; maer alleen soodanige, dewelcke aengaen de despechen na verscheyden quartieren ende arrivement so van de vaderlandsche als andere inlandsche schepen, hebben wy UE. by onse voorgaende gelast ende geordonneert, dat seeckere vaste dagen van vergaderinge van den Raet van India gestelt ende die met soodanige ordre gehouden sullen worden, dat uytte resolutieboecken mach blijken, wat van tijt tot tijt in alle saecken gepasseert is, gelijk in alle collegien van ordre behoort ende gebruyckelijck is

De gemelte Burgerije van Batavia mede seer clagende, dat sy qualyck audientie erijgen connen, synde over de twintich jaren een camer van audientie opgerecht geweest, daer yder soo cleyn als groot syne dolcancien, pretensien ende gravamina tweemaal ter weeck conde inbrengen ende waerop dan naer gelegentheyte van saecken gedisponeert wiert 't welck nu sooverre verlopen soude wesen, dat men van soodanige audientiedagen niet meer weet.

Soo wert mede geclaecht, dat eenen, genaemt Jacob Tamboer, die als een arme man om syn cost wroet, seecker syn stuckgen landt, 't welck door synen voorsaat beseten was, door een quaden treck affhandicht gemaect soude wesen, namentlyck datter te veel gras opgewassen was, hebbende dese man met eenige Javanen gecontracteert, dit een weinich te veel met gras overgewassen landt te reynigen voor de thiende part van de padye, die sy daerop souden planten, daerover dese Javanen, in de mont gegeven wert, van 't selve landt (als verlaten ende verwildert synde) in possessie te nemen, waerna dese onrechtvaerdige possessieurs, 20 off weynige meer Realen van achten onder schijn van coop gegeven syn ende waermede de voornoemde Tamboer van syn voornoemde landt gedepossideert soude syn, onder pretext datter gras over gewassen was¹; diergelycke wert mede verhaelt van een stuck lants toebehoort hebbende eenen Philips Borduwrwerker ende hem mede affhandich gemaect, waervan de particulariteyten hier voorby gaen sullen

1 Cf. hierboven in Deel II, eerste reeks, bladz. 37 en in dit Deel, Hoofdstuk X.

De voornoemde Batavise Burgerije onder anderen mede klagende over het groot credit, 't welck den Chinees Bingam gegeven wert, die tot d'ooren toe in schulden vervallen wesende, 15 à 16 m. realen van achten omme deselve aff te doen geleent soudent wesen, sonder dat een benodichden burger de behulpelycke handt eenichsints geboden wert, dat men mede de Burgers, die soowel als andere met haer contant ten vercoopdage van cleeden in Compaignies magasin quamen, onfatsoenlyck afwijst ende metten Chineesen alleen handelt, dat mede de Maleijers, Javanen off andere vreemde handelaers als sy met haer rijs, peper, sappanhout ende andere coopmanschappen op Batavia comen te arriveren ende deselve aen de Compaignie trachten te venten affgeset soudent worden met te seggen; dat de Comp. deselve voor dien tijt niet van doen heeft ende daervan noch wel voorsien is, dat sy noch een maent wachten moeten ende dat ondertusschen den voornoemden Chinees Bingam, daervan geadverteert wert, die alsdan de coopmanschappen van de vreemde handelaers (alsoo die luyden niet connen wachten) affcoopt ende deselve dan (onder pretext van syne schulden aff te doen) aen de Comp. met goede advance levert ende in plaetse van affcortinge van syn schult noch ordonnantie omme het gelt uyt Compaignies cassa te ontfangen becomt, 't welck vreemde proceduyren vol van allerhande bedenckingen wesen soudent ¹. Soo is mede uyt UE. Resolutie onder dato 27 April Anno 1648 geremarqueert, dat UE. aen den oppercoopman Willem van Orten gegeven hebben octroy voor 25 jaren, omme alleen een panne-glase-fichelbackerye op te stellen ende aen den Chinesen Capiteyn Bingam omme alleen het sout te maken ende in te brengen ende dat 't selve tot sekeren prijs aen de Compaignie sal gehouden wesen te leveren, sonder dat de Burgerije tot dien prijs haer gerieff daervan can krijgen, enz.

By de vergaderinge geresumeert synde UE. Generale missive aen de Heeren Seventiene gedateert 26 January 1649 ende daeruyt gesien hebbende, dat d'Heer Cornelis van der Lijn Gouverneur-Generael, by syn ernstich versoeck, met de retourschepen van den jare

¹ Indien de feiten hierboven vermeld overeenkomstig de waarheid zijn, dan zullen de Chinczen destijds te Batavia, vermoedelijk wel klinkende bewoegredenen hebben gebruikt om het daartoe te brengen.

1648 gedaen, omme naer 't vaderlant te retourneren, als noch bleeff persisteren ende dienvolgende syn verlosser, ten langhsten yegens het vertreck van de Retourvloote in december anno 1650 aenstaende te gemoet soude sien, off onse ordre aen wien het generael gouvernement alsdan gedefereert soude werden, alsoo niet langer genegen was in India te continueren, als breder by gemelte UE. missive getextendeert is, heeft de Vergaderinge van de Heeren Seventhiene, geconsidereert desselfs iteratijff, ernstich versoeck goetgevonden syn Ed. 't selve by desen te accorderen, met ordre, dat UE. sonder eenich uytstel op den ontfangh van dese onse missive (alvooren den gemelten Heer Generael van der Lyn ontslaende van 't voornoemden ampt ende eedt by hem dien aengaende gedaen) als Gouverneur-Generael in desselfs plaetse off die op den ontfanck van dese onse missive by aflyvicheyt in syn plaetse aldaer by provisie mochte syn vercoren, tot onse naerder ordre provisionelyck substitueren ende surrogeren sullen, den persoon van den Heer Carel Reynierssen, ordinaris raedt van India ende dienvolgende Syn Ed. voorts sonder eenich dilay volgens het gebruik in syn ampt als Gouverneur-Generael in de Oost-Indien laten autoriseren, enz.

VII. De Gouverneur-Generaal Carel Reiniersz. en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 19 December 1651.

Ed. Erntfeste enz. Onse jongste brieven, enz.
 UEd. resolutie op het verstercken van den raedt van India, sulcx is achtervolgens UEd. ordre, d'Hrn. Arnold de Vlamingh, Nicolaes Verburch, ende Joan van Teylingen in tijde bekend gemacekt ende by Hare Ed. oock danckelyek geaccepteert

Nader begrepen hebbende UE. intentie wegen de valuatie der gepermitteerde munten, soo is 't dat wij andermael UEd. successive ordren desen aengaende in rade in achtginge genomen ende de gelegentheit desselfs met aendacht omstandelyck overwogen ende gedebat-

teert hebbende, in UEd. welnemen by resol. dato 22 November, te rade syn geworden, ten dienste van de Generale Comp. alsoch geen verder alteratie te ondernemen tot UEd. nader speciale ordre ende bevelen, op ons schrijven het verleden jaer in dato 10 december over dese saecke gedaen, omme ons promptlyek naer derselver innchouden, tot naerrichtinge te mogen dienen. Ed. Heeren, wij versoecken eerbiedelyck, dat UEd. haer gelieven te verseeckeren ende ontwijfelyck buyten dispuyt voor vast te stellen, dat soo wanneer de specien by UEd. gepermitteert, alhier gereduceert ende gestelt werden, namentlyck: provinciale ryexdaelders tot 52, dito Leeuwendaelders a 42, Brabantse Cruysdaelders; maer voornamentlyck de Spaense realen van achten tot 50 stuyvers; hetselve de Generale Comp^{ie}. extraordinarij prejudiciabel ende schadelyck sal wesen, gelyck oock het verleden jaer UEd. hebben aengedient, daeruyt ontstaende, dat eer een jaer, alhier geenen de minste dier specien meer te vinden; maer alle ende principalyck naer China vervoert sullen wesen, waervoor dan den dagelycx aencomenden peper ende voordere hier te procureren waren, genegotieert sullen worden, daertoe sien hier geen middel, synde ijdere gelegentheyt niet, cleeden ofte andere waren in betaling aen te nemen. Bovendien en dat immer soo important is, sal gewisselyck daeruyt resulteren, dat Comp^{ie}. cleedenhandel, sooveel als geheel stil sal staen, welke doch alle comptant betaelt worden ende daardoor 't gelt weder in cassa erijgen ende den voorderen handel van de Comp. daeruyt genoechsaem syn oorspronck neemt. behalve dat de handel onder d'ingesetenen, alsmede omher Batavia gelegen plaetsen door gebreck van comptanten mede gestut sal worden, boven noch andere incidenten tot Comp. als der ingesetenen nadeel, die ingevolge daeruyt sullen comen te ontstaen

staet mede te consideren, dat die specien onder d'Indise natien, niet als eene gevalueerde munte geacht nochte aengesien worden, maer in maniere van coopmanschappen op ende afflopende, naer dat deselve benoodicht syn, voornemelyck de Spaense realen van achten

Met verwonderinge hebben gelesen de elachten door den gewesen procureur Cornelis de Potter uyt den naem van de Batavische Burgerije ingestelt, om aen haer Ho. Mo. ende Syne Hoocheyt over-

geleverd te worden, welke clachten, voor sooveel wy hebben connen ervaren, ten deele wel de waerheyt, ende andere oock wel ongefundeert syn, gelyck UE. den verleden jaren eenige aengewesen hebben, ende schoon alle gefundeert waren, soo ware 't maer billyck geweest, dat deselve voor UE. als aen hare voedster heeren ende voorstanders alleen hadden behooren voorgedragen ende UE. liberale dispositie daerop afgewacht te hebben, sonder soo voorbarich daarmede bij Hare Ho. Mo. te wesen, yttbedencken niet anders als disputeren, in prejudice van de generale Comp. ende apparent weynich te haren goede daeruyt voort te sullen comen. Na 't bericht van de burgers, soo soude gedachte Potter particulier geen ordre hebben tot instelling van soodanige clachte; maer syn persoon eenelyck haren gestelden volmachtigen, synde Mons. Carel Constant ende Harman Claess. Stryen des vereyschende tot een behulp bygevoecht syn. Vorder dat de redenen van clachten aen haere Ho. Mo. ten principale waren, ter saecke sy doorgaens verhoopt hadden in soulaes van soo veelvoudige schattingen en collecten, daer van tyt tot tyt mede beswaert ende veele verarmt syn geworden, eenige heter occasie tot prosperiteyt te sullen genieten; maer dat men in plaets van dien tot haren laste heeft doen publiceren en affigeren de rigourense en hartdruckende placeaten, so sy seggen, wegens het transport, vracht ende costgelt der burgeren met hare familien, genegen synde over te gaen naer 't vaderlant.

Vorder UEd. nader ordre op de wisselen, omme sonder advance gelt om gelt geremitteert te moeten worden; insgelyck dat wat oock tot redres in desen te versoecken en voor te stellen hadden, sy lieden plotselyck als voor het hoofd gestoten ende afgewesen wierden, sonder ijts te mogen verwerven, ja behoorlyck gehoort te worden, onder excuse (dat) hare voorstellingen contrarie UwEd. ordre en bevele te wesen; oock souden haer lieden seer tegen de borst wesen, dat men soo schandaleux en als infameuse van haer luyden geschreven ende bij UEd. afgemaect hebben, met diergelycke redenen meer, seer langh hier te verhalen. De voornaemste aenleyders ofte ijveraers in dit werck syn ten principale verschoven, soo door overlyden, naer 't vaderlant vertrocken, als weynigen, weder in UE. dienst gecomen, soodat seer weynige van vermogen maer resteren, die naer 't schynt, haer aen de bevorderinge

van de saecke niet veel meer gelegen laten ende al haer woelen apparentlyck staet te verdwynen. De burgers syn voor desen, gelyck se niet geheel buyten reden daerover doleren, somwylen rude ende onfatsoenlyck bejegent ende d'inlantse natien voor haer gebeneficiert geworden, etc., sulcx is gepasseert ende en hebben syl. sedert UEd. gedane veranderinge in de regeringe alhier in 't minste, oversulcx ofte diergelycken met reden niet te clagen, enz.

VIII. De Gouverneur-Generaal Carel Reiniersz. en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 24 January 1652.

Edele Erentfesten enz. Met de zes voorafgegane retourschepen, enz.

.
 (Batavia). Alhier ende omtrent vernemen geen sonderlinge veranderinge; maer naer wensch continueren ende is de negotie ende toevoer van allerley levenstochten, nyt de naerby ende omtrent gelegene plaatsen meer en meer toenemende; echter de incomsten het voorleden jaar niet meer comen te belooopen als f 255254.7.4. De toevoer van rys is mede booven ordinair opulent geweest, tot de quantiteyt van ruym 5000 lasten, waartoe Java alleen over de $4\frac{1}{2}$ gecontribueert heeft, 't weleq bij deze gelegentheyt, dat uyt Siam weynich ofte niet te verwachten hebben een treffelycke saecke is, echter ons niet vast op verlaten mogen. De toevoer van peper is mede niet afgenomen

.
 Poeyer suykeren heeft Batavia in voors. tyt uytgelevert, de quantiteyt van 9698 picols, daaronder gereckent ongeveer 1500 picols, die vermits hare bruynte ende vochticheyt noch niet syn ontfangen en aan de leveraars daarom terug gegeven zyn; ten ware het ongestadich weder ende groote droochten, zoude de partye veel meerder syn geweest en worden de vordre landen rontom Batavia tot aenteelen van allerley aard- en- boomvruchten noch met yver bearbeyt.

De gemaacte vrede met den Sousouhounangh wert wedersyts devotelyck gecontinueerd ende onderhouden ende hebben daerinne, naer allen schyn ende dagelycxse ondervindinge, immer soo lange dese Vorst by leven blyft (onses gevoelens) geen alteratie te verwachten. Tot meerder verseeckeringe van dien, hebben wy in Maart verleden (gelycq UEd. bekend gemaecqt is, besendinge voornemens waren te doen) de opperecoopluyden Ryckloff van Goens ende Diercq Schouten met een eerlycke erkenenisse, die met alle gesupporteerde ongelden op de voyagie comt te monteran f20247.16, voor den Sousouhounangh ende andere grooten, derwaarts gedimiteerd, die naar 's lants wys, magnificquelyck onthaect ende met vertoon van aengenaemhey, doorgaens respectueus ende courtoyselyck bejegt syn geworden, meer als oyt te voren aan ymand geschiet, ver-tonende hij Sousouhounangh in alle zijne discoursen ende minen den vrede hem aengenacm ende ter harte te gaen. Wederbesendinge en is tot noch geen gedaan; maer staat na de geruchten, te geschieden ende tot wedergeschencq mede te coomen, 300 lasten rys daarvan goede partie, geruymen tyt, omtrent de strant, vaerdich gelegen heeft.

Op 't herwaerts komen is, op 't voorstel van meergen. vorst, de koopman Schouten ende 18 persoonen op Japara verbleven, zijnde tot een residentieplaats, bequaame, wel gelegen gront aangewesen ende last gegeven een woning naer den eysch daarop te doen bouwen, 't welcke d'Ed. Comp. niet alleen dienstich is, om groote quantiteyt bequaam timmerhout, tot civiele prijs, uyt dat lant te treeken; maar oocq andere saacken, als mede met onse nabuyren d'Engelsen in de voidelen, daer vallende te participeren, gelyck reeds ervaren hebben met party goede poeyer suyckeren, *bij haarl. aanbested* tot civilen prijse; tot bouwen van jachten en chaloupen, is mede bequaame occasie ende wel gelegen; enz.

Naar Bantam en Baly hebben ter dier tyt mede eerlijcke besen-dinge gedaan, om den Bantammer tot onderhouding van vruntchap ende den aangecomen Sulthan, in syne aangevangen regering te begroeten ¹, dat noodich was, alsoo langten tyt met ydele hoope ge-

1 "In zijne aangevangen regering". De regering van Bantam is dus in handen van een nieuw opgetreden vorst overgegaan. Deze bijzonderheid wordt bevestigd

voet syn gebleven, alwaer aengenamentl. wierden ontvangen ende met respect weder afgevaardigd. Baly was tot vernieuwinge van

door den brief, welken Gouvern. en Raden bij deze gelegenheid aan den Sultan van Bantam schreven, op 10 Maart 1651, luidende in den aanhef: Carel Reiniersen Gouverneur-Generael ende raden van India wenschen bij dezen *Pangéran Ratoe*, Coninck tot Bantam veel geluk en voorspoed, mitsgaders een langh gezond leven op der aerde: Heer Konioek; verstaen hebbende Uwe Mayesteits *successie in syns overleden Heer Grootvaders waerdige Coninglycke digniteyt*, zoo is ons sulcx als onder oprechte vrienden ende ware bondgenoten betamelyck, van ganscher herten geheel ende ten hoogsten aengeuenam geweest, alsoo ons van uwe hoogheys gunste en genegentheytt tot de Nederlandtse natie, ons van tyt tot tyt gebleecken, ten vollo verseekert syn houdende, weshalven ook in geenen gebreke, hebben willen blijven Uwe Majest. in desen magnificenten staet eerbiedelyck te begroeten, enz.

Deze byzonderheid en eenige anderen, passim in de door ons reeds in het licht gegeven brieven vermeld, spreiden licht over de troonsopvolging in het ryk van Bantam. Eene opgave van de troonsopvolging der Sultans van Bantam, gaf de Heer Millies in zijne «Recherches sur les monnaies des indigènes», se. bladz. 42. Ook de Heer Hageman in Tijdschrift Ind. taal-, land- en volkenkunde. (Bat. genootschap IX, bladz. 80 of 3e serie 3. Nog vindt men eene opgave, afkomstig van den regent van Serang, in bovengen. tijdschrift, Bat. Gen. Deel XVI.

Geen dezer berigten komen overcrée met de berigten, die men omtrent de troonsopvolging in Bantam, in de stukken van het Rijks-Archief aantreft. De fout dier verschillende opgaven, ligt, zoo ik meen, daarin, dat men steeds medesultans of mederegenten, als eigenlijk eerste regerende sultans heeft medegerekend. Daardoor wordt de lijst van regerende sultans veel grooter, dan zij werkelijk is geweest. Sedert de komst der Nederlanders in den Archipel tot 1680, binnen welk tijdperk ik mij thans bepaal, hebben over Bantam, zoo als ik op goede gronden meen te mogen aannemen, slechts de drie navolgende vorsten geregeerd, tweede sultans of mederegenten *niet* medegerekend

1°. 1596. Een *minderjarig kind*, *Aboe'l Mofachir*, onder voogdijenschap van Pangeran Aria Rama di Manggala. Deze rijksbestierder en voogd legde de teugels van het bewind eerst neder in 1624 en stierf in 1626.

1624. Eerst na dien tijd, trad *Aboe'l Mofachir*, als *zelfstandig vorst* op. Hij was toen ongeveer 28 of 29 jaren oud. Omstreeks 1638 ontviug deze Mofachir uit Mekka den titel van Sultan. Mofachir, die ziekelijk was, assumeerde zich, zoo het schijnt, zijn zoon, tot tweeden sultan of mederegent. Dit heeft waarschijnlijk meer dan eens plaats gehad, omdat de eerste mederegent overleed. Omstreeks 9 April 1639, moet er, blijkens de uitgaande brieven van den Gouv.-Gener. weder zoodanige verandering van bestuur in Bantam hebben plaats gehad. Omstreeks 1648 of 1649, schijnt de oude Mofachir, die toen ongeveer 54 jaar oud was, weder alleen te hebben geregeerd; doch slechts voor korten tijd, want, zooals blijkt uit bovenstaanden brief, dd. 10 Maart 1651, was hij toen overleden en was zijn kleinzoon hem opgevolgd. Die kleinzoon was niemand anders, dan de bekende:

1650.

2°. 1651. *Aboe'l Fatah*, *Abdoel Fatachi*, *Agrag Tirtajassa*, zoo als blijkt uit eene missive van den Gouverneur-Generaal, dd. 31 Julij 1654, gerigt aan

oude vruntschap, op insichten of het geviel (gelyck niet verhopē) 't eniger tyt met den Mattaram eenige onlusten ontstonden, denzelven van dien kant wat in toom te houden (sic); maer was den ouden Koninck overleden, waardoor 't geheele lant in revolte synde, yder zich evenveel meester maecte ende Koninck wilde wesen, soo dat ten goede van ons intentie niet is konnen verricht worden. De geruchten gaan weder stercq, (dat) de Sousouhouanagh syne macht derwaarts meent uyt te setten, apparent om in dit troubel water te visschen. Voor desen is oock sterek gerucht (dat hij) naar Bantham soude koomen afsacken, om denzelven tot obedientie te brengen, om 't welke te doen aan den Pangeran van Jamby (die in persoon den Sousouhouanagh homagie is komen doen) heeft opgedragen, als mede de gesanten van den Palembanger, mede om die oorsaack aldaar verschenen (zijnde), die op hun geringe macht haar verexcuseerden; maar waren wel bereyt hun met des Sousouhouanaghs macht te conjungeren, dan is tot noch geen gevolg vernomen, gelyck oock vertruwe niet licht toe comen sal

Bij deze enz. . . gelieven UEd. te sien, hoe de generale lasten van Batavia in 't geheele jaar gevallen, coomen te beloopē, ter somma van / 1407273.10.4.

Hiertegen beloopē Batavia's generale winsten in denselven tyt, geadvanceert op divers verhandelde coopmanschappen, provisien enz. . . . / 922428.13.1

Ende d'incomsten volgende de overgaende boecken van den ontfanger, Sebalt Wonderaer - 255254. 7.4

- 1177683.0.5.

Invoegen Batavia den voors. jare 1651 ten achteren comt / 229590.9.15, dat met den voorl. jare, hoewel de winsten nu vry grooter, teveel

Sultan Abdul Fata, zooals hij hem noemt. Sultan Abœ'l Fatah Abloel Fatachi Ageng 'Irtajassa abdicceerde, voor goed, op 2 Mei 1680, ten behoeve van zijn zoon:

3°. 1680. *Abœ'l Natzar, Abdoel Khakar, Hadji.*

Er zijn alzoo, tusschen 1596 tot 1680, slechts drie sultans van Bantam geweest; de overigen die men op grafsteden of munten vermeld vindt, waren slechts mederegenten of tweede sultans.

coemt te excederen, ontstaende ten deele uyt de mindere inkomsten van Jacatra, de groote gedane reparatien en noodige nieuwe wercken als gesecht ende voorts uyt sulcx, als de memorie uyt de gesloten boecken diesaengaende getrocken pertinentlyck aenwysen sal.

Int schrijven deses, enz.

Hier mede, enz.

IX. De Gouverneur-Generaal Carel Reyniersz. en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gener. O. I. Compagnie (Heeren XVII.)

Batavia, dd. ult^o. January 1653.

Edele Erntfeste, enz.

Wat devoir, enz.

De resolutie by UEd. genomen ende gearresteert op onse overgesondene schriftelycke advysen, ingestelt op 't subject van de Nederlandse Colonien in Oost-Indien ¹, deselve houden op goede reden gefondeert te syn ende te strecken tot gerusticheyt ende ten goede soowel voor de ingesetenen alhier als voor de Gener. Comp., ende sal UE. ordre dienaengaende ons in mandato gegeven, oock promptlyck naergekomen werden, synde, gelyck in onsen jongsten UEd. stuckswys aengedient is, onder den borger gene onlusten vernomen ofte nieuwicheden meer voorgewent, sonder oock van 't gepasseerde te moveren, soodat alles genoechsaem als roock schynt verdwenen te wesen, betoonende haer vergenoecht ende so als noch niet anders connen vernemen contentement te hebben, wordende haerlieden oock geene redenen ter contrarie gegeven, maer in alle billyckheyt geaccommodeert en geprefereert voor de inlantsche natien, soo dat vertrouwen alle misnoegen wechgenomen ende UE. gene clachten meer voorecomen sullen. Insglycx hebben UE. onses gevoelens om redenen by UEd. aengehaelt een seer goed voornemen, van gene Nederlandse familien voortaan meer herwaerts te senden, omme hier te resideren ende haer buyten Comp^s. dienst als vrye luyden te erneren, soo

1 Zie hierboven: Hoofdstuk X

mede gene andere Nederlantse vroulicden naer India te laten comen, als van ondercoopliden, predicanten, sieckentroosters, sergeanten &c., waerdoor ontwyffelyck de diaconie van vele arme schamele behoeftege menschen ende huysgesinnen ontlast sullen blyven.

Het is buyten dispuyt, dat het crediteren, soo wel (aan) andere Indische natien, als (aan) de Chinesen, voor de Comp. periculeus en schadelyck is, gelyck d'ervarentheyt genoechsaem geleert heeft, niet alleen uyt beduchten van desperate schulden; maer hebben de Chinesen noch die faute, dat in plaetse van hare schulden ter bestemder tyt af te leggen, hare goederen, soo suykeren als anders, gelyck dickmaels hebben ervaren, door anderen, aen de Comp. niet schuldich synde, laten leveren, om in plaetse van haere schult af te leggen, de comptanten in handen te crygen, blyverde also tot groten interesse van de Comp. hare schult voortloopen, die dan veeltys tot dubieuse schulden syn uytvallende. Om 't weleq sooveel doenelyck sy, voor te comen ende den burger buyten elachten te houden, alle devoiren aenwenden tot invorderinge van het uytstaende, ende sullen voortaan achtervolgens UEd. ordre geenige crediteuren, daer 't eenichsints verexcuseert can werden, gelyck naer andere quartieren mede in mandato hebben gegeven, of moeten deselve tot haren laste nemen, om de Comp. buyten schade te houden, werdende tot Comp^s. gerusticheyt alhier, de cleden als anders uyt Comp^s. magasyn, alles voor contant vercocht, sonder te crediteren, waerdoor sy genootsaect moeten wesen so ter meret comen willen, comptanten van den burger op credit te gaen halen.

Met aengenaemheyt vernamen UEd. resolutie en gegeven ordre, tot het langh gewenste openbaren oorlogh tegen *Portugal*, waervan aenstonts op den ontfanek, naer alle Comp^s. residentieplaetsen, daer sulcx vereyschte, advertentie hebben gedaen, synde na der Portugesen sobere gelegentheyt over gansch India, naer menschen oordeel de tijt gebooren, om haer niet alleen afbreuck te doen, maar heel India te doen ruymen, waertoe aen onser syde niet sullen mancqueren, met ernst allen yver te betoonen en in 't wereq te stellen, maer het ontbreect ons tot onser groot leetwesen, aen bequaem en vereyschte scheepsmacht ende volcq, om eenich notabel exploit met vigeur te onderstaen ende met respect uyt te mogen voeren; invoegegen genoechsaem jegens onsen goeden wille genootsaect syn geweest, haer noch

eenigen tyt te gunnen en tot beter occasie, daarmede te moeten supersederen, als wanneer niet sullen manqueren haer allesints binnen de limiten van 't octroy met ernst aen te tasten. Echter hebben niet geheel stille gezeten; maer ons presente vermogen te werke gestelt, soodat de beginselen van den oorloch reets gesmaect hebben, synde hier aengehouden ende opgebracht de volgende (vijf) navetten, enz.

Naer Ceylon hebben successive, gelyck op syn plaets omstandiger verhaelt is, soodanige uytsettinge gedaen, als na gelegentheynt eenichsints vermogens syn geweest tot benaauwinge van de Portugese plaets Colombo

Wy willen verhoppen, dat UEd. iterative gegeven ordre opt stuck van de gelden, alnu behoorlyck, volgens UEd. intentie, naer gecomen sal wesen, als by placeaat in dato 4 Mey 1652 alhier geëmaneert Wat onlusten ende alteratie dese reductie allesins onder de ingesetenen in 't eerst causeerde connen UEd. niet ten volle uytdrucken, behalve dat hetselve
 verscheyde inconvenienten naer sich is slepende, wordende de spaense realen ten pryse van 60 tot 65 à 66 ende provinciale ryexdaelders tot 53 à 54 stv^{rs}. by de Chinesen, Javanen, Maleyers &c. zoo sterk opgewisselt en vervoert, daer ryckelyck sooveel gangbaer syn, dat van die munte nauwelix meer gesien wort ofte te becomen syn

Weshalven yder, die gelt op intrest uytstaende heeft, alle devoir aenwenden tot intrecken, waeruyt geen beterschap onder den Chinees te verwachten is; maer eerder tot meerder armoede ende ingevolge vele tot desperate schulden te vervallen ende doen verlopen, tot groot nadeel van Batavia's welstant ende derselver omgelegen bouwlanden, die in een groot begriip omslagen ende gecultiveert leggen, synde den verleden jare daarvan geogst ende in Comp^g. magazyn geleverd, niet minder dan 12000 picols poeyersuykeren, behalve menichte aert- ende boomvruchten, als pady, tot groot gerief der ingezetenen

Voorleden jaer hebben UEd. geadviseert van de goede correspondentie en eenicheyt tussehen den Mattaram ende Batavia, ende hoe dat binnen de 12 maenden over de 4000 lasten rijs ons alleen van de eust van Java waren toegevoelyt, mitsgaders oock hoe dat wy

tot onderhoudinge van deselve correspondentie, de coopl. Ryelof van Goens en Dirck Schouten aen den Sousouhouanigh hadden gecommitteert met een honorabele vereering geaccompagneert, costende met de ongelden van de legatie ter somma van *f* 20247, welke gesanten by denselven seer hoffelyck ontfangen, getraceert ende weder met bysonder genoeg van wedersyden afgeveerdicht waren, met voorgeven, dat hy syne legaten weder na Batavia soude senden, met een weder geschenck van 200 lasten rijs, van welke goede partye geruymen tyt in voorraet aen strant hadden gelegen. Na welke legatie, nadat wy veele maenden te vergeefs uytgezien hadden, hier eyndelyck op 24 Juny des verleden jaers van denselven Coningh verschenen syn, twee gesanten genaemt *Siwangsa Padu* ende *Chiltra Nalla*, sonder yts mede te brengen, als een cleen briefken, niet anders inhoudende, als dat ons liet weten, hoe verboden had eenige houtwerken ofte rys uyt syne havens te voeren; maer dat wy daerover niet becommert moesten syn, also ons den uytvoer niet soude verhinderen, hem wyders refererende totte voors. syne gesanten, gelyck UEd. uyt het translaet van het voors. briefken, staende in 't Batavia's dachregister geregistreert onder voors. datum, des noodich synde sullen connen nalesen. De voors. gezanten dan gevraecht synde of sy buyten den brief last hadden noch eenige dingen voort te dragen, ten antwoord gegeven hebben, het verbot van den uytvoer van rijs ende houtwerken daer in den brief van stont vermeld, op Batavia niet en sach; maer op die van Bantam, des Sousouangs oude vyanden, die hy onderricht was, toevoer van rijs ende hout van Batavia cregen, ende dat hy hetselve niet conde gedogen ende daerom syne havens gesloten hielt, voorts waren gelast om te vernemen, wanneer onse besendinge aen haren Coningh soude voortgaen, also het mouson ten eynde liep en wy volgens contract gehouden waren, alle jaren eens te comen, ende wat persoon ofte personen daertoe souden worden gebruyct, hetwelck ons gansch onverwacht ende vrent voorquam, geen ander gedachten hebbende gehad, of hy soude onse rycke geschencken twee jaren aen den ander gedaen, mildelyck hebben gerecompenseert, waerin ons sagen bedrogen, daertoe soo bleef met eene alle toevoer van rys uit syne landen soo plotselyck stuyten, dat niet sonder reden seer verstelt stonden; want ofschoon het Batavisch magasyn, doen tertyt noch redelycken van rys voorsien

was, soo conden evenwel wel gissingh maecken, dat wanneer de gansche gemeente daeruyt gespyst soude moeten worden, hetselve niet seer lang soude connen tegenhouden, Batavia een populense en volcqrycke stad synde, die maentlyek groote quantiteyt rys van node heeft. Ondertusschen wierden oock de geruchten uytgestrooyt van de groote toerustinghe, die den Sousouhounangh ten oorlogh was doende, sonder dat men seggen con, of hy het op Batavia of op Bantam hadde gemunt, ende dat hy om syn legers te spysigen, den rys uyt te voeren verboden had; anderen daerentegen waren weder van gevoelen, dat denselven Coningh geen quaet in den sin had; maer het uytvoeren van rys ende hout om geen andere reden had verboden, dan om ons daermede te constringeren onse schuldige reverentie te comen doen, nadien het jaer al overstreecken was en het saysoen begon te verlopen, welcq gevoelen wel best gefundeert scheen te wesen, hoewel het eerste mede niet buyten reden geweest is, gelyck naderhant is gebleecken. Ondertusschen waren in grote becommering, aen d'eenen cant docht het ons een saecke te wesen van seer quade consequentie en ten hoogsten tot disrespect ende cleynachting van Comps. ontsachelycke naem streckende, dat wy van den voors. Coningh geconstringeert souden worden, als syne subjecten ofte tributarissen hem tegen danck, jaerlyx homagie te comen doen en aen de andere syde was de swarigheid niet minder, aengesien het rysmagasyn dagelyx sagen nytputten ende niet weder daerin comen, sonder dat oock van eenige quartieren ietwes te verwachten hadden, of moesten daartoe eerst expresse schepen worden afgeveerdicht, daer wel wachten, maer, gelyck men seyt, quaet vasten na was, oock soo stont de tyt ophanden te comen, dat besendingh (van ryst) na Ambonia, Banda en Ternate souden moeten doen, welcke quartieren alleen, weynich min dan 200 lasten hadden geëyscht, die oock versocht mosten worden, byaldien in geen necessiteyt ende ongelegentheyte souden vervallen, tusschen welcke twee groote swarigheden, nadat eenige dagen in twijfel gestaen hadden, soo syn eyndelyck te rade geworden Comp^s. respect een weynich aen een syde te stellen, om de gevreesde hongersnoot te ontwycken en de begeerde legatie hoe eer hoe liever te laten voortgaen, opdat de havens weder open gaen en de rys uyt te voeren toegestaan mochte worden, daertoe op syn eygen vrye bewillingh nominerende

den Capiteyn van de burgerye Hendrick van Gent, die geoordeeld wert, mette lieden deser landen wel te connen omgaen, ende dienvolgende aengenaem te sullen wezen, met welke toesseghingh de voors. twee gesanten, dan op 8^e Julij daeraen, weder syn afgeveerdicht ende vertrocken, om binnen corte dagen van onsen voors. gedeputeerden gevolcht te worden; doch dewyl met desselfs uytrustinghe en het formeren van de schenckagie besich syn, soo worden de voors. geruchten vernieuwt en met veele omstandigheden verhaelt, hoe de gemelte Coningh immer groote toerusting van oorlogh was doende, ende het op Bantam gemunt had en dat hij beducht synde, dat wy die van Bantam wel souden mogen assisteren, daerom gesanten van Batavia begeert hadde, om dezelve in arrest te houden ende ons daer mede te verhinderen syne vyanden assistentie ofte hulp te doen, welke quade geruchten niet alleen onder de goede ingesetenen een groote alteratie hebben veroorsaect, sodat eleqeen trachtte eenigen rys in voorraad te hebben, hetwelcq dar dapper op ons magasyn aequam; maer oock in den voors. Capiteyn van Gent soodanige cleynmoedicheyt heeft veroorsaect, dat hy eyndelyck in Rade van India gecompareert is, ende eerbiedich versocht heeft van de aengenomen legatie te mogen worden geëxuseerd om syn vrou en jonge kinderen in geen ongelegentheyt te brengen, temeer also Comp^s. tolecq de Capiteyn der Maleyers Intche Amat self geen lust hadde mede te gaen maer liever syn ampt wilde quiteren, gelijk oock gedaen heeft, dat vrent bedencken gaf en velen gevoelen deed, hy nader seeckerheyt van de gedreychde ongeneuchten moste hebben; doch en conde hetselve ons evenwel niet doen goet vinden, deselve besendinge na te laten, of te langer uyt te stellen, nadien als dan seeckerlyck te gemoet sagen, cerlangh in groote ellende te sullen vervallen, den aftreck uyt het magasyn dagelyx meer en meer toenemende ende hetselve te sluyten ongeraden ende onchristelyck synde, om de arme ingesetenen, die dan van honger souden hebben moeten vergaen, sodat genoodsaect wierden na een ander bequaem persoon om te sien, om die noodige Commissie te bevelen, tot welke hem, met een loffelycken yver tot welstant van de republycke en behoudnisse der goede inwoonderen van deselve gepresenteert hebben, den E. Rycklof van Goens voorn., die voor desen drie malen deselve

met eere ende goede satisfactie verricht heeft en sonderlingh wel mette Javanen weet om te gaen ende tot tweede persoon Mr. Petrus Andreas, gewezen opperchirurgyn des casteels en eenige maenden te vooren op syn versoek van deselve dienst ontslagen, met welcker uytrustinge dan wederom eenige dagen doorgelopen syn, soodat het 18 September geworden is, aleer hebben connen vertrecken, synde gegaen met het jacht den Drommedaris, mede nemende aen verscheden rariteyten, eleden en anders, een cargasoentje van f 58627.4.7, boven twee metale stucken ongetaxeed gesonden omme daeruyt te formeeren de schenckagie aen den Koningh ende eenige groten te doen ende met alle middelen te wege te brengen, dat de havens van desselfs landen weder open gestelt mochten worden, nadien ons daer soo grotelycx aen gelegen was, hetwelck de voors. gesanten dan oock tot haer groote eere en bysonder genoeghen der gemeente, seer loffelyck uytgewrocht hebben, synde, soo het schynt, de intentie van den Mattaram, met het sluyten derselver havens geen ander geweest, dan om ons daarmede aen te manen, de getraineerde besendinghe te verhaesten, ende hetselve metter tyt so tot een servituyt te brengen. Evenwel heeft hij de voors. onse gesanten, soo op Samarangh, als in den Mattaram, seer magnifiek laten ontfangen en alle eere laten aendoen, eer meer, dan min als voor desen, synde hem de metale stucken boveual seer aengenaem geweest, ende heeft dan weder, nadat de gesanten eenige malen publyeke audientie hadden gehad, licentie tot uytvoer van rys vergunt, sonder eenigen tol ofte ander gerechticheyt daervoor te betalen, schenckende daerenboven aen den Heer Generael 150 en aen de gesanten, te weten den E. van Goens 30 en aen Petrus Andreas 10 lasten rys, en voor yder een gouden keten, tot een gedachtenis van de legatie, mitsgaders 10 aen den Japaraschen resident Barent Volsch, ende om in aenstaende alle oorsaeck van te duchten haperingen uyt den wech te ruymen, soo had de Ed. van Goens ter audientie geadmitteerd synde, eenige poincten voorgesteld, om dacrop des Coninex verklaringe ende toestaen te hebben, opdat voortaan mochten weten, waerna ons te reguleren, namentlyck:

Ten eerste: aengaende de rivier van Crawing, de tijd gehouden is voor de limietscheidinge tusschen het land Jacatra ende dat van de Mattaram, dat ons vry sal staen t' allen tijde in deselve te komen vis-

schen, bamboesen, timmer- en brandhout te halen en uyt te voeren sonder eenig gerechtigheit te betalen, na ons gelieven en dat wy het lant aen de westzijde van deselve gelegen, sullen gebruicken als ons eygen land, sonder tegenseggen van de syne, aen de ander cant morerende;

Ten tweede, dat alle inwoonderen van Batavia vryen handel in syne landen ende havens sullen hebben, gelyck de syne op Batavia genieten, ende dat de schepen, die aldaer om hare ladinge sullen comen, daerin niet sullen worden belet, gelyck 't sedert eenigen tyt herwaerts door zijne Gouverneurs der benedenlanden tot groote schade van de Comp. was geschiet;

Ten derde, dat wy op Japara t' allen tyde rys ende houtwercken sullen mogen vergaderen, om tegen de comste der schepen gereet te hebben en te versenden na geliefte, sonder daerin mede van ijmandt verhindert te worden of dat den resident op Japara eens vooral licentie sal syn gegeven, om na boven te reysen ende syne elachten ten hove te moge doen, alles onvermindert de articulen voor desen tusschen ons en hem gemaect, alle welcke pointen sonder veel haperingh toegestaan heeft, als eenelyck aengaende den vryen handel der ingesetenen van Batavia, daer beswaerlyk toe wilde verstaen ¹,

1 Rycklof van Goens vertelt niet onaardig in het Verbaal van zijn gezantschap, hoe hy den Soesoehoenang, eerst in een goelen luim bragt, vóór hij de bovengen. punten voorstelde: „op de eerste verschyninge voor den Sousouhouan sagen wy,” zegt van Goens, „noch weynich middelen om hem te verdiverteren van 't voornemen om aen niemant dan de Hollanders ryst te vercoopen ende van deselve aen niemant als aen d' Ed. Comp. ende dat UEd. telckemale niemant behoorde te senden om te versoecken hoeveel rys wy begeerden, voorgevende, dat hy sulcx dede om ons te verseekeren, dat hy den rys alleen voor ons ofte wel voor de Gouverneur-Generael ende syne schepen ophielt, ende dat de Batavise handelaers (noemende die cleyne luyden) den rys vergunt synde, syne vyanden oock onder dien deckmantel gespyet werden. In dees eerste bejegeninge vonden niet geraden den Coninck hierop te antwoorden; (want het is onder de Javaenen een wet, dat niemant den Coninck mach tegensprecken, op peene van de doot); maer swegen stil en gaven voor UEd. ons gesonden hadde om te sieu naer des Coninck welvaeren ende dat onder ons geen gebruyck was, op de eerste bejegeninge van eenige pitsiaringen te sprecken, dat wy altoos verseekert waren van 's Coninck goede affectie tot de Hollanders ende 't geene de Gouv.-Gen. aen hem versocht, dat ons sulcx niet soude afgeslagen worden; wyders versoeckende dat de Coninck ons geliefde te vergunnen, dat den tweeden dach daeraen, andermael 's Coninck ooggen mogten zien ende dat wy dan souden voorstellen 't geen ons van onzen Heer belast was

Tegen welke tweede bejegeninge vonden geraedsaem noch ten schenckage te formceeren als nu ouderstaen moesten te wedersprecken, 't geene de Coninck

also hy dien handel gaerne aen sich selven gehouden had, om den rys en de houtwercken voor Batavia nodich, aen de Comp. te leveren,

eenmaal niet dan te vast gesteld had ende door onse vereeringe hem genegen maecken ende alsoo 's Coninck vorse gaust te gebruycken of 't yser te smeden terwylen 't gloeyt. De vereeringe bestont onder anderen in een posetyff ofte orgeltjen, dat (in een huysken bedeckt syude) al spelende voor Hem gedragen wierd, daeria hy sulcken genencht nam, dat hy verclaerde nooyt geloof te hebben, sulcken aengenaem gehoor te vinden was ende dat hem dit dermate behaechde. Onder onse soldaten hadde (ik) twee goochelaers, die verscheyden wonderlycke potsen aenrechten, onder anderen één, die naer selyn wel ses ff capoek at ende gedurich vuur ende eyndelyck veel geceleurde linten, naelden, spelden ende geldt uyt syn hals spooch; dit alles behaechde hem (den Soesochoenan) sóó, dat dickmaal seer hartelyck daerom lachte, waermede hem wel geconditioneert van natuur vindende, geresolveert hebben UEd. last ende bevel voor te houden, bestaende in dese pointen, enz. (zie boven) Aan het slot van zyn verbaal doet R. van Goens nog eenige mededeelingen omtrent de staatkundige plannen van den Soesochoenan. Hij verwacht, dat deze vorst nog meer geschut aan de Hooge Regering te Batavia vragen zal, van Goens acht dit wel bedenkelijk; doch geloof dat de Soesochoenan zijne wapenen niet naar het westen van Java, althans vooreerst keeren zal; maar naar Bali. Hij verhaalt daaromtrent het volgende: • Met Bantam is 't heel af en tracht men des Coninck outste soon ofte den Pangoran Maas (geseyt prince des Rycx) met een dochter van Bantam te trouwen, nachtans met condition, dat de Bantammer een van syne kinderen ofte naeste bloetverwanten, dependenten van 't ryck synde, aldaer ten hove senden sal ende jaerlycx continueren, wanneer de Coninck ofte Sousouhouan aenneemt vrient ende bontgenoot van den Sultan te wesen; dat dit waerachtich en seecker voorgenomen is sullen UEd. moudlinge verseeckeringe geven, Gedureade 't voornemen om den Bantammer te beoorlogen ende 't prepareren van de gereetschappen daertoe noodig ende 't uytkiezen van een veltoverste, isser inde Matlaram veel te doen geweest. De Coninck had verkooren den Pangorang Porbajja, syn oom, die 't selve niet heeft willen aennemem, róórdat van de Hollanders verseeckert was, hoe die hun gedragen souden, daervoor de Coninck selver ingestaen heeft, ende was er noch door papen en ander gespuys nieuwe swaricheyt gepractiseert, hoe des Coninck vader, stervende als een heyligh man, belast heeft, men soude de Matarams wapenen eerst naer 't Oosten ende dan naer 't Westen wenden, anders waeren se niet gesegent. De Coninck daerdoor noch niet van syn voornemen te brengen synde, vaert voort, doet groote beloften aen syn geschutmeeckers, die in 3 maenden 800 musquetten, ende goet quantiteit iser geschut gereed hadden. 't Beste van dese stucken belast men in syn waerdichste pleyu te beproeven of 't goed was; 't stond d' eerste proef nyt; de Coninck laet toen een van de Nederlantsche stucken (by hem in goede quantiteit berustende) van die groote, schietende omtrent 6 ff haelen en setten eens sooveel biscruyt op als de eerste proef van 't Javaens maeksel gehad had; dit stuck afschoten, deale den Coninck verwonderen, dat het niet meer was achternyl gesprongen; vraegt den geschutmeecker off syn stuck oock sooveel mogt verdragen, d' ander Inge no on (stemt toe) laedt het en afschietende springt in ontelbare stucken en 't grootste valt niet ver van den Coninck ter aerde, nyt een groote hoogte. De schrick en de alteratie doet hem vertrecken, den schutmeecker gevangen nemen, dit schoone groote pleyu vervloecken, de poorten tot den ingangh desselfs toemetselen voor ewigh (gelyck wy het allen met onse oogen gesien hebben) tot groote discoon-datie van syn hoff. Dien nacht hadde den Coninck een seer yselycken dream ende

tot seeckeren gesetten prys, dat gansch ondienstich soude syn, om de fastidien die daer doorgaens uyt souden ontstaen ende syn de voors. gesanten, de saecken soodanich na wensch verricht hebbende, met het voors. jacht den Drommedaris op 24 November voorl. weder te deser rede verschenen, mede brengende een brief van meergemelten Coningh, van inhoude als UE. uyt het translaet gelieven na te sien, staende in het dachregister van Batavia geregistreert onder 26 genoemde maents waertoe ons, om cortheyt refereren, ende sijn ons dan vervolgens van Japara toegebracht mettet voors. jacht de Drommedaris 160, mette fluyt Uytgeest 120 ende mettet jacht de Griffioen 174 lasten rys, synde te samen 454 lasten, boven noch ongeveer 160 lasten door de fluyt de Wolf van daer na Amboina gevoert, maer particulieren hebben gansch weynich aengebracht, ten acnsien het mouson ondertusschen verlopen was, waerdoor verhindert werden op te comen, dat ons noch al becommert hout ende oorsaecke geweest is, dat om de quartieren innewaerts te versorgen, eenige fluyten en jachten over Japara hebben moeten senden, om haer ladinge voor gemelte plaetsen, aldaer in te nemen, daer verhoppen willen niet aen haperen sal. De Coningh had in presentie van de onsen, twee gesanten genomineert, omme metten eersten na Batavia te vertrecken met 1000 lasten rys voor syn eygen reeckening, die van alle canten bycien geraept en de arme menschen genoech met geweld afgenomen wiert; maer deselve staen mede voor 't veranderen van 't mouson niet te comen

binnen weynigh dagen 't geheele ligchaem vol sweeren, by haer, even als by ons de melactsheyte, ongeneslyck geoordeelt. Dit doet hem religienser worden, bidde papen voor hem te bidden, staet aff van syn hardnekkig voornemen, sweert den oorlogh tegen 't oosten ende belooft hem met den Bantammer te bevredigen, behoudens de reputatie synes persoons, dit willigen hem de Papen in, genesen hem in 10 dagen ende is de inbeeldinghe van dit heyligh werck soo in des Sousouhouan's hersenen gedrukt, dat hy sulex in corten sal voltrecken ende is syn oom in sulcke estime by hem, als ijmant van 't ryck, hout hem voor een heyligh man," enz.

Hoe opregt de bekeering des Soesoehouan's na deze gebeurtenis moge geweest zijn, een genadig herder van zyn volk was hij, naar het schijnt, nog niet geworden; ten minste toen Rycklof van Goens in de Hofplaats aankwam, vond hij er "grote verslagenheyte onder de grooten, om des Coninex grimmicheyt ende gestadige toorn, dat *meest dageliks* d'een ofte d'ander den hals coste." Des te grooter diplomatiek kunststuk was het van van Goens, dat hij dien grimmigen tiran, door een speeldoois en twee behendig goochelende soldaten, zoo wel "*geconditioneerd van natuur*" wist te maken.

Na 't rapport van deselve gesanten en syn de geruchten, die hier gelopen hebben, van de preparatie, die den Sousouhounaugh ten oorloch soude maecken, niet geheel buyten fundament geweest, also hy voor hadde gehad Bantam met eene grote macht te beoorlogen, ten ware hem hetselve van syn naeste raden met cracht ontraden ware geworden. Nu wort gesecht, dat hy voor heeft sich metten selven te vermaechschappen, versoeckende desselfs dochter ten huwelyck voor syn outste soon, geprojecteert erfgenaem van 't ryck; of die van Bantam daerna sullen luysteren is tot noch toe onseecker, voor Batavia sal het in allen gevalle niet seer goet connen syn, also te vresen sij, dat sy alsdan wel te samen mochten spannen tot onsen verderf. Onze residentie continueert op Japara als vooren, doch sullen den omslach niet doen vermeederen, also daer op een lossen voet sitten. Onze houthackers in de rivier Crawan voorn., ongeveer 7 mylen om de oost gelegen, hebben doorgaens veel moeijte mette Javanen, die aldaer van wegen de Mattaram leggen, haer dan onder dit, dan onder dat pretext belettende, haer gereede houtwerkeken, die daer rechte voort in groote quantiteyt gecapt ende in voorraet hebben, af te brengen, dat ons verdrietich valt ende in de voltreckinge van de wercken, die onder handen hebben, seer verhindert, sonder dat evenwel, daerjegens iet anders connen doen, als onse clachten ten hove in te stellen, daer dan oock dicmael weynich opvolcht, de Coningh van alle gemene saecken onkundig gehouden wordende; wat deselve Javanen daer mede voor hebben, connen niet bedencken, als dat ons afgunstig syn, ende het opeomen van Batavia benyden. Ondertuschen hebben die van Bantam bij haer vol acces, dat ons bedenckelyck is, sy verstengen aldaer, meer en meer de bosschen suyverende en tot rysvelden preparerende, dat vresen op een quaet eynde siet, namentl. om aldaer mettertyt sooveel rys by de wercken te hebben, om hare legers voor Batavia met te connen spysigen, of wel ons op eene andere wyse te benauwen, dat wy soo met goede oogen moeten aensien, ongeraden synde, bysonder in dese tyt daerom tot faictelycheyt te comen, om geen meerder swaricheyt op den hals te halen. Wy vermercken hoe langer hoe meer, dat de Comp. hier op een quaede plaetse geseten is, van een bose moordladige natie aen alle canten omcingelt synde, met weleke wy noyt confidante vrede sullen hebben, noch haer licht mette wapenen connen overwinnen,

of sou daertoe vry meerder macht moeten worden aengeleyt als de Comp. na haer jegenwoordige maxime uytmaecken sal

Tusschen ons ende die van Bantam is sedert onse jongste niet sonders voorgevallen, als dat wy eenigen tyt geleden een Comp^{le}. van 60 soldaten derwaerts gehad hebben, om op 't versoek van den Pangoran een vertooninge te doen, op de feest, die hy hadde aengerecht ten dage als syn kind d'eerste mael mette voeten op de aerde is geset, hetwelcq onder haer met groote solemniteyt moet geschieden. Gemelte plaets is ons schadelyleck, omdat alle hetgene ons alhier ont-dragen wort, daer syn coopman vint, sonder dat wy daerjgens recht obtineren connen. Dit jaer is daer groote quantiteyt nagelen aenge-bracht, soo vermoeden meest uyt de retourschepen gestolen
. Van Japara hebben die van de Engelse Comp. haer residentie opgebroocken; maer op Bantam continueren sy noch, doch met cleyn capitaal, synde de president Aaron Baeker naer Choromandel met den meesten omslach vertrocken

X. De (provision.) Gouverneur-Generaal Joan Maet-suyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gener. O. I. Comp (Kamer Amsterdam).

Batavia, dd. 19 January 1654.

Edele Erntfeste, enz. Uyt UWEd. brieven, enz.
UEd. aengename particuliere brieven, dato 25 Oct., 21 en 22 Nov., 19 Dec. 1652, 30 January en 2 April 1653, syn ons wel geworden, waeruyt, alsmede de Generale missive van de Ed. Heeren 17^{en}, suc-cessive tot onse droefheyt verstaen, het deerlyck snevelen van de scheepen, de Diamant ende Lastdrager, mitsgaders het droe-vich oorloch tusschen onsen Staet ende nieuwe republiek van Enge-lant

De ordre op de valuatie is volgens resolutie der III. 17^{en} hier en op alle gebiedhebbende plaetsen van de Comp. punctueclyck achtervolcht ende ingevoert, echter moeten tot een besluyt seggen, te meer onse gemoederen volgens eed en plicht, daertoe aengeprie-kelt worden, dewyl wy hier in loco voor onse oogen sien en ons

van diverse plaetsen, bysonder van Tayoan aengeschreven wort, hoe merckelycken sulcx in prejuditie van de Comp. en derselver republycken is streckende UEd. voor oogen te stellen het nu en ten tyde, doen de gelden met 10 percento advance op Nederlant van hier getrocken wierden, except dat 4 percento opgelt in 't aenstellen van de realen genooten ende wissels somtyds niet 3 en 4 en meer percents voordeel in banco betaelt syn, het toen een ander aensien heeft gehad als nu, doordien toenmaels de gelden met 38 a 40 p^r. conto advans in den tyt van 23 a 24 maenden over en weder p^r. wissel conde getrocken worden ende groote particulariteyten daermede gedreven wierden, het toen den rechten tyd sy geweest op middelen te dencken om 't selve voor te comen; maer nu, vermits de wissel het op- en bankgelt afgeschafft sy, connen, onder UEd. welnemen, niet sien dat het invoeren van de valuatie of afsettingh van 't gelt hier op voordeel van de Comp. gefondeert is; want nu niemant in Nederlant sal gevonden worden, als het gelt niet meer als 20% gelyck nu advanceert, (die) syn middelen naer India sal risiqueren; want ten minste moeten twee jaren gerekent worden eer deselve uit 't patria naer India en van daer weder terugh gaen, dat jegens 5% 's jaers, 10% bedraecht, behalve dat d'assurantien in sequere tyden (by desen niet te vergelycken), ten minste 5 a 6% doen, dat immers 15 a 16 ten hondert sy, waeruyt dan vaststellen, (dat) niemant sal gevonden worden, die syn penningen om 4 à 5 ten hondert en dan noch 't peryckel van den fiscaal en andere incommodatien(?) subject te wesen, sal hasarderen. Dat de wisselen in dier voegen, soo haer Ed. allegeren voor de Comp. schadelyck syn, doordien een ryexdaelder, die hier tot 60 st^r. aengesteld is, in Neerlant maer 50 st^r. doet, weder tot 60 st^r. moet betaelt worden, daer connen geen schade by reecken, doordien de ryexdaelder de Comp. hier sooveel valeert, als in Nederlant daervoor betalen (moet) en een en 't selfde is, want dat door UEd. meer daervoor uytgekeert wordt, als de ryexdaelder costly valeert, wordt hier daerby wederom geavanceert, besyden (behalve) dat UEd. die penningen herrewaerts niet en behoeven te resiqueren en alsoo 't risico daerby proffiteren; behalve dat UE. by de afsetting van ryexdaelders ende realen van achten, voor eerst die uyt patria herrewaerts gesonden worden, op ijder 9 stuyvers comen te missen, dat jaerlycx een merckelycke

somme bedraecht en daerenboven van gelycken oock sooveel op de ryexdaelders en realen, die hier in grootter quantiteyt uyt Persia en Souratte gesonden worden, hetselfde sy en niet minder verlooren wort dat Chinesen, mooren en anderen die uytvoeren, wederom profiteren en in plaats van de Comp. in haer beursen steecken, besyden dat het hier en op meer andere plaetsen blyckt, (dat er) bynaer niet can betaelt worden, en 't gelt als van de particulieren verbanen is; ondertusschen moet de Comp. met groote sommen van penningen a deposito tot $\frac{3}{4}$ % belemmerd sitten, die dan noch soo ver niet strecken connen dat de comptoiren, die doorgaens om gelt roepen, naer eysch geprovideert worden, synde noch ten principale oorsaek, dat 's Comp^s. magazynen met cleeden en andere coopmanschappen overkropt blyven, en in plaetse van dien, gelt van hier uytgevoert wort, soodat wy aen allen canten, mits het afsetten van 't gelt niet dan schade ende interest voor de Comp., daeruyt berekenen connen, enz.

XI. De (provision.) Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. Ind. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 19 January 1654.

Edele Erntfesten, enz. . . . Voorleden jaer, enz. . . . waarmede (i. e. met het voorgaande gedeelte van den brief) dan een beknopt verhael gedaen synde van de constitution ende gelegenheden van de Gouvernementen, comptoiren, residentien ende plaetsen van de Generale Comp^{ie}. in dese landen, wy hier nu by sullen voegen den toestandt van saecken alhier op Batavia waeruyt UEd. dan wel sullen vermereken, hoe dat de negotie ende aftreck der coopmanschappen hier dezen jare (i. e. afgeloopen jare 1653), slecht geweest sy ende cleyne voordeelen gegeven heeft, als waervan verscheyden oorsaecken connen worden gegeven, als name-lyck, dat de landen hier omtrent vermits den grooten toevoer, soo van ons als andere, sedert eenige jaren herwaerts gedaen van cleden ende lynwaten overeropt syn, ende oock omdat de Sousou-

hounangh Mataram syne onderdanen verhindert met rys en andere leeftochten naer Batavia te comen, die voor desen, menichte cleden en lynwaten plegen wech te slepen, ende negotie op Batavia te maken, dat nu ten principale ophout. Insonderheyt worden jegenwoordich, weynich coopmanschappen vertiert om de lage valuatie der ryxdaalders, Realen van achten, ende croonen, op welke de voors. vreemde handelaers meer voordeel weten en deselve, daerom in plaets van andere waren nytvoeren. Ende bevinden wy nu tot ons hertelyck leedwezen, meer dan te veel waarachtig te wesen, hetgene waervan wy UEd. te vooren met soodanigen yver ende trouherticheyt tot den waren dienst van de Comp. gewaerschout hebben, namentl. dat het afzetten van het gelt de Comp. ten alderhoogsten schadelyck in hare negotie soude worden; synde sedert dien tyt de contanten soodanich van Batavia vervlogen, gelyck mede van andere plaetsen onder de Comp. behoorende, dat onder de ingesetenen qualyck meer geldt te vinden is ende Commerce daerdoor als stilstaen moet. Off hetselve nu in aenstaende te beteren staet, sal de tyt leeren; maer vreesen neen, omdat in 't landt van den Mataram het aenplanten van Cattoen seer toeneempt, om haer soo het schynt metter tyt met eygen geweeft te connen behelpen, gelyck reeds het gemeene volck meest is doende, ende bovendien oock andere landen te connen gerieven. In wat benautheyt ons den Sou-souhounan Mataram voorl. jaer met het sluyten van syn havens gestelt had, ende wat besendingh wy daerover aen desen gedaan hadden, met het succes van deselve hebben wij UEd. doenmaels by onse laetste geadviseerd; mitsgaders hoe dat wy met het keeren van 't mousson weder gesanten van denselven waren verwachtende met goede quantiteit rys, hetwelek dan weder oorsaeck was, dat de particulieren geen rys aen ons mochten te vercoopen vóór dat deselve pertye voldaan ware, waerdoor wy dan wederom in geen cleyne becommeringh werden gestelt; want of wel ondertusschen door het schip Leeuwaerden 285 lasten rys van Siam waren aengebracht, soo en con deselve evenwel niet langh strecken, ingevalle de geruchte quantiteyt, die de voors. Mataramse gesanten souden brengen, quame achter te blyven, daer wy gants geen staet op condon maecken; maer syn naderhant in de maent April mette verschijning der voors. geruchte gesanten van die becommeringh voor 't meerendeel verlost

geworden. Deselve waren genaemt Tommagon Patij, een man van groot aensien ende gouverno onder haer; Raxo Baya ende Wangsa Raya medebrenghende 1000 lasten rys tot schenckagie, behalve goede quantiteyt haer particulier toebehoorende, ende is eenige dagen daerna hier noch van Japara aengekomen de bekende Javaen Anga Praija met ongeveer 300 lasten rys, voor reeckeningh van gem. Coninck om daervoor partie schietgeweer ende andere goederen te negotieren, ende alsoo deselve gesanten niet min dan 200 vaertuygen medebrachten, alle vol volck, die op 4 of 5 duysent man wierden begroot, soo waren wy weder niet sonder groot bedencken, dat die ongemeene schenckagie van 1000 lasten rys boven de 150 lasten, die ons reede metten E. Ryckloff van Goens gesonden had, een ander oogwith mochte hebben ende dat de gemelde Coninck wel voor mochten hebben ons met die gelegentheyt onvoorsiens te overvallen ende sich meester van Batavia te maacken, soo dat wy goetvonden om haer niet al te veel occasie te geven om ons te vercloecken, niet meer als de voors. 3 ambassadeurs met hare suite van omtrent 150 à 200 man binnen de stadt te ontfangen ende alle de vaertuyghen met het ander volck buyten de boom te houden, alwaer dan geduyrende derselver aenwesen seer naauw wacht wierd gehouden

Na 't vertreck van deselve ambassadeurs hebben wy om de vruntchap metten Coninck meer te onderhouden, weder derwaerts gesonden d'Ed. ontfanger Hendrick van Gent, nevens den Coopman Joan Grevenraedt als tweede persoon, met een wedergeschenck tegen voors. 1000 lasten rys, die hier vry wat meer uytgelevert hebben; doordien de Javaensche lasten grooter syn als d'onse, ten bedrage van f20471.6.8; daeronder 30 stucken yser geschut, door de voors. Javaensen ambassadeurs voor haer vertreck alhier selve uytgesocht, doch wy hadden alvooren het bequaemste ende beste, daeruyt laten schieten ende aen een cant leggen. Niet geern syn wy tot het senden van sooveel geschut gecomen, maer en hebben geen ander middel connen uytvinden om hem eenich contentement te geven, nadien al syn roepen om geschut is, ende beelden ons in, dat hy ons met deselve niet veel quaet sal connen doen, al te samen oude verroeste ende banckige stucken synde ende oock te swaer om voor hem te gebruycken. Evenwel stellen vast hem in toecomende van die oorlogs-

instrumenten geen meer te voorsien, off immer niet tot soodanigen grooten getal.

Onse voors. gesant heeft in den Mataram goet ende vriendelyck onthael genoten ende verscheyden male audientie voor den Coninck gehad; maer niet soodanige eere ende magnificentie niet als voor desen, hetsy dan omdat syne gesanten alhier soo grooten liberteyt niet hebben gehad als de vorige, of dat hy den provisioneelen hier gecooen Generaal soo groote eere niet en heeft verwaerdicht. Hy excuseerde hem wegen het verbodt van uytvoeren van rys, dat hetselve op Batavia niet gesien en had; maer dat syne vyanden, die van Baly, door Chinesen ende anderen gespyst wierden ende toevoer van rys uit syn landt bequamen, dat hy begeerde te weeren, gelyck dan oock yder een onser ingesetenen soo langh onse genoemde gesant aldaer was, rys uyt te voeren toegestaen wierd; maer soo haest en was Syn E. van daer niet vertrocken of het was alweder het oude en 't selve, niet wel connende begrijpen, wat hij daermede can voor hebben, dan om ons in geduyrige becommingh te laten leven. Om waertegen te voorsien, wy genootsaact worden na andere plaetsen om te sien, die rys uytgeven: gelyck reede nae Arracan, Bengalee, Cormandel geschiet is, ende verhoopen dit jaer weder goede quantiteyt rys van Siam te trecken, om van dien ongestadigen vorst niet alleen te dependeren, enz.

Met die van Bantam weten wij mede qualyck hoe het langer hebben. Sy doen ons openbaer tot noch toe geen oorloch aen, maer ondertusschen onder de hand mettet rooven onser lyfeygenen, massaceren onser ingesetenen ten platte lande, als andersints, sooveel schade ende ongelyck als sy connen; daer geen clachten of protestatien tegen helpen. Insonderheyt hebben sy hen seer ongenegen tegen ons getoont, sedert het opcomen van den oorlogh met die van Engelandt en het nemen van derselver jacht de Duyf, daer in 't begin deses van gesproocken hebben, in hetwelck seker Sabandaer aldaer pretendeert gehad te hebben 500 Macassaeise masen, dewelcke als wij hem op syn woort terstont niet hebben willen uytkeren, soo heeft hij niet ontsien ons to dreygen, daerover den oorlogh aen te doen, alsof hy selfs Coninck was, sonder dat daerover van denselven oock gestraft wordt. Ende alhoewel dese proceduren, 't eenemael ondraeghlyck syn, ende wel meriteerden met gelycke munt betaelt te

worden: soo hebben wy evenwel voorgenomen om met dat volck in geen ontydige rupture te comen, nae 't vertreck deser retourschepen een propere besendinge aen denselven Pangoran te doen, soo om hem onse elachten eens ter dege voor te dragen, als met een cleyn geschenck, daer het haer, doch altyt om te doen is, de vruntschap een weynich te ververschen, te meer alsoo sy voorgeven, dat het thienjarich bestant, tusschen ons ende haer gemaect, geëyndicht sy en hetselve moet vernient worden, dat sy van onse zyde begeren aengevangen, nadien sy hen daer weynich schynen aen gelegen te laten, soo het schijnt doen de Engelschen aldaer haer best om de regeringe tegen ons op te rockenen ende aen te hitsen, haer niet ontsiende daertoe uyt haer armoede noch altemet al geschencken uyt te schieten

Uyt hetgene voors. sien UEd. hoe dat de Comp. mettertyt al diensten van de burgerie sal connen trecken, eenelyck te beclagen synde, dat deselve soo langsaem toeneemt ende soo weynich middel heeft of byderhandt neemt om haer eerlyck te erneren ende middelen te vergaderen, daer nu noch minder gelegenheyt toe hebben als oyt voor desen, omdat den handel, gelyck boven gesecht, op Batavia rechtveort als stilstaet ende voor niemant ict te winnen is, als voor die haer met 't eene of 't ander ambacht ofte hantwerck generen, die oock in getal al beginnen toe te nemen. In 't geheel is de Nederl. burgerie jegenwoordich alhier sterck ongeveer 270 man ende onder deselve al veel goede luyden, die haer eerlyck trachten te sustenteren, ende worden dagelycx noch vele soldaten ende andere, haer tyt uytgediend hebbende, vry: enz.

De Latynsche schole wort nog op den vorigen voet aengehouden, onder opzicht van den predicant Joannes Rooman; maer is noch van geen sonderlinge apparentie, schynende by de jongeluyden cleyne lust totte studie te wesen; maer als een weynich tot haer jaren comen, soo souden deselve wel willen mette voet stooten ende haer advancement in Comps. dienst vorderen, om meerder vryheyt te hebben ende van de schooltucht ontslagen te werden, als wanneer dan een weersin in de studien beginnen te crygen ende haer vorige naersticheyt ende vlyt vergeten. Soodat, seer twyffelen of van deselve schoole vooreerst al iets goets te verwachten staet, de oncosten van deselve weerdich wesende, te meer omdat de jeugd in dese landen,

door den ommeganck, die sy hebben mette slaven ende slavinnen, die van vilen ende abjecten nature syn, soo eerlycke opvoedinge ende educatie niet en heeft als in het vaderlandt; dat nochtans om tot treffelycke mannen te worden, alsoo wel vereyscht is als de wetenschappen, die in de scholen geleert worden, echter sullen de goede handt daer noch aen houden ende UEd. recommandatie nacomen

De culture der landen rontom Batavia neemt noch dagelycx toe, soodat in corte jaren, alderhande vruchten hier in groote abundantie sullen wesen te crygen

Mette jongste schepen des voorleden jaers, hebben wy UEd. met een apart briefken geadviseert van de indispositie van den hr. Gouverneur-Generael Carel Reiniersz, aen welke siecte Syn Ed. eyndelyck 18 Mey daeraenvolgende deser werelt is overleden
na wiens overlyden wy op staende voet, volgens UwEd. instructie van den jaere 1617 geprocedeert hebben tot de electie ende verkiesinge van een nieuwen Generael in des overledens plaets ende na aenroepinge van Godes Heyligen naam met beslooten biletten ende eenparige advysen, daertoe by provisie ende op UEd. approbatie genomineert den Ed. Joan Maetsuyker, eerste raet ende Directeur Generl. van India, mitsgaders Syn E. den 16 des volg. maents met de behoorlycke solemniteyten in de gemelte qualiteyt voor den volcke geautoriseert ende beëdicht, versoeckende dat UEd. hetselve byaldien middelerwyle op het gemelte Gouvernement niet gedisponeert en sy, gelieven te approberen, enz.

XII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gener. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 7 November 1654.

Edele Erntfeste, enz.

Voorleden saysoen hebben wy UEd. toegesonden acht schepen, enz.

Van *Batavia* sullen wy UEd. voor jegenwoordich alleen seggen, dat daer sedert onse vorige brieven weynich veranderingh is voor- gevallen; maer alles in vredigen ende gerusten toestand blijft, uyt- gesondert dat onlanghs aen de Westzyde, twee malen groote brandt is geweest.

De landbouw neemt noch dagelycx meer ende meer toe, zoodat alle moescruyden, aerd- en boomvruchten jegenwoordich seer goede coop syn, ende vermits het affgeloopen drooge mousson met veel regen getempert is geweest, staet de suyckerplantagie rechte voort oock extraordinaris schoon, daer mette zegen Godes groote quantiteyt suycker van staet geogost te worden maer de negotie staet onder de gemcente bycaus t'eenemael stil, ontstaende eensdeels omdat de landen hieromtrent, soo het schynt, van cleeden en lywaten verercropt syn ende ten anderen door de lage valuatie der gelden, die de vreemdelingen in plaets van coopmanschappen uytvoeren ende daer haer voordeel met weeten te doen, waerdoor dan de voors. gemeente niet alleen comt te verarmen, maer 's Comp^s. packhuysen oock sonder aftreck van coopmanschappen blijven, waer tegen wy niet en sien, dat iets te doen zy dan met gedult een beter tyt af te wachten ende dewyl UEd. by hare gegeven ordre op het stuck van de munt blyven persisteren, soo sullen wy deselve voortaan sonder eenige veranderingh achtervolgen ende de provinciedaelders op 52 stuyvers, ende daerentegens de cruysdaelders op 50 setten, totdat UEd. anders sullen goet vinden te bevelen, daer UEd. haer op gelieven te verlaeten.

Mette *Mataram* blyven wy in zeer goede correspondentie ende vrundschap, hoewel de subalterne Gouverneurs aen de zee kant ons ende onse onderdanen, doorgaens veel quellinghen ende verdriet aendoen, om door middel van deselve geschencken te becomen; geruymen tyt hierwaerts syn de havens voor ons t'eenemael open geweest om rys ende houtwercken te moogen haalen, sooveel ons goetdunckt, gelyck oock reede grote quantiteyt van beyden hebben becoomen, maer de particulieren en connen mette regenten zoowel niet te recht coomen.

De Ed. Ryckloff van Goens is, na syne wederkomste van Suratte weder in legatie aen den Sousouhounangh geweest met een geschenck van f' 27171.3.14, omdat hy de vorige tot noch toe altyt soewel geremunereert heeft, gelyck niet twyffelen of sal nu weder doen,

hebbende den gem. legaet voor syn particulier vooraf beschoncken met 200 lasten rys ende een cris, ende syn al persoonen genoemt, die met syn wedergeschenek sullen herwaers coomen, dat echter vertrouwen uyt sal worden gestelt tot het keeren van 't mousson, nadien het haer jegenwoordich genoegsaem onmogelyck is op te comen. Wy hebben by gelegenthey van deselve legatie onderstaen, of den gem. Vorst niet genegen soude syn het oorloch, tegen Maccassar aen te nemen, ende een goede macht crygsvolk derwaerts ofte nae Bima, mede onder Maccassar staende te schicken, om den gemelten vyandt daarmede van Amboina te diverteren, daer geen inclinatie toe heeft gehad, wederhouden, soo wy geloven door de gemeenschap van religie. Echter heeft toegestaen, dat de Maccassaren syne custen ontseyt ende reeds ettelycke, daeronder perzoonen van bekende namen by de cop gevat ende ons overhandicht syn, hetwelck wy estimeren een seer groote sake te zyn, waerdoor den Macassaer, die syn gerieff van vaertuych ende rys, tot noch van de cust van Java veel heeft getrocken, voortaan niet alleen, daervan versteken sal weesen; maer oock wellicht omsichtich worden sal, om weder nieuw cryghsvolk na Amboina aff te steken ende syn landt te ontblooten, dat Godt geve soo uytvallen mach. Onse residentie continueert noch op Japara, doch met cleynen ommeslach, daer ons best by bevinden

Die van *Bantam* doen ons van tyt tot tyt veel schade ende nadeel aen, mettet rooven ende stelen der lyffeygenen, soo te water als te lande, sonder dat wy daervan eenige restitutie connen becomen, ofte justitie over gedaen wert, nietjegenstaende de dieven aengewesen worden, dat voor de goede ingesctenen een verdrietige sake is; wy laten ons voorstaen, dat die van de Engelse natie, aldaer noch residerende, daer veel quaet in doen

UEd. missive van 15 May verleden hebben wy met vreuchde verstaen, dat de vrede mette republyck van Engelandt eyndelyck getroffen sy, wy hebben deselve alhier mede doen publiceren ende afcondigen.

Mettet het schip de *Peerl* voorn^t. is hier in goede dispositie God loff, by ons verschenen d^{hr}. Gerard Hulft, die ons geëxhibeert ende overgelevert heeft UEd. geslooten brieven van commissie van dato 15 April verleden, van eerste raedt ende Directeur-Generael van India, in weleke qualiteyt wy Syn Ed. seer geern aengenomen hebben ende erkennen by deselve missive hebben wy oock

geerne verstaen, dat onse provisionele dispositie op het Generael Gouvernement na 't overlijden van den hr. Carel Reyniers sal. met UEd. goede meyninge is quadrerende en overeencomende, enz.

In UEd. Casteel Batavia desen 7 November a^o. 1654.

XIII. Drie brieven door Ryeklof van Goens geschreven aan den Gouverneur-Generaal Joan Maatsuycker en Rade van Indie, gedurende zijn gezantschap aan den Soesoehoenan in 1654. (dd. 8 September, 10 September en 30 Sept. 1654.)

a.) Edele Erntfeste, enz.

Den 20^e Aug^o. verleeden hebben UEd. met de fluyt de Geeroonde Liefde van Japara een cleyn briefken geschreven, ende daerinne onse aencomste aengecundicht. Zedert syn wy den 26^{en} door Tommagon Patij ende Nebey Wangsa radja, uyt 's Coninx naem op Samarangh verwelcomt ende na den Mataram opgevoert, daer wy den 4 deeser wel aangekomen, ende maer tamelyck wel onthaelt zyn, hebbende gisteren middach UEd. missive en bygevoechde geschenken aen den Sousouhounan overgelevert ende audientie in syn buytenhof gehad, bevindende in den vorst een sonderlinge coelheit ende seer weynich genegentheytt tot soo liberale discoursen, als wel voor desen hebben plach, ontstaende seeckerlyck uyt oorsake, dat wy geen geschut voor hem onder de vereeringe hadden meedegebracht, daer hy schynt 't eenemaal staet op te hebben gemaect, voorgevende (nae d'eendragtige getuygenisse der grooten) dat hy 't verleeden jaer syn genegentheytt daertoe geheelyck aen UEd. geopenbaert hadde, ende by consequentie noyt getwyffelt ofte desselfs begeeren soude in meerder achtinge genomen syn geweest. Echter is ons gisteren hiervan niet voorgecomen, ende maecken voor als noch weynich swaricheyt om hem daarin te vreden te stellen, soo haest maer nader occasie becomen. De brief is nochtans, met eenige canonschooten ende verscheyden eendrachtich afgeschooten musquetten, ontfangen, maer syn noyt soo verre van den Coningh, veel min buyten 't Hoff t'onser zitplaetse geweest. Na 't lesen van den brief vragde

de Coninck, wat onse last buyten den brieff ware, ende off UEd. aen hem eenich versoek te doen hadde, daerop voor dees tyt goet dachten te antwoorden, dat (gelyck den brief vermeldé) UEd. deese gewoonelycke besendinge gedaen hadde tot onderhoudinge van de bedongen aliantie, ende tot bewys van UEd. sincere intentie, om met hem deselve onverbreeckelyck ende ongevcynsdelyck te continueren, blykende specialyck daer in, dat selfs in 't midden der gewichtige occupatien, ten tyde met veel swaere vyanden in oorloge waren, UEd. den precysen tyt van haere zyde hadden willen observeren in de bedongen besendinge te voltrecken, gelyck oock UEd. geensints van de zyde syner Majesteyt willen twyffelen; sonder dat geraden vonden, hem yts meer daerop te antwoorden, op hoope dat na 't besichtigen van de schenckagie, denzelven wat beeter t'onser intentie soude gedisponeerd vinden, ende 'tgeene van den oorloch geseyt hadden, hem oorsaeck mocht geven, te vraegen met welcke vyanden, ende oock om te spreken van 't geschut, 't welcke wy daer door selven soo noodich van doen hadden, gelyck 't selve eenichsints uytviel; want op deese antwoorde vraegde de Coninck, wat vyanden wy nu buyten ordinair hadden, ende om wat oorsaeke, daertegens den oorlogh voerden. Hierop dienden, dat wy met d'Engelschen in oorlogh gecoomen waren, nadat sy haer Heer ende Coninck onthalst hebbende, ons meede meenden onder haer te brengen; maer dat God onse wapenen tot noch toe gemainteneerd hadde, doch dat wy, als zynde een seer stercken vyand, alle onse crachten tot resistentie presentelyck inspanden ende al ons geschut daertoe moesten imployeren, om haer onse macht met ernst te doen gevoelen; dat wy met den Macassaer oorlogden, om den Coninck van Ternaten tegens zyne rebellige onderdanen in Amboyna te adsisteren, die tegens 't recht d'Amboineesen tegens haren Heer ophitste ende met wapenen socht te beschermen, om selfs daervan Heer te worden. De Coningh diende hierop, dat onse wapenen rechtvaerdich waeren tegen den Macassaer, wiens volck ende vaertuygen nu soodanich als voorheen niet in zyn land quaemen. Hierop vonden occasie te antwoorden tselve consequentelyck ontstaen most, 't sedert de vlucht van Francisco Viëro, ' deweleke door zyn last aengehouden zynde,

1 Door kruissers van de Comp. waren nabij Japara twee jagten, varende onder Portugesche vlag en onder bevel van zekeren Portuges Francisco Viëra, genomen. De

ons veel quaet in Macassar berockende ende apparent oorsaecker en bewereker van onse tweedracht ware. Hierop antwoorde de Sousouhounan, met speciale ende viercante woorden (na dat hy onse opinie geadvoyeerd hadde). *Wat redenen heeft de Coninck van Macassar, tegens de Hollanders, waerom doet hy my den oorlog niet aen; ick heb den Portugees doen binden ende gevangen gehouden, oock meent hy my, al vecht hy tegens u luyden; herhaelende noehmael (als hierop antwoord verwachtende) waerom bevecht hy my niet?* Hierop diende hem perfectelyek: *Dat de Coningh van Macassar wel sagh, dat hy tegens soo grooten Coningh niet bestaen conde, als den Sousouhounan ende daerom liever ons tegens d'Amboynesen socht te becommeren, om door middel van onse oneenicheyt sijn proffyt te doen en dat wy vast stelden, soo de Sousouhounan, den oorlogh tegens hem aennam, dat hij wel in corten tyt mocht contributaris van den Sousouhounan worden; ja waren van seeckere opinie soo den Coningh liet preparade maken, om Macassar aen te tasten, dat 'tgerucht daervan genoech was hem, om te doen sien ende buyten twyffel sijn volck uyt Amboyna doen opontbieden, dien wy dan gevoechlyck met onse schepen couden doen besetten, gelyek die present genoech belegert hadden, om hun de middelen te benemen, datter niet een in Macassar soude wederkeeren, die den Coninck in syne progressen, soudent hinderlyck zyn, en soo de Coninck tot uytbreyding van sijn grooten naem ende coningryck genegen waere den oorlogh Macassar aen te doen, dat wy hem wel soudent aanwysen de rechte middelen, om hem vooreerst de eetwaren ende 't land daerse van daen gebracht werden aff te snyden ende affhandich te maken, daermede dan de Macassar genoechsam 't synen beste was, ofte inmers om haer de wetten nae sijn believen voor te schryven, by welcker goed succes hy een der grootste Coningen van de werelt sijn soude!*

Alhoewel dese redenen seer perfectelyek, distinctelyek ende na den besten zin aen Anga Prati in 't maleyts geseyt werden, soo zyn deselve nochtans soodanich den Sousouhounan niet voorgedragen, als de substantie wel vereyste, te beelagen zynde, dat wy geen

vorst van Macassar beweerde dat deze schepen en hunne lading, hoewel onder Portug. vlag varende, hem toebehoorden. F. Viera was aan de Nederlanders ontsnapt; doch op last van den Soesoehouan aangehouden; doch weder ontvlugt en te Makassar aangekomen.

goeden tolck hadden, zynde daeraen 't wel of qualyck verrichten deeser besendingen ordinair gelegen Anga Praija hadde ons seer wel verstaen ende was besich onse redenen geheel uyt te spreken maar wert op 't jongste belet door den Tommagon Paty ende meest door Wangsa Radja, juyst daer den Coningh tot den oorlogh geanimeert wert, voorgevende, dit discours te hooch liep ende men den Coningh niet behoorde te raden tot oorlogh tegens haere geloofsverwanten, 't zy 't selve inderdaet haer godvruchticheyt medebracht, ofte wel dat sy aen 't strand 't gebied en omganch met ons hebbende vreesden, dat het exploit op haer cop mocht aandraeyen, als best te gelooven zy. Nochtans verclaert Anga Praya onse intentie van den Coninck wel begrepen te wesen, excepto op 't alderleste, dat hy belet synde, wat twyffel daer in stelt. Het antwoord des Coninck hierop, bracht ook 't selve meede, vragende hoeverre Maccassar van Japara lach ende hoeverre Amboyna van daer was ende of het getal der Maccassaren in Amboyna groot ware &c. Verhaelende meede, dat hy in 3 maenden 1000 goede roers hadde laten maecken ende noch sterck dagelycx daeraen liet vermeerderen, wenschende van ons ryckelyck daervan geprovideert te werden, waernaes ons afscheyt bequaemen, sonder dat voor alsnog een vonck van syn genegentheyt ofte wat met dese wapenen voorheeft, UEd. connen openbaeren, hoewel het buyten eenigen twyfel zy, dat hy 't een of 't ander important concept in syn hersenen smeeft, daervan de tyt ons na ryphuyt, de waerheyt sal vertoonen. Echter hebben haer Ed^e. te verseecken, dat wy geensints sullen van hier scheyden, voor dat ons alle sal blycken, dat den Coningh 't voorgem. in forma bekent gemaect werde ende soo den Coningh dan daarop niet 't onser intentie sich wil voegen, is 't seecker, dat onse voorstellen ende debvoiren daertoe gedaan, sullen vruchteloos weesen; maar den Coningh ter contrarie genegen zynde ende hem verclarende is 't seecker, dat hy adsistentie van ons sal vorderen, derhalven wenschen last te hebben hoeverre ende specialycken hoedanich daarin ons te gedragen hebben enz.

Onder stont: Mataram, Adij 8 September a^o. 1654 ende geteekent, UEd. gehoors. dienaeren, Ryckloff van Goens, Gysbert van der Maen ende Wilhem Maetsuycker.

b) Mynheeren, Dit is dusverre, enz. 'T zedert is met adsistentie

van onse gepretendeerde Javaense vrunden, de saecke soodanich beleyt, dat de Coninck onse intentie recht heeft begreepen, daartoe buyten twyfel de visite der geschoncken geen quaet heeft gedaen; want verclaert de Coninck nu hy bewust zy van alle de vyanden, daer wy ons tegen in postuyr moeten houden, dat hy niet alleen geen geschut meer van ons begeert, maer presenteert (excepto alleen 't geschut dat op Japara leyt) alle zyn geschut, cleyn ende groot aen ons te leveren ende heeft reede last gegeven, dat niemant der Gouverneurs op de zeehavenen eenich geschut ofte schietgeweer sal vorderen van ons ofte ymandt van de onse, daarenboven ons soo ernstich versocht als doenlyck, wy wilden maer zeggen, wat adsistentie hy ons doen conde, presenteerende 3, 4 à 5000 mannen, gewapent met piecken, schilden, crissen ende werpgeweer te gebruyken, daer t' ons gelieft, te water op onse schepen ofte te lande met onse schepen over te voeren waer wy begeeren, sullende 't selve nemen tot een kenteecken van onse fideliteyt op syn persoon. Presenteert benevens syn geschut, buscruyt, swavel en salpeter in overvloedige quantiteyt te voegen; doch overmits dit vooralsnoch maer complimenten zyn, hebben hem seer hertelyck uyt UEd. naem doen bedancken voor syn goede affectie en de innerlycke genegentheyten en de in antwoord gediend, dat 't geene wy discourswyse van Maccassar verclaert hebben, geensints was om van hem eenige hulp te begeeren, maer veel meer om hem aen te raden tot de uytbreydingh van zyn ryck. Hierop diende de Coningh, dat hy geen vyanden hadde ende met niemant in oorloge waere, maer was seer belust syn volck onder d'onse ten stryde te conjungeren, om te bethoonen, dat wy één land besaeten, die als man en vrouw huys hielden, daerby voegende Batavia was de man, om haer strythaerheit ende Mataram was de vrouw om haer onkunde ende slapherticheyt, gevende genoech te kennen dat hy veel meer genegen was, ons met volck te willen adsisteren, als wel een ander met de macht van syn vaertuygen te offeneeren; doch vermits dit maer winderige aanbiedingen (als gezecht) tot noch toe syn, is weynich staet, op 't een of 't ander te maecken; echter houden het voor seecker, dat hy ons wel 1000 à 2000 mannen met piecken gewapent sal toevoegen ende sullen ons debvoir doen (aenstaande saterdach ofte den 12e deser, wanneer weder beschojden zyn ten hove te gaan, de saecke is 't mogelyck tot UEd. rechte intentie te brengen

ende, soo hy selver met vaertuygen geen resolutie neemt, het volck acceptceeren, om UEd. approbatie daerop te hooren, alsoo ons t' eene-maele houden als ofte sulcx buyten UEds. last ware ende 't volck op deese acceptatie geordineert zijnde, sal den roep daervan groot genoech weesen, om tot in Maccassar over te clincken, alsoo twee vaertuygen van Maleyers noch op Japara leggen, die derwaerts trachten met d'eerste occasie te vertrecken ende UEd. t'zyner tyt resolverende eenich volck van dit land te beproeven, seggen den Tommagon ende Wangsa Radja, dat het zeecker genoech zy, datter geen vaertuygen gebreck sullen wesen, deselve over te voeren, mits in Comp. van onse scheepen vaerende ende UEd. dit aldus niet geraden achtende is de cortesye wedersyts voldaan. De Coninck is present weder wonderwel in syn schick, spyst ons nu dagelycx met frynten, hoenders, schapen &c., heeft ons alle den wyn doen afhalen om te drincken en vrolyck te syn. Boven alle de vereeringen heeft hem de moorse poock meest behaegt, daertoe hy seyt, dat wel een toom soude passen tot syn paert, van gout gemaeckt, ende soude dan wel een Coninck lycken, willende voortaan nooyt eenich geweer van UEd. vorderen om haer niet te doen argwaenen, hebbende 't vorige maer geëijst, om zyn kinderen nae te laten, ende syn landen tegens eenige onbedenckelyke vyanden te connen beschermen, mitsgaders t'zyner tyt de ongeloovige caffers nac Baly te jaegen ende Blambanghan te doen ruymen ende soo den Sousouhounan aenstaende saterdach, soodanich gemoet zy, souden wel beginnen hoope te crygen, om zyn land wat abundantier als nu 't sedert 2 à 3 jaeren geschiet zy, te connen gebruycken. Overmits niet twijffel of den Os (het jagt) sal present gereet zijn te vertrecken, hebben niet willen nalaten UEd. deze favorable veranderinge bekent te maken, die apparent niet langer duren sal, als den Coninck weder andere sinnen in 't hooft comen, enz.

Onderstont: Mataram, adj 10 September a^o. 1654 ende geteekend UEd. gehoors. &c. Rijckloff van Goens, Gijsbert van der Maen ende Wilhelm Maetsuycker.

e) Edele Erntfeste &c.

De laetste, enz.
doch is 't voorgestelde concept 't onser besonder leetwesen niet anders

uytgevallen, als voorheen al gevreesd ende UEd. oock schijnen na haer wysheyd voorsien te hebben, blyckende daarin seer naectelyck de nature deser mensen ende wat staet selfs op 's Conings woorden te maecken sy; want nadat de Coninck ons persoonlyck seer liberaal zyn adsistentie hadde aengeboden als in onse gemelte vorige te zien zy, soo is daervan noijt meer van denzelven gerept, wat debvoir daertoe aengewent zy, om hem tot vervolch van syn eerste voornemen te animeren; doch 't schynt dat onse vyanden 't sterext waren, hebbende den Coninck 't onser presentie raet gehouden met syn oom, Pangoran Porbaya, zyn schoonvader Pangoran Sorbaya, Pangoran Blitar, Tommagon Singaranou, Radja Aria, Wiera Nata Pada, mitsgaders Tommagon Paty ende Nebey Wangsa Radja, alwaer de oorlogh tegens Maccassar niet goet geoordeelt ende geheel afgeraden is, soodanich dat, als wy de jongste mael ons afscheyt van den Coninck bequaemen denzelven beclaegden, dat hy ons geen adsistentie doen conde door onervarentheyd van zyn volck ende oncunde om over zee te varen, daerop hem oock soodanich geantwoort zy, dat noyt de schaduw is gemerct geworden, ons voornemen met UEd. kennisse geschiet te wesen ofte syn adsistentie van doen hadden. Het is oock seecker genoch dat de Coninck noyt den oorloch tegens Macassar gedacht heeft aen te vangen, zulex het dan oock niet te verwonderen zy, dat op dit subject geen effect meer gevolcht is. Als wy vernamen, dat het vruchteloos was uytgevallen, hebben onse gedachten en bedryff aengewent om te bewercken, dat des Coninck landen weder mochten werden opengesteld, specialyck eerst vernemende ofte de fastidien ons successive aengedaen oyt door 's Coninck bevel geschiet waren, 't welck Godloff wel is uytgevallen, hebbende den Coninck daerin nu sulcken ordre gestelt, dat present voor een ijder de effecten beginnen te blycken. God geve dat het maer duur hebben mach, sullende t' zijner tijd om de consequentie, de oorsaecke deser fastidien UEd. wytloopich rapporteren, gaende dese maer expres om UEd. de weet te doen, datter geensints te twyffelen sy of alle de bodems van costly sullen geladen retourneren, soowel Comps. als particuliere ende ware het te wenschen dat present 3 à 4 schepen op Javana ende Rambangh laegen, om de houtwercken te vervoeren, daer nu voor 't verloop des moussons niet wel hoope toe hebben, enz. . .

.

De vereeringe des Coninx ende de besendinghe aen UEd. werd gerucht, nae ons vertreck met Wangsa Pada ende Chitternaele geschieden zal, hebbende de Coninek tot een monster aen UEd. ons geleverd, hondert vaeten Javaens buscruyt ende aen den Commissaris van Goens particulier met 200 lasten rys begifticht, die hy voorgeeft uyt enckele affectie daermede te willen verruycken, welck reede al in Muyden geladen is, daeruyt by gevolge niet twyffelen ofte de schenkagie aen UE. sal te zynertyt seer aensienelyck zyn ende de oncosten van de geschenken wel connen opbrengen met aengenaemheyte, enz.

UEd. hiervoren ons voornemen gepreadverteert zynde, om 't Macassers vaertuygh aen te tasten is 't selve door assistentie van den Tommagon Patty ende Astra Chiappa tot genoegen, sonder eenige bloetstortinge geëffectueerd, hebbende de slaven en het vaertuygh aen Astra Chiappa overgelevert ende syn in onse handen 20 Maccassaren; oock sal de Tommagon volck na Grissee zenden, daer de 2^e persoon van den Quimelaha Madiri Intje Mamoth met goet getal van volck ende vaertuyghen leyt, die wy verhoopen, alle by den kop sullen gevat werden, daer mede haer deese cust genoeg onveyl ende de oorlogh van de Javanen, tegens haer openbaar is, verhoopende daermede al yts op hun tot UEd. genoeg geavanceert te hebben, 't welck geraden gedacht (hebben) de pyne waerd te wesen, deesen brief noch een dach op te houden, waermede dese eyndigende, enz.

In 't schip Muyden, Adij ult^o. September 1654 en geteek. Rijckloff van Goens, Gysbert van der Maen en Wilhem Maetsuycker . . .

XIV. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bevelhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 24 December 1655.

Edele Erntfeste enz. Het voorleden jaar, enz.

Wat besendinge wy desen jare vervolgens van Batavia na de respectie quartieren ende comptoiren van India gedaen hebben ende

wat schepen daerentegen hier van deselve syn aengelandt, mitsgaders wat Cargasoenen deselve schepen van hier gesleept ende weder aengebracht hebben, is hier boven onder de materie van yder derselve quartieren op syn plaets in 't brede uytgedruet ende by de overcomende generale als negotieboecken deses comptoirs is blykende, soodat niet nodig en sal syn daervan alhier repetitie te doen, waerby UEd. dan connen sien, hoe dat wy de schepen, die de Comp. door UEd. rycke equipage rechtevoort goet getal in 't landt heeft, niet langh buyten gebruyck aen de wal hebben gehouden; maer deselve noch al te cort syn gecomen; doch de groote uytsettinge naer Ceylon gedaen, is daer ten deele oorsaecke van. Godt geve maer, dat ons oogmerk mette selve bereyckt mach worden; als wanneer geen oorsaecke sullen hebben ons die oncosten te beclagen. Door het achterblyven van de Cargasoenen van de Cust Cormandel syn wy niet alleen verhindert den peperhandel op Jamby, Palembang ende Westeust van Sumatra, gelyck boven verhaelt na eysch te vervolgen; maer heeft de negotie op Batavia daerdoor oock eenige maenden meest stil gestaen tot merkelycke verminderinge van de winsten, maer hetselve heeft weder dat voordeel bygebracht, dat door gebreck van getrocken sorteringh lywaten, de oude ongewilde doecken, die vele jaren in de packhuysen bewaert hebben ende genoechsaem voor invendibel gehouden wierden, noch met redelyck voordeel aen den man syn geholpen ende verhoopen, dat den sleet der cleeden daerdoor vooreerst oock te gretiger sal wesen, enz.

Behalven dat wy dit jaer meest doorgaens, gelyck boven gesecht, ontbloot van cleden hebben geseten, soo is oock oorsaeck van cleyne neringh op Batavia het gebreck van gelt, vermits de lage valuatie door de vremdelingen in plaets van coopmanschappen uytgevoert werdende, alsmede dat de Comp. den peper, die aengebracht wert, gelyck gesecht, half gelt half cleden betaelt, waerdoor de particulieren, die haer metten lywaethandel plagen te ernerren, nu haer goet niet connen quyt worden, maer daer met blyven sitten, vermits de vremdelingen haer gerief van de Comp. becomen, waerby deselve dan wel geen schade leynt, maer evenwel veroorsackt wort, dat de negotie onder de burgers ende ingesetenen van deselve stadt niet toe en neemt; maer eer declineert ende verachttert ende waerdoor

dan reede verscheyden van de voornaemste Chinesen handelaers, die gelyck het nu blyet dus langh meer met credit, dan eygen capitael genegotieert hebben, genootsaect syn geworden absent te blyven ende na andere plaetsen te vertrecken, niet sonder schade van de Comp. ende noch meer van particulieren, die deselve voor desen hebben gecrediteert; maer aengesien dat werck doch eens een quaet eynde moest nemen ende dat deselve Chinesen hare schulden noch metter tyt meer ende meer souden hebben vergroot, zoo isset alsoo goet, dat het nu afgebroocken sy, dan dat deselve met verloop van tyt spatie ware gegeven, haer noch meer tot nadeel van den burger te beswaren, die nu wel geleert sullen syn, de Chinesen voortaan niet meer groote sommen te fiëren, gelyck de Comp. al vóór desen vastgesteld heeft. Hierby comt noch, dat tot verachteringh van dese oplyckende colonie, de vaste goederen, huysen, landen ende erven, soo binnen als buyten de stadt gelegen, sedert 2 of 3 jaeren herwaerts seer in waerdye gedaelt syn, waardoor dan degene, die haer capitael of een gedeelte van dien aen huysen, erven ende landen bestect hebben, sooveel van haer ryckdom comen te verliesen, sonder dat men recht versinnen can, nyt wat oorsaecke deselve afslach ontstaet, nadien de incomsten ende provenuen derselve landen ende huysen naer advenant, niet en syn vermindert; maer meest noch op den ouden voet blyven; doch wy meenen, dat de schaersheyte van gelt in Batavia, daermede de voorname oorsaek van zy; maer de bovenstaende swaricheden syn van seer geringe consideratien, omdat de tyt daer in corte, veranderinge in sal connen medebrengen, in comparatie van een ander quaet, dat dese anders seer gesegende stadt ende plaets is druckende, namentlyck de boosheyte der weder-sytse nagebueren, van den Mataram ende Bantam, die ons elck om 't seerst syn plagende, gelyck UEd. nyt het dagregister van Batavia doorgaens sullen connen nalesen, aengesien alle particulariteyten te verhalen hier te langh soude vallen. Aengaende die van *Bantam*, hebben wij UEd. verleden jaer geadviseert, hoe dat het bestant voor thien jaren met haer gemaect ten eynde gelooopen synde, wy op haer instantie een honorabele besendinge tot vernieuwinge van hetzelfde aen den Sultan hadden gedaen, maer dat daermet niet anders en was uitgerecht, dan dat een costelycke schenckagie te vergeefs hebben nyt de hant geworpen.

De Javanen voorgevende datter noch eenige maenden aen het vorich bestant over waren, ende dat sy hetselve niet en begeerden te vernieuwen aeler het ten volle soude syn geëyndicht, alwaer 't datter niet meer dan één dach aen en schorte, niet jegenstaende sy ons, gelyck gesecht daer al geruymen tyt te vooren self toe aengemaent hadden, hetwelck alsoo dan niet anders genomen en conde worden, dan voor een schandelyck affront ons aengedaen, soo hadden goetgevonden ende vastgesteld daer noyt weder van te spreeken om haer geen occasie te geven, ons voor de tweede mael te injureren; maer af te wachten tot dat sy haer goede wille mede souden laten blycken, ons latende beduncken, haer daer al sooveel aen gelegen te syn als ons; maer als wy naderhant de voors. vloote na Ceylon souden afsenden, met dewelcke dese plaets al vry van cryghsvolck stont ontbloot te worden, ende dat die van Bantam, omtrent deselve tyt by onsen resident aldaer weder seer aenhielden om het afgeloopen bestant weder vernieuwt te hebben, versoeckende, dat wy daar noch eens om wilden senden onder belofte, dat de Sultan alsdan in geen gebreecke soude blyven, ons weder met een aensienlycke legatie te begroeten, met vele tekenen van goede genegentheyte, soo hebben wy ons, om haer de maet t'eenemaal vol te meten ende onse goede ingesetenen alhier, die over het vertreck van de gesejde cryghsmacht ende den gedreyghden oprorgh met Bantam al vry becommert waren, wat geruster te maken, eyndelyck laten bewegen over deselve saeck noch eens aen den gem. Sultan te senden, daertoe gebruykende den Vice-president van Schepenen deser stede, Arent van den Helm ende Joan Trompert, secretaris van de weescamer, die pr^o. Augusti derwaers vertrocken syn, met een schenckagie voor den Sultan ende andere grooten, ten bedrage van 5095 guldens, ende *de vrede op de oude conditiën voor andere thien jaren vernieut hebben*, gelyck UEd. in 't Daghregister van Batavia onder voors. dato ende vervolgens in 't brede sullen vinden geëxtendeert; tot hetwelck ons om cortheyt gedragen; maer van de legatie, die de Sultan wederom aen ons soude doen en is niet anders gevolght, dan dat hy 2 gemeene persoonen van geringe conditie met een brief in antwoord heeft gesonden; doch sonder het minste tegengeschenck daerby te voegen, alleen om de publicatie der voors. vrede alhier by te wonen, ende als wy deselve weder een cleyn briefken tot

rescriptie hadden medegegeven, waerby syn hoocheyt bekent maecken, hoe dat deselve vrede hier mede solemneel hadden doen publicieren, gelyck te vooren tot Bantam was geschiet, soo hebben sy hetselve omdat het met geen geschenck vergeselschapt was, qualyck willen aensien ende eyndelyck op 't aenstaen van onsen resident niet sonder cleynachtige ende versmaetheyt ontfangen, als of wy altyt gehouden waren te geven ende noyt weder yets in recompense van hier te ontfangen, daer sy eenige superioriteyt over ons met willen uytdrukken, soo en syn sy oock de conditien van de voors. vrede, medebrengeende restitutie ende uytkeringe van de fugitive ofte geroofde lyfeygenen wedersyts, tot noch toe niet nagekomen; maer hebben alleen toegestaan, naer ons te mogen nemen, alle degenen, die van haer selve genegen mochten syn weder na Batavia te keeren; hoewel daarmede niet opgevolcht en sy, vermits sy ondertusschen alle desulcke landwaert in hebben laten voeren ende verborgen houden, daer wy se niet connen soecken, min nochte meer dan of sy den spot met ons staken ende gaet ondertusschen het rooven, stelen ende moorden onser onderdanen en derselver lyfeygenen, daer veler ryckdom in bestaet, inswagh, niet min dan te vooren tot seer groote schade van deselve ingesetenen ende verachtering van de colonie, mitsgaders onlydelycke cleynachtige van de loffelycke ende redoutable name van de Nederl. Comp. in dese landen, die rechtevoort te gener plaetse in grooter oneere ende disrespect en schynt te wesen, dan daer se de meeste luyster ende het grootste aensien behoorde te hebben, daer de principale oorsaecken van syn: eerstelyck de voors. groote boosaerdicheyt der Javaensche natie, daer geen vrede met te houden, ende by oorlogh weynigh op te halen is, ende dan oock, dat wy alhier deurgaens meer yveren, om de buytenplaetsen na vermogen te helpen ende de gedane petition van volck, vaertuygen ende andere nootlykheden te voldoen, dan ons selve te versorgen, waerdoor dickmael gebeurt, dat wy anderen voorsien van 't gene selver nodiger hadden ende de onderhoorige Gouvernementen ende plaetsen overvloet hebben van 't gene waervan wy hier ontbloomt zyn; doch ingevalle de vrede met Macassar getroffen wort, gelyck verhoopen, soo sal hetselve wat ruymmer connen omcomen, nadien Amboina wel het meest wech plach te slepen. Na het sluyten van 't

bestant ende het vertreck van onse vloot na Zeylon is de sultan van Bantam eenige dagen uyt visschen geweest, eerst in Ontongh Java, synde de limietscheydinge aen die syde ende daerna omtrent Crawan, alwaer hy geern gesien had, dat de Generaal ofte yemant van ons hem hadde comen begroeten, dat onnoodich hebben geacht ende is in 't naer huys keeren dicht voorby dese reede gepasseert met ongeveer 200 vaertuygen; doch had ons daer weynich tyts te vooren van verwitticht, om de stadt Batavia van verre eens te beschouwen; maer wy geloven, dat hy hem heeft ingebeelt, dat wy ten minste die goede occasie niet en soude hebben laten voorby gaen, sonder hem met een goede vereeringe te ontmoeten, gelyck hy ons sulcx door d'een en d'ander genoeg self in de mont gaf; maer wy lieten hem met eenige eerschoten uyt het admiraelsschip syns weechs zeylen; Key Aria, synde derde persoon van de regeringe, quam omtrent de middach uyt de vloot aen landt om de stadt van binnen mede eens te besichtigen, die wy door gecommiteerdens te paert deden geleyden ende 'sanderen daachs mede met ydele handen lieten vertrecken, dat hem sonder twyfel mede buyten gissinge is gegaen, hoewel daer naderhant geen ongenoegen van hebben laten blycken. Seer groote instantie heeft de gem. Key Aria eenigen tyt herwaerts voor den Sultan gedaen om te hebben een zeepas om eenich vaertuygh naer Amboina te mogen senden, onder belofte geen nagelen van daer te voeren, hetwelck wy hem iterativelyck t' eenemaal hebben afgeslagen, wat sy daer met voor hebben, dat in alle gevallen niet veel goets en can syn en of sy die besending desniettemin sullen laten voortgaen is ons onbekent ende sal de tyt leeren. Dewyl de huysvestinge, die wy tot Bantam hebben t' eenemaal bouwvallich ende niet langer bequaem en is om in te logeren, soo hebben van den Sultan een ander bequamer plaets, daer voor desen de Deenen gewoont hebben versocht ende in wederwil van de Engelschen die 't selve geern belet hadden, vereregen, dicht vooraen de boom gelegen

.
 Onlangs waren daer van Banjermassingh 2 vaertuygen met peper gearriveert ende alsoo die handel ons soude schadelyck worden ende de actie op gemelte plaets, wegen het vermoorden van ons volck noch niet afgedaen ofte beslecht en sy, soo hebben op deselve doen passen ende het cleynste achterhaelt, inhebbende eenige eleden ende

lywaten, die nevens het vaartuygh voor de comp. aengeslagen hebben, om haer die vaert te doen ontwennen ende na Batavia te trecken .

Als wy eenige dagen verleden verstaen hadden, dat die van Bantam met ongeveer 50 gearmeerde vaertuigen haer in de rivier Beccassi, een groote myl aen dese syde Crawan ende mitsdien in onse jurisdictie gelegen, waren onthoudende om uyt seecker Jatibosch daer nieuwlings ontdect, quantiteyt houtwreken te cappen ende wegh te slepen, soo lieten wy twee welgemande chaloupen derwaerts seylen om haer in der minne te insinueren van daer te vertrecken alsoo niet en verstaan, dat eenige macht van gewapent volck in onse landen ofte revieren sal comen, sonder onse kennisse ende consent; maer sy waren voor de verschyninge van de onse al weder vertrocken, goede partye jatihout mede genomen hebbende om hetselve dan voor het aenstaande voor te comen, soo hebben onsen resident gelast den Sultan, daerover te begroeten ende te versoecken, dat hy syne onderdanen gelieft te gebieden in toecomende niet meer in onse landen ofte rivieren te comen, sonder daertoe alvooren van ons consent te hebben om de moorden ende roveryen, die van tyt tot tyt voorvallen ende gepleecht worden, alsoo wy de goeden uyt de quaden niet onderscheyden connen, hetwelck hy ons met geen reden sal connen weygeren, of wy sullen recht hebben, daer met andere bequame middelen in te voorsien, dat oock voornemen te doen, om der Javanen groote licentie wat in te toomen ende te laten blycken, dat wy der oock wonen; ende dit is sooveel aengaet het voorgevallene ende onse presente gelegentheyt met die van Bantam.

De *Sousouhouanagh Mataram* tracteert ons niet een hair beter, verleden jaer hebben wy UEd. geadviseert hoe dat om de goede alliantie metten selven te onderhouden hem hadden doen begroeten door den E. Rycklof van Goens met een aensienlijke schenckagie monterende over de 27000 guldens, op hoope dat hy dezelve niet soude nalaten ryckelyck te vergelden, gelyck voor dien tyt altyts heeft gedaen, maer hebben ons daeriu bedrogen gevonden, synde niet alleen sedert, gene gesanten van denselven hier verschenen, die men ons nochtans heeft wys gemackt, als den E. van Goens vertroek al genomineert te syn, veel min eenich geschenck; maer de gem. *Sousouhouanagh* heeft nu ettelycke maenden herwaerts in plaets van

dien, syne havens geslooten gehouden ende den uytvoer van rys, houtwercken ende andere waren, die syn landt uytgeeft, doen verbieden, sonder dat wy connen bedencken, wat redenen hem daertoe moveren, nadien het landt overvloedigh van rys is, of tensy 't onvreden is, omdat wy het bestant sonder syn kennisse met Bantam vernieuwt hebben, dat evenwel meenen hem niet schuldich en waren te vragen. Ende als ons te kennen gegeven wierd, dat hy weder een legatie van ons was verwachtende gelyck by accoord anno 1646, met hem aengegaen bedongen staet, dat wy jaerlicx een besending aen hem moeten doen, sonder dat hy van syne syde daertoe verbonden is, hetwelck al vry wat veel is overgegeven, ende met verloop van tyt wel voor een specie van homagie ofte tribuyt soude connen worden genomen; echter aengesien het ons gants qualyck gelegen soude comen met denselven vorst, in verwydering te geraecken, aeler de geschillen met Macassar syn bygelegd, soo hebbeu noodich gedacht hem daarin ter wille te wesen, ende weder een gesant af te senden; doch met soo grooten schenckagie van waardije niet als voor dezen. tot welcke legatie gebruyckt hebben den eersten coopman deses Casteels Hendrick van Zeelst, synde den 2^{den} October mettet jacht Sluys vertrocken, maer deselve is, voor Samarangh gecomen synde schielyck comen te overlyden, in wiens plaets om de gem. besendinge echter syn voortganck te laten nemen, wy dan weder sonder uytstel derwaerts hebben gesonden, den coopman Winrick Kieft, raet in den Raet van Justitie deses casteels, die na verscheyden wederwaardicheden uytgestaen te hebben, eyndelyck licentie becomen heeft, mette schenckagie na boven te reysen ¹, maer en heeft de eere niet mogen genieten den Coninck selven te sien ofte onsen brief ende presenten aen denselven te overhandigen; maar is genoechsaeu met ignominie weder afgesonden, sonder dat oock in

1 Valentyn in zijn "Groot Java", bladz. 103, zegt: dat GG. en Raden in 1656 als gezant naar Mataram afzonden Joh. van Zyll, en dat aan dezen, "gedurende de vijf reizen, dat hij hier in gezantschap kwam, gedurig weder hooger eere be- wezen is" Dit berigt van Valentyn is geheel onjuist; niet van Zyll, maar van Zeelst heette de man, die niet in 1656; maar in October 1655 naar Mataram gezonden werd, die niet in Mataram aankwam, maar te Samarang reeds overleed en toen door W. Kieft werd vervangen. Al wat verder door Valentyn omtrent zijnen van Zyll wordt verhaald, is bijgevolg, dus ook geheel bezijden de waarheid.

het verbot van rys uyt te voeren eenige veranderinge bespeurt wert; maer doen de Gouverneurs der zeehavens in plaets van dien de particuliere vaertuygen van Batavia aenhouden, in stukken slaen ende in den brandt steken, het volck qualyck tracteren, ende alle injurie ende ongelyck aendoen sonder dat men weten can, wat haer schort of wat se daer met voorhebben; doch het eygentlycke wedervaren van deselve legatie, en connen wy UEd. voor jegenwoordich niet adviseren; omdat de gemelte Winrick Kieft hier noch niet verschenen is ende staet onsen gesant mettet jacht Hulst alle dagen te comen, wiens rapport wy dan uytstellen totte nader besending, waeruyt UEd. dan connen sien hoe soberen vruntschap wy van onse nagebuyren, soo van d'eene als d'andere syde syn genietende, waerdoor veroorsaecht wordt, dat de ingesetenen in eene gedurige becommering sitten ende de culture der landen seer achtergehouden wort, omdat vresen, dat het eyndelyck tot een oorlogh sal uytbersten ende dat deselve landen, dan tot haer voorige verwoesting souden mogen worden gebracht, hetwelck te beclagen soude syn, om de groote ryckdommen, die vele daeraen besteeet ende te cost gehangen hebben ende daerom met alle middelen voorgecomen dient. Voor desen hebben wy geschreven, dat tot dien eynde wel noodich ware, dat hier en daer op de principaelste advenuen een goede redout geleyt wierde om de landen voor subite invasien te beschermen, waertoe UEd. oock haer consent hebben gedragen; maer wy en hebben daer tot noch toe niet van gedaen, omdat de oncosten sooveel vermyden als geschieden can, ende oock seer groot ende ryp overleech vereyscht wort om deselve redouten op haer beste ende advantagieuste plaets te leggen, daer seer veel aen gelegen is. Ondertussen hebben evenwel doorgaens aen beyde syden een buytenwacht gehouden, de eene aen 't incomen van de rivier van Anké aen de west, en de ander aen Anchol aen de oostcant, tot voorcominge van de stroperyen, die in de voors. rivieren plegen te geschieden, die daer oock ten principale niet gestut syn geworden; maer die van Bantam weten dagelycx nicuwe wegen te ontdekken, ende andere vonden te vinden om ons afbreuck te doen ende comt ons van tyt tot tyt voor, dat de principaelste van de regeringh aldaer, haer volck daertoe houden ende uytstenden. Om nu deze wederzytse nagebuyren eens wat in

te binden ende Comp^s. vervallen respect hieromtrent te restitueren totte voorige ontsachlyckhey, soo menen wy dat men om geen periculouse cansen tegen haer, in comparatie van ons seer machtich van volck synde, te wagen, niet beter en soude connen doen dan Bantam met eenige weynige schepen ende cleyn vaertuygh een wyle tyts ter zee beset te houden, ende haer de commercie ende visscherye te benemen, daer geen groote macht toe van noode wesen ende deselve stadt in corte in eene groote verlegenhey met soude worden gebracht, omdat se uytter zee leven moeten, ende souden met eene met deselve besettinge, soo men het soo geraden vond, met goed recht (?) van oorlogh, soo wy ons laten voorstaen, de Europesche handelaers van daer geweert en haren handel belet connen worden, alsmede van Sillibar ende andere plaetsen op de westeust onder Bantam staende; maer die van de oost schynen de zee, soo seer niet van noode te hebben, waerom men haer geen meerder afbreuck en soude connen doen, dan de cust gedurich met cleyn vaertuygh onveyl ende in alarm te houden, ende haer met haren rys ende andere coopmanschappen, die het landt uytgeeft te laten sitten, waer met de Coninck, seer groote schade aen syn incomsten soude lyden, ende conde men ondertusschen op deselve cust eenige plaetsen afloopen, gelyck men oordeelt, dat wel doenlyck soude syn, hetselve sou des te meer ontsach geven; maer en soude dit werck soowel tegen Bantam als de Mataram niet anders dienen by de hant genomen te worden, dan tegen het uytgaen van het drooge mousson, als wanneer sy in 7 ofte 8 maenden geen macht voor Batavia connen brengen, omdat de bosschen ende landen røndom vol water staen, op hoope, dat haer binnen deselve tyt soo moej souden connen maecken, dat voor het opdrogen des waters tot een equitable vrede soude mogen geraecken, doch in allengevalle moest men sulcx niet beginnen, dan met een meer dan gemeen guarnisoen, ten minste van 1800 ofte 2000 militaire coppen, om niet alleen de stadt, maer oock de landen tegen invasien te connen beschermen, hoedanigen getal oock wel cans sullen hebben byéén te crygen, ingevalle het werck in Amboina bevredigt wort ende de vloote na Zeylon uytgeset met eene goede victorie mach terugh comen, hetwelck Godt geve; doch dit syn soo onse speculatiën omtrent die saecke, ende op wat wyse men deselve soude connen dirigeren, als het de noot mochte ver-

eysschen, maer en syn niet voornemens daertoe te comen sonder alvooren UEd. ordre te hebben, soolangh het eenighsints te verdragen is, omdat het oorlogh licht can aen de hant geslagen worden; maar niet terstont, als men wel sou begeren, weder ter neder gelecht.

Het meest, dat wij vreesen syn de Javanen, die wy selfs in ons lichaem hebben, soo in de stadt, als buyten ten platten lande, daer deselve veel in dienst van Chinesen ende anderen gebruyckt worden totten landbou; maer vermits de punten, soo van de stadt als het casteel soowel van binnen als buyten wel geslooten ende versekert syn, soo en is met de hulpe Godes, als er goede wacht gehouden wort, niet te duchten, datse ons licht meester sullen worden; maer wel dat sy d'een of d'ander tyt wel eens een desperate massacre souden connen doen.

Ondertusschen hebben, om geduyrich kennisse van derselver doen en laten, aenkomen ende vertrecken, te hebben, de stadt verdeelt in seeckere wycken en de over deselve *wyckmeesters* gestelt, die onder andere gelast syn gedurich een wakend oogh te houden over de ingesetenen van ydere wyck ende van deselve een particuliere rolle te hebben, uyt dewelcke wy t' allen tyde connen sien, wat getal Javanen ende andere natien in de stadt hebben, gelyck UEd. in 't brede sullen connen nalezen by de ordonnantie voor deselve wyckmeesters gemaekt en in 't overgaende resolutieboek geregistreert onder 5 October voorl. Ondertusschen gaet de lantbouw, niet jegenstaende de voors. swaricheden onder Batavia noch al tamelyk voort, hoewel met soodanigen couragie niet, als se wel sou, ingevalle men van een vredich besit conde versekert wesen, insonderheyt beginnen haer nu velen tottet planten van padie ofte rys te begeven, invoegen dat, dit jaer al een merckelycke partye ryst staet gewonnen te worden.

Alsoo ons door die van den E. gerechte der voors. stede (Batavia), verscheyden male vertoont ende geremonstreert sy van de groote quaestien ende geschillen, die dagelyx voor hetselve collegie comen te vallen, wegen het expileren ende beroven van de erfenissen ende nagelaten middelen der chinesen, die alhier comen te overlyden, tot groot nadeel en prejuditie niet alleen van de gerechtige erfgenamen derselver, maer oock insonderheyt van de crediteuren, die op de boedels

te spreekken hebben, ontstaende doordien aengaande deselve sterfhuysen jegenwoordich geen ordre is ofte eenige wettige toesicht gebruyckt wort, versoeckende haer Ed. dienvolgens, soo tot ontlastinge van deselve banck, als ten voordeele van de erfgenamen ende creditteuren van soodanige boedels, dat de oude ordonnantie voor desen by de regeringe van den Hr. Generael Anthony van Diemen loffelycker geheuchenisse, met goede insichten ingestelt ende in treyn gebracht, doch naderhant by tyde van den heer Generaal van der Lyn op 't versoeck der Chinesen weder afgeschafft ende vernieticht andermael mochte werden opgerecht ende herstelt, soo is 't dat wy na langh ende ryp overlegh van saecken ende de voors. ordonnantie in rade geresumeert ende geëxamineert synde, gearresteert ende beslooten hebben, deselve weder in te voeren ende te vernieuwen, gelyck UEd. by het meergeciteerde resolutieboek, onder 5 November in 't brede sullen vinden geëxtendeert, doch syn ons naderhant die van de gemelte natie verscheyden malen lastich gevallen, dat daarvan wilden desisteren met presentatie van eene goede somme gelts tot redemptie te willen opbrengen, ende alhoewel wy derselver redenen ende motiven gehoord ende geëxamineert hebbende niet en connen bevinden, dat deselve daertoe eenige andere oorsaeck hebben, dan hare begeerte om haer uyt soodanige sterfhuysen te verrycken, hetwelck de grooten onder haer, die het gemeene volck op haer hant weten te crygen, jaerlycx een groot incomen geeft ende ons te meer doet bewegen, die vuylicheyte met de vereyste ordre, sooveel doenlyck tegen te gaen, soo hebben echter eyndelyck goetgevonden, totter selver contemplatie ende genoechdoeninge eenige weynige pointen in deselve ordonnantie, de substantie van het ooghmerk eygentlyck niet rakende, een weynig te altereren ofte veranderen, op welcken voet dan voorgenomen hebben. het oude collegie van *Boedelmeesters der Chinese sterfhuysen* weder in te voeren

XV. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 4 December 1656.

Edele Erntfeste, enz.

Voorleden jaer, enz.

Uyt hetgene van de bovengenoemde gouvernementen, directien, comptoiren ende residentien van de Comp. in Indien geseyt is ¹ blykt dan met eene, wat besendingeu wy van tyt tot tyt na deselve van Batavia gedaen hebben ende wat schepen ende cargasoenen daerentegen hier syn aengelantdt, soodat niet noodich sal syn daerop dese plaets repetitie van te doen, voorts is de toestandt van Batavia niet meer dan redelyck, de Sousouhounangh Mataram ons aen de eene syde quellende mettet sluyten syner haevens, daer tot noch toe onveranderlyck by continueert, sonder aensien, soo het schynt, van de voordeelen ende incomsten, die hy daerdoor comt te verliesen, hetwelck dan slappe neeringh in Batavia ende in veele cleyne leeftochten ende nootlyckheeden dierte ende schaersheyt veroorsaect, hetwelck aen de ander syde door die van Bantam noch wort vermeerdert, hebbende doorgaens met rooven, steelen ende moorden de goede ingesetenen grooten afbreuck gedaen, gelyck UEd. van tydt tot tydt is geschreven ende ons nu eenige maenden herwaerts, soo te water als te lande openbaeren oorlogh aengedaen, nietjegenstaende de vrede geen jaer te voren, soo solemneel vernieuwt sy ende sonder eenige de minste reeden ofte oorsaeck voor te wenden, veel min eenige voorgaende denunciatic ofte waerschouwinge. Dewyl de Mataram ons buyten het sluyten der havens, als voorgesecht, geen andere vyandschap bewyst maer onse residenten tot Japara alle vryicheyt ende goet tractement laet genieten, soo laeten wy deselve daer tot noch continueren; doch in cleyne getal ende met geringen omneslach, om door middel van

¹ Onder de hierbedoelde gouvernementen, enz. was het vooral dat der Molukken en van Ceylon, waar belangrijke gebeurtenissen hadden plaats gevouden. Hem, die een kort overzicht verlangt van de gebeurtenissen, op Ceylon en in de Molukken te dier tijde voorgevallen, verwijs ik naar het onlangs verschenen werk van den Heer J. J. Meinsma: "Geschiedenis van de Nederl. Oost. Ind. bezittingen." Delft. Ykema. 1872 Deel I, bladz. 78 tot 83.

deselve van tydt tot tydt advys te hebben, wat daer voorgenomen wordt ende omgaet, als oock voornamentlyck om mettēt opbreecken van de residentie geen oorsaek te geven, waerdoor te eerder openbare rupture soude volgen, daer om vele redenen daertoe synde grootel. voor syn beducht, maer als die van Bantam twee Nederlandse vaertuygen daeromtrent afgeloopen ende geplundert, mitsgaders het volck vermoort hadden; ende dat onse residenten aldaer (i. e. te Bantam) dagelyck van het gemeene volck dapper gedreygt ende gehoont wierden, soo dat se alle dagen de doot voor haer oogen schenen te sien, soo hebben wy het opperhoofd van der Cruysse eyndelyck licentie gegeven op het bequaemste doenelyck met de suppoosten op te moogen breecken ende haer te salveren, gelyck gedaen heeft, synde den 3den Mey in den nacht, sonder van yemant gesien te syn, doorgegaen, daer by daegh geen occasie toe soude syn geweest ende alsoo dit ontydelyck opbreecken by die van Bantam geduyt soude hebben connen worden, alsof wy eerste verbreeckers van de vrundtschap hadden willen syn, soo hebben wy datselve met een beleeft briefken aen den Sulthan geëxecuteert als buyten onse last geschiet synde, eenelyck door vrees van de residenten, omdat nu eenige malen groote moorddadicheyt aen de onsen was gepleecht, sonder dat daer eenige straffe op was gevolcht, waerin wy haer geen ongelijck conden geven; maer soo syn Hoogheys meningē waer, dat de residentie behoorde gecontinueert te worden, dat dan geliefde ordre te stellen, dat d'onse haer lyf ende leven daer conden seker syn, hetwelck wy dachten niet te connen syn, of de handtdaders aen de voorgaende moorden mosten gestraft worden; maer de Sulthan heeft deselve brief niet willen ontfangen, nochte als wy hem die echter door een der Chinese hoofden aldaer hadden doen ter handt comen, geweerdicht te beantwoorden, ende is daerop tusschen den 8sten en 9den July verleden in de voornacht de eerste vlamme in de velden over de rivier van Anké opgegaen in de suykermolens aldaer staende, dat dan voort van nacht tot nacht is gecontinueert, totdat alles wat in de afgelegene thuynen ende velden heeft gestaen in de asche geracekt sy, sonder dat wy sulcx hebben connen beletten, alsoo sy al hetselve door eenige weynige booswichten, die het bos overal tot haer schuytplaets hebben, hebben connen beschicken, voor welck ongeluck wy al langh voor desen becommert syn geweest, omdat de Chinesen haeren ommeslagh sooverre

van de handt hebben begrepen, latende ondertussen de landen dicht onder de wallen liggende, ongecultiveert ende woest liggen, omdat se soo gereet niet en syn geweest, maer meerder arbeyt vereyschten, daer sy nu de smerten van dragen. De thuynen, die rondom de stadt liggende syn, hebben tot noch toe, Goddanck, geen schade geleden ende wy hebben ondertusschen tot bescherminge van deselve ende om den vyandt het verder woeden te beletten hier ende daer een schansken ofte redout gelecht, enz.

XVI. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuycker en Rade van Indie aan de Bewindhebers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 17 December 1657.

Edele Erntfeste, enz.

Verleden jaer, enz.

(Batavia). Aengaende den welstandt van Batavia connen wy UE., Godt sy gelooft, iegenwoordich een weynich beter tydinge toedienen, als voorleden jaer, als wanneer deselve al wat sober gestelt was ende dat ten principale door twee groote oorsaecken, namentlyck het sluyten der Mataramse zeehavens aen de eene syde, waerdoor noot-sakelyck dierte in meest alle eetwaren en leeftocht wiert veroor-saeckt ende onder de gemeene coopman cleyne neeringe was, het-welcke dan Comps. tollen en incomsten consequentelyck heeft doen verminderen ende aan d'ander den oorloch, die van Bantam ons, soo te water als te lande, met al haer macht sonder eenige reden ofte oorsaeck, veel min enige voorgaende denuntiatio of waerschouwing hebben aengedaen, waerdoor vele ingesetenen in haere landen, die wat verre afgelegten waren, ende niet wel beschermt conden worden al vrij wat schade hebben geleden, insonderheyt eenige Chinezen in haer suykervelden, onder dewelcke dan vele Nederlantse burgers oock verlies hebben gehad.

(Mataram.) De Mataram aengaende, deselve heeft al cort na 't vertreck van de leste schepen, uyt eygen motyf ende sonder van

ons daertoe aengesocht te wesen, sync havens weder opengesteld, uyt dewelege ons dan sedert soo grooten toevoer van alderhande nootlykheden ende eetwaren is gedaen, dat Batavia van rys genoechsaem overcropt is, meer dan oyt te voren, ende alles goetcoop te crygen is, waer met de neeringe dan weder haer gangh gaet: Wat nu de Sousouhounan Mataram gemoveert heeft, syne gem. havens sooveel maenden achter den ander gesloten te houden, tot soo grooten verachteringe ende naddeel van syn incompsten ende gerechtigheden, blyft alsnoch voor ons verborgen; maer het waerschynelykste is, dat het een compact is geweest met die van Bantam, om ons van honger en gebrek van leeftocht in ellende te brengen, ende te doen vergaen, dat sy naderhandt wel gesien hebben, haer niet doenelyck te wesen. In 't begin van Maert sonden wy na Japara den coopman Johan Treuytman, boven meergenoemt, met een brief ende proper geschenck aen den Tommagon Patij ende de Gouverneur van de gemelte plaets; om de vruntschap weder wat te vernieuwen; maer de bevindingh heeft geleert, dat *dat volck niet al te veel aengesocht wil syn, alsoo se daerdoor niet dan te trotser en hooghmoediger worden*, ende haer inbeelden, dat wy haer grootelycx van doen hebben. Besendinge aen den Sousouhounan en is tot noch toe niet geverght; maer sy geven voor, dat denselven daer niet met gedient en soude syn, wellicht om aan de eere te blyven, hebbende alles gestelt aan de vier Strand-Ileeren ofte Gouverneurs van Jouana, Japara, Damack ende Samarangh, met dewelege wy onse saken voortaan, die te doen hebben, sullen verhandelen, dat seer wel comt ende de Comp. van groote onkosten sal ontlasten, alsoo de geschencken van tyt tot tyt hoogh liepen, ende altyt in syn oogen noch te geringh schenen, Godt geve dat het lange jaren op dese voet mach continueren. Onlangs hebben de voors. Gouverneurs van haer volck herwaerts gesonden, ende verzocht yder om een Persiaens paert voor haar gelt, om aen den gemelten Coninck te vereeren, die wy haer hebben laten volgen, nevens 6 anckers voor des Coninck vaertuigh, enz.

Onse residentie continueert noch tot Japara; doch met cleijnen ommeslach ende hebben al een scheepsladinge 2 ofte 3 aan houtwerken en andere noodlykheden van daer ontfangen; doch de particulieren brengen alles soo planteyt aen, *dat wy ons*

gerief van deselve alsoo wel connen crygen, als met eygen schepen.

Die van *Bantam* hebben ons, Godt lof, sedert onse jongste mede geen of gants weynich schade gedaen, ja minder dan se voor desen by tyt van vrede plagen te doen, schynen geen lust meer tot den oorlogh te hebben, ondertusschen blyft evenwel haere haven geduyrich met 4 ofte 5 onser schepen beset, waermet haer alle commercie ten meerendeel afgesneden wert, ende de stadt buyten neeringh blyft, hetwelck haer noodsakelyk moet smerten, soodat Keay Aria, de derde persoon van de regeringe, die geseht wort den voornaemsten stokebrant van den oorloch geweest te syn, t'eenmael in disgratie is, ende niet meer ten hove compareert. Van de gevangenen, mardykers, lyfeygenen ende Chinesen, syn ons soo nu als dan al cenich getal toegecomen, die hetselve doorgaens confirmeeren; maer met die van de Engelse natie hebben wy al vry wat moeyte gehad, onder dato 6 April sullen UEd. in 't genoemde dachregister aengeteceekent vinden, hoe dat drie dagen te voren, door onse besettinge voor *Bantam* gesnapt sy een Engels fluytje, genaemt de *Postillon*, nietjegenstaende te voren door de overheden van 't jacht de *Zeehont* omtrent *Anjer* haer ontmoet van deselve besettinge gewaerschuwt was, met insinuatie dat niet souden onderstaen binnen te loopen, of dat als vianden van de onse aengetast zouden worden

De Sultan van *Bantam* heeft ons nae 't vertreck der voors. leste schepen weder verscheyden malen om vrede aengesocht, namentlyck op den 29sten Maert door brieven gesz. door een *Sabandar*, genaemt *Cajtsou*, synde een geschoren Chinee, aen de heer *Joan Cumaeus*, ende *Capt. Bingam*; maer syn voorstellinge was, dat wy tot dien fine gesanten na *Bantam* souden senden, daer wy ons niet toe genegen vonden, sy hadden den vrede gebroken, sy mosten deselve oock weder comen versoecken soo se leetwesen hadden van haer doen ende genegen waren restauratie te doen, van de schade, die se onse ingesetenen ende onderdanen hadden aengedaen, hetwelck sy van haere hartneekige opgeblasenhey, soo het schynt, oock qualyck connen verkrygen, synde niet wederom gecomen voor den 28 des verleden maents *November*, als wanneer deselve *Cajtsiou* nevens noch een ander geschoren Chinee, genaemt *Abdul Gofar*, hier weder is verschenen, nadat alvorens daertoe van ons vereregen hadden een briefken van vryge-

leyde, met een brief van den Sultan selve ¹.
 waerop wy hem, dan onse vorige antwoordt wederge-
 geven hebben, met byvoeghsel ingevalle Syn Hooght. van goeder ende
 oprechter herte genegen ware, weder in vrede met ons te comen,
 dat hy ons tot een teecken van dien, vooraf by provisie soude toe-
 senden, alle de Nederlanders ende swarten, soo mardykers als lyfey-
 genen, die, tot Batavia thuis behoorende, onder hem bevonden wierden,
 sonder hetwelck wy niet van sin en waren na eenige vredescondi-
 tien te luysteren. Hierop syn deselve personen weynich dagen daernaec
 gecomen met rescriptie van syn Hooght. continerende ², dat hy aen-

1 Deze brief volgens het „translaet” in het Dagregister voorkomende, niet op 28
 maar op 26 November, luidt als volgt:

• Dese brief komt nyt ene opregte zuivere genegenthey van Paducca Sieri, Sulthan
 van Bantam, aan den Ed. Heer Gouverneur-Generaal, die een seer wys en verstandigh
 persoon is, die oock van alle syne vyanden gevrest wert ende verstandt heeft, om
 alle groote en cleene saecken te overleggen, alsmede van alle syne onderdanen, soo
 van boven tot beneden wints, geerd en bemind wordt; bij dese ben (ik) Paducka Siry
 Sulthan sendende, den Sabandaer ende Abdul Gofar aen den heer Gouverneur-Generael
 om bekent te maken, hoedat ick Sieri Sulthan genegen ben om met die van Batavia,
 wederom als voor desen in vrede en vrundtschap te treden en ingevalle de Hr. G. Generael
 daertoe mede genegen is, soo gelieft eenige gesanten herwaerts af te senden, omme
 alle questien ende verschillen tusschen onse beyden wederom te verhandelen, opdat
 dese onse landen wederom gelyck voor desen, als tot één landtschap mogen geraecken.

Geschreven in 't casteel Bantham op Donderdag den 16e van de maendt Saphar in
 't jaer 1068.

2 Deze brief, in het Dagregister geregistreerd op 6 December, luidt:

Desen brieft comt nyt oprechte genegenthey van Paducka Sieri, Sulthan tot
 Bantham, en gaet aen Joan Maetsuycker Gouverneur-Generael ende andere groote en
 cleene heeren in 't landt van Batavia, die seer vermaert werden van haren rijkdom,
 die oock alle saecken soo te water als te lande wel gouverneren, nae desen ben (ik) Pa-
 ducka Siry Sulthan, sendende den Sabandar en Abdul Gofar aen den Gouverneur-Generael,
 vermits de Gouverneur-Generael schryft in syn brieft, die den Sabandaer en Abdul
 Gofar hebben medegebracht, dat de Gouverneur-Generael genegen was om met Bantham
 te bevredigen; doch begoert de Gouverneur-Generael, dat wy alle de nederlanders,
 swarten, slaaven als Mardykers, die binnen Bantam zijn, eerst zoude restituceren,
 daertoe is den Paducka Siry Sulthan wel genegen, maer Paducka Siry Sulthan versoekt
 mede aen den Gouverneur-Generael alle Bautammers, soo Mardykers als slaven, die
 noch op Batavia zyn, wederom naer Bantham gelieft te senden en als wanneer die van
 Bantam naer Amboina, Perach ende Oedjaugh Salang quamen te varen, gelieft den
 Gouverneur-Generaal 't selve niet te verbieden, alsoo Paducka Sieri Sultan zulck ver-
 soect en streckt oock tot een teecken van oprechte vrede en vrundtschap, als wanneer
 de saecken aen wederzijde beslooten sullen wesen, soo sullen wy de contracten schrif-
 telyck passeren ende maecander ter handt stellen, opdat de vrede niet mach verbroecken
 werden en indien de vrede tusschen Paducka Siry Sulthan en den Gouverneur-Ge-
 nerael niet beslooten werd, soo en cunnen wy in geen vrundtschap geraecken.

Geschreven binnen 't casteel Bantham, op maendagh den 28^e dagh van de maent
 Saphar in 't jaer 1068.

neemt ons volck wederom te geven, mits dat wy van gelycke sullen doen van onse syde, ende dat haer bovendien sal worden toegestaen te mogen varen op Amboina ende de thin quartieren omtrent Malacca, Perah ende Oedjangh Salang, welck leste point wy niet eens weerdich hebben geacht te beantwoorden; maer hebben eenelyck geschreven te persisteren by onse vorige meyninge, namentlyck, dat Syn Hoogheyd ons vooraf sal laten toecomen ende wederom geven ons volck tot Bantam synde, als wanneer wy de haere mede sullen laten volgen, alhoewel van een geheel ander conditie ende natuur synde ende dat gedaen synde, dan voort geern sullen hooren, wat conditien van vrede sy sullen voorslaen, met welcke antwoordt deselve gesanten weder vertrocken syn, sonder dat wy haer, soowel die, als de vorige reyse geadmitteert hebben aen landt te comen, om te belhoonen, dat wy van haere voorslagen soo geheel grooten werck niet maken ende om welcke cleynachtinge al verwondert syn, dat sy soo cort op malcander wederom gecomen syn, wat hier nu vorder opvolgen sal, sal de tyt leeren; maer wy connen ons noch qualyck inbeelden, dat sy resolveren sullen het voors. volck wederom te geven, sonder alvorens versekeringh van vrede te hebben, insonderheyd met degene, die tot haer overgelopen ende Moors geworden syn, om dewelcke het ons nochtans meest te doen soude wesen, om een exempel aen deselve te mogen statuieren tot een afschrick van anderen ende soo se het doen, soo sal 't een ongetwyfelt teecken wesen, dat de hooge noot haer daertoe dringht, hetsy dan om onse besettinge voor Bantam, die haer alle neering afsnyt, ofte wel om vrese van den Mattaram, die haer nae uysterlycken aensien schynt te dreygen, alhoewel wy daer soo geheel grooten geloof niet in stellen, maer houden waerschyndlycker, dat sy onderlinge collusie met malcander hebben om ons op d'eene ofte de andere wyse t' onder te brengen. De Mataram heeft haer enigen tyt herwaerts syne havens ontseyt, oock syn custen ende tot bevrydingh van deselve quansuys menichte vaertuygen 't see gebracht, van welcke haer een tyt lanck 40 ofte 50 omtrent de hoeck van Cravan (Krawang) hebben onthouden, bovendien soo is dese macht, soo er voor seecker gethuygt wort, een trouw van 10 duysent man over de gemelte rivier van Cravan te lande nae Bantam, soo voorgegeven wort, gemarcheert, dat om de ongelegentheyd van 't saisoen ende de regentyt een vremt bedencken geeft ende ons be-

dencken geeft, soowel tegen de een, als den ander op onse hoede te wesen ende in haer semblant van genegentheyd tot vrede geen vertrouwen te stellen, vóór dat blyckelycke effecten sien. Een der bovengeciteerde Gouverneurs heeft ons ook by een brief versocht om zeebrieven voor des Sousouhounan's schepen om te mogen varen na Amboina, Ceram &c. dat op malcanderen slaet. Wy hebben 't oock afgeslagen, als een sake synde, die geensints toegestaan can worden soo de Comp. die landen gerust bezitten sal. De Engelsen tot Bantam schynen haer geheel tot vianden van onsen staet aen te stellen, voornamentlyck de agent Frederik Skynner, enz.

XVII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 14 December 1658.

Edele Erntfeste, enz.

Onder de, enz.

(Mataram.) Van 't ontslyuten der Mataramse havens hebben wy UE. verleden jaer kennisse gedaen, metten selven vorst syn wy, (Godt loff) voort in goede vrede ende buyten eenige de minste ongeuecht gebleven, alhoewel geen besendinge van gesanten over ofte weder en sy geschiet, te weten aen ofte van den Sousouhounangh self; maer mette Gouverneurs ofte vier Strantheeren, als van Pati, Japara, Damack ende Samarangh, hebben wy dit jaer al vry eenige brieven gewisselt ende goede correspondentie gehad, die den Sousouhounangh haer schynt aanbevolen te hebben, dat wy niet ongecern sien om de groote costen, die de legatien ten hoove plegen nae haer te sleepen
 de vrije vaert op geroerde oosteust van Java, dan al vry goede neringh tot Batavia gemaect ende overvloet van alderhande leeftocht gegeven heeft Die van Bantam heeft hy ondertussen de vrye vaert op syne havens mede toegestaan, mits dat deselve gene vaertuygen syner onderdanen op Batavia negotierende in zee mogen beschadigen, sonder dat wy tot noch toe hebben con-

nen vermerken, dat tussen haer eenige vordere vruntschap ofte alliantie is gemaect. ¹ Onder de materie Macassar hebben UEd. hierboven gelezen, dat van deselve plaets gesanten tot Japara syn aengelandt die nae 2 maanden verblyvens aldaer eyndel. ten hoove in de Mataram syn gebracht; maer soo wy de rapporten gelooven mogen, wort by den Sousouhounangh niet veel werckx van deselve gemaect, soodat wy hoopen, dat hy hem door die van Macassar niet sal laten verleijden sich in saecken te steecken, daer hy niet dan schaede en nadeel van sal connen trecken, echter sullen tegen, alle machinatien op hoede wesen. Onse residentie continueert noch tot Japara, alhoewel daer van den Gouverneur altemet al vry eenige vexatien moeten lyden. De Tommagon Paty sach gaerne, dat tot Jouana residentie quamen nemen, ende toont ons uysterlyck veel vruntschap en goede genegentheynt

(Bantam.) Die van Bantam, hebben UEd. by onse vorige gelezen dat den oorlogh moede synde, ons door brieven ende gesanten van den Sulthan om vrede hadden versocht, waertoe wy ons dan oock genegen hadden getoont, te weten, byaldien eenige billycke satisfactie van haar condon genieten. Na dato, hebben deselve daer noch nader instantie ende verscheyde besendingen om gedaen, met veel teeckenken van eene groote genegentheynt om de geresen onlusten ter neder te leggen, hebbende tot dien eynde, onder anderen op 23 April verleden ons met haere eygen vaertuygen toegebracht alle de

1 In een brief van de Hooge Regering aan het Opperbestuur, dd. 16 Januarij 1658 leest men integendeel van vijandelijkheden tusschen Mataram en Bantam: „De Matarammers, die wy in onse vorige (zie boven bladz. 71) geschreven hebben, dat aan 't marcheren waren naer Bantam, zyn boven langhs 't geberchte tot voorby Batavia geadvanceert ende aldaer, soo gerucht wort tegen een trouw Bantammers op haer uytgesonden in gevecht geweest, in hetwelck 3 off 400 Bantammers souden syn gebleven, waerna de Matarammers wederom syn vertrokken, apparent door gebreck van victualie ende leeftocht, soodat men nu geloven moet, dat het ernst tusschen haer sy ende dat de Sousouhounangh hem geern van de gelegentheynt, dat wy met Bantam in oorlogh syn, sonde dienen. Wy hebben eenige dagen verleden eene partie van 50 coppen opwaerts nae 't geberchte gesonden, om de wech, dewelcke de gemelde Matarammers gemaect hebben ende gepasseert syn 't ontdeckken ende te verspieden, hoe deselve gestelt sy, die den 12den deser (i. e. January) weder beneden syn gecomen, synde 9 dagen uyt ende geheel in 't hooge geberchte geweest; maer en hebben geen wech van de Mataram nae Bantam vernomen, noch eenige gelykenisse van dien, soodat sy deselve geheel aan de andere syde van 't geberchte moeten hebben genomen, enz.

Nederlanders, die tot Bantam waren geweest, soo gevangen als overgelopen, uytgesondert een tamboer, die het Moorsdom aengenomen hebbende, daerom nae 't schryven des Sulthans niet en mochte wederom gegeven worden, sonder dat haer doen ter tyt noch eenige vaste toezegginge van vrede van ons was gedaen, hetwelck dan al een groote vercleyninge van haer is geweest ende hebben wy daarop dan oock weder gelargeert ende los gelaten alle de gevangen Bantammers by ons synde, ende syn dienvolgende cyndel. nae dieckmael over ende wedervaeren van hare gesanten, met malcander over een nieuwe vrede d'accoorde geworden, op de conditien ende articulen geregistreerd in t'overgaende resolutieboek onder 4 May ¹. . . . doch wanneer het op 't sluyten ende teekenen van deselve articulen aanquam ende dat wy daer alleen onder hadden gevoecht, dat se wederzyts soo van ons als haer, met aenroepinge van de name Godes bevesticht, mitsgaders niet alleen by de presente Generael ende raeden van India ende presente Sulthan en synen raedt, maer oock bij de respective successeurs ende nacomers souden achtervolcht ende naergecomen worden, soo syn sy daer seer clackeloos ende onverwacht weder uytgescheyden, zonder daervan eenige reden te geven wy connen niet recht bedencken, wat haer daertoe can hebben gemovert; eenigen meenen dat het geschiet sy om de clause van den eed onder de articulen gevoecht, die se haer beswaert hebben gevonden te doen, omdat se noyt oprechte meyninge tot een goede vrede gehad hebben, want ofschoon seer godloose boosaerdige menschen syn, soo schynen se evenwel veel werckx van een eed te maecken ², anderen weder, dat het uytkeeren van soovele buffels ende koebeesten haer te seer tegen de borst heeft gesteecken, oock soude wel connen syn, dat de quaetaerdige Mr. Skinner daer syn personagie onder

1 Dit verhaal, door GG. en Raden aan het Opperbestuur gegeven is niet geheel juist en naauwkeurig. Zooals de zaken zich werkelijk hebben toegedragen, vindt men hierboven in het elfde Hoofdstuk verhaald, volgens het Resolutie- en Notulenboek der Hooge Regering. Zelfs de dagteekening waarop de conditien van vrede werden voorgesteld, is in dezen brief onnaauwkeurig opgegeven; de voorwaarden werden aangeboden en vastgesteld, niet op 4 Mei maar op 29 April, bovendien hadden de Bantamsche gezanten die conditien wel aangenomen als voorstel van GG. en Raden, maar hunne goedkeuring hadden zij niet gegeven, als daartoe geen volmagt hebbende.

2 De „goddeloose en boosaerdige” Bantammers, schijnen de „reservatio mentalis” als zijde een Europeesch product, nog niet gekend te hebben.

heeft gespeelt ondertussen is de voors. onderhandeling
 daer voort bygebleven ende hebben de vyanden daerop dan weder
 nieuwe uytrusting van oorlogsprauwen ter zee gedaen
 (volgt het verhaal van de overrompeling door de Bantammers van
 eenige Nederlandsche sloepen en visschersvaartuigen).

Te lande hebben wy haer tot noch toe niet weder vernomen, ap-
 parent omdat se weynich openingh sien ons aldaer veel schade te
 connen doen, soodat de landtbouw en de culture der thuynen onver-
 hindert haer voortganck heeft genomen, hoewel echter met soodanigen
 ernst niet als wel soude syn geschiet, byaldien de onderhandelingen
 der vrede (sic) tot een goet eynde ware gecomen, om de vreesse,
 die d'ingesetenen hebben, datse d'een of d'ander tyt noch al eens
 wederom sullen comen, om de landen te bederven.
 het rysplanten neemt ondertussen om Batavia meer ende meer toe,
 voornamentlyck in de landen, die gelegentheyt hebben het gansche jaer
 door, bewatert te connen worden; maer de opulenten toevoer uyt de
 Mataramsche havens, waerdoor de rys hier dit jaer seer goedencoop
 is geweest, heeft dat werck niet veel gevordert, wordende het last
 op de marekt vercocht tot 24 en 25 realen; de moeskruyden ende
 alderhande boomvruchten, worden oock hoe langer hoe abundant
 en beter coop, vermits den aengroey der hooven ende tuynen rondom
 de stadt, oock soo is het getal der koebeesten ende buffels, sedert
 onse jongste door den grooten toevoer van Crawan, soo te water als
 te land, soodanich vermenichvuldicht ende aengewassen, dat degene,
 die se aenbrengen, die qualyck langer weten quyt te geraecken. . .
 ondertussen hebben wy sonder intermissie Bantams haven met 3 of
 4 schepen ofte jachten beset gehouden ende verhindert dat gene
 schepen, joncken ofte ander vaertuygh van eenige importantie, daer
 heeft binnen ofte uytgecomen, waerdoor haer dan alle vaert ende
 commercie benomen ende stadt Bantam, die in vorige tyden, soo
 vermaerde coopstadt plach te wesen, als tot een duyvecot, om soo
 te seggen gestelt wort ses Engelse schepen syn sedert
 onse jongste voor Bantam aengecomen ende daer door onse besettinge
 buyten gehouden, namentlyck: op 15 February, Het Maegdenhooft
 comende van Cormandel, enz. ende in 't lest van de
 maend October verleden de Advice ende de Dragon uyt
 Engelandt vertrocken op den 22 May voorl. voor reeckeningh van

de nieuwe Engelsche Comp., inhebbende veel contanten; maer weynich coopmanschappen, om haere saecken tot Bantam ende de plaetsen hieromtrent met vigeur te hervatten, tot welken eynde mette selve uytgecomen syn, wel 10 ofte 12 coopluyden om tot opperhoofden over de comptoiren gestelt te worden, onder dewelcke als hoeft is een Mr. Joan Eduard met ordre om den jegenwoordigen Frederick Skinner met alle de anderen op te senden

De Dragon, die de leste aenquam was onse besetting, die metten eersten (de Advice) te besetten besich waren, doorgesnapt ende tegen den avondt op de rheede voor Bantam geraeckt, maer den ander daer niet vindende, daer 't opperhoofd op was ende geen commissie aen Mr. Skinner hebbende, is des morgens weder buyten onder onse vlagge gecomen waerom haer dan oock over het voors. doorbreecken niet aengesproken; maer hetselve door de vingeren gesien hebben, . . . deselve Mr. Eduard heeft ons toegebracht een brieff, geschreven by den Gouverneur ende directeurs van de voors. nieuwe Comp. waerin gementioneert wort van UEd. missive uyt bevel van haer Ho. Mo. aen ons geschreven by dewelken UEd. ons nader syn aenbevelende, de onderhouding van de vrede ende alliantie met de Republicque van Engelandt gemacckt, dat de gemelte vrunden hebben tot fundament genomen, alsof wy haer uyt crachte van dien schuldich waren binnen Bantam te laeten; maer wy vinden de woorden ofte intentie van deselve missive sooverre niet geextendeert te wesen, wes haer hetselve hebben afgeslagen; doch als sy te kennen gaven, dat de gem. nieuwe Comp. daeraen veel ware gelegen, dat sy hoe eer hoe liever reeckeningh, bewys ende reliqua van den gem. Skinner mochten overnemen alcer de middelen mochten worden gedilapideert ofte verduystert, soo hebben wy om haer soo weynich oorsaeck van clachten te laten als eenichsints conde geschieden, haer toegestaen tot dien eynde een ofte meer persoonen binnen Bantam te mogen senden, met verder licentie, om van daer uyt te mogen voeren alle de effecten van deselve Comp. niet bestaende in coopmanschappen ofte goederen die Bantam is uytgevende.

welcke beleefde presentatie sy eerst verworpen; doch naderhant . . . aengenomen ende geamplecteert hebben ende syn (die Engelschen) met die intentie dan op 3^e deser maendt weder naer Bantam vertrocken, met hoop dat in corte een goede vrede tusschen

ons ende deselve plaets sal worden getroffen, naardien de Sulthan ons nu al weder ettelycke maelen over Serrabon (Tsjeribon) ende andere wegen heeft doen sunderen off hy weder gesanten tot dyen eynde nae Batavia soude mogen senden, dat wy hebben toegestaan

. wat hieraf worden wil, sal de tyt in corte openbaren, naedien de gem. Engelse vrunden om haer eygen interesse seer trachten sullen, hoe eer hoe liever daer een eynde aen te sien

doch 't ga soo als 't wil, wy stellen vast na geen andere condition van vrede met die van Bantam te luysteren, dan die wij haer jongst hebben voorgesteld

Omdat bevonden is, dat die van den generalen ontfanck alhier, op de winckeliers ende tappers soo bequaemen regard niet connen nemen als wel vereyschte, soo hebben wy goet gevonden, de briefkens, die deselve maentlyck van den ontfanger plagen te haelen, te weten de winckeliers van 2, ende de tappers van 6 ryⁿ. yder, aen de meest-biedende te verpachten, ende aengesien wy van tydt tot tydt vermerckt hebben, dat degene die met groente, pinangh, tabacq ende andere cleene cramerien, dagelyckx op de ordinarie markten comen sitten, door luyaedicheyt, soo het schynt, deser natien om eenige andere eerlycke hanteringe byder handt te nemen, soodanich in getal vermenighden, datse malcander verdrongen ende in de weegh waeren, soo hebben wy om hetselve met een bequaem middel voor te comen, met eene goetgevonden deselve marktsitters mede op een matige contributie der gemeene stadtslasten te setten, namentl. op 2 stuyvers 'sdaeghs en syn dien volgende deselve gerechtigheden aen de meest-biedende verpacht op den 25 Maert ende hebben gegolden :

de tapbriefkens	545	} realen ter maent.
de winkelbriefkens	400	
de marktsitters	180	

waer naderhandt op den lesten July op het ingeven der Chinesen, die tot het inventeren van diergelycke voordeelen altyt seer ingenieux syn, noch bygevoecht hebben een impost op de waskaersen, van 2 stuyvers op het catty, die gegolden heeft 240 R^c. ter maent.

.

XVIII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 16 December 1659.

Edele Erntfeste, enz.

Voorleden jaer hebben wij, in de name Godes, naer het beminde vaderlandt afgesonden thien schepen te saemen ingeladen hebbende een retour alderhande Oost-Indische coopmanschappen ende waeren, ter somma van 1753924 guldens, een sleght retour in comparatie van de vorige jaeren

(Batavia.) Verleden jaer hebben wy UE. geadviseert hoe in 't eynde van 't selve tot Bantam aengecomen waeren 2 Engelse schepen van de nieuwe Comp., genaemt de Advis ende de Dragon, ende daermede eenen Mr. Joan Eduards, om te wesen agent aldaer, in plaets van Mr. Frederick Skynner, nevens verscheyden andere cooplieden, om op de omleggende comptoiren gebruyckt te worden ende dat wy deselve toegestaen hadden, nietjegenstaende onse besettinge voor de Bantamse haeven, daer residentie te nemen. mitsgaders oock dat wy aengenomen ende geaccepteert hadden derselver seer vriendelycke presentatie, uyt last van haere principalen aen ons gedaen, om haer te laten gebruycken tot mediateurs en middelaers tot beslechtinge der differenten tusschen ons ende die van Bantam ontstaen, alhoewel wy ons van derselver goede intentie ende meyninge soo geheel verseeckert niet en hielden om vele redenen daertoe synde, gelyck dan oock door deselve mediatie niet tot onsen voordeel is uytgewrocht; maer syn eer de Bantammers, die ons daer te voren al eenige maelen om vrede aengeloect hadden, naderhandt weder fierder en stouter geworden ende is oock noyt gebleecken, dat deselve vrunden oyt eenigh debvoir tot onsen goede omtrent den Sulthan hebben aangewent, soo se maer het contrarie niet gedaen en hebben, evenwel en hebben deselve vyanden haer sedert onse jongste noyt weder te lande omtrent Batavia laten sien, nochte ons ter zee oock eenige merkweerdige schade gedaen, uytgesondert alleen op den 14 Maert, als wanneer sy voor Bantam met

een overgrootte stouticheyt met een Tingangh, een wel gearmeerde chaloup aengetast ende 11 man dootgeslagen hebben ende is dienvolgende dan oock de ordinarie besettinge van de haven by ons doorgaens met eenige schepen gecontinueert tot in de maent Julio verleden, als wanneer 't eyndelyck door tussenspreecken ende mediatie van ambassadeurs van den Pangoran van Jamby tot dien eynde expres aen ons gesonden, de vrede gesloten ende wedersyts gepubliceert is op de volgende conditien (zie hierachter n°. XIX, het contract en resolutie GG. en R., 10 July 1659). Wel geern hadden wy gesien dat onder de voors. articulen oock hadde connen bedongen worden de restitutie ofte wederomgevinge van degene, die haer tot Bantam tot het Moorsdom hebben begeven; alsmede een seecker uytgedrukt getal van koebeesten ende buffels, mitsgaders oock dat de Sulthan ende grooten tot Bantam nevens ons, het vreedens-contract met eede hadden mogen becrachten, maer en hebben daer niet toe connen geraecken ende oock aen de andere syde niet connen goet vinden de vrede daerom achterwege te laeten om de onlusten, die wy hebben verstaen, dat UEd. in 't vaderlandt om het uytsluyten van de Engelschen buyten de havens der vyanden van de Comp. in dese landen voorcomen ende ontmoeten, ende dat haer Ho-Mo tot voorcominge van meerder questien ende geschillen rede een concept-accoort aen de Heere Protector hadden gepresenteert, waerby hetselve wedersyts g'interdiceert ende verboden wort en welck accoord wy verwacht hebben, dat ons eerlangh tot ordre soude syn voorgeschr. en geprescribeert geworden, als wanneer het besetten van Bantams haven ten principale vruchteloos en sonder effect soude syn, het eenighste middel nochtans synde, waardoor wy gehoopt hadden de vyanden tot beter verstandt te brengen, andersints en buyten die consideratien en souden wy tot de bovengestelde articulen niet verstaen hebben ende is ondertussen daerin, seer tot onsen voordeel gecomen de voors. mediatie van de gesanten van den Pangoran van Jamby, om wiens respect en aensien, wy nu quansuys verscheyden pointen hebben afgestaen ende laten vallen, waerop wy te voren seer hard hadden gestaen, om deselve gesanten na sooveel gedane moeyte niet onverrichter sake te laten nae huys keeren, ende 't soude noch een groote saecke wesen byaldien die van Bantam de toegestemde conditien van vrede

behoorlycken achtervolgden ende naequamen, daer seer veel aen gebreeckt, hebbende ons ter eerste instantie alleen toegesonden de kinderen van een coopman Evert Buys, zal., nevens de vordere gevangene Nederlanders ende omtrent 40 Swarten, soo vrye mardykers als lyfeygenen, sonder datse tot vorder uytkeering van fugitiven ofte overloopers, die se noch in groot getal onder haer hebben, willen verstaen, onder voorgeven dat se niet gehouden syn iemandt wederom te geven, die daertoe van self niet genegen sy, daer (tegen) de woorden soo clacr leggen, alleen uytgesondert dat gene, die haer tot het Moorsdom hadden begeven, die sy gelyck geseyt alleen gehouden syn op haere vrye voeten te stellen om te vertrekken ofte blyven nae datse sullen goetvinden, behalven datse ondertussen oock alle degenen die se eenigsins vreesen dat genegen mochten syn, weder nae Batavia te keren, nae 't geberchte wech gevoert ende versteecken hebben, jae zelff weygeren sy ons weder te geven de lyfeygenen, die nae dato van 't sluyten der vrede tot haer overgelopen syn

.
 soodat het met recht geen vrede genoemt en mach worden, evenwel hebben wy voorgenomen het noch soo voor eerst aen te sien ende nae een goede occasie te wachten om deselve trouwelooze gebuuren eens onverwacht te doen gevoelen het groot en onverdraechelyck on-gelyck, datse ons syn doende.

Van de oosteust van Java en is ons (Gode sy danck) sedert onse leste schryven het minste ongemack niet voorgecomen; maer syn mette selve in goede intelligentie en vrede gebleven. Aen den Sousouhounangh en hebben wy tot noch toe geen besendingh gedaen, veel min hy aen ons; maer tusschen de vier Gouverneurs ofte Strandtheeren ende ons syn verscheyde brieven over en weder gegaen, in 't dagregister ende briefboeck respectie geregistreert. Deselve Strandtheeren syn bynae het geheele jaer boven in den Mataram gehouden, alwaer se noch blyven, sonder dat men recht can te weten comen, waerom; dan dat se gesecht worden geen raet te weten tot het opbrengen van de sommen gelts, die de Coninck van haer is eysschende, dat, by haere brieven aen ons geschreven oock geconfirmeert wort, nadien sy in deselve yder een groote somme gelts van ons ter leen hebben versoecht, onder anderen de Tommagon Paty 20.000 realen, welcke versoecken wy soowel d'een als de ander hebben

afgeslaegen, als daertoe niet gequalificeert synde, waerom sy wellicht al wat te onvreede sullen syn. Compagn^e. residentie wort tot Japara met becnopten ommeslagh gecontinuëert, soo om door middel van deselve van tydt tot tydt contschap te mogen hebben, watter in het Matarams gebiedt omgaet en by de hand genomen wort, waeraen ons gelegen soude connen syn, als om daer ende van de andere omliggende plaetsen successive voor de Comp. in te saemelen en te vergaderen, de houtwercken, baleken, planken &c., die wy hier doorgaens van noode hebben

Dat de Mataramse vorst eenigh oorlogs concept in den sin soude hebben en connen wy niet vermercken, veel min dat hij derwegen met die van Macassar ofte andere gebuurlycke potentaten, soude intelligentie ofte alliantie hebben; ende wort geoordeelt dat hy het Mataramse Hoff niet licht verlaten sal omdat hy hem buyten hetselve niet verseeckert en hout, nochte dat hy oock aen ymandt van de landts grooten de conductie van eenige crygsmacht toe sal vertrouwen om de groote tirannie, die hy geduurende syn regeringe gepleeght heeft, waerdoor hy van ydereen gevreesst ende gehaet wort. Dit jaer heeft hy weder seer moorddadich doen om den hals brengen, eerst de Pangeran Surbajja, synde syn ooms soon, ende wiens dochter en suster hy tot wyven heeft, nevens noch over de 60 anderen van desselfs maechschap en aenhang ende eenigen tydt daernae de Gouverneur van Samarangh Wanghsa Radia, sonder dat men recht te weten can comen om wat reden ofte oorsaeck, waerdoor dan ongetwyffelt niet min dan een groote schrick ende vreesse onder alle de grooten wesen moet, als haer leven niet langer verseeckert synde, dan tot dat de Coninck d'een off d'ander gril ofte lust tot bloetvergieten in 't hoofd comt, in voegen dat wy weynich bedencken hebben, dat hy voorcerst noch gedachten naa Batavia sal hebben; ende heeft oock jonghst by 't sluyten van syn zeehavens soo grooten voordeel niet behaelt dat te geloven sy, hy daertoe weder licht sal resolveren. Desselfs oudste soon, genaemt Pangeran dipati Anum, heeft in de maendt Junio verleden een kleyn briefken aen den Generael geschreven, staende in 't dachregister onder 13 desselve maendts geregistreert, nevens 2 paerden tot vereeringe, die wy om des vaders gunst wat ryckelycker gremunereert hebben te weten, met de waardye van 100 Rⁿ. van 8ⁿ.

Ongemenen opulenten toevoer van rys en allerhande andere eetwaeren heeft Batavia dit jaer uyt de Mataramse hacvens gehad waerdoor alles soo goeden coop is geweest ende noch is, als by menschen geheugen niet en is geweest, Godt geve dat het langh duren mach. De culture der landen wort oock meer ende meer voortgeset, iusonderheyt worden de rysvelden door Javanen ende swarte ingesetenen meer ende meer uytgebreyt ende schoongemaeckt, hebbende tjonghste regenmousson al goede quantiteyt rys geleverd, niet-jegenstaende, dat de groote toevoer nyt het landt van de Mataram, daer geen goet in gedaen heeft ende wanneer de waterleydingen totte selve velden eens terdege bestelt ende in treyn gebracht sullen wesen, staet die landtbouw noch meer toe te nemen om de bequaemheyt, die se sal hebben om met cleyne moeyte jaerlyck goede quantiteyt rys te connen oeghsten; daer de handt aen gehouden wort. De dorpen aen de rivier van Crawan, aen de oostsijde van Batavia gelegen, hebben dit jaer een seer groot getal groff vee soo koebeesten als buffels uytgegeven.

Nietjegenstaende de Chinesen al dickmael gewaerschout syn, dat de Comp^{ie}. de poeyersuykeren niet meer totten vorigen prys sal connen aennemen, soo en bevinden wy echter niet dat deselve plantagie, daerom by haer naergelaten ofte gestaeckt wordt met desen scheepen becomen UEd. van deselve soeticheyt nu weder ongeveer 6188 picol in 3004 kisten, kostende door malcander 5½ Reael het picol, die wy verhoppen dat noch tamelycke advance sal behaelen, dat seer sullen verlangen te verstaen, omdat sonder die ballast niet wel raet sullen weten de retourscheepen jaerlycx behoorlijcken zeevast te crygen off sullen daertoe steen off andere gansch onnutte swaerte moeten gebruyeken waerom seer souden wenschen dat by het senden van deselve suykeren jaerlijckx mochten continueren, te meer omdat besyden de reden nu geallegeert, de culture der landen en mitsdien het welvaeren van dese plaets ende ingesetenen daerdoor grotel. soude worden gebeneficieert ende waeraen de Comp. oock gelegen is, op welcke hoope wy deselve voor het toecomende voor hebben genomen te stellen op 5 R^a. de witte ende de tweede soorte op 4 R. het picol met welken prys wy vertrouwen dat de bouwman noch wel behouden zal connen blyven.

De frequente vaert tusschen Java's oostcüst als andere plaetsen en Batavia, heeft dan voor de ingesetenen alhier al een redelijke negotie gemaect, daer de Comp. mede aen participeert, maer de aftreck der lynwaten en is evenwel naer advenant soo groot niet geweest, dat veroorsaect wort doordien de Javanen hare weverien meer ende meer voortsetten ende haer daer meest met behelpen, hetwelck die van Bantam mede al beginnen nae te doen

De Nederlandtse burgeren tot Batavia nemen meer toe dan af; maer 't ware te wenschen, dat veele haer beter wisten te draegen ende meer debvoir deden om met eerlycke hanteringe haer onderhout te soecken, daer het veeltyts aen bevonden wort te ontbrecken, van de swarte ingezetenen schynt beter hoop te wesen, alhoewel voor het meerendeel van lyfeygenen afeomstich synde, naerdien deselve door den bandt soo tot droncken drincken en debaucheren niet genegen syn, dan onse natie, dat droevigh is. Ten jonghsten optreck deses jaers in September verleden, syn de voors. Nederlantse burgeren sterck bevonden 275 coppen, behalve degenen die in eenige colleges sittende van 't jaerlyckx optrecken geexcuseert worden.

.

XIX. Contract met Bantam, 10 Julij 1659.

In den name van den Eeuwigen Allmaghtigen
ende Barmhertigen Godt.

Artyculen op dewelcke de Gouverneur-Generaal ende raden van India tot Batavia ter cenre, ende Paducea Siry Sulthan ende de groten tot Bantam ter andere zyde, door mediatie ende tusschen sprecken van de H^{rn}. Kiaij Damangh dirade Wanghsa ende Kiaij Ingaly Marta Sidana, gesanten van zyn Hoogheyd de Pangoran van Jamby met malcanderen overeengecomen zyn ende een eeuwige vaste vrede besloten hebben op den 10^{den} July 1659.

Eerstelyck, is overeengekomen ende besloten, dat alle de onderdanen van Batavia, die tot Bantam ofte elders onder het gebiedt van den Sulthan zyn, zoo vrye luyden, als lyfeygenen, van wat natio

ofte geslacht die ook sullen wesen, zoo die, gedurende desen lesten oorlogh, als daer te voren, gevangen genomen ofte overgelopen zyn, door den Sulthan sullen losgelaten, wederom gegeven ende gerestitueerd worden, gelyck mede door den Gouver.-Gener. ende de Raden van India van hare zyde alle de Bantammers, die tot Batavia gevonden worden, uytgesondert alleen, dat de Sulthan, degeene die haer tot Bantham tot het Moorsche gelooff begeben hebben, ende besneden zyn, niet gehouden zal syn te dwingen weder nae Batavia te keeren; maar sullen alleen op haer vrye voeten gestelt worden om te vertreeken ofte te blyven, nae dat haer sal goetduncken, sonder ymants veranderingh, te weten degene, die al geruymen tyt ten minsten voor drij maenden herwaerts zullen bevonden worden besneden geweest te zyn; maer die nae deselve tyt ofte binnen de drie maenden, herwaerts besneden zyn, sall de Sulthan wederom geven of te doen betalen aen de eygenaers tot soodanige somma al se sullen getaxeerd worden, tot Batavia weerdig geweest te syn ende degeene, die staande dese onderhandelinghe ofte nae den tyt, dat de Heeren mediateurs van Jamby, de eerste mael van hier tot Bantam zyn aengecomen, Moorsch geworden ende besneden zyn, sullen in alle manieren ende sonder eenige exceptie worden wederom gegeven, hetsy met of tegen haer danck, sonder onderscheyt, gelyk mede alle de lyfeygenen, die tot Batavia Moorsche ingeseten syn toebehoorende.

2^c. Dat voorts de Sulthan van Bantam sall doen restitucren ende wederom geven alle de koebeesten ende buffels, die zyn volk van den bodem van Batavia weggevoerd hebben ende nu voor handen zyn.

3^c. Dat, wanneer dese satisfactie zal zyn (gegeven), de schepen die tot besettinge van Bantams rheeде gehouden worden, door den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India sullen opgeroepen ende deselve rheeде vry ende opengesteld zal worden, ende dat voort soo te water als te lande, wederzyts van alle hostile acten afgehouden ende voorteen eeuwigh en onverbreekelijcken vrede tusschen Bantam ende Batavia geobserveert ende onderhouden zal worden.

4^c. Dat de Gouvern.-Generl. ende Raden van India weder als voor desen tot Bantam sullen mogen houden een continueele residentie,

om haer sacken waer te nemen, ende dat daertoe weder ingeruymt zal worden, de plaets, die zy jongst voor 't ontstaen van de onlusten hebben bezeten, zonder dat de Gouvern.-Generl. ende Raden van India daervoor eenige grondt ofte huysuur sullen betalen ofte schuldig zyn; maar zal deselve haer eens voor al quyt gescholden ende geremitteert zyn.

5°. Ende zal de Sulthan desniettemin last geven ende 'tzynen coste versorgen, dat deselve plaets ofte woningh zoodanigh van buyten verseeckerdt werde, dat de residenten daer veyligh in mogen woonen, ende by nacht ofte ontyde van geen quade menschen beledight en worden.

6°. Eenige onderdanen van Batavia nae Bantam overlopende sal de Sulthan, die onder geen pretext, hetsy van gelooff ofte wat het ook mogte wezen, mogen onder zyn bescherminghe nemen ofte aenhouden; maer gehouden zyn, terstondt wederom te senden, soo vrijt als lyfeygenen sonder onderscheyt van personen ofte natie, gelijk de Gouvernr.-Generl. ende de Raden van India van hare zyde van gelycke zullen doen.

7°. Omdat voor desen van tyt tot tyt is bevonden, dat vele gestolen ende verboden goederen, ende coopmanschappen van Batavia tot Bantam worden aangebraght streckende tot seer grote schade ende nadeel van de Nederlandse Comp. ende de ingesetenen van Batavia, soo sall om hetselve voor te comen, de voors. residenten tot Bantam geoorlofft wesen, alle vaertuyghen van Batavia tot Bantam comende te visiteren ende te besoeken ende eenigh gestolen ofte verboden goederen ofte waren in deselve vindende die mogen aenhouden ende nae hem nemen sonder ymants oppositie; maer sullen de dienaren van den Sulthan gehouden wesen, hier in te bieden de behulpzame handt, ende sullen voor gestolen ofte verboden goederen gehouden worden alle 't geene, dat tot Batavia niet behoorycken vertolt ofte aengegeven sal wesen.

8°. Voor de verversinge, die de gen. residenten sullen willen bestellen aen de passerende schepen en sal geen thol ofte gerechtigheyt betaelt worden gel. van outs is in gebruyck geweest.

9°. Voorts is verdragen ende besloten, dat de scheydinge der limiten tusschen Bantam en Batavia sal wesen, de rivier Ontongh Java van de zeckant aff, tot in ende over het geberghte.

10°. Ende opdat de ingesetenen wederzyts te geruster mogen wesen van alle moorderijen ende stroperijen, die in de bossen ende ruyghten door quade menschen zouden connen geschieden, soo sullen die van Bantam, niet vermogen te comen op den bodem van Batavia, noghte in eenige rivieren offte kreeken van deselve anders dan tot Batavia off ten waren uyt eenigen noodt, noghte ook van de andere zyde, die van Batavia op den bodem van Bantam, offte in eenige rivieren offte kreeken van deselve anders dan tot Bantam selff, offten ware insgel. uyt noodt, off dat als vyant sullen mogen worden aengetast, gevangen genomen offte zoo haer te weer stellen dootgeslagen, sonder dat dese vrede daerdoor gevioleerdte offte verbroken zall worden; dogh aengaande de rivier van Ontong Java voort. is verstaen ende beslooten, dat deselve sal mogen bevaren ende gebruyekt worden, zoowel by de inwoonderen van Bantam als by de inwoonderen (van Batavia), mits dat zy altyt sullen moeten by haer hebben een teeken t. w. die van Batavia van den Gouvern.-Generl. ende de Raden van India ende die van Bantam van den Sulthan, mitsgaders oock van de Nederl. resident, die de Gouverneur-Generl. ende de Raden van India tot Bantam zullen houden, om daer by gekent ende de goeden van de quaden onderscheyden te worden.

11°. Ende opdat dese artyculen te religieuser mogen onderhouden worden, soo sullen deselve by den Gouvern.-Generl. ende de Raden van India ter eenre ende by Paducca Siry Sultan ende zyne naeste raden tot Bantam ter andere zyde onderteekend worden.

12°. Ende sall dese vrede onderhouden ende naergecomen worden, niet alleen by de tegenwoordige Gouvern.-Generl. ende Raden van India ende de tegenwoordige Paducca Siry Sulthan ende de groten van Bantam; maer oock by hare respective successeurs ende nacomers.

XX. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 16 December 1660.

Edele Erntfeste, enz.
 Verleden jaer, enz.

Mette schepen des verleden jaers, hebben wy UEd. met geen cleyn genoeg en geadviseert ende geroemt van de opulente toevoer van alle leeftocht ende nootlyckheden uyt de havens van de oostcüst van Java te deser plaetse, waerdoor hier alles seer goedencoop was ende de ingesetenen begonden te floreren ende dewyl de Sousouhouan jongst mettet sluyten syner havens geen ander voordeel en heeft gehad, dan dat deselve nae 't eynde van twee jaren, binnen dewelcke syn tollen ende incomsten stil gestaen hadden, weder van self heeft moeten openstellen, tot geen cleyne disreputatie van syn vorstelycke naem, soo lieten wy ons voorstaen, dat hy noyt weder tot een resolutie soude comen, die hem soo schadelyck was geweest; maer hebben ons naderhant geäbuseert gevonden, nadien de gemelte vorst weynich maenden daerna, te weten in de maendt April verleden, niet alleen syn seehavens weder veel stricter dan oyt te vooren gesloten ende alle vreemdelingen, Maleyers, Javanen, niemant uytgesondert, uytgeset ende syn lant verboden heeft, maer heeft bovendien oock Compⁿ. logie tot Japara doen opbreecken ende afsmyten; doch alles evenwel met minne ende sonder eenigen schyn van quade genegentheyt t' onswaerts te betoonen, maer heeft voorgegeven, dat genegen was, nieuwe wetten over syn onderdaenen te maken ende daerom het lant soo langh most gesloten worden gehouden, dat deselve praetjes syn, met dewelcke hy hem de vorige reys mede heeft beholpen

Met die van Bantam wort de vrede onderhouden, maer doen ons ondertusschen grote afbreuck mettet aenhouden der lyfeygenen, die van tyt tot tyt van Batavia wechloopen, alhoewel sy het ontkennen ende oock eenige reysen van deselve al ettelycke hebben weder terugh gesonden. De Sultan heeft ondernomen gehad een vaert te graven, uyt de rivier Ontough Java, synde de scheydinge tusschen Bantam ende Datavia tot aen Tanara, om t' allen tyden binnen door van Bantam tot op onse limiten te connen comen, hetwelck ongetwyfelt geen goede insicht heeft gehad; maer heeft het werck naderhant moeten laten steecken, nadat het een bloedigen arbeyt gecost ende al ettelycke honderde menschen afgeslooft ende in het graff geholpen had, om verscheyde ongelegenheden in hetselve geopenbaert op dewelcke in 't aenvangen geen staet was gemacckt, daer wy niet droevigh om syn.

De Engelsen hebben dit jaer cleyne negotie tot Bantam gedaen.

Wy hebben omtrent den Sultban getracht te bewereken, dat de copdaelders onder syn onderdanen nevens het spaensgelt mochten gangbaer worden gemaect, waertoe syn Hooght. oock syn woort al eens gegeven heeft gehad, maer is daerna door de grooten weder omgestooten, synde door de Engelsen geïnformeert dat, onder deselve copdaelders seer groote valsheyt sy schuygende, nietjegenstaende sy van het contrarie verseeckert syn, waeraen haer genegentheyt afgemeten wort

Vermits het sluyten der Mataramsche havens ende dat tot Bantam geen cleden of andere coopmanschappen getrocken syn, soo is de negotie dit jaer tot Batavia, soo voor de Comp. als particulieren slecht geweest ende als de vaert der Engelsen op Bantam, Jamby ende Macassar, mitsgaders der Mooren op Atehin, de thinquartieren ende Malacca sal blyven continueren gelyck se eenige jaren herwaerts begonnen is, soo en weten wy niet of daer vooreerst al veel beterschap in sy te verhoppen, aengesien deselve het overal met lywaten overcroppen ende die tot soo lagen prys brengen, datter qualyck meer voordeel op te behalen sal wesen, behalven dat hier oock geen joncken uyt China meer aen en comen, die voor desen veel negotie plegen te maecken; maer maecken haer vaert nu op Johor, Patany, Ligor en Siam, nae welcke plaetsen den handel dan getrocken en van Batavia gediverteert wort, de reden nu waerom de Chinesen jegenwoordich Batavia soewel niet soecken als voor desen en schynt geen ander te wesen, dan dat wy de principale coopmanschappen, die se van hier plegen te slepen, inzonderheyt den peeper, te hoogh op gelt hebben gehouden, waerdoor se nootsaekkelyk voor 't hooft gestoten syn geworden, om andere plaetsen te soecken, daer se deselve beter coop connen hebben ende wy en sien jegenwoordich geen middel om hetselve te remedieren of souden moeten goetvinden haer de voorsz. vaert op plaetsen hier soo naby gelegen, geweldelyck te beletten, dat oock een saeck van veel bedencken is, alhoewel wy daer wel recht toe souden schynen te hebben, uyt de oude contracten mette Chinese overheden gemaect, by dewelcke sy onder andere belooft hebben Tayouan jaerlycx met genoeghsamen quantiteyt allerhande Chinese coopmanschappen te voorsien, waervan sy eenige jaren her-

waerts geheel in gebreken syn gebleven, enz.
 Besyden de voors. oorsaeken, door deweleke Batavia's negotie t'
 achter wordt gestelt, leert ons de experientie oock, dat de lywaten
 hier doorgaens door de Chinesen en anderen op de ordinarie vendu-
 dagen te hoogh tegen malcanderen worden opgejaeght, waerdoor dan
 wort veroorsaect, dat sy metteselve blyven sitten, soo se geen
 verlies willen hebben, dat schadelyck is ende nu door ons met be-
 quame middelen tegengegaen wort, oordeelende beter te syn, dat in
 deselve cleden vertier gemaeckt werde, met wat minder advance,
 dan dat altemet een diere vercoop doen ende dan weder maenden
 aen malcander blyven sitten, sonder eenigen aftreck tot voordeel
 van anderen, die de hant weten te lichten oock soo is
 seker dat de lage prys op deweleke de peper hier eenige jaren her-
 waerts gestelt is geweest, die negotie machtich nadeelig is geweest
 ende veroorsaect heeft, dat deselve hier weynich aengebragt is ge-
 worden, omdat de luyden daer op andere plaetsen meer voor hebben
 weten te crygen;

XXI. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade
 van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp.
 (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 22 December 1661.

Edele Erntfeste, enz.

Verleden jaer, enz.

(*Mataram.*) Uyt onse jongste sullen UEd. verstaen hebben hoe de
 Sousouhoung Mataram, naedat syne havens over het jaer gesloten
 hadde gehouden, deselve weynigh dagen voor 't sluyten van de
 voors. onse missive weder opengesteld had, ende waervan ons een
 Sabandaer van Damack door expres vaertuygh kennisse had gedaen ¹
 sonder dat men te weten can comen, wat den gem. Vorst

¹ In eene korte missive, dd. 29 Julij 1661, hadden GG. en R. van deze weder-
 openstelling reeds met een woord melding gemaakt.

tot het een soowel als het ander heeft gmoveert; maor 't waerschynelyckste is nae ons oordeel, dat hy geen ander reden sal gehad hebben, dan om andermael een preuve te nemen van Batavia en off wy buyten den tocvoer van levensmiddelen uyt syn lant soudenn connen bestaen

Nae de rapporten medebrenge, soude al haer verlangen nu syn nae een ambassade van Batavia om den Sousouhounang te begroeten, maer wy hebben ons tot noch toe niet gmoveert, gelyck wel reden hebben om de affronten en schade, die de Compagnie heeft geleden by het uytsetten van haer volck ende het afbreken van de logie (te Japara) soo onlanghs te vooren met volcomen licentie van 't hoff gebouwt; doch sullen evenwel niet al te seer op onse reputatie mogen staen; maer de minste moeten wesen om de goede onderdanen geen nadeel te doen en hebben daerom goetgevonden den boeckhouder David Luton, die daer jaren gelegen heeft, mettet schip den Oliphant, dat voor de provintie Banda aengeleyt is nae Japara te senden, om te vernemen, hoe 't daer gelegen zy en off wy de voors. logie mette houtwerke ende andere effecten daer verbleven, sullen connen wederom crygen ofte niet, mitsgaders haer in sulcken cas hope te geven, dat wy dan een honorable legatie aen Syn Majt. sullen senden en oock anders niet, ondertusschen sal deselve boeckhouder oock syn best doen om partye rys te bemachtigen, &c.

De gouverneurs der zeehavens worden noch al boven aen 't Hoff gehouden, om wat oorsaecke en can niemand raden, van deselve heeft hy onlanghs de Gouverneur van *Pully*, den wech laten wandelen van soo menichte andere, met syn kinderen en gansche familie, uytgesondert soo er gesecht wort, d'outste soon, die hy by 't leven heeft gelaten, apparent tot geen goet eynde ende is te verwonderen, dat 't selve soo van de Javanen verdragen wort, daer se anders soo licht plegen amock te spelen; doch sy schynen hem meer dan menschelyck respect te dragen. Van *Crawan* syn ons dese leste maenden al vry veel coebesten over lant toegecomen, wordende soo zy seggen noch al ter sluyck van daer uytgevoert

Boven in 't geberchte omtrent de rivier van *Jacatra*, schynt cenigh volck geplaetst te wesen, die daer de landen schoon maecken en rys planten, waerop hetselve aengesien zy en weet men niet; maer

schynt met geen goede intentie te geschieden, die van Bantam hebben van hare syde daer weder een dorp ofte wacht tegen gemaect, om op het doen der Mattarammers te letten; maer plegen geen vyantschap tegen malcander. Eenigen tydt voorleden is ons bekend geworden, dat een partye Javanen haer ter neder geset hadden aan dese syde Crawan aen de rivier Bacassi, omtrent 70 mannen sterck sonder vrouwen off familie, ende die mede doende waren om daer landen te bereyden, off deselve daerin gesonden syn geweest door last off kennis van 't hoff, dan off het luyden syn, die om de sware schattinge te ontgaen haer uyt het lant hebben ontstolen en weten wy niet; maer hebben haer doen aenseggen weder van daer te verhuysen, alsoo 't ons land zy, in 't welck niet begeren, dat imand sal comen nederslaen, dan met onse voorweten en consent, dat sy aengenomen hebben, synde eenvoudige slechte menschen geweest ende die van geen het minste geweer voorsien waren; ofte vertroocken syn weten wy niet; maer sullen daer eerstdaeghs nae laten sien, 't con wel syn, dat de Sousouhounangh's ooghmerk was, om metter tijdt door middel van soodanighen dorpen, hier omtrent eenige rysmagasynen te hebben om hem te dienen, als hy eens mochte goetvinden met eene macht herwaerts ofte nae Bantam te comen, dat de tijdt sal connen leeren, maer wy sien daer voor de eerste jaren noch weynich apparentie toe, omdat hy syn bloetdorst aen syn eygen volck wel lessen can, en dat hetselve sedert een tydt herrewaerts syn meeste recreatie schynt geweest te syn.

(*Bantam.*) Tusschen die van Bantam ende Mataram connen wy niet vermercken, dat eenige de minste intelligentie zy, die wy te vresen hebben, maer sy schynen hem seer te vresen ende waerom te meer te verwonderen is, dat sy soo cleynen werck van onse vruntschap maken, Batavia nochtans de eenige oorsaeck of hinderpael synde, waeron hy haer niet al langh heeft t'onder gebracht, dat sy oock wel weten, maer den haet, waermede zy tegen het Christendom syn ingenomen is soo groot, dat se haer eygen intrest niet en sien rechte voort en weten wy bykans niet hoe met haer staen. De Sulthan heeft eenige weken verleden syn soon laten besnyden ende dacrover een groote static gemaect, om welcke te vermeeren, hy eenige persoonen met een brief aen ons heeft gesonden, waarby versocht om een persiaens paert te coop, dat wy hem hebben

toegestaen, getaxeert tot 300 R^{en}., alhoewel wel gissingh maeckten, dat hy het liever ter schenck soude hebben, dan alsoo syn brieffaen ons niet met het minste verselt tot ons was gecomen, soo hebben wy daer niet toe connen verstaen, hetwelk hy dan seer qualyck genomen heeft, sonder hem te schamen, hetselve met dreygende woorden te kennen te geven als off wy het schuldig waeren geweest. Onse residentie blyft daer nogh continueren, dienende om een oogh in 't zeyl te hebben en om de schepen, die de straet incomen van nodige ververssinghe te voorsien, daer by veel sieckte op de schepen, altemet aengelegen is, anders is deselve daer van geen nut. De Sultan heeft onlanx ende nae 't opgenomen misnoegen, wegen het geroerde paert, den Resident doen aenseggen, dat voortaan van deselve ververssinghe sullen moeten betalen den thol nietjegenstaende by het jongste accoort tolsvryheyt bedongen hebben

Mettet ontslyuten der Mattaramse havens is nu weder wat meer leven onder d'ingesetenen van Batavia de culture der landen van Batavia, wordt van tyt tot tyt meer en meer by der hant genomen, insonderheyt het planten van rys ofte padie; doch meest by de swarte inwoonders ende Javanen, die nu weder groote stucken land hebben schoon gemaeckt ende van welcke al ettelycke besaeyt off beplant syn. De Duytse burgers en Chinesen hebben haer tot noch toe daer niet veel met bemoeyt, niet gewent synde, soo 't schynt nae een kleyntje te bukken; maer de suyckerplantagie is by de Chinesen nu weder met cracht by der hand genomen

De Nederlantse burgers nemen noch meer toe dan aff, alleen was te wenschen, dat se haer wat beter wisten te gouverneren om eerlyck door de werelt te comen.

Nevens de missive van de H^{rn}. gecommitteerden in dato 8 Januarij deses jaers uyt 'sGravenhage gesz., hebben wy wel ontfangen de resolutie en het octroy van haer Ho. Mo. aengaende de successie ab intestato dergenen, die onder UE. gchoorsamheyt hier te lande ofte op de uyt off thuys reyse comen te overlyden, en deselve bevonden seer weynich te verschillen van hetgene hier voor desen, hetselve stuck aengaende, gepublicceert is geweest.

XXII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia; dd. 26 December 1662.

Edele Erntfeste, enz.

Onse leste schryven ¹, enz.

(*Mataram*.) De zeehavens van de kust van Java syn nae 't afgaen van onse leste voort opengeblyven, dat op Batavia vry eenige neringh en ruymte in de eetwaeren geeft, groote quantiteyt rys is ons uyt deselve toegevloeyt, alsmede veel houtwerken. soo door particulieren aengebracht als door diverse schepen van de Comp. gehaelt de boeckhouder, David Luton, blyft daer noch continueren ende hebben hem nu ordre gegeven, dat hy weder tot Japara aen landt residentie sal mogen nemen in de oude logie, alsoo niet connen vermercken, dat daer swaerigheyt in te maecken sy; maer veel capitael sullen wy daer evenwel niet in vertrouwen ende dewyl soowel de Comp. als insonderheyt de goede ingesetenen deser plaetse scer veel gelegen sy aen de goede intelligentie mette selve Coninck, soo hadden wy geern gesien, dat tot onderhoudingh van dien een honorabile legatie aen hem hadden mogen doen; maer de Gouverneurs van Jouana en Japara, die wy daer in 't vrundelyck ouverture van hebben gedaen en schynen ons niet te connen verskeren, dat deselve met condigne eere en respect sal ontfangen worden, hetwelck ons dan tot noch toe daarvan wederhouden heeft. De gem. Gouverneurs, genaemt Martanata ende Wiera Settia, schynen by den Coningh in groot aensien te wesen ende hebben ons uyt den *Mataram* met haere brieven besocht van geen besonderen inhoud

¹ Dit laatste schrijven was van 30 Januarij 1662, waarin de tijding werd gemeld, dat Tayocan of Formosa door Coksinda op de Nederlanders was veroverd. Behalve dit geheele, vruchtbare eiland, verloor de O. I. Comp. in dezen oorlog vijf schepen, twee fluitschepen, eene groote en kostbare hoeveelheid krijgsmaterieel, ammunitie, levensmiddelen, handelsgoederen, ook twaalf honderd man, en werden bovendien onderscheidene ingezetenen van Batavia, die hunne kapitalen in landbouwondernemingen van Chinesen op Formosa belegd hadden, geheel te gronde gerigt. Het was de grootste nederlaag, welke de O. I. C. nog in Indie geleden had.

synde, dan datse genegen syn goede intelligentie en vrede met ons te houden ende versocht elck om een persiaens peert voor den Sou-souhouanagh, die wy haer dan oock toegesonden hebben. deselve twee Gouverneurs syn langen tyt boven in den Mataram geweest sonder dat men weet, om wat oorsaeck, maer nu wort gerucht, dat Martanata tot Japara afgecomen soude syn, om een uyt-rusting van vaertuygen nae Baly te doen; doch hebben daer tot noch toe geen seker schryven van. De vorsten op het gem. eylandt Baly hebben ettelycke jaeren achter den ander seer overhoop gelegen ende in verscheyden factien verdeelt synde, vinnige oorlogen tegen maleander gevoert, waerdoor de Mataramse vorst hem wellicht laet voorstaen gelegentheynt te sullen hebben, hem meester van hetselve te maecken off ten minste van die van Palembang op het oosteynde van Java geseten; doch wy verhoppen, dat die concepten alweder in roock verdwynen sullen

Met die van Bantam schynen wy rechtevoort een weynigh beter te staen als voor desen De Sulthan en syn naeste persoon, de Pangoran Madura, syn naer yders getuygenisse seer discrete luyden ende die het al eenigsints wel met ons schynen te meenen maer de volgende grooten insonderheynt, Aria Maes en anderen, syn van soo vreedtsamen naturel niet

De heer agent (der Engelschen) John Hunter, die nae de Bandase eylanden geweest is om possessie van Run te nemen ¹, continueert noch tot Bantam, maer Joan Dutton is mettet schip London nae Engelandt gekeert

Ondertusschen hebben de gem. vrunden noch uyt Engelandt tot Bantam gekregen haer schip de Goutsbloem en de Sterlingh Avontuur mette verschyning van deselve scheepkeas hebben de voors. vrunden seer veel schietgeweer aen den Sulthan ende grooten tot Bantam soo vereert als voor gelt vercocht, waermet sy dan derselver gunst seer weten te capteren

1 John Hunter en John Dutton, hadden zich op 21 Maart 1662 op het eiland Run begeven om daarvan bezit te nemen, maar waren door den Nederl. korporaal van de wacht „beliefdelijk“ terug gewezen. De Gouverneur van Banda, tot wien de Engelschen zich daarop gewend hadden, had op grond van nieuw gerezen moeilijkheden met Engeland, de zaak hangende gehouden en daarop waren de Engelschen onder protest naar Bantam teruggekeerd.

Syn gem. Hoogheyt en de ingesetenen tot Bantan souden geern sien, dat wy daer nevens de Engelsen mede peper quamen negotieren, daer wy mede wel toe souden inclineren ende oock al een mael ofte twee preuve van hebben genomen, om de gem. Engelsen die niet alleen te laeten; maer dewyl sy die op een hooge prys houden van 16 realen de bhaer van 3 picol en dat dan noch niet anders dan voor spaens gelt, waermet wy het niet altyt souden connen gaende houden, ende dat oock sekerlyck te vresen sy, dat, wanneer wy den peper tot Bantam soo dier en dat voor spaens gelt souden inkopen, de handelaers daerdoor meer en meer aengelockt souden worden, Batavia voorby te lopen ende Bantam te soecken, waerdoor dan de commercie noodwendig van hier soude worden gediverteert, soo hebben wy gemeent, dat het pepereopen tot Bantam op die wyse de Comp. by consequentie niet dan schadelyck en nadeeligh sal connen syn en by welke gelegentheyt van de pepernegotie naeder overwogen en na ryp overlegh bevonden synde, dat degene, die wy tot Palembangh, Jamby, Martapoura; op de westcust ofte waer 't soude mogen wesen, negotieren ende met eygen schepen haelen, de Comp. als de oncosten gereeckent sullen worden, gelyck se nootsackelyck moeten, ongelyck dierder te staen comt, dan die de particuliere handelaers hier aenbrengen, behalven dat de lynwaeten alhier oock doorgaans tot hooger prys kunnen worden verkoecht, dan wy se op de voors. comptoiren en plaetsen kunnen quijt worden, voornamentlyck tegenwoordig, dat de landen door den grooten toevoer van d'Engelsen en andere negotianten, daer soo geweldigh van syn overcroot, soo hebben wy nodigh geacht deselve peper hier noch een halve reael te verhoogen en te stellen op 6 realen van 60 stuyvers de picol, t. w. te betalen half met comptant en half met kleden, ende aangesien de vertier der lynwaeten hier oock bevonden wort van tyt tot tyt te declineren, soo door de voors. Engelsen ende anderen, die het gelyck gezeyt overal vervullen ende met een kleyn voordeel vergenoecht syn, als door andere oorsaecken, soo hebben wy, nae ons daer langh en dickmael op bedagt te hebben, geoordeelt dat daer tegen met geen ander middel sal connen worden voorsien, dan met de lynwaeten hier mede op een laeger prys te setten, dan se tot noch toe uyt de packhuysen syn vereocht, op hoope dat daerdoor in deselve meer sleet gemaect sal worden, gelyck wy daer de

effecten al van beginnen te gevoelen en sullen consequent de koop-
 luyden sulcks verstaende daerdoor meer worden bewogen haer ge-
 rieff van Batavia te comen haelen

Dewyl wy, gelyck UE. hierboven hebben verstaen, met onse
 wedersytse naegebuuren, namentlyck de Mataram ende die van Ban-
 tam, buyten verwyderingh en in vrede zijn gebleven, soo heeft de
 landbouw om Batavia onverhindert ende buyten eenige becommeringh
 comen voortgaen, gelyck oock geschiet is, maer de ratten hebben
 in de padievelden soo grooten schaede gedaen, dat het te verwon-
 deren sy maer dat is een gemeene plaeg
 geweest, niet alleen voor de onderdanen van Batavia, maer oock
 over geheel Java, en alle de omleggende eylanden
 De suikerplantagie wort oock gecontinueert, maer neemt niet toe,
 omdat de Chinezen klaegen, datse niet behouden konnen blyven,
 met de laege prys, waer se op geset is, om oorsaeck van het kleyn
 voordeel, dat de suykeren in het vaderlandt syn gevende; maer
 aengesien de directeur, Hendrick van Wyck in Persia, nu, vermits
 de verwoestinge van 't eylandt Formoza goede quantiteyt Batavische
 suykeren voor dat ryck is vorderende, op hoope dat se een goede
 prys sullen connen behaelen, omdat se bequaemer worden gehouden
 te wesen tot het maecken van brootsuiker, daer de suykeren in
 Persia meest toe worden verbruyckt, dan de Bengaelse, soo nemen
 wy voor, om de Chinesen wat meer tottet aenplanten van suyker-
 riet te animeren, deselve op wat hooger prys te stellen
 Den burger Abraham Pittavin hebben
 wy toegestaen een suyckermolen op de vaert Molenvliet, te mogen leg-
 gen, mits dat voor het recht van 't waeter aen de Comp. betalen sal een
 jaerlyckse recognitie, nae dat men oordelen sal nae proportie van 't
 voordeel, dat hy daervan sal connen trecken, redelyck te wesen, daer
 wy te meer toe bewogen syn om door dat middel te wege te brengen,
 dat de suyckermolens, die de Chinesen nu verre buyten alle fortificatie
 off defentie in de bosschen hebben ende door welke de Bantammers
 om geringe oorsaeck wel aengelockt souden konnen worden de landen
 te invaderen, mochten ingetrokken en het suyckerriet aen de voora.
 waetermolen om gemalen te worden gebracht mochte worden, als
 wanneer deselse een treffelyck incomen sal connen geven, ende om
 de gem. Chinesen daertoe te meer te bewegen, soo hebben wy goet-

gevonden (resol. 16 Mei 1662) . . . dat de suykeren, die in de voors. watermolen gemalen en aen de Comp. geleverd sullen worden, voortaan een weynigh hoger sullen betaelt worden, namentl. de witte ofte eerste soort tot $5\frac{3}{4}$, en de tweede soort tot $4\frac{1}{4}$ realen de picol in plaets van 5 en 4 realen, die wy daer te voren voor hebben gegeven.

.
De nederlantse burgers nemen tot noch toe den lantbouw weynich by der handt, maer generen haer liever met gemaekelyker neringen, de huysen, erven, thuynen ende landeryen, soo binnen de stadt als buyten, syn tot soo laegen prys gedaect, dat het bynae ongeloofflyck is ende dat nietjegenstaende, dat se noch treffelycke incomsten geven, waerdoor dan veroorsaect wort, dat de ingesetenen weynich lust hebben de culture der landen voort te setten, omdat (zy) die daer voor desen haer gelt aen besteed hebben, daer jegenwoordig het halve bedrag niet voor connen krygen. Het gerieff dat se hebben, dat se haer gelden by de Comp. tegen een half ten hondert ter maendt connen op intrest stellen, is te geloven dat daer onder anderen al eenigsints oorsaek van sy.

XXIII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 21 December 1663.

Edele Erntfeste, enz.

De tien retourschepen, enz.

Over Engelandt hebben wy UEd. geschreven (brief dd. 5 Sept. 1663) van 't overcomen van een der Radja's der Bougys, van 't eylandt Celebes door de Macassaren verdreven ende op Bocton gevlucht, genaemt Patocdjoe, met omtrent 130 sielen, soo mans, vrouwen als kinderen, die haer alhier (i. e. Batavia) hebben ter neder geset, ¹ ende is naderhant met particuliere vaertuygen hier van 't voors. eyland

¹ Zij werden door den koopman Adriaan van Nieuwlandt van Bocton te Batavia aangebragt met het schip de Leeuw.

Boeton aengecomen, noch een van deselve, genaemt *Radja Palacca*, met ongeveer 180 sielen, mede als boven ende met gelyke intentie als de vorige. De Radja Patoedjoe hebben wy by provisie een goet stuck landt geadsigneert, om door syn volk bebout te worden; maer de ander schynt meer genegen te syn, syn kost uyt der zee te halen

De Bengaelse suiker heeft (in Perzie) jongst 172 per cento winst gerendeert, synde aldaar over de 1100 duizend ponden vereocht de Batavise, Japarese ende Bantamse suiker, schryft de Directeur (in Perzie), dat ginder noch beter als de Bengaelse is gewilt en oock meerder voordeel sou connen geven, omdat se tot het maeken van broodsuiker bequamer als de Bengaelse gehouden werdt, hebbende de onsen (in Persie) derwegen tegen anno 1664 wel 500.000 ponden van de voors. dry soorten geeyscht; maer door ons en heeft daerop niet meer als 91425 ponden connen werden voldaan, sullende een gewenschte sacke wesen, dat we van desen kant sooveel suiker naer Persien connen bestellen als voor desen jaerlyks van Tayoan derwaerts gesonden is, daer we genoegsame kans toe sien, wanneer wy maer met onse nabuyren den Mataram ende Bantammer buyten verwyderinge en dat, gelyek nu, hare havens ongesloten mogen blyven

Gelyek wy UEd. verleden saisoen van den toestant van saeken tusschen Batavia ende het landt van den Sousouhouan geadviseert hebben, syn deselve sedert meest sonder verandering ofte in eenen doen gebleven, nytgesondert dat de havens tusschen beyde, altemet voor weynige dagen eens gesloten syn geweest ende dan weder geopent, doch en geloven niet dat de vorst daer kennisse van heeft gehad, waerdoor ons dan boven een seer groote quantiteyt houtwercken, allerhande slach, sodanigen overvloet van rys is toegevloeijt, dat by menschen geheugen Batavia soowel niet voorsien en is geweest, als jegenwoordig, soodat altemet qualyck raet geweten

1 Radja Palakka, de bekende held en bondgenoot der Comp., later in 1672 Koning van Lamoeroo en van Boni. Zie zijne levensgeschiedenis in „Tijdschrift van Nederl. Ind.,” 1857, blz. 86. Aan die levensbeschrijving ontbreekt echter nog veel, o. a. de krijgsbedrijven van Palakka op Java in 1679 sq. Uit bovenst. brief blijkt ook, dat R. Palakka niet in 1666, zooals in „Tijdschrift van Ned. Ind.” blz. 91, II. gezegd wordt, maar in 1662 uit Boni naar Batavia is uitgeweken.

hebben, waer deselve langer te bergen ende dat tot 15 à 20 realen van 60 stuyvers het last.

De Gouverneur Martanata, die UEd. verleden jaer verstaen hebben, dat in soo groten vermogen by den Sousouhounan is geweest, heeft cort daeraen mede een miserabel eynde geeregen ende op een wenck van den vorst syn hoeft aen syn vyanden moeten geven, sonder dat men oyt heeft connen te weten comen, wat de oorsaek daervan sy geweest, dan dat sommige seggen, dat hy den Coningh vertoornt heeft mettet ontbieden van een parsiaens paerdt van Batavia, daer verleden jaer van is geschreven, sonder kennisse van denselve. Ettelycke reysen hebben geruchten gelopen, dat de gen. vorst ordre soude hebben gegeven tottet toerusten van een oorlogsvloot, om de een of de ander expeditie by der hant te nemen, maer deselve syn telkens weder in roock verdwenen. Ondertusschen worden evenwel de volken hieromtrent daerdoor in een geduyrigen alarm ende schrik gehouden, jae is niet buyten bedencken dat het fortificeren van de stad Macassar daer mede opsiet. Nu is desselfs (van den Soesoehoenan) grootste vermaek ende tydverdryf te spelen met vliegers, dat de grooten ook naevolgen ende was ydereen om 't seerst geoccupeert ende besich met daertoe curieus feyne ende cierlyke lynen te maeken, onder andere had de Coningh een serieuse raetpleging mette selve gehouden of niet noodigh en ware om hetselve spel ende om de vliegers te ruymmer uytwaeyen te geven, sekere 18 groote boomen, voor het Hof staende, wegh te cappen, omdat se in de weegh schenen te staen, soodat de hanen nu wat rust hebben.

Aen vele teekenen schynt te blycken ende hebben de Strandvooghden ook al ettelycke reysen opentlyck te kennen gegeven, dat de gem. Coningh geern soude sien, dat wy hem weder met een honorabele legatie deden besoeken, om soo het schynt, syn aensien ende respect omtrent de gebuyrvolken daermede te vergrooten, alsoo hij het dan de naem van hommagie weet te geven, om haer te bewegen van gelyke te doen, maer wy houden ons bot ende syn meyninge niet te verstaen, alsoo hy de leste besendinge, die wy hebben gedaen, seer verachtelyk ontfangen ende tot noch toe niet beantwoord heeft; maer geordineert, dat wy voortaan alleen mette Strandheeren souden handelen, hetwelck ons oock wel soo oncostelyck sal vallen. Eenigo maenden verleden heeft hy een expres bevel afgesonden, quansuys

om ons gunst te bewysen, dat de resident (te Japara) die hem tot dien tyt in een Chinese wooningh had beholpen, weder in de oude logie soude trecken, mits dat geen kanon of schietgeweer moste aen lant brengen, buyten speciaal consent, hetwelck deselve dan oock terstont sonder eenig het minste uytstel heeft moeten naemen, om des Connings gunst quansuys geen kleynachtige aen te doen. . . .

Behalve de houtwercken hebben wy jongst van Japara getrokken goede partye poyer suyker, ingecoect tot $3\frac{1}{2}$ à 4 realen de picol, van dewelcke UEd. met dese schepen 211093 \bar{u} toecomen, verhopende datse goede voordeelen geven sullen ende hebben ondertusschen oock last derwaerts gegeven tottet insamelen van quantiteyt hertevellen ende buffelhuyden, die op het eylandt Madura ende omtrent Grissè veel plegen te vallen ende tot een redelyke prys gecoect worden, om te dienen totten handel voor Japan, of wy daer in Siam misschien 't aenstaende jaer geen procure van condon doen. De resident David Luton, is onlangs met onse licentie van Japara opgecomen ende heeft in syn plaets gelaten een adsistent genaemt Pieter Brinckhof, die daer mede lang gelegen heeft ende de saeken daer ondertusschen waerenemen sal. Nae men seght soude de gem. vorst onlangs voorgehad hebben, syn eygen soon, die tot syn successeur gedesigneert is, door vergift om 't leven te brengen, dat al syn vorige wreetheden soude te boven gaen ende connen het daerom qualyck geloven.

(*Bantam.*) Met die van Bantam, syn wy mede meest in eenen stant gebleven, als verleden jaer is geschreven Van Macassar is tot Bantam een gesant geweest met een brief van den Coningh aen den Sultan ende is verleden maend weder naer huys gekeert. De resident heeft niet connen vernemen, dat hy eenige commissie van staetsaeken heeft gehad, maer alleen om den Sultan in vruntschap te begroeten; maer de Javanen weten haer secreten wel gedect te houden.

De tydingh van 't ongeluck de Comp. om de Noordt overgecomen (het verlies van Tayocan) heeft tot Bantam, soo by de Javanen als Engelschen geen droefheyd aengebracht, waeruit haer genegentheyt af te meten is.

De (Engelsche) agent Mr. Hunter blyft aldaer, naedat hy van Poulouerun wederom gecomen is, noch continueren. ende syn ondertusschen daerweder aengecomen (de schepen) enz.

. mette comste der voors. schepen uyt Engeland heeft de gem. heer Agent Hunter becomen de articulen des vrede-tractaets tusschen haer Ho. Mo. ende de croonen van Engelandt gesloten ende daernevens ook de commissie van den Coningh Carel, om te nemen possessie van het voors. eylandt *Run* in de quartieren van Banda, dewelcke Syn E. ons heeft overgesonden nevens ook de brieven van haer Ho. Mo. ende UEd., by dewelke ons gelast wordt het gem. eylandt aen haer te transporteren ende over te geven, achtervolgens het 15^e artykel van het voors. tractaet; doch alsoo wy over de voors. commissie eenige bedenkingen hebben gehad, soo hebben daerover met syn gem. Ed. eenige brieven gewisselt, totdat syn E. ons eyn-delyck met een solemneele verclaringe heeft contentement gedaen ende waerop wy dan terstont onse volvaerdigheyt hebben getoont om de ordre van haer Hoogh gem. Ho. Mo. ende UEd. buyten eenige vorder cavillatie te voldoen ende versochte inruyminge te doen. . . . maer voor alsnoch konnen wy niet sien, dat sy ofte haere saeken eenigsints gestelt syn, om de voors. possessie te aenvaerden, doch geven voor, alle dagen nieu secours van schepen ende volk uyt Engelandt te verwachten

De generale missive van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie aan het opperbestuur, dd. Batavia, 23 Dec. 1664, bevat niets dat byzondere mededeeling verdient, met uitzondering alleen van een bericht omtrent de ontwikkeling van de katoenteelt. Wij mogen ons dus bepalen tot het mededeelen der marginalia, welke luiden als volgt:

Batavia: geen naamwaardige verliezen ter zee geleden. Mataram: opulenten toevoer van rys, de rys wordt by de Comp. aangenomen tot 12 realen 't last. De landtbouw van Batavia gaet noch al tamelyck. Omtrent de *katoenteelt* leest men in dezen brief: „De Javaen is hier „het planten van cattoen verboden geweest, die se anders tusschen „de padie in plegen te saeyen ende om daermet door een en deselve „arbeyt, een dubbelden oogst te genieten, gelyck in de landen van „de Mattaram, ende elders geschiet; ende aengesien wy niet connen „sien, wat redenen tot soodanigen verbodt geweest connen syn,

„ dewyl in de nabuerige landen meest overal veel cattoen gewonnen
 „ wort, soo hebben wy daer nu licentie toe vergunt ende waerop die
 „ plantagie nu al by velen by der hant genomen wert, te weten in
 „ de padie, die op hoge landen geplant wort, de waterackers tot het
 „ planten van cattoen onbequaem synde”.

De marginalia luiden verder:

Overvloed van houtwerken van Oost-Java; seer groote menigte koe-
 beesten ende buffels van de syde uit Crawan uyt het gebergte over
 lant; consideratien op de besending aen den Mataram te doen, besluit
 daarvan is: geen besending te doen. Mette gebueren aen de andere
 syde, Bantam, gaet het soo tusschen beyde door . . . De Engelsen
 maken den Sulthan tegen ons wakker, enz.

(Van het jaar 1665 ontbreekt de generale Decemberbrief. De
 Decemberbrief van 1666 bevat, wat Java betreft, te weinig van
 algemeen belang, om hier te worden opgenomen.)

XXIV. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade
 van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I.
 Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 25 January 1667.

Edele Erntfeste, enz.

Voorleden jaar, enz.

Naer Banda hebben wy op 13 October, 12 November en 21 De-
 cember 1665 ende 4 February verleden jaers, gesonden, de hooe-
 kerboot de Quickstaert, 't jacht Brouwershaven, 't Fluytje, Loenen
 ende 't schip de Parel, te samen met eene ladinge ten bedragen
 van /135776, welke schepen aldaar oock, Goddanck, vervolgens
 behouden syn aengeland, hebbende gemelte Quycckstaert, nietjegen-
 staende een maend vroeger als 't jacht Brouwershaven was ver-
 trocken, echter maer vier daegen voor 't selve jacht op den 8sten
 December de rheede van 't casteel Nassauw eerst bereyckt, op
 welcken stont oock resolutie was genomen, om des anderen daegs

met cleene vaertuygen over Pouloay, onder het gezach van den coopman Sybrand Abbema ende luytenant Barthold Sloot met 180 soo militairen, matroosen als Bandase mardyckers, de Engelschen van 't eyland Run te gaen vermeesteren, dat dan oock den 10 desselven maends (want eene dagh waeren se door onbequaem weder op Ay verlett geworden) effect genomen heeft, hebbende d'onse in 't aendoen van 't selve eyland eerst ontmoet ende verover't, seker chialoupe, genaemt de Bode, groot 6 lasten, 'sdaegs te vooren met eenige provisien van Bantam over Macassar aldaer aengecomen van daer dan voet te lande gesett ende naer de Engelse logie, want aldaer was aen de fortificatie noch niet sonderlinge gevordert, marcherende, was haer door den bevelhebber Thomas Harington met een vreedevaentje te gemoet gesonden een hunner soldaten, vragende wat haer begeeren was ende tot antwoord becominge, dat se 't selve eyland met alle die daerop waeren (vermits den ontstaenen oorlog tusschen Engeland ende den Nederlantsen Staat) quaemen opeyssen; daerop de Engelschen als haer niet bestant vindende, met de onsen waren overeengecomen dito eyland met alles datter op ende hunne Comp. eygen was, soodanig als 't selve op die stont bevonden wierd, uyt den naem van de Engelse Oost-Indische Compagnie, aen de Nederlandse Oost-Indische Compagnie souden overleveren van welck accord twee al eens luydende acten gemaect ende ondertekent wesende is de overleveringe op denselven dag noch geschiet ¹

(Batavia.) Omdat ons onbekent bleef, hoe het werck van den Engelschen oorlog mochte gelegen syn, en of de vyanden niet wel mochten te rade syn geworden, eene notabele macht oorlogschepen naer Indie te senden, die ons te deser hoofdplaetse mochte comen besoccken, soo hebben wy volgens UwEd. ordre om niet ongereet ofte onversiens overvallen te worden, niet alleen de schepen ter reede leggende van tyt tot tyt, sooveel den dienst heeft connen lyden,

¹ Hiermede nam de lange twist over het bezit van Poeloe-Rhun een einde, welk ciland, nu ten gevolge van den vrede van Breda, op den voet van het "Uti possidetis" gesloten, aan de O. I. Comp. bleef.

wel gemonteert en tegen vyandelycke attentaten slachvaerdig ge houden, maer oock tot te meerder verskering een tyt lang goed getal schepen in de straat Sunda op de wacht gehadt, maer Gode sy danck dat ons tot noch toe van die cant geen ongemack sy toegecomen.

Soo syn wy mede met de wedersytsche naegebuuren tot noch toe in goede vrede gebleven, meest op deselve voet, als by onse vori- gen is verhaelt. Van de restitutie der fugitive lyfeygenen en geroofde menschen, die onder 't gebiet van den Sultan van Bantam in groote menichte syn, en is tot noch toe niet gevolcht, nietjegenstaende wat billycke instantien wy daer verscheyde maelen om hebben ge- daen, soodat wy wel deugdelycke redenen hadden op andere mid- delen te denken, om haer tot beter verstant te brengen, ten waere door andere gewichtige consideratien daervan wierden wederhouden, en dat de Compagnie rechte voort hier te lande all meer dan te veel op haren hals heeft ¹; maar borgen is geen quytshelden; ondertusschen comen oock van tyt tot tyt veele van haer volk tot ons over, met geheele huysgesinnen seffens, om haer alhier met den landbou te erneren en ontslagen te syn van de swaere lasten, die sy daer, soo het schynt, te draegen hebben, ende dewelcke wy oock tot noch toe sonder onderscheyt aennemem, op hoope dat sy door de schade die haer daerby geschiet, eyndelyck gemoveert sul- len worden, de onse wederom te senden, als wanneer wy van onse zyde seer gaern van gelycken sullen doen, alsoo niet connen sien, dat dese plaets van dat volck veel goets sy te verwachten. — De Engelsen sitten tot Bantam geheel still, omtrent 60 personen sterk, eetende en drinkende om de cost

Ondertusschen syn die van Bantam, vermits het stilsitten der Engelsen genoodsaeckt, alle haeren peper soo aldaer vallende, als die van Zillibaer en Lampon, plaetsen onder haer gebiet staende, wort aengebracht, herwaarts te voeren en aan de Compagnie te leveren, tegens cleden en andere coopmanschappen, dat niet qualyck en comt. Uyt de havens van de *Matturam* is Batavia dit jaer weder groote overvloet van alderhande leeflocht als andere noodlyckheden toegevloeyt, dat hier groote ruymte geeft, de rys heeft nu al ette-

1 O. a. de oorlog met Makassar.

lycke maenden op 15 Realen 't last gestaen, sonder dat wy vermercken, dat de toevoer daerom vermindert

Verleden jaer hebben wy UEd. bekend gemaect, dat wy den resident David Luton, om syne quaede huyshoudinge tot Japara genoodsaectt waren geworden, van daer te lichten ende den koopman Danckert van der Straeten by provisie de plaetse te bevelen. Denselven hebben wy naderhand op syn versoeck weder laeten opcomen, om nae syn qualiteyt in ander gelegentheyt gebruyct te worden, gelyck UEd. hierboven gesien hebben, dat hy metten E. Speelman, als tweede persoon nae de Oost sy vertrocken, ende hebben tot Japara weder in desselfs plaets geleyt een ondercoopman, genaemt Juriaen de Propheet, een persoon synde, die veel goede bequaemheden heeft, om met de Javaense natie omme te gaen en van wien wy verwachten dat de Compagnie daer wel gedient sal worden, synde 18^{den} September derwaerts vertrocken mette fluyt Ulysses. Goede quantiteyt alderhande slag houtwercken, syn ons desen jaere weder van Japara en omleggende plaetsen toegevloeyt tot groot gerieff van de Compagnie en de ingesetenen

De regenten der andere zeehavens, vermerkende soo het schynt, dat Japara en eenige plaetsen daeromtrent soo goede voordeelen van Batavia genieten, voor de houtwercken, die sy uytleveren beginnen haere bosschen mede aen te tasten en balcken ende plancken uyttegeven, als die van Pecalongan, Barbos¹ Caliwongen, Pama-lang, enz.

Metten *Sousouhouning* hebben wy eenige jaeren herwaerts geen gemeenschap ofte correspondentie gehouden, waarby ons oock best hebben bevonden; maer nu wort er geschreven, dat hy geern weder eens Hollanders voor hem soude sien. 'T' is altyt soo, dat de Gouverneur van Japara, Wira-dicca, die geruymen tyt ten hove is gehouden geweest, eenige maenden herwaerts, soo door brieven als expresse personen, seer heeft gearbeyd, om ons te bewegen een persiaens peert, ofte twee, neffens partye Calemback, amber ende muscus tot geschenck aen den Sousouhounan te senden, dat wy eerst niet veel geacht hebben, te meer omdat deselve doen in hapering was en in pericul stond van uyt syn dienst geset te worden ;

1 Vermoedelijk Brebes.

maer daerna vermerckt hebbende, dat syn doen in dese saeke niet buyten kennisse van den Soudouhouan en conde wesen, en dat hy ook syn particuliere swarigheyt, was te boven gecomen, soo hebben wy wat nader ingesien, hoeveel dese plaetse aen de gunst van den gemelten vorst sy gelegen en dat ook de Gouverneur Wira-dicca ons by quaetwilligheyt veel hinder con doen ende nae deliberatie goedgevonden, het begeerde te voldoen ende aen denselven te senden, om aen den Coninck onsentwegen gepresenteert te worden een goet persiaens peert by de afgesanten self uytgecosen, mitsgaders d'andre cleenigheden, in alles de waerde van 600 R^{rs}. met hope dat die costen de Compagnie wel ryckelyck uyt de vrye vaert op voors. havens weder incomen sullen, met welcke presenten deselve gesanten den 15^{den} deser maend weder naer Japara syn vertrocken. Wy souden daer wel een expres persoon met hebben gesonden; maer dan soude het present groter hebben moeten wesen, dat onnodig hebben geacht In de landen van Batavia gaet de culture ende het planten van rys noch al tamelyck voort; maer niet na de menichte Javanen, daerin wonende, synde een luyen tragen aert van menschen ende dat de rys soo goetcoop is, doet daer ook geen voordeel in

Tot voldoeninge van UEd. loffelycke intentie hebben wy hier cyndelyck een Latynsche schoole voor de jeught aengesteld ende daertoe by provisie op de Tygersgracht een bequame woning met een ruym erff in huer genomen den rector is by provisie ter hant gestelt, de ordre a°. 1642 voor de doen ingestelde Latynse schole beracmt om hem voor eerst naer te reguleren de kinderen die hetselve frequenteren syn rechte voort sterck 24

Alsoo ons de ballast voor dese retourschepen wat becrompen is omgecomen ende dat de stierman, dien de Heeren van de camer Amsterdam ons hebben toegesonden voor een kenner van mineralen ons seer assureant versckert, dat de Malaxse tin, daer wy rechte voort alwat met overcropt blyven, in 't vaderland meritabele voordeelen sal geven, nae den essay, die hy tegen Engels tin daervan genomen heeft: zoo hebben desselfs kennis sooveel gedefereert, dat in de schepen 100 duysend ponden hebben doen laden waervan wy de bevindinge mede van UEd. sullen verwachten.

Ende alsoo de onse in Hoccieu verleden jaer, genoeg tegen danck, groote partye Chinesee thee sy opgedrongen, daer wy om de groote quantiteyt hier te lande qualyck weg met weten, soo hebben oock goet gevonden, daer een goet deel van nae 't vaderlant te senden '.

.

XXV. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, 5 October 1667.

Edele Erntfeste, enz.

Verleden saysoen, enz.

(Batavia.) Met die van Bantam blijft de vrede soo heen loopen; maer doen onder des onse goede ingesetenen mettet aenhouden en wegvoeren harer lyfeygenen soo groten schade, dat te twyfelen sy ofte by openbaren oorlogh, al meer souden connen doen, soodat wy wel oorsaeck soude hebben op andere middelen te dencken, ten waere pregnanter dingen te doen hadden en met Macassar belemmert waeren. D'Engelsen blyven daer noch resideren ongeveer 50 man sterck, maer sonder eenige de minste negotie

De toevoer van allerhande eetwaren, timmerhout en andere nootlyckheden uyt de havens van de Mattaram blyft onverhindert, tot seer groot geryf en welvaren van dese plaets, om waerin geen obstacul te veroorsaecken, wy ons door het lang en sterck aenhouden van den Gouverneur van Japara, Wira Dica, in onse vorige vermelt, cyndelyck hebben laten bewegen *een expresse en statige besendinge aen den Sousouhouman* te doen, synde daertoe gebruyckt den E.

1 In dezen brief van Januarij 1667, vond ik voor de eerste maal van tin en thee gewag gemaakt, als artikelen van uitvoer uit Indie naar Nederland. Crawford beweert dat de thee reeds in 1662 in Engeland zou zijn aangevoerd. Op Java werd de thee reeds veel vroeger gebruikt, maar niet als uitvoerartikel naar Europa. De hoeveelheid tin naar Nederland in 1667 verzonden bedroeg 100575 r in 2230 stukken, gewaardeerd op de cargalijst op ƒ32184; de theelading in dit zelfde retour begrepen, bedroeg 5108 r Chinesee thee in 75 korven gepakt en gewaardeert op ƒ1 het pond.

Zacharias Wagenaer, jongst commandeur aen de Caep de Bonne Espérance, nae Japara vertrocken pr^o. September verleden mettet jacht den Erasmus, medevoerende aen schencagiegoederen om aen den vorst ende groten gedistribueert te worden, een somme van 24000 gulden. Seer ongeern syn wy tot soo een costelicke legatie gecomen, maer syn daertoe als gedwongen geworden, door vrese van hem door langer uytstel tot vyant te maken, ten minste te bewegen tottet sluyten syner havens, die Batavia en de Comp. sooseer nodich hebben en willen oock verhoppen, dat hy niet in gebreke sal blyve deselve ryc-kelyck te recompenseren.

'T succes verhoopen wy UEd. mette volgende schepen bekent te maecken

Boven den opulenten toevoer van den Oost heeft het gesaey in de velden van Batavia dit jaer goede quantiteyt rys geleverd; waerdoor deselve dan oock op een civile prys van 15 realen het last is gebleven, dat voor het gemcen een gewenschte saeck is; maer die haer met dien landbouw erneren, cleyne voordeelen geeft; doch 't syn meest Javanen, die geen grote proflyten gewent en syn.

XXVI. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 6 December 1667.

Edele Hooghachtbare Erntfeste, enz.

Tot voldoening, enz.

D'E. Zacharias Wagenaer, die wy na de Mataram hadden gesonden, om den Sousouhouan te begroeten is hier mettet jacht de Erasmus wederom gecomen 30 October, de legatie verricht ende niet meer dan 6 dagen ten hove toegebracht hebbende. De eere der begroetinge schynt den vorst aengenaem geweest te syn, maer de presenten na syn begeerlicken aert en de verwachtinge veel te geringh, alhoewel se nietmin dan 15000 gulden bedragende syn geweest, behalve de geschencken aen de voorname grooten bestect, mitsgaders de oncosten der op en afreyse, met dewelcke de Comp. de voors. legatie niet

min te kosten comt dan 17000 gulden. Soo het schynt heeft de Gouverneur Wira Dicca hem veel grooter dingen opgegeven, te meer omdat in soo veele jaren geen besendinge aen hem geschiet was, echter heeft de Vorst den legat met deselve eere doen afbrengen als opgehaelt was en oock beschoncken met een cierlycke kris ofte poeck en naderhant noch met 3 paerden en een last rys; maer het wedergeschenck aen de Comp. is slecht geweest en niet meer dan 90 lasten rys en 90 sacken salpeter waeruyt syn ongenoegen niet duyster te sien is ende hebben de grooten, die syn E. na beneden geconvoyeert hebben, haer niet geschaemt van een tweede legatie te spreken, om den Coning te vrede te stellen en voor te comen desselfs gramschap, opdat hy syne havens voor Batavia niet en quame te sluyten, waervan oock naderhandt al te met al geruchten gelopen hebben; maer tot noch sonder gevolgh ende en willen wy oock niet verhoppen, dat de vorst tot sulcke dwaesheyte vervallen sal, als waerby syne onderdanen, al sooveel schade souden lyden als wy, gelyck hem de ervaringh voor desen wel geleert heeft. Onder tusschen is de Gouverneur Wira Dica, op wiens importuyn aenhouden, wy genoegsaem tegen wil geparsuadeert syn geworden dese legatie te doen, in 't aenwesen van den gesant in de Mataram ende in presentie van denselven, door last van den Sousouhoenan by de cop gevat van al syn middelen, vrouwen ende lyfeygenen berooft ende als gevangen lantwaert in gesleect om daer syn leven in armoede te verslyten, of hem dit nu over sy gecomen, als een belooning voor syn devoir en hoogh opgeven, dan om ander quaet gouvernement gelyck geseegt wiert, is ons onbekent. Wat de gem. Coning ons nevens de voors. rys en salpeter in antwoord heeft geschreven gelieven UEd. nae te sien, by het translaet nevens het schriftelyk rapport van den gem. E. Wagenaer onder de papieren overgaende. ¹

¹ Het rapport door Z. Wagenaer van zijne zending, op den 30 Oct. 1667 aan GG. en Rade ingediend, staat geregistreerd in het inkomend briefb. II. blz. 979. Hoewel meer uitgebreid en tannelijk langdradig, bevat het niet veel meer, dan wat daaruit in bovenst. brief wordt medegedeeld

XXVII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 16 October 1668.

Edele Hoogachtbare, enz.

Verleden jaer, enz.

De Pangeran (van Palembang) heeft dit jaer weder syn gesanten nae de Mataram gehad, op hoope daarmed te sullen mogen bestaen, om niet genootsaeckt te worden in persoon ten hove te comen, maer de Sousouhoungang en heeft deselve niet geadmitteert, maer met smaet teruggesonden; wat hier uyt groeyen sal, sal de tyt leeren.

In de maend Junio (1668) is hier (te Batavia) verscheenen een persoon, genaemt Sampoera, hem intitulerende Radja ofte Landvoogt van de eylanden *Banca* ende *Bilitong*, te kennen gevende eerst mondeling ende daerna schryftelyck, tot ons overgecomen te syn om hem met de voors. syne eylanden ende onderdanen te begeven, onder de proteectie van de Compie. tegen de zeeroveryen der ommeleggende volcken, die hy niet machtig en was te weeren, welck versoeck in achtning genomen synde, nae deliberatie in Raade van India goet is gevonden te amplecteren ende den gemelten Radja met syn landen en subjecten onder bescherming te ontfangen, onder conditien by schryftelyck contract, soo in Nederlandse als Maleytse tale gespecificceert ende in 't resolutieboek geteekent onder 10^{en} July, ende hebben dienvolgens nevens denselven, mettet fluitje de Santloper, derwaerts laeten gaen een ondercoopman, genaemt Joan de Harde, taelkundig ende ervaeren met dese natien om te gaen, die 11 July van hier vertrecken en 15 Sept. wederom gecomen is met een onstandig dagregister van syn wedervaren en verrichten, dat UEd. t'syner tydt toegesonden wordt. Nae het schynt heeft de gemelte Sampoere hem alhier wat hoger uytgegeven, als hy daer bevonden is te syn, synde niet meer dan een mederegent nevens vele andere en onder dewelcke eenige van vry grooter aanzien syn dan hy, sonder dat hy oock last van deselve gehad heeft, dan t' is evenwel soo, dat sy allen, sonder exceptie van iemand, desselfs gebesoig-

neerde met ons, seer geerne hebben aengenomen ende geaprobeert als een saeke, daer sy all lang om schenen gewenscht te hebben, en hebben daarom oock terstont, sonder eenige cavillatie ofte tegenspreken, seer bereydwillich het gemelte contract alhier gemaakt geagreert ende onderteekent, te zamen 12 personen. ¹

Na de eenpaerige verklaeringe van deselve heeft het genoemde eylandt Banca te voren eenen Radia ofte Souverain Vorst gehad, welcker leste met name Ourata tot Palembang getrouwt en woonachtig geweest synde, door de Pangerans aldaer verradelycken vermoord soude syn, geleden omtrent 25 jaeren, en 't sedert welcken tyt, die van Palembang ook getracht hebben haer met eenen meester van het eyland te maeken, gelyck sy dan aen de westsyde van hetselfe, tegenover Palembang als noch een notabele plaets in besit hebben, uyt dewelcke sy de ingesetenen dagelycx veel overlast en geweld aendoen, sonder eenig ander recht, dan dat de voors. leste Radja tot Palembang gewoont heeft. Hoe nu dese onse protectie by deselve genomen sal worden, sal de tyt leeren. Nae 't rapport van genoemde ondercoopman en geven deselve eylanden sonderling geen waeren uyt als schilpadshoorn, vogelnestiens, wasch en yser, die wy sullen laten raffineren, om te sien wat er van te maeken sy, soo dat wy niet kunnen sien, dat de Comp^{ie}. van de voorz. aengenomen protectie groot voordeel heeft te verwachten, dan alleen dat daarmede voor sy gecomen, dat sy haer onder geen ander en komen te begeven.

(*Batavia.*) Dese hoofdplaetse van de Comp. is 't sedert onse jongste in goeden welstand en buyten ongeluck of swarigheden gebleven uytgesondert alleen, dat die van Bantam de goede ingesetenen deser stede seer grooten afbreuck doen, met het ontvoeren en aenhouden der lyfscygenen ende 't welck wy om redenen in onse vorige vermeldt genoodsaekt worden noch soo aen te sien

(*Bantam.*) Mettet fortificeren van de stadt aen de zeeant gaen sy noch voort, doch soo yverig niet als in 't begin; maer 't is ver-

¹ Banca en Billiton waren dus reeds sedert 1668 onder bescherming en suzeriniteit van Nederland; toch werd Banca bij art. 2 van de conventie van 13 Augustus 1814 door Engeland in ruil voor Cochin aen Nederland *afgestaan*, als of Nederland *ante bellum*", d. i. voor 1 Januarij 1803, hoegenaamd geen regt op Banca had!

drietig dat wy sien moeten, dat sy haer verstercken tegen ons, met onse eygen volck, naementlyck de lyfeygenen van hier fugityf geworden

De Sultan en grooten tot Bantam schynen haer tot de negotie te willen stellen, hebbende verleden jaer een scheepken nae Manilla gehad, met lywaten en peper, dat in December weder terugge is gecomen, met goede partye realen van achten en waardoor sy dan gemoedigt syn geworden, t'selve in 't eynde van May weder derwaerts te senden met een ladinge van 2000 picol yser ende over de 700 packen cleeden

(*Mataram.*) De resident Juriaen de Profeet, van wien wy verleden geschreven hebben, dat tot Japara was geplaeft, is onlangs overleden, in wiens plaetse wy dan weder derwaerts hebben gesonden den ondercoopman Amelis de Vale, een persoon van beproeft comportement

Uyt onse naest leste, sullen UEd. gelesen hebben van de legatie, die wy nae veel aenmanen genoodsackt waeren geworden, nae den Soudouhoung Mataram te doen, mettet bedraegen van deselve ende het wedergeschenek, dat ons de vorst had toegepast, met welke besendinge wy doen dachten voldaan te hebben voor ettelycke jaeren tyt; maer dat is gemist, alsoo hier in 't begin van de maand Augusti weder aengecomen syn afgesanten van denselve, met een seer beleefden brieff; doch sonder het minste present, by dewelcke hy te kennen geeft syn genegenheit om broederlycke vrundschap met ons te houden ende voort hoe dat onse jongste gesant, namentlyck den E. Wagenaer, geen Maleyts hadde geconnen, om met hem te spreken, met versoeck dat wy daerom nu een persoon hem wilden senden, die taelcundig waere, tsy Javaens ofte Maleyts, 't welck ons vremd voorgecomen is, als niet anders denkende, dan dat het hem weder om een groot geschenek te doen waere ende daer wy meenden, dat geensints om gedacht mochte worden, om ons aen geen jaerlyckse homagie vast te macken; maer als naderhandt de voors. gesanten ons verskert hebben hetselve, Syn Mayst. meyninge niet te syn; maer alleen om een persoon te mogen hebben met wien hy saeken van importantie conde verhandelen, sonder dat sy evenwel wisten wat saeken, soo hebben daernaeg beginnen te luysteren ende nae overlegh van saeken goed gevonden, hem daerin te wille te wesen, offer misschien aen

gelegen mocht syn, ende daertoe uytgecosen den E. Abraham Verspreet, UEd. uyt de vorige brieven bekent, die dan 19^e September mettet jacht den Erasmus nae Japara gegaen is; om van daer voort op te reysen, evenwel en hebben wy niet connen nalaeten hem eenige kleynigheden mede te geven, om nevens onsen brieff aen den vorst te presenteren; doch en bedroegen deselve niet meer dan f1317.16.4... ofte gemelte vorst hem hier met nu vergenougen en wat syn meyninge eygenlyck sy, sal de tyt leeren en UEd. misschien in December of met de laeste besendinge connen geadviseert worden.

XXVIII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 1 December 1668.

Edele Erntfeste, enz.

Mette Engelse schepen, enz.

De gesanten die de Pangeran (van Palembang) nae de Mataram gesonden had, waeren weder teruggecomen sonder audientie gehad te hebben, maer excuseren 't selve, op de droeffheyt van den vorst over het overlyden van een syner wyven, die hy lief hadde gehad, soodat noch al redelyck vergenoegt waren of gelaeten haer ten minste soo. De saeke van den Radia van Banca ende Belliton, daer in onse vorige van is geschreven, den Pangeran van Palimbang ter kennisse gecomen synde, apparent door syn gesanten, die doe hier waren, had hy daerover door den Sabandaer syn becommering getoont, ingevalle wy daer residentie quamen te nemen, omdat het een zeer moordadig volck was, by hoedanig voorvall hy beducht ware, hetselve haer (hem) te laste soude connen worden gebracht, als van outs door recht van oorlogh onderdanen van Palembang synde geweest ende die noch jaerlycx haere regenten van daer mosten ontfangen, sonder weleker kennis, sy niet en vermochten aen iemand handel ofte woonplaets te vergunnen, behalve dat deselve eylanden oock niet weerdigs uyt en geven, waerom de Compagnie daer een residentie soude begrypen

ofte onkosten willen doen ende soo voort; maer als syn Hoogheyd naderhant verstaen had, dat de ondercoopman de Harde, die wy mette Sandloper ende een chialoup derwaerts gesonden hebben gehad, weder nae Batavia was vertrocken, heeft hy aenstonts eenige oorlogs-vaartuygen derwaerts geschikt onder voorgeven om de regenten te vermanen ende te waerschouwen, nae desen soodanige lichtveerdigheden niet meer by der hand te nemen, waerdoor sy met de Comp^{ie}. in onlust soudon konnen geraeken, maer de resident meent, dat het soo gemakelyck niet sal aflopen; maer dat het wel coppen soude mogen komen te kosten, dat ons leed en ook geen eer soude wesen om de aengenomen protectie

(Batavia.) D'Ed. Verspreekt, die wy geschreven hebben, dat in legatie aen de Sousouhounan Mataram gesonden was, is hier over Japara mettet jacht Domburg weder teruggekomen den 11de November, dat wy soo goet niet genomen hadden. Nae het schriftelyck rapport door denselven aen ons overgegeven, was hy 5 October mettet jacht de Erasmus van Japara verseylt naer Samarang, daer hy door expres afgesonden gecommiteerdens met een groote statie was ontfangen ende getracteert tot den 12de, als wanneer voort op was gevoert met een suite van wel 1000 menschen, soo te voet als te paert, daer se drie daegen met toebrachten. In de Mataram gekomen synde, wierd hy gelogeert in een woning, dicht by het palley van den Coning expres op syn komste geprepareert ende creeg des daegs daeraen, op een seer pompeuse wyse audientie voor denselve, sittende onder een open dack, in een slecht Javaens cleet, het bovenlyf naekt, omringt met 25 of 30 vrouwen, syn wapenen, tabac ende pinang dragende ende buyten deselve alle de grooten, hovelingen en hoofwacht, nae gissinge wel 4 of 5000 sterc, alle op de aerde zittende en dat in sulcken sedigheyd, dat het eer beelden dan menschen schenen. De Vorst had een vrundelyck gelaat en deed de gesant tot omtrent 10 à 12 schreden voor hem in de open lucht nedersitten, als wanneer onsen brieff gelesen ende het coffertje met de geschenken geopent werd sonder dat men heeft konnen vermereken, eenig misnoegen over de geringheyd of eleyne waarde van deselve, gelyck wy daer al over bekommert syn geweest ende daermede cregen se weder licentie nae haer logie-ment te vertrecken, sonder dat doe ofte oyt daerna eenig vermaen

is gedaen van iet, dat Syn Hoogheyt te seggen soude hebben gehad, gelyck syn brieff had geschenen te kennen te geven; eenelyck was Syn E. van tersyde te verstaen gegeven; syn begeerte te syn alle jaeren met een legatie van ons besocht te worden, ende dat hem bovendien jaerlycx souden worden uytgekeert de tolln ende gerechtigheden, die de Javanen hier voor haere coopmanschappen syn betaelende, deselve begrootende op een somma van 10 duysent Ryxd. soo het schynt tot een hommagie, die wy vaststellen, dat ons geensints mogen onderwerpen, soo andersints, als omdat versekert syn, dat het dan daerby niet en soude blyven. Buyten die eene reys en heeft Syn E. den Coninck geen (sic) (niet) meer gesien; maer wierd hem den 22^{en} daeraen desselfs brief in antwoord aen ons 't huys gesonden, met dimissie om noch dien dagh te mogen vertreecken, omdat in onsen brieff was versocht, dat hy niet lang mochte werden opgehouden, gelyck dan oock voort op weg geslaegen ende weder met een honorabel convoy nae beneden gebracht syn. Het gemelte rapport gaet in cotype hiernevens ¹, waeruyt UEd. alles breder sullen kunnen naelesen, soomede de brief die de Vorst ons in antwoord heeft geschreven niet onvrundelyck van inhoude synde, dan alleen dat hy daerin mede vermeld van een jaerlyckse begroetinge; maer van de tolln spreekt hy niet; wat nu een jaerlycxse begroetinge aengaet daer en soudn wy sooveel niet tegen hebben, byaldien hy reciproce geliefde te doen, dat syn meyninge niet schynt te wesen.

.

XXIX. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gener. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 17 November 1669.

Edele, enz.
 De 15 schepen, enz.
 . . . Het roven en aenhouden van onse lyfeygenen door die van Bantam (neemt) geen eynde, en dat wy oock tot noch toe niet

¹ Zie hierachter, N°. XLI, 11.

hebben connen goet vinden, hetselve met openbare feitelykheden tegen te gaen, om de swaricheden, die daeruyt souden connen volgen en hier niet en behoeven uytgedruet te worden, evenwel sal het op die wyse niet veel langer connen gaen, om de groote schade, die de goede ingesetenen daerby lyden, de langwylige oorlogh tot Macassar en de sterfte die daer gegrasseert heeft, heeft onse militie een tyt langh seer t' onder gehouden en sal nu oock goet getal soldaten moeten afgesteeken worden tot versterckinge der swacke guarnisoenen in de provincien om de Oost, Amboina, Banda en Ternate, besyden degene, die UEd. hierboven hebben gelezen, dat na Ceylon, Malabar en Malacca syn gesonden De Sultan tot Bantam begint het equipperen van schepen meer als voor desen by der hant te nemen, hebbende dit jaer twee scheepjens tot Rembang om de Oost doen maken en daervan één na Manilha gesonden en onlangs één na Mocha

De Sousouhouunan Mataram schynt weder nieuwe grillen in 'thoofte geeregen te hebben, door aenhitsinge, soo men meent van eenen Wira dica, gewesen Gouvernr. van Japara, daer hy anno 1667 met oneer uytgeset was, en nu weder in herstelt is; met de naem van Wira Dicara,¹ een snoode gast en die den vorst, syn dochter tot een bywyf en daer een kint by gewonnen hebbende, soo het schynt veel dingen tot nadeel van dese plaets weet wys te maken, als onder anderen, dat wy souden schuldig syn, hem jaerl. een geschenck ofte tribuyt op te brengen, van ten minsten 20,000 realen, volgens belofte voor desen, namentlyck a° 1646 daervan gedaen en dat hy hetselve by ons wist te wege te brengen en soo voort; tot welcken eynde hy dan oock syne boden aen ons heeft gesonden, met een brief, waerby te kennen geeft, dat de Sousouhouunan onse gesanten was verwachtende en dat die hoe eer hoe liever dienden te comen, of dat hy niet soude connen staende houden de vrede tusschen de Mataram en Batavia, oock soo en hadden wy niet te vreesen, dat degene, die gesonden soude worden niet nae behoren souden worden ontfangen, gelyck voor desen, door quade oorblasers was geschiet, maer syn heer was daer nu beter van bericht en als wy daertoe soo terstont niet gereet en waren; maer de besen-

1 Zie ook de berigten uit Japara, dd. 28 Junij—23 Sept. 1669 hier achter.

dinge geern noch cenigen tyt hadden uytgesteld, soo syn hier 7 Augusti noch 2 sulcke boden aangekomen met een nader brief van deselve Gouverneur waar by hy die saeck andermael aenbint, daerby voegende dat syn heer, gehoort hebbende, dat wy die van Macassar den oorlogh hadden aengedaen, sonder hem daer kennis van te doen, hetselve genomen had voor een teecken van cleyn vertrouwen tusschen beyde en waren ondertusschen daernevens oock overgecomen, eerst geruchten en daerna oock sekere tyding, dat het uytvoeren van rys verboden ende havens gesloten waren, om ons door dat middel te constringeren haer begeren te doen, alsoo genoegh weten, dat dese volckrycke plaets veel van doen en haer behoefte eenige jaren herwaerts meest uyt syne havens genoten heeft en alhoewel op die wyse van haer gedwongen te worden, hem jaerlycs met een legatie geaccompagneert met een ryck geschenc te begroeten, seer nae een tribuyt te gelyken schynt en wy daerom seer grote redenen hadden, hetselve te declineren en af te slaen, soo hebben evenwel nae gemaecten overslagh van den voorraet van het genoemde graen, soo by de Comp. als de particuliere ingesetenen berustende, en alles wel overwogen synde beter geoordeelt, voor dese reys, wat toe te geven, dan met al te seer op het respect te staan, de goede ingesetenen in pericul van gebreeck te stellen en schade te doen en diensvolgens goetgevonden een gesant met een aensienlyck geschenc na Samarang te stieren, om van daer na den Mataram op te reyzen; waertoe genomineert is de E. Maximiliaan de Jongh, jongst president in Ternate, en die nevens het aensien van de voors. qualiteyt, oock goede ervarentheyt heeft met dese natien om te gaen; synde van hier vertroeken den 18^{den} Sept. met het jaght Vleerdinge, verselt met het bootje de Papegay, medenemende om tot schenckagie te gebruycken aen diverse coopmanschappen en andere goederen, een bedrag van 40398 gl. maer het is met dese besendinge geheel anders uytgevallen, dan wy hadden verwacht, misschien beter; maer het soude oock wel anders connen syn, dat de tyt in corte sal moeten aen den dagh brengen. Soo haest en was de seeckerheyt van de comste van een legaet daer niet aengelant of de havens wierden terstont weder opengesteld en de uytvoer van rys en andere waren toegestaen, gelyck hetselve alsnoch soo blyft continueren en was oock de legaet op

syn verschyninge tot Japara en Samarang van de Regenten, voornementl. van eenen Kentol Soutananga, sone van de voors. Gouver. en die de plactse van syn vader, ten hove synde, toi Japara was waarnemende, seer minnelyck en honorabel verwellecomt en ontfangen, dat al goede teekenen waren; maer als nae eenige dagen wach- tens de meergen. Wira Dicara met noch eenige grote personen uyt het hoff beneden tot Samarang, en voort aen boort van het jacht Vleerdingen was gecomen, soo men meende om den gesant te ontfangen, en na den Mataram te geleyden, soo heeft deselve buyten alle verwachtinge, met eenige complimenten over en weder, bekent gemaect en aengeseyt, dat de Sousouhounan seer aengenaem was dat de Hollanders weder een ambassadeur aen hem hadden gesonden, die hy oock daervoor geern aennam; maer omdat hy tegenwoordich eenige onlusten met syn sonen, en andere moeyelykheden omtrent de groten had, soo quam het hem nu niet gelegen gesanten ten hove te ontfangen; maer versocht, dat hy wederom wilde gaen en sulcx den Generael bekent maecken, met belofte, dat wanneer alles weder in rust soude syn gebracht, hy dan een gesant nae Batavia soude senden, om hetselve te verwittigen en dat de Ambassadeur alsdan soude mogen wederom comen, alles met beleefde en vrundelycke woorden, en sonder over eenich dingh het alderminste misnoegen te toonen; waerop Syn E. dan oock na genomen afscheyt noch dienselfden avond ancker gelicht heeft, en over Japara weder herwaerts gecomen is, met alle de medegenomen goederen en sonder dat wy alsnoch recht weten, wat misterie daeronder sy schuyfende. Tot Japara had Syn E. seer neerstigh laten ondersoecken en omhoren wat de reden mochte zyn, waerom niet hadde mogen opreysen; maer de rapporten waren soo verscheyden, datter niets sekere uyt te besluuten was; maer dewyl al geruymen tyt te voren geruchten gelopen hebben van ongeneuchten tusschen den Coning en syn outsten soon, wiens huysingen oock onlangs in de Mataram verbrant syn, soo men heeft willen seggen door toedoen ofte last van den vader self, soo soude wel connen zyn, dat het de rechte oorsaece ware. In allengevalle en connen wy tot noch toe niet vermercken, datter iet anders in til zy, alzoo de havens als geseeyt ongesloten blyven en alles onverhindert uytgevoert wort

XXX. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 19 December 1671.

Edele Erntfeste, enz.

De 14 retourschepen, die wy het jongste saysoen in drie besendingen, naer het lieve vaderlandt hebben afgevaerdicht, met een capitael van 4061588 guld*, willen wy gantschelyck verhopē dat de Heere UWEd. behouden sal hebben laten toecomen, enz.

(Batavia.) Van dese plaets hebben wy UEd. by onse voorige met generale woorden bekent gemaekt, dat, ten principale alles in goeden doen sy gebleven, wat besendinghen van schepen ende cargasoenen wy van hier hebben laten afgaen gelycx oocq aengaende de particuliere schepen enz., vervolgens aengecomen ende afgegaen met de coopmanschappen en goederen, die deselve aengebracht ende uytgevoert hebben (gedragen wy ons) tottet overgaende *daghregister*, in 't welc op 't uytgaande van yder maendt, daer pertinent relaes van gedaen werdt o. a. sullen UEd. daerby, des curieus synde oocq connen lesen, wat equippagien eenige burgers ende ingesetenen nu weder gedaen hebben, naer Macao ende de cust van China, mitsgaders wat ladingen daer met afgesonden hebben

Met den Sousesouhounangh Mattaram blyven wy als vooren in goede vrede, de vaert uyt en op syne haven onbecommert, dat voor dese plaets geen cleyne saecq en is, neringh en welvaren gevende, oocq goetcoop allerhande leeftoght ende ander gerieff, als o. a. van *timmerhout*, dat wy al qualycq souden connen missen ende waerdoor nu Siam te min noodig hebben, by de masthouten bevinden wy ons wonderwel, een seer durabel hout synde

De gem. Sousesouhounangh hout hem geheel stil; maer van de twee zonen crygen altemet een brieflic, waerby dese ende gene rarieteyten ende costelyckheden syn versoeckende ende die wy dan oocq naer gelegentheyd beantwoorden, sacken van cleyne belang synde, soals

UWEd. des curieus synde by het overgaende daghregister ende briefboeck sullen kunnen sien ¹

Het bouwen van schepen en inlantse vaertuygen heeft sedert een tyt, in de Mataramse havens meer ende meer toegenomen ende daer die van Bantam, Engelsen, Deenen, Portugeesen en Chinesen haer van weten te dienen, ende wy niet tegen weten te doen; maer hebben tot Rembangh mede een timmerwerff doen aenstellen tottet maeken van ehialoupen, boots, champans &c.

Van de gebuyrstad *Bantam* en weten wy sooveel deughts niet te schryven; maer wel dat deselve ons seer schadelyc sy ende dagelyx veel na-deel doet, soo mettet roven, vervoeren ende aenhouden van lyfeygenen, sonder dat daer onse claghten tegen aengenomen worden, als dat de negotie daer nu oocq meer ende meer toeneempt, soo door de vaert van Engelsen, Francen, Deenen ende Chinesen als des Sulthans eygen equipagien, daer hy hem nu geheel toe schynt te setten, 't eerste (het roven der lyfeygenen) de goede ingesetenen seer schadelijc, en 't ander (de vermeerdering van den handel te Bantam) eygentlyck de Comp. ende waerom wy al genootsaekt zyn geworden, hier ende op de cust van Java in 't vercopen der lywaten, de hand te lighten en deselve tot minder prys af te staan, als voor desen. Het eerste sal soo niet wel langer connen verdragen; maer hoe eer hoe liever moeten tegengegaen worden als wanneer misschien het ander oocq met eene wel sal connen worden gestut.

By de negotieboecken van 't hooftcomptoir Batavia, weder naer gewoonte gesloten ult^o. Augusti verleden, is blyckende dat de winsten, incompten ende confiscatien in 12 maenden gevallen comen te belopen, met malcander eene somma van / 1771191.8.8
 daerjegens de betaelde soldyen, interessen, ordinaire rantsoengelden, oncosten van schepen, fortificatie ende andere timmerragie / 1604879.9.6
 somma te vooren / 166311.9.2

Daer, enz.

¹ Zooals door mij reeds vroeger is herinnerd, herhaal ik hier, dat de Dagregisters, niet in het Rijksarchief te 's Ilage berusten; maar te Batavia op de Algem. Secretarie.

XXXI. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 31 January 1672.

Edele Erntfeste, enz.

Naardat, enz.

(Batavia.) UEd. consideratien aengaende de stad Batavia en het groot getal onderdanen, die door gebreeck van plaets binnen de mueren genootsaecht worden buyten te woonen ende op wat wyse deselve metter tyt bequaemst sullen kunnen worden beschermt, hebben wy gelesen ende bevonden met de speculatiën, die wy daer al dickmael op hebben gehad, geheel overeen te comen, namentlyck dat men de stadt met haere mueren en bolwerkeken, sal kunnen houden en laten gelyck se jegenwoordigh zyn en tot bescherminghe der geroerde onderdanen, buyten de mueren wonende, connen doen graven, soo aen de oost- als westzyde, een groote wyde gracht, op de wyse als by UEd. wordt gestelt.

Van de Latynse schoole sullen UEd. by onse brieven des verleden jaers gelesen hebben, dat deselve eyndelyck geheel tot niet gelopen ende afgeschafft was; alsoo het niet dan vergeefse onkosten waren, sonder eenighe hoop van beter vrucht

Dewyl de scheepen, die *hier te lande van jatihout* gemaect worden, *veel langer, jaer meer dan eens solang connen vaeren*, dan die in 't vaderland van eykenhout worden getimmert, soo hebben wy, al een tyt geleden tot Rembangh gelycq' in onse vorige is geseyt, een timmerwerff doen aenstellen, om daer door 2 à 3 nederlandsche timmerlieden, voort Javaense huerlingen, die voor een geringh loon zyn te crygen, eenighe chialoupen, chiampan, boots, gontings en andere vaertuygen te laten bouwen

De burgers, die haer buyten laste van de Comp. ernerer ende des niettemin tot geen cleyne versterkinge van de colonien zyn dienende, de hand te bieden ende in voorvallende gelegentheden gunst ende faueur te bewysen, is hier altyt voor een vaste maxime gehouden, als waeraen gemcent wordt, dat de Comp. dienst geschiedt ende is ons daerom oocq aengenaem geweest te lesen, dat UEd. hebben ge-

lieven te ordonneren, dat deselve, te weten, die haer met genoeg van de regeringhe uyt den dienst in vrydom sullen begeven, sullen blyven behouden de rangh, die sy in den dienst hebben gehad, verstaende naest de jongste van die qualiteyt

Ult^o. December verleden hebben wy nae ouder gewoonte weder in 't openbaer aen de meestbiedende doen verpaghten, de gerechtigheden, ende inconsten van de Comp. en hebben deselve gegolden als volght:

Het hoofgelt der Chinesen	Rd ^{rs} .	960
De groenteceramen en winkeliers	"	1580
De incomende rys	"	910
De incomende suykeren	"	550
't Handelen aen de schepen	"	650
De vischmarckt	"	830
De tappers binnen de stadt	"	460
De tappers buiten de stad	"	190
De gerechtigheyt van de waagh	"	720
De vleeshal ofte 't slaghten van vee	"	370
De corenmolen	"	310
De waxcaersen	"	140
De siriboomen	"	210
De vaert Molenvliet	"	65
De vaert naer Ancké	"	110
'T kerven der Chinese toeback	"	60
De ryspasser	"	33
De clappusboomen	"	12
De houtsageryen	"	22
De oesterbancken in Antsjol	"	5
De cledenpasser	"	95
De vaert naer Antsjol	"	70
'T opdraeghen van de peper met het leveren van de sacken	"	80

Somma bedragen de verpachtinghen *ter maent* Rd^{rs}. 8432

Zynde in 't jaer, Rxd. 101184 ¹.

Mette gerughten van den oorlogh, die de Francen onsen staet dreygen

1 Het toppen of tuysschen der Chinesen, bij resol. 27 Dec. 1671 geheel verboden en dus niet meer verpacht.

aen te doen, boven meermalen van gesproken, is onse becommeringhe onder andere oock gevallen over het eyland Onrust, van geen cleynen off geringen omslagh ende tot nog toe geen besondere gelegentheyte ter defentie gehad hebbende om eene vyantl. maght af te keeren, waerin nootsackel. dient te worden voorsien en hebben dien volgens goetgevonden ende nae genomen oculaire inspectie, vastgesteld, omtrent in 't midden van 't selve, daer het een hoogte heeft, te doen extrueren een steenen bolwerek met 5 hoeken.

By dese occagie, dat onse gedaghten nu een wyle meer dan te voren geoccupeert zyn geweest met preparatien ten oorlogh ende om te water soowel als te lande in nodighe defentie te geraken, is ons o. a. oock te voor gecomen, de soberheyd van nodigh canon en hebben daerom naer overlegh goetgevonden, daarvan een eysch te doen van 200 stücken metale canon, te weten 50 van 24 en 150 van 18 en 12 ff bals, enz.

XXXII. De Gouverneur-Generaal Joan Mactsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 17 November 1674.

Edele Hoogachtbare, enz.

Mettet schip den Arent, enz.

(Batavia.) By onsen dieck(wyls) gemelte voorige hebben wy UEd. met corte woorden gepreadviseert, hoe dat de saken te deser plaectse meest ofte ten principale in vorigen toestand waren gebleven, sonder eenige merckelycke veranderinghe, alsmede dat met de wedersytse gebuyreoninghen in gewenschte vrede ende goede correspondentie, syn continuerende, dat in desen swaren tyt al een groote saecke is geweest, insonderheyte ten respecte van die van Bantam, daer de Engelschen en Francen haer residentie syn hebbende.
 bovendien, soo hebben oock onse schepen, die in de straet Sunda en genoegsaem voor Bantam gedurende den oorlogh op de wagt hebben gelegen tegen d'aanconste van Engelschen ofte Francen van tyt tot tyt overvloet van allerhande goede verversinge genoten

Dogh Syn gem. Hoogheyd (de Sultan van Bantam) begint hom van tyt tot tyt meer en meer te engageren met het equiperen van schepen ende joncken ter negotie, als op Manilha, China, Japan, Siam, Cormandel, Suratte, Mocha &c., dat ons niet dan nadeeligh sal connen wesen, gelyck UEd. by de brieven, successive van den resident Willem Caef ontfangen, breder sullen connen sien. uyt deweleke UEd. o. a. oock sullen lesen van de moeyte, die Syn Hoogheyd heeft gehad met syn outsten soon, die door een Moorse drift, met een der afgegaene schēepjes willende na Mokka (Mekka) gaen, om het graf van haren propheet Mahomet te bezoeken en als de vader sulcx niet wilde toestaen, daerdoor tot soodanige rasernye is vervallen geweest, dat vastgesteld had amock te spelen en syn wraeklust te boeten aen de Christenen aldaer, als veragters van deselve propheet, soodat de regeringe genootsaecht was geworden tot voorcominge van dien, onse en der Engelse logie, met een goede wagt te versekeren ende oock den Coninc eyndelyck hem syn bose wil toe te staen en te laten vertrecken; met een tweede scheepje eenigen tyt daarna afgegaen, soo hy het wedercomen mogte vergeten, 'tson de vader misschien geen groote droefheyd geven, ook niet de onderdanen¹.

Gelyck boven aengeroert, hebben de uytgeweken Maccassaren, die Bantam eenigen tyd in onrust gehouden hebben en verleden jaar weder na d'Oost geretireert waren, haar zedert omtrent en aan gene zyde Japara onthouden en met openbare zeeroven geërneert, sonder onderscheyt van natie ofte volck en met soodanige stoutigheyd, dat in Julio verleden hen niet hebben ontsien de boot van 'tjagt de Rysende Son, voor Jawana leggende, in de rivier aen te tasten, drie man op deselve doot te slaen en met 100 realen Comp^s. gelt daarin gevonden, door te gaen, sonder dat de Gouverneurs en regenten der zeehavens hetselve (zich) eenigsints aentrecken ofte becreunen, ja meent de resident Couper, dat sy daer portie en deel uyt syn genietende, sonder aenschouw van de schade en het nadeel dat het gemeen, jae zelf hare onderdanen, daerby syn lydende. Die van Bantam, daar sy het wel meest op schynen gemunt te hebben, om het ongelyck, dat haer principale overste Montemorano

1 Zie hierachter No. XL, 11.

van haar sustineert geleden te hebben, door het ombrengen van syn soon, hebben daar al eenige uitsettinge opgedaan; maer tot nogh toe sonder eenigh nobel effect en onse schepen sullen sy het oock altyt weten te ontleggen, ligte snedige vaartuygen hobbende om haar als 't nood zy in d'een of d'ander haven te salveren, daar se dan geprotegeert schynen te worden, soodat qualyck weten te bedencken, door wat middel de zee van die schuymers te suyveren. daer egter nader op sal worden gespeculeert.

De Sousouhouanagh continueert nogh als vooren, laat hem (ziel) nooyt publyk sien; maar alles regeren, door eenige groten, die daertoe gebruijet en dewelcke dan oock dickmaal om de minste foute pericul loopen van haar leven, de vorst seer moortdadigh en wreet zynde, voort sullen ons onder UEd. welmenen gedragen aan de brieven successive met de genoemde resident gewisselt, enz.

Dat UEd. (goedkeurt) onse verkiesinge van de persone van de Hr. Cornelis Speelman, ordinaris raadt van India, tot admiraal, om by overcomste van eenige vyandtlyke zeemagt daar toen niet weynigh voor waren becommert, in die functie met Comp^s. oorlogsvloot tegen deselve te ageren, is ons aangenaam geweest om te lesen.

De Gouverneur-Generael doet UEd. gansch eerbiedigh bedanken voor de eere, dat hebben gelieven wrek van syn dienst te maken en waardoor daar te meer toe blyft verobligeert, met hope egter dat UEd. nu met de veranderingh des tyts ten goede niet veel langer reden sullen hebben syn versoeck om verlossingh uyt te stellen.

Het voortsetten van de Nederlantse tale, soo hier als in andere plaatsen van Comp^s. gebiet, hebben wy doorgaens behertigt, als wetende, hoeveel de vastigheyt van den staat daaraan gelogen zy, dogh tot nogh toe, soo het schynt, alles te vergeefs, alsoo de Portugese tale daartegen aangroeyt ende genougsaam de overhandt behout, meest door een dwaasheyt van onse eijgen Nederlanders, die het voor soo groote eere houden een vremde taal te connen spreken, hoe vnyl en corrupt die oock zy, dat geen interest van staat nogh eere van onse natie daartegen in consideratie connen comen en daarom met hare lyfeygenen geen andere tale en spreken dan Portugees; ofschoon de meesten derselve van de Oost comen en die spraak nooyt gehoort en hebben, soodat wy wel sullen genootsaact worden, om

dat soo nodige oogmerk te bereyken en ons van de getrouwigheyt van de inlantse onderdanen wat meer te connen versekeren op efficacer middelen te denken, dan tot noch daertoe syn gebruyct.

Uyt UEd. missive van 30 September en 4 November voorleden jaars is ons gebleken, wat en hoeveel schepen, fluyten en hoekers hadden goedgevonden en vastgesteld te equiperen en naar India te senden de Heere wil gunnen, dat deselve schepen hier behouden aanlanden, en gesont volcq in 't land mogen brengen tot versetting van onse presente swackheyt, de jongsten hebben al vry veel doden onderwegen gehad; hadde UEd. de somme der gelden wat rycker connen nemen, het sou ons seer aangenaam syn geweest, om de sware verlegenheyt daer (wy) in sitten, qualyck ract wetende hoe het langer te stellen en het werck gaande te houden

Met dese boven genoemde seven retourschepen staat UEd. by behouden varen, dat de Heere wil gunnen, toe te comen een gesorteert cargasoen coopmanschappen deser landen verdeeld en bedragende als volgt: makende te samen een somma van /1.862545.4:3. Deselve cargasoenen bestaan in de volgende coopmanschappen: diverse Souratse en Custbastas in packen ¹, mamodys in packen, chiauters derryabys in packen, divers Guinees lywaat in dito; fyne gebleecte moeris in packen; fyne gebleecte parcallen in packen; fyne gebleekte en ongebleekte Salempoeris in dito; Betilles Ternatanen in dito; diverse gingams in dito; blaauw zeyldoek van de Cust in dito; Souratse breede en smalle Tapechindos in dito: diverse dekens in dito; wit cattoene garens in balen; gommelaek op stokjes in sacken, Bengaelse Borax in blazen; geconfyte mirobolanen, Aloa de Saccatora in kisten; Malax thin in en schuijten (155000 ff); geraffineerde salpeter gestort; Japans koper in kistjes (667265 $\frac{1}{2}$ ff); diverse poeyer suyker in kisten (471651 ff); witte peper; fync Cheylonse caneel; foely of macis (160622 ff); garriofel nagelen (420455 ff); vette noten muscaten; geconfyte noten muscaten; diverse moten Mauritius ebbenhout; sappanhout (347513 ff); dyaman-

1 De cijfers der hoeveelheden laten wij achterwege.

ten (2139 pcs.) garrassen; Palimboangse rotting of camermatten; erts of mineraalsteen; out en onbequaam gescht enz.; Toncquinse muscus, swarte peper

XXXIII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 31 January 1675.

Edele Erntfeste, enz.

18 Novemb. jongstl. hebben wy, tot UEd. laten afgaen de schepen, enz.

Met onsen laetsten hebben wy UEd. . . . ampel bericht gedaen. . . dat de uytgeweken Maccassaren langs hoe baldadiger wierden, sulx men wel genootsaekt soude werden daerin te voorsien, waarvan in den brief van den 26 Dec., per de Hannibal naar Maccassar gesch., naarder wert gemelt en off wel de capiteyn in den syne van 30 Sept. 1674 hadde aangevoert verstaan te hebben, dat Dayen Mangappa en Crain Glisson, hun met een gros van 400 vaartuygen, staande syn aanwesen op Sambauwa naar Baly geretireert en haar daar op een gekoght stux lants, ter neder gestelt hadden, soo gelyqt ons evenwel, dat deselve dieswegen niet wel bericht sal syn geweest, want behalven dat niet te geloven sy, dat de Balyers, die noyt haar recht van oppergebiedt hebben willen verliesen, noch hun onder iemants autoriteyt buygen, sooveel Maccassaren souden willen admitteren, hebben wy sedert vernomen, dat die hoop sigh meest onthielt in 't naauw tusschen 't cylant Java en Madure in verscheyde negryen, waervan dan genoemde Dayen Mangappa den 10 Nov. met 12 à 20 vaartuygen en ongeveer 700 coppen tot Bantam verscheenen waren om van dien Coninq assistentie tegen Bina en Dampo te versoeken, die hy seyde den oorlogh te willen aandoen, daar de Bimanesen in hare briefgens. . . ook al getoond hadden seer voor bekommert te wesen en dienvolgens

eenige protexie versoght, synde wel door den resident Willem Caeff in den zyne, dd. 14 Dec. van Bantam aen ons geadviseert, dat de Bantammer het afgeslagen en hen (i. e. de Macassaren) naar herwaarts aan ons gereenvoeyert hadde, maar des eghter syn sy daar nogh continuerende, sonder dat wy kunnen weten, ten welcken eynde. 'T voorgeven is, dat sy met dees nieuwe maan willen vertrecken en de voors. resident schryft oocq in een brief van den 10^e deser maant, dat de grooten na den vervaarlycken brant op Bantham den 5 d^o. ontstaau, expres voorgeslagen en aan haren Coning versocht hebben, dat hy dat volq syn lant ontseggen woude; maer het was hun afgeslagen en de Sultan daertoe niet te bewegen geweest, nogtans wort door het gemeene volq gelooft, dat syl. en geen andere ongevallen den brant veroorsackt hebben en wie weet off sy niet misschien expres ten dien eynde en met dat dessein daer gekomen syn, om te wreken de moort aan Montemaranos soon gedaan, waarover hy in synen brieff aan ons soo seer klaagt, wat nu van dit alles sy, is duyster te raden; ondertusschen is het van ons goetvinden geweest, vermits dese Mangappa, te vooren aan den president op Maccassar licentie had versoght, om met het lycq van syn broeder weder te mogen thuys komen. . . . hem en de synen alnogh te laten presenteren door een mondelinge bootschap, dat soo hy sigh met de synen naar huys woude begeven en in stilte nedersetten, wy daertoe wel licentie souden dragen tot syn eygen beste, 't welq daernae met een brieffken is gereitereert en uyt onse name door d'E. Speelman aan hem geschreven, synde daarop het antwoord al wat arrogant geweest en eygentl. daartoe tenderende, dat hy sonder voorkennisse van Crain Glisson, daar niet in disponeren konde, wanneer hy nu van ginder (i. e. van Bantam) sal scheyden, staat ons door den tyt te ervaren. . . . Naardien wy aange-merkt hebben, dat dese gasten, by vervolq van een onverhinderde voortgang in haar gedoente, door den tyt, bedenkelycker souden kunnen worden als nogh jegenwoordigh, insonderheyte wanneer sy op 't lant van Sumbauwa een vasten voet kregen en daerby geconsiderceert der Bimanesen en Domponesen versoeq van bescherming, soo is al in dato 18 December naar aandaghtige deliberatie verstaan en geresolveert tot affbreueq van die uytgewekene en tot assissentie van onse bontgenoten te doen verveerdigen de jachtjens Corea, 't Casteel Rotterdam de hier gemaakte Snaauw, met de ehialoupen Calkoen, Dorados ende

de Welcomst, t' samen gemonteert met 11 stuckjes canon, 116 zee-
 luyden en 68 militairen ¹

(Batavia.) Nae 't afgaen van den dickmael geciteerde eerste be-
 sendinge en is te deser plaetse geen besondere verandering voorge-
 vallen Tot Bantam is 4^e deser een groote brant geweest,
 die ruym twee derde van de stad heeft weggenomen ende daar de
 ingesetenen geen kleene schade by sullen hebben geleden

Met den Sousouhoung Mataram ende de havens om de Oost
 blyven wy mede in vorige termen, groot gerieff uyt deselve genie
 tende; maar de rys begon daarmede door gebreg van regen veele
 maanden lang al wat dier te worden, enz.

XXXIV. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade
 van Indie, aan de Bewindhebbers der Gen. O. I.
 Comp. (Heeren XVII).

dd. Batavia, ult^o. Febr. 1675.

Edele Erntfeste, enz. De schepen, enz.

De vaart der Mooren en anderen van Bengale, Cormandel, Suratte
 en andere landen op Bantam neemt van jaar tot jaar seer toe, daer
 wy selfs oock eenigsins oorsaek van syn, omdat (wy) haer alhier
 niet willen admitteren, om het nadeel dat sy ons souden doen, voor-
 namentl. in den handel der lywaten ende de cleden; doch aengesien
 sulx tot Bantam oocq al meest hetselve bescheyt heeft, soo is by
 eenigen ofte de meesten van ons altemet all begonnen in twyfel te
 komen, of al dienstigh sal syn voor de Comp. by die ordre te blyven
 persisteren, dan of niet al soo goet soude wesen die handelaars dese
 plaats mede open te stellen. Dat deselve negotianten, ons by admissie
 alhier in den voors. handel seer schadelyck sullen wesen, kan niet
 tegengesproken worden, maar dewyl sy sulcx tot Bantam oocq sullen

¹ In een volgenden brief, dd. 29 Augustus 1675, leest men omtrent deze expeditie
 slechts deze wainige woorden: „De uytrustinge by ons gedaen om de Maccassaerse
 „rovers tegen te gaen, ende tot bescherming van die van Bima en Dampo te dienen
 „en is van het grootste effect niet geweest; maar sullen deselve vagebonden daerom
 „eghter hebben gesien, dat wy voor hebben haer boosheden met geweld te stutten en
 „de goede bondgenoten te beschermen.”

kunnen doen, ende de vaart deser omleggende landen derwaarts trecken, mitsgaders deselve overall met lywaten, eedeën en andere coopmanschappen vervullen, waardoor deselve stadt in korten sal kunnen aengroeyen tot een groote coopstadt tot verkleyningh en groot nadeel van dese plaets en de goede ingezetenen van dien, soo meenen eenigen ende de meesten van ons, dat met reden getwyfelt kan worden of sulx niet hoe eer hoe liever ende eer het te laat is, behoort tegengegaan en deselve negotianten den handel oock alhier open en vry gestelt te worden, om ten minste tegen de aangerorde schade van haar te genieten de tollen en geregtigheden van den in- en uytvoer als andere voordeelen, die de commercie, de plaetse en ingezetenen plagh toe te brengen, daar die van Bantam anders met sullen blyven doorgaan. De geroerde Mooren en anderen zebrieven ofte passen te weygeren om naer Bantam te varen, dat sou kunnen geschieden; maer sullen (wy) het eghter doen en haer alsdan by ontmoeting in zee daarom aantasten of eenig leed aandoen? daer is grootelycx aen te twyfelen of de Comp. (er) al toe bevoeght soude syn, en off de Hemel sulcken werck al soude kunnen segenen, waerop wy UEd. ordre te gemoet sien

XXXV. Praeparatoire Consideratien ende advys wegens de Nederlantse Colonie in dese Indische gewesten, tot examinatie en correctie voorgesteld aen d'Ed. Heer Gouverneur-Generael Joan Maetsuyker en d'Ed. Heeren Raden van Indie, door d'E. *Pieter van Hoorn*. Uit India overgekomen a°. 1675.

Het woort Colonia of Colonus beteyckent eygentlyck Lantbou ende Lantbouwer, sulcx dat het stichten van Colonien is menschen over te brengen ende te stellen, om landen, die reets bequaem syn of bequaem kunnen gemaect werden, te bearbeyden, te beplanten ende te cultiveren.

Waeruyt dan by aenwas dorpen en vervolgens steden en rycken voortoomen, ende soodanigh syn wel de eerste en natuurylyckste Colonien ende rycken gestigt ende geformeert.

Evenwel schynt benevens den landbouw de commercie (bysonder in de laetste eeuwen) tot volvoeringe ende successen der Colonien veel te hebben gecontribueert, als in ons Vaderlant komt te blycken, alwaer door de commercie de toevloey der menschen van tyt tot tyt niet alleen; maer oock de landbouw merkelyck is bevordert, soo in het drooghmaecken van waeteren, meeren, dyckasien als oock zandige en onvrughtbare gronden tot vrughtbaerheyt syn gebraght ende bequaemt; want oock geobserveert wert, dat de lantbouw de menschen natuuryck is ingeboesemt en als aengeboren, dewyle der selfs weynigh cooplieden zyn, die niet soo wanneer tot eenigh vermogen geraecken tot tuynieren ende den landbouw veel tyts komen te neijgen.

Invoege dat een Colonie ordentl. kan worden aangemerckt in een *Colonie van lantbouw* en *van commercie* of liever den lantbouw ende commercie te samen, gelykerwys in de vervolgende positive stellingen sal komen te blycken, dat in het stighen der Colonien niet alleen op den lantbouw; maar oock op de gelegentheyt der commercie wel aghtinge moet worden genomen.

Onder de oude ende uytsteeckende daden der voornaemste mannen werden oock gestelt ende geacht de Colonien, ofte het stighen derselven.

De Colonien werden verdeelt ende onderscheyden in de navolgende:

Een Colonie wert gesticht door diegene, die in hetselve lant gebooren syn of door nacomelingen en vremde, die van buyten incomen.

Deselve syn of vrij ende liber, of wel een anders regeringe, ryck of gebied onderworpen.

Een vrye Colonie kan geseght worden, die hun oorspronck hebben van soodanige menschen, die door ziekte, honger of oorlogen verdreven ende verjaegt synde, gedwongen werden hun Vaderlant te verlaten, ende andere plaetsen te soecken ende te vinden, hetzy sulx komt te geschieden door haer selve, off daertoe een geleyder ende bestierder uyt kiesende.

Een Colonie onder een anders heerschappye wert gesticht en uytgebreyt in het selve lant en onder deselve jurisdictie en heerschappye daer de moeder der Colonie resideert ende regeert; off een Colonie wert gesticht, ende uytgebreyt buyten een lant, jurisdictie ende heerschappye van de moeder der Colonie en waer die moeder niet resideert.

Dese laetste slag syn die Colonien, die alsints van een maghtige republicq off monarch op seeckere plaetsen geplactst of gestiert werden, om of tot bolwerken ende verseeckeringh van nieu verkregen rycken te dienen, off om die steden van deweleke soodanige Colonien werden uytgesonden van den overvloed ende menigte der ingesetenen te verlichten.

Dogh overmits soodanige Colonien geen vryen oorspronck hebben, maer van haer eerste beginselen met dienstbaerheynt werden gedrukt, soo kunnen deselve seer selden tot een hoogen ende gewenschten top gebracht werden.

Ende alsoo dese voorgenoemde laetste soorte van Colonien diegene alleen is, die in dese Indische gewesten door de Comp. onder den Nederlantsen Staet is begonnen, vervolght ende bysonderlyck tot Batavia soo verre is gebracht als deselve tegenwoordigh werd bevonden, soo dient hierby aengemerekt, dat alle hetgene hier vervolgens over de Nederlantse Colonie in dese orientaelse conquesten sal worden geseht ende ondersocht, altyt van dese geseigde laetste soort der Colonien moet verstaen worden.

Het sal in desen niet nodigh syn, de commoditeyten, vruchten, advantages ende verdere requisitien der landen ende plaetsen, omtrent het verkiesen ende stabilieren van een Colonie te ondersoecken off alhier te beschryven, aengesien de stad Batavia op het eylant Java tot die eynde onveranderlyck door de Comp. is vastgesteld, begonnen, vervolght ende sooverre gevordert ende gestight, dat de swaerste beginselen in het stichten van een Colonie reets meest te boven gecomen syn, en waeromtrent sigh oock bevinden ende ontmoeten, soodanige requisitien ende commoditeyten om een Colonie te stabilieren en te perfectioneren, als men bykans soude kunnen beschryven ofte kunnen wenschen. Waerom nu maer eenige vordere eygenschappen en effecten tot en aen eene Colonie gehorende sullen voorstellen :

1. Het planten der volkeren is, wanneer menschen in landen en plaetsen werden overgebracht en ingevoert. (Hier volgt nu eene herinnering aan de kolonisatie onder de Romeinen.)

2. Zulks dat het vernielen en verderven der menschen, eerder eene uitroeying als voortplanting der volkeren is.

3. Het planten der staaten en rycken, is niet ongelyck het planten

der bosschasiën ende boomen, in dewelcke voor den tyt van twintig jaren, om profyt te trecken, niet is te dencken.

4. Maer de vruchten ende proffytten daervan, moeten in het eijnde van 't werck worden verwacht.

5. Want dit is seecker, dat hetgene, waerdoor voortreffelycke Colonien, dewelcke anders wel souden hebben geluckt, verdorven en vergaen syn, geweest is de vuijle en al te groote begeerlyckheit ende winsuchte gierichheit in den beginne der Colonien.

6. Ende waeruyt schynt gevolght te wesen, 't gene in de volgende stellingen van de bestieringh wordt gesegd, dat de Colonien *eerder en beter door voorname ende genereuse maghten werden bevordert ende bestiert als door cooplieden, alzoo die presente voordeelen te veel najagen en betrachten.*

7. Het is yets onwaerdigs ende veeltys ongeluckigh als het schuym van menschen, lantloopers, gebannenen, gesentencieerden ende diergelyken tot een seminarium der Colonien werden genomen, ja, daermede worden de Colonien bedorven ende verloren.

8. Ende beswaert of overlast een Colonie niet met steeds anderen tot andere Coloniers te senden; maer tracht een naerstige informatie te houden, sooveel hoofden van tyt tot tyt verminderen, om die nae proportie wederom te suppleren, soo noghtans, dat de Coloniers wel leven kunnen, ende met geen nootdriftigheden worden bekommert.

9. De Colonien in het lant daer barbaren wonen, moet men tot securiteyt de nodige voorsieninge niet naelaten; maer en tracht de goetwilligheit der barbaren niet te bejagen met haer te helpen tegen hunne vyanden; maer eenige hulpe tot haere defensie is niet ondienstigh.

10. Het bouwen of stichten van Colonien, moet of mach men beginnen in moerassige plaetsen dicht aen de zee ende rivieren; maer allenxkens trachten te klimmen tot de binnenste ende hoger deelen der lantschappen.

11. En vertrouwt niet te veel op de mineralen, voornamentlyck in den beginne; want de mineralen syn kostelyck ende bedriegelyck ende met eene schone hope acnlockende; maer maecken de Coloniers omtrent andere saeken luy en traagh.

12. De vordere dienstigheden ende nuttigheden, die tot eene Colonie en haren aenwas, soo om den lantbouw als andersints behooren,

syn op en omtrent Batavia soodanigh, dat deselve onnoodig beschreven; maer reets genoegsaem blykelyck en nog meerder door industriuse menschen maer behoeven ondersocht, om gevonden te worden.

13. Een Colonie moet exempt ende vry syn van alle tollē off schattingen, totdat deselve bejaert en gegroeijt is.

14. Ende niet alleen moet deselve werden vergunt geene betalinge van gelden te doen; maer oock de vryheyt genieten, om allerhande gewassen ende coopmanschappen te mogen invoeren en uytvoeren, naer wat plaetsen het soude mogen wesen ende sy sullen willen.

15. Naedat een Colonie is gegroeijt en krachten heeft verkregen, dan sal het tyt wesen om vrouwen te senden, opdat de Colonie uyt haer selve voortspruyt, ende niet altyt van vreemde off aenkomende hoeft te bestaen.

16. Voor ende bovenal is het schandelyck een Colonie te verlaten, die cenmael is overgebracht en gesticht, want behalve de onbetamelickheden, soo is sulcx een waere verraderye en bloedstorten van veele miserable menschen.

17. De bestiering of regering der Colonie aan te bevelen, ofte committeren aen een persoon, die nogthans eenige Raden of raadspersoonen sy bygevoeght ende dewelcke met gerequirerde autoriteyt werden voorsien en gemunieert, naar het voorbeeld der crygsrechten; doch eenigsints gerestringeert.

18. Vooral moeten de menschen die te lande of in de woestyne leven, die vrucht uytkippen om altyt God en den godsdienst voor oogen te hebben.

19. Een Colonie moet niet dependeren aen een raet in al te veel personen bestaende, te weten in een ryck of land daer de moeder der Colonie resideert.

20. Magh oock door de veelheyt van eleyne contributien niet werden onderdruckt; maer het getal dergenen, die de colonie procureren en ordonneren sy matig en eerder van de *genereuse en voornaemste, als coopliden*; want *coopliden ordinariis meer als behoort de presente profyten najaagen ende betraghten.*

De vordere consideratien omtrent de conduite en bestieringe der Colonien vermeynen meerder ende eerder uyt de industrie der bestierders nae de gelegentheyt en constitutie der tyden, situatie ende bequaemheden der landen ende plaetsen sullen kunnen worden uyt-

gevonden, als uyt de scribenten off eygen concepten te beschryven ende sulcke beschryvinge te achtervolgen. (De schryver gaat, geheel in den geest van zynen tyd, nu over tot een onderzoek naar de wyze van koloniseren der Romeinen bñiten Italie, welke beschouwing wij zonder bezwaar kunnen achterwege laten. Daarna komt hij terug op de kolonisatie door de Nederl. Oost-Ind. Comp.)

Den staet ende toestant van de voortreffelyke ende beroemde Nederlandtse geotroyeerde Oost-Indische Comp. en sal niet noodigh syn, wytloopigh te beschryven, alsoo UEd. deselve ten volle is bewust en bekent; maer de maximes, intentie ende ooghmerk van de Comp. soo in den beginne als in den tegenwoordigen toestand der saeken soude misschien dienstigh syn, dat te deser plaetse distinctelyk en exactelyk konde geëxpliceert ende beschreven worden, om daerdoor te klaerder de verklaring wegens het ondernemen en bevorderen der Colonien in dese gewesten te kunnen bereyken; doch vermits bevonden wert, dat de maximes, oogmerk ende intentie van de Comp. explicite soo geres niet schynen of immers in generale termen door ons soude kunnen worden voorgesteld, soo sullen alleen dit weynigh daarvan seggen namentl.:

Dat vermeynen, de intentie ende ooghmerk, van Comp^{ie}. in den beginne niet is geweest colonien te stabilieren ende waeromme hunne maximes en conduite tot dien eynde oock niet syn gereguleert geweest, maar eenlyk tot de *simplete commercie*; maer by vervolgh der tyden ende veroveren van verscheydene importante conquesten, dewelcke wellight buyten of boven d'eerste intentie ende ooghmerk komen te reycken, soo syn de colonien en de consideratien dierwegens, eerst als van selfs ende bykans als een nootsakelyk gevolg voortgekomen, sulx dat al voor lange en van tyt tot tyt het point der Colonien en het bevorderen derselve door verscheyde Heeren Generalen ende Indische regenten in overlegh is genomen ende by schriftelycke advysen ende remonstrantien op het tapyt gebracht en aen de Heeren Seventhiennen verthoont ende waeronder misschien de laetsten en voornaemsten syn, die de Heer Generaal Cornelis van der Lyn met eenige raden, mitsgaders den tegenwoordige Heer Johan Maetsuyker, daertegen schriftelyk hebben voortgebracht.

Doch gemerkt de Comp. eerste intentie ende oogmerk, mitsgaders de daertoe dienende maximes omtrent de commercie doorgaens syn

en alsnog ten principale blyven continueren, soo hebben sigh omtrent de colonien insonderheyt de Nederlantse en het bevorderen derselven verscheydene obstaculen en veranderingen ontmoet en waeruyt dan wellicht de verscheydenheyt der advysen en opinien schynen voortgekomen te syn.

Maer vermits de stadt Batavia voor een onveranderlyke hoofdplaatse in dese Indische gewesten door de Comp^{ie}. verkooren, aangevangen, bevestigd en reeds seer verre is gebracht, soo is de colonie in dese plaets oock meest in acht genomen. Dogh wy vermeynen, dat staende en blyvende de eerste intentie ende ooghmerck van de Comp., mitsgaders de maximes daertoe dienende, de stadt Batavia en de verdere gelegentheden van dien eerder ende meerder heeft kunnen werden geprepareert ende bequaemt tot een Nederlantse colonie, als dat effectieve een soodanige Colonie nae proportie der tyden soude hebben kunnen worden geperfectioneert, uyt alle hetwelck men sou kunnen oordeelen, dat de verscheyden opinien en gevoelens over de saeke der Nederlantse colonie niet eygentlyck noch directel. tegen den anderen strydigh syn geweest, als wel ten aensien en in verscheyden opsichten (sic); want degene, die de Nederlantse colonien alhier op Batavia bysonderlyck hebben geürgeert en met bondige ende gewichtige redenen gepatrocineert, schynen ons bedunckens wat meerder in 't generaal de zaeken der colonien te hebben aengemerckt en wederom diegene, by de welke de Nederlantse colonie of voor ondienstigh of impracticable is geoordeelt, die vermeyne, dat meest op d'eerste intentie ende ooghmerck van de Comp., mitsgaders de maximes daertoe dienende, hebben gereflecteert. Sulx, dat de discrepantien niet eygentlyck in de saecke selfs, maer in de verscheyden opsichten der saeken resideren, want dat nae de veroverde ende in possessie genomen conquesten, insonderheyt Batavia, 't welck als gesecht voor een onveranderlycke hoofdplaets vastgesteld synde, de Nederlantse colonie, dienstigh, voordeeligh en tot securiteyt ende verlichting der swaere en lastige guarnisoenen nodigh sy, vermeyne dat niemant in dese termen sal ontkennen. Maer dat staende en blyvende 's Comp^{ie}. eerste intentie ende ooghmerck, mitsgaders de daertoe gehorende en gehoudene maximes, de Nederl. colonie alhier op Batavia seer beswaerlyck of wel geensints tot eenigen luyster of perfectie sal kunnen worden gebracht, vermeynen wy dat door den aenwas van

sooveel Indise natien op Batavia en den soberen aengroey der Nederlandse coloniers in soo veel jaren en den tegenwoordigen toestant, genoegsaem by ervarentheyt werd ondervonden.

Gelyck dan oock uyt de voorgestelde positiven niet duysterlyck kan worden geconcludeert, dat veele eygenscapen ende praerogativen die tot een colonie ende coloniers werden gerequireerd, met de practyque van 'sComp. eerste intentie en ooghmerek, veelmin met de maximes daertoe gehorende gans niet kunnen worden overeengebracht, dewelke niet noodigh achte by desen singulatim te pluysen of te examineren, alsoo sulcx seer lichtelyck uyt vorengenoomde positive stellingen kan worden gecolligeert en geconcludeert, invoege dat de staat der questie wegens de Nederl. colonie aldus soude mogen en moeten worden geformuleert, namentl.: Of het in den tegenwoordigen toestant der saecken voor de Comp. best, dienstigst, sekerst ende profitabelst soude wesen, by haer eerste intentie ende ooghmerek ende daertoe geboudene maximes tot een eygen commercie te blyven continueren; dan off het voor de Comp. dienstigst soude wesen het op een Nederlandtse colonie, bysonder vooreerst op Batavia, toe te leggen en vervolgens soo verre ende sooveel van haer eerste intentie en ooghmerek ende maximes tot een eygen commercie dienende aff te wyken, als tot het bevorderen en perfectioneren van de Nederlandtse colonie, soude bevonden worden te vereyschen. Tot illucidatie van de questie sal ons bedunckens niet ondienstigh syn, de conquesten en colonien te onderscheyden en te distingueren.

Het onderscheyt tusschen een conquest ende colonie bestaet bysonderlyck hierinne, dat een conquest somtyts kan en magh verlaeten worden; maer eene colonie eenmael overgebracht en geplant synde kan en magh niet verlaten worden; ende waeruyt aen te merken is dat men niet soo lichtelyck, maer seer voorsichtelyck met het planten ende oock overbrengen der Nederlandse colonien dient te handelen. Want het casteel Tayouan met onse cryghsmachten sedert synde verloren en aen de Coxinse overgegeven, is op verre na soo schandelyck niet geweest, als dat men de coloniers op het eylant Formosa hebben moeten verlaten en laten dryven volgens de meergemelte positive stelling art. 16.

Een conquest wert somtyts in veelen ende somtyts in allen deele bequaem bevonden tot eene Nederl. colonie en oock daertoe bevordert

gelyck Batavia ende dewelcke dan niet kan nogh magh verlaten worden, ende off wel de conqueste van Macassar bequaem moghte syn, soo vermeynen het op een Nederl. colonie niet sal kunnen of mogen werden toegeleyt, vermits de frequentatie ende commercie te dier plaatse niet gesocht; maer veel eer geweert staet te worden.

Ende off Amboina, Banda ende Malacca tot objecten van eene Nederlantse colonie mogen worden gehouden ende aengesien, twyffelen grootelyx, vermits de principale requisiten tot bevorderinge der colonien in die quartieren mancuieren of niet soudén kunnen worden gepermitteert, gelyck uyt de meergenoemde positive stellingen insgelyx sal kunnen afgemeten worden.

Hoedanich het verder met dat groote ende uytgestreckte eylant Ceylon ende de kust Malabar is gelegen, en van wat importantie, apparentie en verwachting het met de Nederlantse colonie aldaer is ende soude wesen, kunnen niet wel seggen, alsoo wy gaarne bekennen de concepten omtrent die conqueste ende omslagh, nogh niet genoegsaem penetreren, alleen dat in sooverre de vooren gestelde positive stellingen wegens eene colonie, in die gewesten sullen bevonden worden, dan ook sooverre de Nederlantse colonie sal connen worden versorgh, bevordert ende betracht. Maar dat de hoofdstadt Batavia ende den omslagh van dien in verscheyde op-sichten de eerste, voornaemste, bequaemste is en behoort te wesen, om eene Nederlantse colonie te performeren en te perfectioneren, als synde meest daertoe reets geprepareert, vermeenen (dat) buyten tegensprecken is, ende dat het oock ordentlyckst sal syn die hoofd-plaets vooreerst en vooral in de vereijste posture ende perfectie van eene Nederlantse colonie te brengen, vermeijne oock sonder contradictie behoort te wesen; want om soo veel uytgestreckte en wyd verspreyde conquesten van landen, fortén en steden, gelyckelyk in eene eeuw met Nederlanders te beplanten ende te colonieren, vermeijne ondoenlyck ende onmogelyk is, ende werd dickwils waer-aghtig bevonden: *Pluribus intentus minor est ad singula sensus.*"

Het en is ons beduncken de principale misslagh der Portugesen niet geweest, dat die Natie zich te veel op haar colonien hebben vertrouwt; maer nae wy mejnen heeft haer swackheyt daerinne bestaen, dat sy al te veel en te wyd syn verspreyd ende meerder omslagh van steeden en landen hebben ondernomen ende willen be-

heeren als sy in hondert, ja al was 't drie hondert jaeren hebben kunnen bevolcken ende dese klip schynt de Comp. oock niet wel heeft kunnen mijden, maer allenxkens in die selfde stroomkavelinge of miswysinge is geraeckt, 't welck ons bedunckens wel in achtinge magh genomen worden om deselve schipbreuke oock niet te weder-vaeren.

Ende hieruit soude schynen te volgen, dat het eylandt Ceylon, Mallabaer ende Batavia in geen honderden jaeren, tot een volmaecte Nederlantse colonie kan worden gebraght, schoon genomen, dat de Comp. al wilde resolveren, sooverre van haer eerste intentie ende ooghmerek der eygen commercie ende maximes daertoe dienende af te wycken, als tot het bevorderen der Nederlantse colonie soude mogen worden vereyst, ende hieruyt soude dan mede schynen te volgen, dat dan soodanige ende sooveel militie, als tot securiteyt ende bewaringe van het eylandt Ceylon en Malabar wert vereyscht, doorgaens sal moeten worden onderhouden en gerecrueteert, tensy aldaer een militaire colonie konde worden uytgevonden ende in 't werk gestelt. Patercul. Lib 1, 14, 1.

Daerenboven soude hieruyt insgelyks geinsereert kunnen worden, dat het vooreerst noodigst en dienstigh sal wesen te betraghten, om de stadt Batavia tot een hoofd-colonie in alle manieren te bevorderen ende te perfectioneren, opdat die met der tyt maghtigh moghte werden, wederomme andere conquesten te voorsien, of wel by alle toevallen tot adsistentie en defensie te kunnen dienen. Dit nu dan soodanigh tot illucidatie van de voorengestelde *status quaestionis*, aengemerekt synde, soo sullen de questie selve kortelyck examineren. Ende hetweleke misschien veyliger sal syn, als die te termineren, dogh dat de voorgestelde questie naauwkeurig werde ondersoght, vermeyne niet ondienstigh, maer nodigh te wesen, soo ten aensien van de E. Comp. als het gemeyne Vaderlandt, omdat de interesse van onsen staet, mitsgaders alle goede ingesetenen van dien in verscheyde relatien ende opsighten met d'Ed. Comp. en 's Comp^s. welvaren, niet weynigh door en met malkanderen syn vermengt; want behalve de algemeene beooginge van d'Ed. Comp. omtrent de profyten van haere participanten, soo syn de relatien in opsight der gemene commercie, employ van soo veel duysent menschen, voor de plantinge van den waren Godtsdienst, ontlastinge van

overtollige bedruete ende beswaerde menschen &c. van geen kleene importantie en verseeckeringe voor den staet. Sulx, dat wel te recht gemeynt ende gesecht werd, dat de Comp. een der voornaemste pilaren van den staet magh gehouden werden, ende hetwelcke by de benyders derselver ook wel begrepen ende waertegen allesints niet weynigh gemachineert werd, gelyck nu aen de desseinen van de France Croone klaerlyck komt te blycken

(Wy) sullen alleen tot besluit der voorgestelde questien dit zeggen: dat, indien verstaen wert de veranderingen in den tegenwoordigen toestand van saccken, van 's Comp^s. interesse, ooghmerk ende maximes in dese Indische gewesten, sorghelyck sy ende dat men vervolgens by de oude intentie, ooghmerk ende maximes moet ende behoort te blyven continueren, dat alsdan vermeynd werd op de Nederlandtse Colonie tot Batava ende elders in dese gewesten weynigh of geen staet behoeft gemaect te worden; maer dat men in dien gevalle hier alomme ende selfs op Batavia tegens buytenlandse als inlandse vyanden, ende inlandse inwoonderen, die volgens de stelling van den Heer Joan Maetsuycker, niet veel te vertrouwen syn, met competente militie sullen moeten blyven voorsien, ende bij aldien verstaen soude mogen worden, sulx omtrent zooveel aengeroeyde ende uytgebreide conquesten difficil ende lastigh voor de Comp. staet te worden, ende dat men het vooreerst en vooral tot Batavia op eene Nederlandtse colonie soude willen toeleggen om dan by vervolgh van jaren ende aenwas, derselve de seeckerhey, nuttighey ende proffyt daervan af te wagten, zoo zullen de middelen daertoe moeten gebruycken ende aengeleyt worden, die daertoe worden gerequireert, dewelcke bij de meergenoemde positive stellingen hierboven ende 't gene wyders dienaengaende in desen is gededucceert en aengemerckt, genoegsaem sullen connen worden uytgevonden.

Ende hiermede sullen dan voor ditmael dese praeparatoire consideratien afbreecken, ende UEd. ootmoedigh en eerbiedigh versoecken deselve by dese vergadering niet alleen magh werden gelesen ende geexamineert; maer oock gecorrigeert, enz. (volgt eene captatio benevolentiae, die wij kunnen achterwege laten)

Voor en alear de voorgestelde questie naauwer te ondersoecken , soo is aen te merken , vermits de toestant van de Comp. tegenwoordigh met soo veel aensienlijke conquesten is vergroot en verandert , of dan oocq Comp^s. eerste intentie ende oogmerk en maximes nu mede niet een ander aensien behoorden te hebben ; want gelyckerwys waeraghtig is , geen minder deugd te conserveren als te conquesteren , soo werden veelyts andere maximes tot de conservatie vereyst als tot een overwinninge.

De Spartanen en Atheniensers syn om geen ander oorsaeck soo haestelyck verdestruceert geworden , als (om) dat sy grooter conquesten en heerschappyen hebben gewonnen en verkregeen , als haer maght was , want het *is in sikh selfs een sware saecke door gewelt te heerschen.*

Vastgesteld synde , dat de eerste intentie , ooghmerk en maximes van de Comp. in den beginne , maer syn geweest een simpele commercij , soo volght , dat de Comp. reets van haer eerste beginsel sooverre is afgeweken en met sooveel importante conquesten is vergroot , dat deselve nu al tot een uytgebreyde en aensienlycken staet is veranderd.

Igelycke dingen , hebben een bysondere aangeboren craght ende begeerte om sikh te conserveren , den onderganch te vreesen , de schadelijke veranderinge te vlieden en ter contrarie de heylsame te omhelsen. Indien de republicquen noyt gesuyvert worden , soo connen zy niet lange duren , omdat alles allenxkens tot erger vervalt , zoo lange tot dat alles werd omgekeert. De beste manier om eene republicq te suyveren , is dat men deselve tot haer eerste beginsel brought , ja zoodanigh , dat men de eerste gewoonten en zeden wederom invoert en in gebruyck herroepen worden. Indien nu dit omtrent den toestant van de Comp^{ie}. mogelyck ware , wy souden vermeynen het dienstigh soude wesen ; want soo de Comp. wederom tot haer eerste beginsel van een simpele commercie konde worden gebracht , met soodanige verseeckeringe als tot haer commercij wert vereyst , o! wat een verlightinge soude sulx in de nu bykans onverdragelyke lasten toebrengen. *Amboina* en *Banda* zyn nootsakelyck en profytelyck , *Ternaten* kan als een socius worden aengesien , het is te wenschen , dat *Cochin* , *Mallabar* en *Maccassar* voor socii moghten of condon werden gehouden.

Malacca soude, ons bedunckens, reductie konnen lyden. De gelegentheyd en toestand van het eyland Ceylon is bekend.

Het conquesteren van Colombo, Gale, Negombo en Jaffenepatnam heeft, ons bedenckens, gesien op twee ooghercken, als eerst op de verswacking der Portugesen en ten tweede om meesters te syn van den caneel. Beyde de oogherken syn daerdoor verkregen; maer nae het veroveren van de voornoemde plaetsen, soo schynt, dat men tot soulagement der groote lasten, gesoght en getraght heeft om boven den caneel, andere en meerder voordeelen uyt dat eyland te trecken en omme die te vinden, alsmede tot verder verseeckering van het gemelte eyland Ceylon, soo syn daertoe noodich geoordeelt, verscheyde posten, als Tutucorin, Manaer, Calpentyn &c. bovendien is by vervolch verstaan, de gantsche zoom rontom des voors. eylant te verseeckeren of ten minste met recht van possessie te bevestigen en waeronder dan Cotjaar en Batticalao en nu Trinquenemale syn gereeckent en gestelt.

De saecke soodanig leggende, als die nu leyt, resteren maer de middelen uytgevonden te worden om de lasten te cunnen supporteren of te overwinnen en de caneel vry over te houden, hetwelek, nae vermeynen, de hoogste beooging is, die men van het eylant Ceylon heeft gehad of soude connen hebben. Diegene, die van dat verstand zyn, die konnen de betrachtig daeromtrent selfs niet wel inschikken, ja schynen te meenen, dat de proffytten daerdoor te minder worden, alsoo de lasten soodanich worden vergroot, dat de Comp. niet machtigh soude wesen, om deselve uyt te voeren; maer hier dient men aen te merken, dat gelyck diegene, die het conquesteren van de voorschr. plaetsen op Ceylon hebben goetgevonden, misschien niet hebben gedacht op soo een beswaerlycke oorlogh tegen de France en Engelse Croonen, alsoo diegenen, die alsnu in de betrachtinge omtrent de voordeelen ende verseeckeringe van het eyland Ceylon hebben gelaboureert en als noch laboureren, misschien op dien oorloch niet hebben gedacht.

(De schrijver gaat nu verder na, hoe onder de bestaande omstandigheden, omtrent Ceylon moet gehandeld worden en komt tot het besluit, dat na het herstel van den vrede in Europa, op Ceylon zoo zuinig mogelijk moet worden bestuurd, ten einde de lasten, de vruchten aldaar niet zouden overtreffen; hij eindigt zijn betoog over Ceylon

aldus: „maer dat de gelegentheyt en possessie van het eylant Ceylon present de Comp. ten hoochsten importeert en haar luyster en reputatie, capitallyck daeraen dependeert, is absoluyt en resoluyt, by diegene die den staat van de Comp. en de importantie van den handel in de Moorsee landen meynen te begrypen” en nu terugkeerende tot Batavia vervolgt hij):

Batavia is een fundamentele onveranderlycke hooftplaats en tot een colonie reets geprepareert en bequaemt, zoo het nu onmogelyck en ondiensstigh zal geoordeelt en bevonden worden om den toestant van de Comp. (in sooveel als lydelyck en doenlyk is) tot haer eerste beginsel van een simpele commercie te herstellen, soo sal de voorgestelde questie der Nederlantse colonie wellicht alleen op Batavia redunderen en vervolgens veel minder umbragie hebben en lichter syn te solveren.

Maer by sooverre het onmogelyck ofte ondiensstich werd geoordeeld om de Comp. wederom op haer eerste fundamenten en beginsel te brengen, zoo vermeynen de solutie der voorgestelde questie niet genoeg sal syn om de Comp. van sooveel lasten en bedenkelycke inconvenienten by vervoleh der tyden en saecken te bevryden.

Hetgeene voorheen en dusver is gesecht, zal ons bedunckens, hierop uytkomen: off het voor den dienst van de Comp. niet grootelycx importeert, om de hoofdstad Batavia tot een *Emporium van gants India* voor haer te maken, hetwelk, soo vertrouwen, al voor lange de meyninge en intentie is geweest van diegenen, die het bestier van 'sComp. saecken in 't vaderland hebben gehad en waerop de betrachtlinge der Nederlantse colonien wel meest heeft gespecteert, gelyck mede hoeverre de Comp. soude moeten en mogen afwycken van haer eerste maximes der eygen commercij.

Zulx, dat het bevorderen der Nederlantse colonie en vervolgens de stadt Batavia in luyster en aensien te queecken en te doen aengroeyen, altyt buyten dispuut is geweest. Maer omtrent de middelen daertoe dienende, heeft het meest gehapert, want den vryen handel ten principalen aan de Nederlantse inwoonders tot Batavia over te lacten is *de voornaemste steen des aanstoets en hinderpaal altyt geweest*, en waeromme wy eens sullen trachten te ondersoeken, wat nadeel en schade de Compagnie by een ordentelycken vryen handel der Bataviase Nederlantse ingesetenen soude comen te lyden, te

weten vooreerst, alhier in Indie, sonder het vaderland hierinne te begrypen.

Hiertoe sal dienstich syn, dat men wete, wat handel tegenwoordich in India, door de Engelsens, Francens, Deenen, Portugeesen, Bantammers, Mooren, Siammers, Chinesen, alsmede door de Batawise ingesetenen wordt gedreven.

De vrye Nederlantse ingesetenen tot Batavia hebben thans de vrye negotie op Canton in China, 't welck nu wel hun principale handel is. De Chinese ingesetenen en andere Chinesen hebben dien handel niet alleen insgelyx; maar ook de vaart op Japan, dat ons bedunckens soo wel niet quadreert.

De verdere commercie op Batavia, soo binnen als buyten, is van geen besonder belang en wert meest door de Chinesen en inlantse vryeluyden waergenomen.

De Bantammers onder den naam van dien Koninck en met behulp der Engelsens vaeren en negotieren in Persia, Souratta, Cormandel en Bengale en met behulp der Chinesen equiperen naar Tonquin, Siam, China, Manilha en oock selfs op Japan, en naer men meynt souden sy het wel mede op de Bengaelse zydenhandel toelleggen en waeronder onse Chinese ingesetenen wellicht somtyts participeren, hetwelk door de Comp. niet wel te beletten is, als met de oorloch of 't conquesteren van die plaats, 't welck al vry bedenckelyck en ombrageus soude wesen; want men bemerckt, nu Macassar is gedeutruert, dat veel negotianten op de cust van Java en op Bantam hun ter neder stellen, en soude misschien met de ruïne van Bantam wederom andere handelsplaatsen voortgebracht worden, behalve dat, by de meeste leden der regering de oorloch met den Coninck van Bantam, jae selfs die conqueste, al vry bedenckelyck voor de Comp. schynt te wesen, soo ten regarde van de Mataram, als andere Europesche en Indiaense vorsten.

D'Engelse, Deenen en Fransens hebben nu gestabilieerde compoiten op Bantam; doch de laatsten ende eersten staan nu by desen oorloch in negotie genoecsaeem stil; maer de Deenen varen op vracht met Mooren en Moorse kleeden, en vervullen Bantam niet alleen; maer ook dese omleggende quartieren soodanich, dat sulex by de Comp^a. eygen sleet der doecken alhier op Batavia al merckelyk wordt gevoeld. Gelyk de aanbrengh der Moorse kleeden op

Malacca, oock al alteratie daarinne schynt te causeren. De Mooren onder de Deenen, varen dan op Bantam en op de Javaanse kusten, Malacca en Siam en retourneren met koper, spialuter, enz. De Engelsen soecken den tinhandel tot Quóda en anderen tinquartieren en die negotieren mede ten principale in Persia, Suratte, Bengale en Siam en hebben op Tonquin en Japan getendeert. De Portugeesen schynt hun handel meest op Maccauw, Siam ende Manilla te bestaan; van den Fransen handel in India, is nog niet veel te seggen. De Siamse Coninck schynt het in dese tyden al vry op de commercie toe te leggen, soo naer de cust Cormandel, Persia, Suratte, Tonquin en Japan, en waerom die Coninck onse vrundschap te meer extimeert, opdat daerinne van ons niet bekommert soude worden, 't welk wellicht mede plaats grypt met den Coninck van Bantam. Hierby nu gedaen *de particuliere handel van Comp^s. eygen dienaren*, soo soude al vry te bedenken komen of Comp^s. onderdanen en vryeluiden op Batavia, meer schade aan Comp^s. handel sullen kunnen toebren- gen, als alle deze verscheyden traffiquanten.

Want of wel gemeynd wordt, dat de Comp. door bovengenoemde verscheyde traffiquanten reets schade genoegh komt te lyden, 't welck sy niet kan verhinderen en dat by vergunningh van den vrye handel op Batavia, dan noch meer nadeel stond te verwachten, soo dient daerop vooreerst aangemerckt, dat de stad Batavia wederom daerby opluiken en de Colonie eerst rechte stant sal grypen en de incompten van Batavia doen accesseren; daerenboven is het seer apparent, dat de andere voorgenoemde negotianten daerdoor niet weynich sullen worden gestuit en verhinderd, ja genoeghsaem uyt het vaerwater staen te raken, en indien de bovengesegde vreemde negotianten en Indische vorsten de smaak en winsten der negotie eens recht komen te krygen en door de oefening van hun volck daartoe werden bekwaamd, zoo zal het misschien te laat wesen om den handel op Batavia te trekken. En wat schade kunnen doch de particuliere Batavise negotianten, de Comp. aendoen; want grooto equipagie is vooreerst niet te vreesen. De specery plaatsen moeten gesloten blyven, tot de lynwaden op Cormandel en tot de zyde in Bengale worden vereyscht groote capitalen, die alhier onder de vrye negotianten op Batavia in de eerste tien jaren, soo overvloedig misschien niet te vinden syn of zullen wesen. Voorwaar indien de winsten en

avantagien zoo ten aanzien van de stad Batavia, den aangroey der inwoonderen, alsmede de sluiting van zoo vele inlandsche negotianten, het weren des particulieren handels van Comp^s. dienaars, de mesnagie van Comp. eigen equipage, de vermeerdering, versterking der particuliere schepen, den omslach en verdere gevolgen van dien eens recht werden ingesien, zoo vermeenen zulks zoo schadelijk niet voor de Comp. zou bevonden worden, als wel ten eersten opzicht vermeend wordt en in allen gevalle houdt de Comp. het hecht in de hand en kan geven en nemen, naar dat de successen van zaken zich zal vertoonen. Doch om de Nederlandsche colonie te bevorderen, moest men de vrygheden die men den handel zou willen vergunnen, alleen (moeten) appliceren aan de Nederlandsche geseten borgers tot Batavia, als wanneer de Comp. wel haest zou vernemen, (dat) vele van hare overtollige gagiectrekkende dienaren tot vrye ingesetenen veranderen en vervolgens van geen kleynen lasten worden verlicht

Men mogt hier tegenwerpen, dat Comp^s. ministers met de vrye luyden souden aanspannen en de beste soort van koopmanschappen voor zich aanslaan en de slechtste aan de Comp. overlaten, alsmede dat de vrye luyden, de pryzen der coopmanschappen, soo in verkoop als inkoop, zouden verderven en kladden, dese reden soude wat schynen, by soo verre de Comp. op alle die plaatsen alleen handelde; maer (niet) nu die quartieren alomme van zooveel vreemde negotianten worden bevaren en genegotieerd

Hiermede achten by desen ten minste eenich licht tot bevordering der Nederlantse colonie op Batavia sal wesen toegebracht en aengesien UEd. het manieren der saecken in dese Indische gewesten, soo lange en loffelyck hebben gedirigeert, soo vermeynen niemant met meerder bequaemheyt en afficacuser effecten, dese onse vorgestelde redenen en motiven sullen connen overwegen, balanceren en corrigeren of versterken en waeromme deselve aan UwEd. hoogwyze vergadering hebbe opgedragen, te meer deze materie, niet zyn onze eygen of particuliere concepten, maer waeromtrent als in desen reeds is aangehaald, den Ed. Heer Generaal Joan Maetsuyker al voor lange niet alleen heeft gelaboureeert; maar ook sooverre in achtinge en opmerkinge is genomen geweest, dat de Heeren Majores in den jare 1662 en 1663 wegens dese materie

expresse besoignes en beradinge hebben aangesteld, gelyk UEd. is bewust.

XXXVI. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsnyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 7 February 1676.

Edele Hoogh Agtbare, enz.

Voor de eerste besendinge hebben wy dese mael, in den name des Heeren 20 November jongstl. onder de vlagge van den Heer Nicolaas Verburgh tot UEd. laten afaen 10 schepen . . . hebbende met malcander van hier weggesleept een retour over de respective cameren verdeelt, te samen bedragende een somma van /1.399653. . .

(Batavia.) Van den gerusten ende goeden toestandt der saecken te deser plaetse hebben wy UEd. by onse voorige geadviseert, uytgesondert dat onse magazynen van rys ende de cassa van gelt vry sober versien waren dogh leven in hope, dat ons het be- loofde ontset van Canara, Bengale &c. boven gespecificeert, niet ontstaan sal, Godt gunne dat de schepen behouden mogen varen en hier staat het gewas ongemeen van schone apparentie, soodat ver- hopen buyten groote necessiteyt te blyven.

Tot styvingh van de geltecassee heeft de H^r. Directeur eenige ven- ditien gehouden ende daerby o. a. aen den man geholpen parthye eleden, die veele jaren de packhuysen allhier bewaert hebben, omdat ze de gewenschte voordeelen niet hebben connen halen, dat een abuys is geweest, naerdien daer togh geen beterschap in was te gemoet te sien, geen groote winst gegeven hebbende; maer eghter al een goede somme in cassa; dogh de aftreck schyut hoe langer hoe meer te verminderen, veroorsaect door de groote vaert van Engelsen, Deenen, Portugesen ende inlantse coopliden op Bantam ende an- deren hier om her gelegen plaetsen, die de landen, overal met eleden, lynwaeten ende andere coopmanschappen overcroppen.

De Maccassaerse vagebonden syn tot Bantam uytgeseyt, uytge- sondert die haer onder de protextie van eenige der grooten hadden begeben, maer om de Oost bedryven deselve door de slappe regeringe

van den Sousouhounangh Mattaram groote moetwilligheden, hebbende soo der gesegt wert onlangs de stadt Grissée ende eenige andere plaatsen afgelopen ende waerdoor de gen. vorst dan was opgeweckt geworden parthyc crygsvoleq nae beneden te senden, om deselve te verdryven, onse adsistentie en heeft hy tot nogh toe niet versoght, sullende ons anders ter zee gaerne daertoe laten gebruycken, nadien het dogh oock onse vyanden zyn ende om daerdoor waer 't doenelyck te bewerken wat meer confidentie, als tot nogh toe tusschen hem ende de Comp^{ie}. is geweest, dat te wenschen ware.

Na gewoonte, enz.

Sooals UEd. by de overgaande negotieboeken van Batavia weder na oude gewoonte gesloten uit°. Aug°. verleden jaers, sullen connen sien, belopen de ongelden ende lasten in de 12 voorgaende maenden weder een somma van f 2302616:2.11, als te weten:

De betaelde zoldyngelden	603236 : 18. 6
De betaelde interestpenningen	260375 : 5.—
De maendtlycke rantsoengelden.	198230 : 12.—
De oncosten van het hospitaal	10887 : 17. 7
De equipagie van schepen	888462 : 19.13
De timmeragie	59498 : 15. 7
De fortificatiewercken	28170 : 3.12
De oncosten van de paerdenstal	15760 : 13.—
De gemene oncosten	237992 : 17.14

Somma monterende lasten en ongelden. . 2302616 : 2.11

Synde by de 200.000 gl. meer dan het voorgaende jaer.

Daertegen belopen de incomsten in den voors. tyt 473754 : 15.—

Maer de advancen van de negotie, leyden niet meer dan . 799814 : 13.—

1273569 : 8. 1

Somma meer verteert, dan gewonnen . . f 1029046 : 14.10

dat wy UEd. sonder smertelycq gevoelen niet connen bekend maeken, ten principaale onstaende uyt de sware costgelden ende soldyen der menigte ministers, groote ommeslagh van equipagie van schepen, lastige interesten der gelden onder de Comp. a deposito stacnde ende

daertegen de slegte negotie ende de sobere aftreck in de coopmanschappen, eenigen tyt herwaerts veroorsackt, gelycq boven geseyt, door de steeke vaert van Engelsen, Deenen, Mooren, Portugesen ende andere op Bantam ende andere plaatsen, die het overal vercroppen, voornamentlycq met lywaten, elciden, amphioen &c. . . .

Tot het examen van 't point van mesnagie syn nu versogt geweest de Heeren Constantin Ranst ende Pieter van Hoorn, ende hebben haer gem. EE. daarvan dan oocq gedaen ende schriftelycq overgegeven soodanigen rapport als hiernevens overgaet ¹

Soo is ons van den resident tot Japara, Jacob Couper, ondertusschen oocq een nader brief geworden, geteekent 28 December verleden, waerby ons is comen te blycken, dat de uytgeweken Maccassaren met haer roven en stropen voortvarende en hoe langer hoe stouter wordende, nu oocq de groote coopstadt Surabaya hadden ingenomen en in de asche geleyt, nevens verscheyde mindere plaatsen, 'twelcq oocq tot Japara soo groten verslagentheyt had gegeven, dat de grooten en andere bemiddelde ingesetenen haer goederen al gepact en gereet hadden, om by overcomst van (den) vyandt, daermet in 't bosch te vlugten, alsoo van geen ammunitie en instrumenten van oorlogh versien en consequent tot geen resistentie bequaem waren, maer de Maleyers, Chinesen en Portugesen, deden haer kisten en goederen bergen in Comp^s. logie, van meyninge om deselve met ons in te houden en te defenderen; de Sousoubounan van de voors. invasiën contschap hebbende gecregen, soude gesejt hebben: de Hollanders hebben met het innemen van Maccassar oorsaek gegeven tot die stroperyen en dat most hy nu ontgelden; alsof wilde seggen, dat wy hem daarvan weder schuldig waren te bevryden, zynde ondertusschen egter eenigh crygsvolcq nae beneden gesonden, oocq getal vaertuygen byeengebraght om deselve vyanden te vervolgen; maer wat sullen se veel connen doen, van geen geweer en noodige ammonitie van oorlogh versien synde, welcq een en ander by ons dan in nader overlegh genomen en geconsidereert zynde, dat deselve vagabonderende Maccassaren niet stercker en behoorden te worden of souden ons mettertyt oocq schadelycq connen worden, voornamentlycq ter zec met 't onweyl macken derselve voor de particuliere handelaers, soo is nae rype

1 Dit rapport tot nu toe niet teruggevonden.

overweginge van de saeke, om hetselve voor te comen ende te stutten mitsgaders oocq om de Mattaramse Vorst, soo 't doonlycq zy tot wat confidenter gebuerschap te bewegen, dan tot nogh toe tusschenbeyde schynt geweest te zyn, in Rade van India goetgevonden, daerop uyt te setten de jagten: Experiment, Laren, Nuysenburgh ende Grotenbroek met een snauw, een corcor ende chaloupen Egmond, Granaetappel en de Nagtegael, gemand, boven het noodige varendt-voleq met 300 fluxe soldaten, de helft Nederlanders en de helft inboorlingen deser landen, onder het gesagh en beleyt van den Capt. Jan Francen, die jongst de expeditie na Bima &c. aenbevolen is geweest en bequaemheyt heeft met dese volckeren om te gaen.

In den aenvangh deses, enz.

De Gouverneur-Generael vindt hem genootdruckt, UEds. mits desen andermael op het eerbiedigste te versoeken om syn verlossinge, soo 't nogh niet en zy geschiet, uyt dit swaerwigtige en wyd uytgebreyde Gouvernement, naerdien syn jaren inderdaet hoogh lopen en die dan consequent oocq hare swakheden medebrengen, dewelcke de Comp. mettertyt souden comen comen naerdeeligh te werden, 't weleq hem van herte leet soude wesen.

Hiermede, enz.

XXXVII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 3 October 1676.

Edele, enz. Door de Edele Heer, enz.

(Batavia.) Te deser plaetse en is na het affgaen van onse bovengeciteerde jongste geen veranderinge van importantie voorgevallen immers niet veel ten goede.

By aengeroerde onse vorige sullen UEd. gelesen hebben van de stropende Macassaren, roovers op ende langs de custe van Java om de Oost ende dat deselve al cenige Mattaramse steeden ende plaetsen hadden ingenomen en gespoilleert en dat wy om deselve schadelycke roovers tegen te gaan ende de zee te veyligen, goetgevonden en

vastgesteld hadden daerop uit te setten vier schepen ende ettelycke mindere vaertuygen, gemant boven het nodige zeevolck met een getal van 300 soldaeten, gelyck dan oock gevolglyck geschiet is, onder het beleyt van den Capiteyn Jan Francen ende eenige andere kloecke officieren, maer de tyt heeft aengewesen dat by deselve uytrustinge het devoir niet en is gebruyekt geweest, dat wy hadden verwacht, de tyt meest doorgebracht hebbende met suckelen ende semmelen, sonder iets met ernst tegen de gemelte vyanden by der hant te nemen ofte in 't werck te stellen en waerdoor dan de Javanen ook te meer schynen gestyft geworden te zyn, in haer sinister gevoelen van dat wy het met de Macassaren souden eens zyn om de landen van de Mattaram t' onder te brengen ende te verwoesten, soodat wy om het contrarie te doen blycken ons genootdruckt hebben gevonden op de gemelte vyanden noch een nader uytsetting te doen en daertoe te gebruyken de schepen Experiment, Peguw ende Muyderberg met noch 300 soldaten, synde zy den 6^e Augusti uyt dese rheedee vertrocken onder het oppergebiet van den E. majoor Christiaan Poolman, die ons vry beter preuven van zyn goet beleyt, ernst ende manhaft heeft gegeven dan den ander bovengenoemt. Soo haest niet by de voorgeroerde vooraff gesonden macht voor eene plaets aen geene zyde Japara, genaemt Domong, daar de vyanden haer meeste macht byéén hadden, verscheenen zynde off hebben met gemeene resolutie van den raet, de militie, stercq met de Marine omtrent 700 man, doen landen ende den vyand niet alleen, uyt die genoemde, maer ook nae eenige rescontres voort uyt alle zyn verdere vastigheden ende plaatsens verdreven, mitsgaders deselve dan ook voort met alle voorraet van provisien, ammunitie van oorlogh &c. daer in geborgen, in de assehe geleyt ende verbrand nevens niet min dan 1000 vaerthuygen, die mede geen kleene quantiteyt allerhande behoeften ende noot-saacklykheden in hadden ende waerdoor zy buyten twyffel in geen kleene verlegenheyt sullen zyn geraeckt, de vlucht genomen hebbende nae 't geberghte lantwaert in, daer d'onse niet geraden was, met haer soo kleenen leger te volgen; maer sal sulx nu voort de Mattaramse Javaenen moeten aanbevolen blyven, ende deweleke nu by die actien ook wel is comen te blyken, hoe valschelyck men ons heeft verdacht gehouden alsoff het met de Macassaren waren houdende, tot nadeel van de Mattaram ende waertoe ook de Pangeran Aria Anum, oudste

soon van den Sousouboung, well te pas afgecomen was met niet min dan 60000 man, byaldien sy maer ook eenige couragie over hebben, hun tegen de nu genoechsaam ontwapende ende gedevaliseerde vyanden in postuys te stellen, in alle gevallye willen wy geensints twyfelen off de gemelte Sousouboung Mattaram sal hem door dese onse actien ten vollen moeten overtuyght vinden van onse oprechtheyt ende vroomheyte ende consequent daerdoor hem ook verobligeert voortaan wat confidenter vrundt- en gebuyschap met ons te houden, als tot noch toe is geschiet, 't welck een gewenschte saacq sal wesen. De Gouverneur van Japara, Angeby Wangsa Dipa, die altyt een vry beter gevoelen van ons heeft gehad, dan veele anderen, had geern gesien, dat de gemelte E. Poolman met de voors. militairen en zeemacht daer noch eenigen tyt hadden willen continueren om het werk vorder by te wonen, maer alsoo aan de zeekant off ook op het eylant Madure geen vyanden meer gevonden wierden en Zyn E. geen last en had om hem verre lantwaert in te begeven; maer wel expres om tegen medio October weder hier te moeten wesen, om de schepen tot ander employ te connen gebruyken, soo heeft syn E. hetselve daerop geëxcuseert en is gevolgelyck 29 September weder te deser rheedde verscheenen, met de schepen Experiment, Peguw, Muyderberg nevens de chialoupen &c., mette eerste besendinge afgegaen ende waermet ons het gros der boven gespecificeerde militairen weder is toegecomen, zynde in de krygsactien geen meer gebleven dan drie man, maer door sieete vry grooter getal; doch meest van de eerste besendingh, 't welck die lange suckelingen veel plegen onderworpen te wesen. De Heere sy gedanckt voor het gewenscht succes, de verdere bodems verbleven daer noch om elck eene goede houtlading in te nemen ende dan mede herwaerts, te comen, die wy al beginnen in 't gemoet te sien. De resident Jacob Couper had ons hoop gegeven van mette selve schepen een merckelyke parthye rys te sullen bekomen; maer die schynt nu verdwenen te zyn, apparent door het swaere leger met de Pangeran Adepaty Anum afgecomen, dat van groote consumptie sal wesen en hadden ook de stroopende Macassaren in de rysvelden meest overal geene kleyne schade veroorsaekt en waerdoor dat graan langs deselve cust al op een ongemeen hooge prys is gesteygert en daer dese populouse plaets ook al een smertelyck gevoelen van heeft, zynde besyden die incidenten, waerdoor

hier weynigh rys aengebracht wort, daer noch bygecomen, dat wy hier ende in de omleggende landen in ettelycke maenden bykans geen regen van den hemel hebben gehad, waardoor het gesaay op de velden verdort is en door ongedierte opgegeten wort, 'twelck ons in geen kleene bekommeringe hout, te meer omdat de Oostersche provintien oock eerlangh van hier sullen moeten besorcht worden; wat ordres wy mette afgegaene schepen nae Siam, Bengale, Cormandel ende Canara hebben gegeven, om van deselve plaatsen van goede quantiteyt rys geprovidieert te mogen worden is UEd. boven gebleeken

Mette Sultan ende de Heeren Engelse ende Deense residenten tot *Bantam*, continueeren wy in confidante vruntschap. Syn gemelte Hoogheyt schynt hem meer ende meer totte negotie ende t' equiperen van schepen nae dese en geene plaatsen te begeven, maer door de stercke vaart van Mooren ende andere om her gelegen plaatsen wort de negotie alhier genoechsaeem als tot een stilstant gebracht en waertegen de swaere lasten ende de oncosten, echter onvermydelyk blyven voortloopen, sonder dat wy ook eenigh efficas middel connen bedencken

Van de vordere toestandt, enz.

XXXVIII. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 28 November 1676.

Edele Erntfeste, enz.

Om geen gelegentheden voorby te laten gaan, enz.

(*Batavia*.) By onse dick(wyls) geciteerde over Engelandt affgegaen, hebben wy UEd. geadviseert van de uytgeweken Macassaren ende derselver bedryff langs de cust van Java, om de Oost tegen de onderdanen van den Sousouhoumangh Mataram, soo te water als te lande, de landen overall verwoestende ende de zee onveyll makende, waardoor alhier groote schaarsheyt in de rys ende andere levensmiddelen wiert veroorsaakt, om welck voor te comen ende met eenen

te laten blycken van onse goede genegentheyt om de gemelte Sousouhounangh Mattaram nae vermogen te adsisteren, wy tot tweemalen uytrustinge van schepen ende militie derwaarts gedaan hebben, te weten: de eerste in 't eynde February verleden onder 't gebiet van den capit^m. Jan Francen ende de tweede onder het commando van den heer Christiaan Poleman, major deses guarnisoens, 6 Augustii uyt dese rheede vertrokken, ende die hem in deselve expeditie zoowel ende manhaft heeft gequeten, dat voort met syn verschyninge aldaer de gemelte vyanden niet alleen geslaagen, uyt hare vastigheden verdreven ende verjaaght; maer ook ter zee en in de rivieren, alle haere oorloghsvaertuygen, amunitie ende provisie prauwen vernielt, en in de koolen gelecht heeft. Ende alsoo onder-tusschen des Sousouhounangs soon, de Pangeran Adepaty Anum, ook met een groot leger van over de 60000 man stercq affgecomen was, om deselve vyanden te verdryven, soo en hadden geen andere gedachten off hetselve soude voort soodanich zyn gevolgh hebben genomen; doch hebben ons naderhant tot verwonderingh in die hope bedroogen gevonden, zynde by deselve prins, nae het vertreck van gemelte mayoor Poolman herwaarts, in alle voorvallen soodanige flaauhertigheyt en wanordre bevonden, dat niet alleen de couragie niet en heeft gehad, deselve gedevaliseerde en genoechaem overwonnen vyanden aan te tasten en te slaan; maer sich oock niet en heeft geschaamt van deselve, maer een kleyne troep byeen hebbende geattacqueert wordende, de vlucht te nemen ende meest alle de steden, by oosten Japara gelegen, aan genoemden vyanden Macassaren ende Madureërs ten proije te laten, soo schandelyck, dat by veele daerover quade gedachten zyn geweest, dat hy het met zyn Heer Vader, de Sousouhounangh, niet recht soude meenen; maer met de vyanden collusie hebben, te meer omdat al eenigen tyt de beste confidentie tussehen beyde niet en zy geweest, wegen de successie des ryex, die den gemelten Pangeran meent, dat hem behoort toe te comen, ende daar de vader echter een ander zoon toe zoude hebben geprojecteert; wat er van zy is den Hemel bekent. Maer zyn 5 deses hier comen aen te landen gesanten van den vorst van Madure, genaamt Radcen Troenadjaja, met een brief van deselve en des daags daaraan oock eenigen met een brief van den Pangeram Adepaty, waerby zy ons bekennt maken,

te weten, die van Madura, dat de Sousouhounangh voor hadde hem t'onder te brengen en dat tot dien eynde, den Pangeran Adepaty was afgecomen daer hy hem niet hadde connen nalaten tegen te stellen, versoeckende tot dien eynde van ons adsistentie van geschut, cogels en buscruyt, ende dat gemaintineerd mocht werden, by het besitt der plaatsen hem van outs toebehoorende. De brieff van Pangeran Adepaty hout in, dat zyn oom Pourbaija in een slagh tegen die van Madura ende Macassaren doot was gebleven, ende syne Matterammers op de vlucht geraackt, van gelycken onse adsistentie versoeckende, ende dat doch die van Madura niet van ons mochten worden gepatrocineert. De Sousouhounangh schreeff daerover selfs aen ons niet; maer had alles aen hem opgedragen; doch is hier ondertusschen 7 ðeses van Japara comen te verschynen, met de schepen Batavia en Saxenburgh, de resident Jacob Couper, uyt wiens schriftelyk rapport ons o. a. is gebleecken, dat op zyn vertreck tot Samarangh uyt de Mataram aengecomen waren, gesanten van den Sousouhounangh met brieven aan ons, ende dat tot overvoeren van deselve eenige vaertuygen wierden gereedt gemaect; doch was middelerwyle ook ordre van den gem. Sousouhounangh affgecomen dat de Pangeran Adepaty ten hove op most comen, om nader met zyn heer vader te spreekken, en waerna dan de voors. gesanten ook wierden opgehouden. Of deselve nu noch te comen staen of te niet, sall de tyt leeren, en waerna wy dan ook onse finale resolutie en antwoord aangaande de voorschreven reciproque versochte adsistentie van den een en van den anderen hebben uytgesteld. Dat de Macassaren op het eylant Java tegengegaan, en geen voet gegeven en werde haer op 't selve verder te verbreyden en vast te maken, daar meynen wy, dat dese hoofdplaats ende de Comp. niet weynich aen gelegen zy; maer wat de questie aengaet tusschen de Mataram ende de vorst van Madure, daar souden wy ons soo 't geschieden con, liever buyten houden, off ten waeren parthyen weersyts condon werden gedisponceerd, die in der minne te verblyven aan een arbitrage, daer misschen wel apparentie toe sal wesen, de Mataram, een oud en afgeleefft man, ende den ander van ouds dessells vasall geweest zynde, ende die nu ook voorgeeft mette Macassaren geen doen ofte gemeenschap meer te willen hebben, wellicht deselve ook niet te veel vertrouwende. Ondertusschen hebben

wy evenwel om de gemelte Pangeran Adepati eenich vergenoegen te geven, en om te dienen tot wat meer gerustheyt voor Comp^a. residentie tot Japara den 3^{den} deser, noch derwaarts gesonden de schepen Brederode, Nuysenburgh en Corea, met een getal van 200 soldaten, ende waermet ook is overgegaan den coopman Everhard van der Schuyr, om te treden in de plaats van den coopman Jacob Couper, die op syn instantigh versoeck toegestaen is op te comen.

.

De Gouverneur tot Japara, Wangsa Diepa en laat niet anders blycken, dan het wel met ons te meenen, sooveel in zyn vermogen is, hebbende ons in 't eerste van October ook met syn gesanten en een beleeft briefje begroet, waerby versocht dat d'E. majoor Poleman noch eens daer mochte comen, om het werck tegen de Macassaeren te vervolgen, ende tot een goet eynde te brengen, alsoo daer anders geen kans toe sach

(*Bantam.*) Met de Sulthan en de regeringe tot Bantam hebben wy by onse vorige geadviseert dat in goede ende nabuyrlycke vrede zyn continueerende, maer off hetselve van hare zyde soo oprecht all gemeent wort, daar dunct ons dat met reden aan connen twy-felen; maer dat het eer geschiet, ten respecte van de groote vaart ende commercie, die ter zee hebben, meer dan oyt te vooren, en dewelcke well weten haer door ons soude connen geincommodeert en verhindert worden; maer het aanhouden en protegeren van onse fugitiven, laten sy daerom egter niet na, selfs met onse eygen inlanders als se haer maer willen tot haer geloof begeven, ende laten besnyden; gelyck noch onlangs geschiet is met een matroos.

.

Van de groote vaart van allerhande natien ende quartieren op Bantam, tot groot nadeel van de negotie tot Batavia, hebben wy uyt de missive van 28 Sept. verleden jaers, Uw.Ed. hoogh. achtb. sentiment en gevoelen gelesen, ende na hetwelck ons oock voortaan sooveel doenlyck sullen trachten te reguleren; maar tot de sluykeren, zyn soo menichte gelegentheden, dat qualyck raat connen sien, deselve voor te comen, hoe naauwe toezicht daer oock op wort genomen. Onse nadere consideratien, dat werk aengaende, sullen wy UE. met de volgende laten toecomen, van veel ende groot bedencken zynde

Dat het gebruyck van de Nederlantsche in plaets van de Portugeese taale, alhier veel tot te meer vasticheyt van onsen staat soude geven is buyten twyfel; maer daer schynt weynich kans toe gesien te worden; de Portugesen te diep ingewortelt, en by de meesten self van onse eygen natie te seer bemint zynde. Wy sullen echter volgens UEd. ernstige recommandatie niet nalaten, daer tegen te gebruycken alle sortabele middelen, die uyt te vinden sullen wesen.

De Batavische negotieboeken zyn noch niet gesloten, maer wy connen niet anders te gemoet sien, dan dat nu al weder geen kleyne somme sullen comen ten achteren te staan, om oorsaeke van de slechte negotie, door de groote vaart op Bantam genoegsaam in stilstant zynde geraakt, insonderheyt in den vertier der kleeden, en blyven de sware lasten insonderheyt van de equipagic der schepen, ondertusschen egter onvermydelijk voortlopen.

XXXIX. De Vergadering der XVII Bewindhebers van de Gen. Oost-Ind. Comp. aan Gouverneur-Generaal en Rade van Indie; dd. Amsterdam, 21 October 1676.

„ Wy hebben met seer groot leetwesen gelesen het gansch schadelyck, jae genoegsaem ruineus verval van Comp^s. cledenhandel, soo tot Batavia als elders, en 't welk ons heeft opgeweekt om een sericus besoigne aen te stellen om op middelen te practiseren en die uyt te vinden, waerdoor die handel en vervolgens mede de inlantsche handel, die door den particulieren handel van Comp^s. ministers in dier voege wordt ondermynt, dat se mede nae eenen totalen onderganck schynt te hellen, weder soude kunnen worden herstelt en in syn vorigen wesen gebragt. Dit verloop van den kleedenhandel wort ten principalen toegeschreven aan de groote vaart der Mooren, Engelschen, Deenen en Portugesen, bysonder op Bantam, waardoor de landen daer alomme soo met eleden worden vervult en dat voor seer lage prysen, dat de Comp^e. mette haere blyft sitten en deselve als onvercoepelyck aen de hant hout en vervolgens compt te missen, die voordeelen, die deselve voor desen plachten te geven en waerdoor

Batavia jongst over de tien tonnen ten achteren is geraeckt. Dat de cleeden in soo grooten quantiteyt tot Bantam worden ingebracht en vandaer naer alle de omliggende gewesten vervoert, daer voor desen geen anderen als Comp^s. eleden wierden getrocken is eene saceke, die wy directelyck niet wel kunnen beletten; maer dat hebben wy in onse maght, om in allen gevalle tegen te gaen, dat onse eygen stadt daermede niet wordt overcropt, alwaer wy verstaen, dat op de publicque meret, dagelycx meer vreemde als Comp^s. eleden worden gesien en vercocht, voortcomende dat men de placeaten daertegens leggende t' enemale in disobservantie heeft laten comen en dat is het gene, die andere naticen, tot die vaert en handel te meer aenmoedigt en waerin sy soo langh dien aftreck continueert, sullen trachten te volherden.

Hetwelek ons dan heeft gemoveert om UEd. te ordonneren dat UEd. de vaert en handel van Batavia op Bantam en vice versa, die ten principale oorsaek is van den aenbrengh van alle die vreemde lywaten tot Batavia voor eerst sullen hebben te verbieden en voort soodanige andere middelen daartegen te gebruycken, als in het bygaende reglement, dat wy nae serieuse deliberatie hebben opgesteld, staen vervat en UEd. nogh naerder of verder souden weten te excogiteren. Wy kunnen seer wel begrypen, dat veele van onse burgers en ingesetenen hierdoor sullen comen te lyden, immers altyt, dat haer door dit verbot sullen worden benomen of onttrocken vele voordeelen, die sy voor haer daeruyt imagineren, oock in de daet genieten; maer als een van beyden moet klagen, soo is 't veel beter, dat sy dat doen, als de gansche Comp^{ie}., 't welvaren van 't gemeen moet daarin voor dat van particulieren gelden, behalve dat de ruine van de Comp., die daeruyt onfeylbaarlyck soude moeten volgen, bygevolgh oock de haere soude nae sigh trecken. In Malacca sal dit mede geen eleyne diversie veroorsaeken, oock de Comp. comen te missen de voordeelen van de tolln, die deselve uyt den aenbrengh van die vreemde cleeden quam te trecken; maer wy laten ons voorstaen, dat in andere gelegtheden, dat ons weder vry te baat sal komen. Een hand vol tolln, over 't generael gerekend, kan ons niet veel helpen; de voordeelen, die ons moeten doen bestaen, moeten uyt de negotie proflueren, die ons door 't aenbrengen van alle die eleden tot Malacca niet alleen daer, maer in alle omleggende gewesten selfs

mede voor een groot gedeelte tot Batavia infructueus wort gemaakt. Dat in de Oostersche gewesten in Comp^a. kleden soo weynigh aftreck is, sal voor een groot gedeelte, daeruyt mede voortkomen, sulx dat meer als tyd is, dat daertegens in manieren voors. wort voorsien. De groote handel, die van Bantam op Batavia, in bieren, mom, wynen en andere drinkwaren, voort Europesche coopmanschappen wort gedreven, heeft mede geen cleyne aenleydinge tot het verbod gegeven; in het dagregister van Batavia is ons voortgecomen wat groote sommen gelts de Deenen op haeren drank hebben geprofitteert. In de licentboecken is te sien de quantiteyt, die van tyt tot tyt van Bantam, daer wort aengebragt, die niet gering is, bovendien gefraudeert en gesloocken wort. Soo wy werden berigt zyn d'Engelsen voornemens drie schepen derwaerts te senden en die ten principaelen met soodanige drinckwaren af te laden. Wat aenmoedighingh soodanige profyten aen die natien moeten geven is haest te vatten en dat is 't gene wy oordeelen, dat hoe eer hoe liever moet worden gestuyt en dat om die natien met haren voors. dranck en andere waren te laten sitten en sulx haer die vaert voor sooveel onvrughtbaer te maken en waerdoor wy dan ons gelt oock te meer tot Batavia sullen blyven houden, weshalven UEd. die ordre sullen hebben te stellen, dat die vaert en handel voort op den ontfangh deses seer strictelyck worde verboden, die van Bantam alleen permitterende om met hare visch en kleynigheden in conformité van het nevensgaende reglement tot Batavia ter merckt te komen en dat UEd. voort soo haest doenlyck de verpachting van den boom daerop mede doe volgen.

De vaert en handel van onse vrye burgers en ingesetenen heeft de tyt geleert, hoe schadelyck jae ruineus, die mede voor de Comp. is en waeromme wy goetgevonden hebben deselve soodanig te limiteren en restringeren als het reglement is mede brengende.

De particuliere handel die ons mede niet weynig hinderlyck en naedeelig is, oock als een pest en kanker in Comp^a. lighaem, moet worden aengesien, bevinden wy, dat mede sooseer komt in te kruypen en d'overhant te nemen, dat soo die niet met een vigueur wort tegengegaen, de ruine van die van de Comp. mede sal comen met sigh te slepen. By goede placcaten is daertegens genoegsaem voorsien; maer wat baat het wanneer men die bynae buyten practycq en obserwantie hout. Weshalven UEd. sullen weldoen, die voort op den ontfangh

deses te resumeren, oock desnoot synde met swaerder straffen en anders te amplieren en op nieuw doen promulgeren en rigourenselyck execeuten.

De verpachtinge van den boom en dat op de wyse in het voors. reglement uytgedrukt, houden wy dat mede een van de beste remedien daertegens sal wesen. De Chinesen, soo die de pacht krygen of 't meeste, gelyck wel apparent is, daervoor komen te bieden, die wy oock verstaen, dat in alles de hant sal moeten worden geboden sullen daerin wel redding en ontsagh brengen. Volgens den brief, die by onse predecesseuren in November 1631 aen de Hooge regering is geschreven, isser bynae een gelyck verloop van saeken als tegenwoordigh gewceest, dan de ordres doemaels daertegen be-raemt, syn van geen quade operatie geweest en hebben vrugtbare effecten gebaert. Wy willen vertrouwen, dat onder Godes zegen, dese niet minder sullen doen. By den voors. brief wort mede seer geklaeght over de groote praght en kostelyckheyt, die toenmaels tot Batavia en andere plaetsen van ons gebied was dominerende, en 't welk wy van dese tegenwoordige tyden mede wel mogen seggen, jae houden deselve nogh vry hooger als doen gesteygert te wesen. Wat wy in opvolging van de goede ordres, doemaels daertegen beraert, tot gelycke inbinding en besnoeying van dien hebben ter neder gestelt, wort in 't voors. reglement mede naerder gedeclareert &c.

XL. *Ordre en reglement ter Vergaderinge van de Seventiene, de Generale Nederlantsche geotroyeerde O. I. Compagnie representerende, opgesteld en gearresteert op: den inlantsen handel in Indie en bysonderlyck van cleeden en lywaten; voort vaderlantse drinckwaren en coopmanschappen; item tot weeringe van den particulieren handel van Comp. Ministers; soo oock tegens de praght en costelyckheyt en eyntelyck inbindinge en besnoeying van vele oncosten en lasten, dd. 16 Oct. 1676.*

Alsoo d'ordre en placeaten van de Compagnie, houdende verboth van geen cleeden of lywaeten, van wat plaetsen sulcx ook soude

mogen wesen tot Batavia in te brengen, t' eenemale in disobservantie en verval syn geraekt, sullen deselve niet alleen moeten worden gerenoveert; maer selfs op een nieuw en sulx door naerder te concipieren placcaten, den aenbrengh en invoer van dien, buyten de Comp. verboden en dat niet alleen tot Batavia, maar oock in Amboina, Banda, Ternaten, Macassar, Timor, Malacca, de westeust van Sumatra, Ceylon en de cust van Malabar, synde alle landen, steden en plaetsen daar de Comp. haer eygen gebied heeft of jurisdictie exerceert, alsoo wy den voors. kleedenhandel in de voors. plaetsen privative voor de Comp. met seclusie van allen anderen willen gehouden hebben en dat sonder daerin eenige de minste indraght te gedoogen. ¹

Des sal men, voor sooveel als Gale op Ceylon belanght, aen de Bengaelse Mooren, daer met haere schepen comende trafiqueren toestaen neffens de rys, boter en andere levensmiddelen daer noodig synde, oock aen te brengen grove lywaten, om deselve tegens Eliphanten by de Compie. om te setten.

Van gelycken sal men op seeckere hooge poene verbieden, den inbrengh soo tot Batavia, als in de voors. genomineerde plaetsen, anders als met de schepen van de Comp. van mom, wynen, bieren en alle andere Europesche coopmanschappen en provisien. ²

Tot welcken eynde strictelyck sal worden verboden, de vaert en handel van Batavia op Bantam en vice versa, van wic sulx oock soude mogen wesen, Compagnies vaartuyghen, die deselve soude mogen goetvinden tot noodige diensten nu en dan derwaerts te senden uytgesondert, alleen permitterende visschers en andere met hare

¹ Aan desen last werd door GG. en Raden voldaan by resol. van 29 Dec. 1677 en 18 Febr. 1678. Op 5 Aug. 1678 werd nog een nader plakkaat uitgevaardigd en geamplieert, 22 Januarij 1680. Intusschen bleef het buiten bereik van de Comp. om de Moorsche, Deensehe en andere kleedenhandelaars, concurrenten van de Comp., te weren, uit plaetsen, waar zij geen jurisdictie had. Het groot verval van Comp.^s kleedenhandel werd nog in 1680, door de Hooge regering, toegeschreven daaraan, dat de markt gevoed werd door Moorsche doeken, die voor 't meerendeel eerst op *Bantam* en dan zoo vervolgens naar Sunatra, Jambi, Palembang, Boruco, Java, &c. werden gebragt, wat niet te voorkomen was, dan door negocie van de zyde der Compagnie; doch daartoe waren schepen en kapitaal noodig.

² Sedert werd daaraan streng de hand gehouden, zooveel althans eenigzins mogelijk was. Altijd was het niet mogelijk, als bijv. de uit het moederland komende schepen der Comp. geen voldoende voorraad aanbragten. Intusschen werd, bij resol. van 28 Junij 1678, het Engelsch bier en mom uit Bantam, bezwaard met een invoerregt van 60 en 30 Rijksd. resp.

vaartuygen en kleyne coopmanschappen van Bantam tot Batavia te comen, mits als geseyt is, geen cleeden off Europische waren, daeraen brengende, op poene van confiscatie, van schip of vaertuygen en inhebbende goederen, mitsgaders vordere straffen daertegens te statueren.

En alsoo van alle tyden is geoordeelt en d'experientie nogh dagelycx meer en meer leert, dat *de vaart der vrye luyden*, soo tot Batavia als in de voors. andere landen en plaatsen onder het gebied van de Comp. staande, deselve Comp. niet als ten hoogste nadeelig is, alsoo deselve doorgaens daerop uyt syn, om de Comp. in haren handel, daerby deselve noghans alleen can en moet bestaan, alomme te ondercruypen en de voordeelen, die sy daeruyt billyck behoort te gauderen, tot haer te trecken, wat goede ordres daertegens oock syn beraemt, sal die alomme sooveel doenlyck worden ingebonden en besnoeyt en sulx deselve vrye luyden en ingesetenen van Batavia, voor sooveel (sy) buyten den dienst van de Comp. syn, tot dien eynde alleen gepermitteert en dat tot weerseggens toe, om van daer met hare schepen en vaertuygen te varen en te handelen op Molucco, Amboina, Banda, Macassar, Timor en Solor, mits dat sy *niet* sullen vermogen eenige cleeden, derwaerts te voeren, en dat op seeckere hooge poenen daertegens te statueren. ¹ Nogh oock van of uytte voorschreven Oostersche gewesten overbrengen eenige speceryen van nagelen, noten off foulie, op poene en straffe als by de placcaten; tot welcken eynde van Amboyna en Banda comende, gehouden sullen wesen, directelyck tot Batavia te retourneren sonder onderwegen, 'tsy op de custe van Java of elders eenige plaetsen aen te loopen, gelyck als de placcaten daertegens geëmaneert insgelycx syn luydende en sonder dat daerin eenige de minste conniventie sal mogen werden gepleeght. ²

Maer belangende t'eylandt Borneo ³, item Palembangh, Cambodia, Pegu, Arracan, Tanassery, voort de custe van Java, verstaende be-

1 Hieraan werd sedert, vooral onder den GG Rijklof van Goens, de hand gehouden. By resol. 3 Mei, 12 Aug. en 28 Nov. 1679 werd oock de vaartop Palembang, Jambi, Indragiri verboden; sedert werd zy weder toegestaan, maar toen had niemand daarin meer lust. In 1678 was trouwens een contract gemaakt met den Sultan van Palembang, waarby de invoer van kleeden en amphioen en de uitvoer van peper, voor de Comp. en den Sultan waren gemonopoliseerd.

2 Zelfs het aanleggen te Makassar werd verboden.

3 Met Borneo's westkust was geen handel te drijven, omdat daar vooral in Landak niemand werd toegelaten, zonder pas van den Sultan van Bantam. Met Cambodia

oosten Batavia, mette eylanden daerby en omtrent gelegen, sullen sy den handel op deselve mede tot wederseggens toe, mogen dryven, oock in cleeden en tot dien eynde, die derwaerts voeren, mits de voors. cleeden van de compagnie coopende, oock met de peper en andere waren, in die plaetsen in te coopen, tot Batavia retournerende. ¹

De vrye burgers en ingesetenen in Amboina, Banda en Ternaten haer residentie hebbende, wordt insgelycx toegestaan met hare schepen en vaartuygen directelyck van daer te comen tot Batavia om haren handel in gepermitteerde waren aldaer te dryven en in manieren voors. te retourneren.

De vrye burgers en ingesetenen van Malacca wort van gelycken toegelaten om te bevaren de landen en plaetsen in en aan de straat van Malacca gelegen, voort Tanassery, Pegu en Arracan, item Atchin, Johor, Ligor, Borneo, Manilha, mits de cleeden, die sy derwaerts voeren, van de Comp^e. als vooren coopende.

De vrye burgers en ingesetenen van Ceylon sal het vrystaan te bevaren, Tanassery, Pegu, Arracan, de Maldives, Canara en de cust van Malabar; gelyk als die van de cust van Malabar, dat insgelycx sal syn gepermitteerd.

Maar vooral sullen de voorschreven vrye luyden; *alomme* sooveel doenlyck moeten worden geanimeert tot den lantbouw, voort het oefenen van allerley ambaghten, het doen van coopmanschap en winckelneeringh inde voors. plaetsen van hare residentien. ²

Belangende den *particulieren handel*, dewelcke niet anders is,

was geen noemenswaardigen handel. In 1½ jaar werd er niet meer dan ± 1800 picols peper, door particulieren te Batavia aengebragt.

1 Hoewel de Hooge regering genoodzaakt werd om in 1679 dit bevel niet zóó streng te handhaven en de vaart met schepen van 30 lasten langs de kust van Java en de kleine Soenda-eilanden toe te laten, verviel de burgervvaart op de oosterkwartieren door het verbod van den kleedenhandel tot vroeger ongekende langte. In een jaar werden slechts 4 passen naar Banda, 7 naar Amboina, 7 naar Makassar en 1 naar Ternate uitgereikt, te zamen voor niet meer dan 570 last.

2 Omtrent de uitvoering van dit voorschrift, schreven op 13 Maart 1680 Govv.-Gen. en Raden, als respons. marginaal op dit reglement, aan het Opperbestuur het volgende: De lantbouw *alomme*, daar 't plaats heeft, wordt genoegzaam gerecommandeerd; maar dat komt alle burgers niet evenwel gelegen, noch met haar vermogen, noch met hunne magt overeen. De ambachtshyden hebben hunne vrye exercitie, elk in zyn ambacht, soo ook in 't houden van winckelnering, tapuering, baknering, enz Ook is aan dienaers op hun verzoek nooit vrydom verleend, dan onder conditie, dat zy zich moesten onderwerpen, aan de burgerlyke ordors, die

als een pest en canker in 's Comp^s. lichaem, en nogthans tegens alle gestatuerde ordres en geëmaneerde placcaten groff en groot alomme wert gedreven, sal deselve met alle vigueur moeten worden tegengegaan en geweert. ¹ En om alle de frauden en sluykeryen die met en door 't inbrengen van cleeden en lywatan, voorts Vaderlantsche drinckwaren, provisien en coopmanschappen soo door vrye luyden, als Compagnie's dienaren souden cunnen of mogen worden gepleeght, te meer voor te comen en te weeren, sullen de tollen en licenten soo tot Batavia, als in alle andere landen en plaatsen, daar de Comp. haer eygen gebiedt heeft, in plaats dat se tot nogh toe syn gecollecteert, aen de meestbiedende, worden verpaght, aen Nederlanders, Chinesen of anderen, met speciael verbodt aen den paghter met niemand te accorderen of composeren, op poene *des doots*, en sal den paghter of paghters alomme wesen gepermitteert om op alle schepen en vaertuygen tot Batavia en in de voors. andere gewesten aencomende, yemant van haer volck te stellen om opsicht op alles te nemen en te houden, ter tyt toe deselve eenmael sullen wesen ontladen, des sullen den Generaal en Raden tot Batavia, en in de voors. andere Gouvernemenen of Commandementen, de Gouverneurs, Commandeurs en derselver bygevoegde Raden die ordre hebben te stellen, dat de voors. paghters of die by haer op de voorschr. schepen of vaertuygen ten eynde voors. sullen worden gestelt, niet mishandelt of qualyck getracteert worden, op seekere groote poene, daertegens te beramen, en sal voorts de omschreven paghter of paghters worden geaccordeert en toegekend een derde part van alle 't gene hy of sy sullen comen te ontdekken of 't agterhalen en by sententie van den regter sal worden geconfisceert, des sal moeten worden besorcht, dat by of neffens den voors. paghter of paghters altyt een of meer dienaers van de Comp^s. op den boom en andere toesicht vereyschende plaatsen worden gevoeght en gehouden, om op alles wel toe te sien, oock dat die om de weeck worden verandert en verwisselt en sonder dat men derselver beurten te voren sal mogen weten.

reeds in praktyk waren. Tegenwoordig krygt men weinig aanzoek om vrydom, maar wel om weder in dienst te mogen komen.

1 Alle reeds geëmaneerde plakaten hiertegen, werden hernieuwd en geamplieerd afgekondigd, op 22 January 1680.

Voorts sal op poene *des doots*, ten minste van publicque geesellinge en bannissement, worden verboden aen de schepen, yut het vaderland in straat Sunda, of omtrent Batavia comende, enige vaartuygen te admitteren, anders als die met speciale ordre of consent van de regering syn afgesonden, veel min aen deselve over te geven, eenige cassen, packen, vaten, brieven of wat des meer soude mogen syn.

(Volgen nu een aantal voorschriften, voor de fiskaals, officieren van justitie, Gouverneurs, commandeurs of opperhoofden, in Indie en de Kaap de Goede Hoop, voor de opperhoofden van schepen, voor het scheepsvolk, enz. allen de strekking hebbende, om den verboden particulieren handel en de sluikerij te beletten.)

En gemerckt tot Batavia en eenige andere plaatsen van de Compie. *de praght en costelyckheyt* seer d'overhand heeft genomen, sullen de Generael en Raden een serieus besogne hebben aen te stellen, op hoedanige wyse en door wat middelen deselve sal connen worden ingebonden en besnoeyt, en sal tot dien eynde vooraf worden verboden; 1°. het houden van carossen of overdeekte calessen, verstaende buyten den Gouverneur-Generael, mitsgaders de Raden ordinaris, aen dewelcke sulcx alleen by desen werd gepermitteert; 2°. by renovatie van 't gene by missive van desen vergadering in November 1631 naer Indie is geschreven en geordonneert, het dragen van eenige peerlen, diamanten of andere costelycke gesteenten, voort silvere en gouden kanten, item cnoopen of andere geinventeerte wercken of draghten van gout of silver. ¹

De mesnage, neffens de vermindering en besnoeying van de lasten, die de Compagnie is dragende, mede een hooghnoedigh en essentieel point synde, die voor een groot gedeelte mede daarin consisteert, dat geëxuseerd en geëviteert mogen worden, alle onnoodige fortificatien en timmeragien, wyders dat die fortificatien en besittingen, die buyten nootsackelyckheyt syn, mogen worden ingetrocken en verlaten, sal 't selve in bysondere aghtinge moeten worden genomen, soo oock dat alle onnoodige, onnutte en onbequame

1 Bij responsief marginaal, 13 Maart 1680, antwoordde de Hooge regering hierop met de veel betekenende woorden: • Hierover sullen aan de heeren Majores geen bysondere klagten meer toekomen, omdat *de armoede welhaast ieder zyn eigen rekening zal leeren maken.*

dienaers buyten den dienst werden gestelt, opgesonden, of onder de militie gebragt naer gelegenheyt van saecken en voort, dat diegene, die in de negotie en tot de penne werden gebruyket, immers soo nae doenlyck tot en op een gereguleert getal mogen worden gebragt en gehouden, met vaststelling van de qualiteyt en tractement tot yder bediening noodig en dat, in alle plaetsen, residentien en comptoiren van de Comp^{ie}.

Aldus gedaen en gearresteert ter gemelte Vergadering van de Seventiene in Amsterdam, den 16den October 1676.

XLI. De Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 5 July 1677.

Edele Erntfeste, enz.

Verwitticht zynde, enz.

(*Japara en Java's Oostkust.*) De nootwendige uytsetting op diverse tyden 't verleden jaar en specialyck in 't laatst van December jongstl. onder 't gesag van d'Hr. ordinaris-raat en admiraal Cornelis Speelman, nae de oostcant deses eylants gedaan, heeft ons een groot werk op den hals gehaalt
ende ten eynde UEd. wat claarder begrip van dit wercq mochten hebben, sullen wy de sake, wat hoger ophaelen.

De Sousouhounan nu out werdende en door onmatig vrouwen en drincken, in de regering verslappende en met veel kinderen by besondere vrouwen versien zynde, schynt het, dat dese slapheyt, deselve aengeset heeft de gelegentheyte waar te (doen) nemen, 't welq besonderlyck betracht hebben zyn vier outste sonen, in ordre genaamt: Pangeran Adepatty, out omtrent 38 à 40 jaren; Pangeran Martasana, omtrent 32; Pangeran Pugar, out omtrent 30, en Pangeran Singasary, die voor de jongste en mede omtrent de 30 jaren out en wel den dappersten en meest beminden van 't gemeen gehouden wert, hoewel de outste, uyt hooger vrouw, van 't Coninckl. geslacht ge-

boren, voor den wettigen erfprins wert gerekent; doch van den vader soowel als van 't gemeen minst bemind. De jalousie deser vier princen onder malcanderen vermeerderende, heeft den outsten al voor eenige jaren, aangeset door syn outoom Pangeran Porbaya, yets quaats beginnen te brouwen ende te corresponderen met den Pangeran Madure, mede uyt het bloet der Mataramse princen gebooren en aan 't hof van desen ouden Sousouhounan opgevoet ¹ en 't gebied voerende en residentie houdende op 't eylant Madura, dat seer vruchtbaar van menschen, rys, vee en andere levensmiddelen zynde, hem gelegentheit gaff den eersten prins Pangeran Adepatty toe te vallen en syn quaet voornemen te amplecteren onder eenige secreete conditien, die meer uyt de omstanders en uytval van zaken connen gepresumeerd dan na waerheit beschreven werden. Staande nu dese correspondentien en morseryen tusschen dese Pangerans aan 't hof en op 't eylant Madura, comen aldaar aan 't voorsz. hof op Madura d'uytgeweken Macassaren en Maleyers, na alle apparentie van den Pangeran Madura geroepen ofte anders door haar omswerven dit vruchtbare lant aensoeckende. De hoofden deser Macassaren waren de bekende Crains Montemarano, Glisson, Mangappa, Panaragan en anderen, die liever haar vaderlant verlaten hadden, dan 's Comp^s. vruntschap aen te nemen; doch dat se eer geroepen, dan uyt haar selfs gecomen waren schynt vryel. te blycken aan het huwelyck tusschen de dochter van Madura en Crain Glisson, 't welck geslooten en geecelebreert zynde, trecken eerst de Macassaren en de Maleyers haeren aanhangh en beste crygsluyden met groot getal vaartuygen van Madura over, op 't vaste lant van Java, ende nemen aldaer op haar eygen naam een groot deel van de stranden tegen over Madura gelegen in, ja, destruerende en veroverende verscheyden vaartuygen der Javanen, gelyck zy ook goet gedeelte van de zee-steden en dorpen in haer possessie namen en d'inwoonders onder haar gehoorsaamheit gebracht hadden. De Javanen nu, door gedurige vrede van 't gebruyck der wapenen geheel ontwend, hadden noch hert noch couragie met duysent man, 50 Macassaren of Maleyers

1 Deze mededeeling omtrent Adipati Anoen en Troeno Djojo is onjuist. De hooge Regering te Batavia was nog niet goed ingehecht in 1677, eerst later verkroeg men beter en naauwkeuriger inlichtingen omtrent den stand der zaken in Mataram. Cf. hierboven Hoofdst. XII.

tegen te staan; maar lieten haar als wyven en kinderen dwingen tot der vyanden believen, waardoor de Gouverneur van Japara, Wangsa Diepa, verschrikt en van 't beroerde hoff geen prompte ordre, (als alleen den Gouvern.-Generl. op Batavia om hulpe (te) versoeken) over crygende, wierden wy alhier by diverse boden brieven en gesantschappen van opgem. Gouvern. versocht, den Sousouhouan volgens het gesloten verbond van a°. 1646 by te staan en mits wy doe zelfs noch geen kennisse van eenig verraet hadden en dese Macassaren, 's Comp^s. bittere vyanden zynde en dienvolgens in generley wyse, zoo naby Batavia conden gedoocht werden, 't welcq daardoor ook van levensmiddelen en veel andere nootwendigheden niet alleen ontbloot en voor den toecomende tyt verset conde worden; maar dit volcq meester van de stranden werdende en de stranthieren haar toevallende, zouden ons in een gedurigen onrust en oorlog bedrajen, daar in lange niet door te comen ware; uyt alle welke redenen UEd. lichtelyck zullen connen apprehenderen, dat wy genootsaect zyn geweest, de rechtvaardige zyde en waartoe wy by open contract verplicht waeren, hebben moeten kiezen, zulcx successive 't verleden jaer, soodanige uytsetting, eerst onder den cap^t. Jan Fransz. en naermaels onder de Majoor Pooleman is geschiet, als UEd. in onse voorige van den 28 November, 't verleden en 13 Febr. deses jaars bekent gemaakt is, welke uytsettinge en 't succes onder gem. majoor, in 't begin van September verleeden, ons eerst heeft aangewesen, datter vry wat anders schuyldt als 't gewoel der Macassaren, want de Pangeran Madura ziende de Macassaarse wapenen veel te swack tegen 's Comp^s. macht, meynende ons met list af te leyden van de hulpe aan de Sousouhouan gedaan en noch te doen, doet insgelycx besendinge aen ons, met versoeck ons (zoo wy hem niet wilden adsisteren) ten minste stil te houden, zendende voort alle zyn macht over op 't vaste land, en volcht selfs in persoon, stellende in zeer corten tyd, onder syn macht, alle de landen aan strant en eenige mylen lantwaart gelegen van Sourabaya en noch daar beoosten tot omtrent de landen van Japara toe, 'tweleq ons openbaarlyck dede sien het verraet, dat omtrent den Pangeran Porbaya ¹, Pangeran Adepatty en desen wel gem.

1 Hij moet dan wel een zonderling verrader zijn geweest, die zich dood liet

Teroena Jaja tegen haar Heer en Souvereyn, den Sousouhounan Mataram gesmeet was en noch meer bleek de onkunde van desen ouden vorst, dewelcke desen ouden Pangeran Porbaya en zyn outsten zoon met groote macht afzond, om het quaat aan de stranden te stutten, dewelcke afgecomen zynde; lieten haar van Teroena Jaja en de synen wegh jagen, hoewel zy wel op 50 à 60.000 en den anderen nauwlyckx op 10 à 12.000 man gehouden wierden. Omtrent desen tyt, dat de voorš. Porbaya en Adepaty gerucht wierden af te comen tegens de Madurezen, docht ons mede de rechte tyt te wesen den ouden verlegen vorst in zyn rechtvaardige zake met 's Comp^s. wapenen te hulp te comen, en met ernst ter hant te nemen, zooveel eenigsints in ons vermogen ware, te meer omdat opgem. Hr. ordinaris raat en admiraal Cornelis Speelman, geneuslyck zyn dienst, als beleyder van dit moeyelyck werq daartoe aanbod en welckers ervarentheyt, conduite en cloecke manhaft ons bekend zynde, hebben 't selve met te meer gerustheid voortgeset en ZynE. becleet met soodanige macht en autoriteyt als tot uytvoeringe van soodanigen bekommerlycken werck, gans noodig was en zynde ZynE. 29 December jongstl. van hier vertrocken met de schepen: Veluwe, 't Huys te Cleeff, d'Experiment, item de hoecker Goutvincq, chialoupen: Granaatappel, Egmont, Brack, Nachtegaal, Nassauw enz., bleeck het alsints hoe nodig het was geweest dese uytzettinge te doen, dewyle ons dagelycx de verdere progressen van desen rebel ter ooren quamen, ja dat zyn volcq als een loopt vuur langs de stranden al tot omtrent de Jacatrase limiten genadert zynde, selfs de Mataramse hooffden over de Crawangse revier b'oosten onse grensen residerende, hen al gesubmitteerd hadden, niet alleen tot een schande van de grooten der Mataramse Javaenen; (die altyt voor belliqueux zyn gehouden geweest) maer selfs tot onse groote verwondering hoe soo machtigen en gevreesden vorst soo plotselyck, door een stouten rebel conde gedeclineert worden en hoe een volcq eenige eeuwen aan het geslacht en autecesseuren van desen Sousouhounans vader ende grootvaderen gewoon zynde met groote preciesheyt te gehoorzamen, haar soo lichtvaardig sonder

slaan in een gevecht tegen Troen Djojo. GG. en rade verhalen hier slechts wat op Java destijds werd uitgestrooid, om in Mataram nog meer waurouwen en verwarving te stichten.

eenigen tegenstant te bieden van haar schuldigen plicht lieten afleiden en desen rebel, sonder eenigen nootdwancq van wapenen te zien, off eenigsints daertoe geconstringeert te wesen (toevielen); doch dese voorspoet is met het uytsetten van voors. jongste crygsmacht gestut; want soo haast d'Hr. admiraal Speelman om en omtrent Tegal tusschen Cherabon en Japara gelegen, de cust begon aan te doen, hebben hen die van Tegal, onder 's Comp^s. bescherminge begeven, en tot teecken outfangen een Princevlagge sonder iets meer, welcq exempel de aangrenzende zeeplaatsen oostwaarts tot Japara toe meest zyn nagevolght, en daardoor meerendeels onder den Sousouhouvan verbleven syn, except de voorname plaatsen van Damacq en Samarang, tvelcq by de Maduresen niet is verlaten, voor en aleer Teroena Jaja door UE. wapenen onder 't beleyt van opgem. Hr. Speelman binnen zyn vesting door geweld opgeslagen, en van daar lantwaart gevluht is, grootelycx te vreesen zynde, dat wy met naelopen veel moeite noch zullen subject wesen. Echter zyn dese successive victorien, soo op de Macassaren, als den rebelligen Troena Jaja bevochten van soodanigen operatie geworden, dat de vluchtende Javanen weder naar hun huysen en plaatsen beginnen te comen ommesien, en van Zourabaja westwaart het lant sigh allengs weder tot gehoorsaamheyt onder den Sousouhouvangh begint te schicken; maar het grootste quaat zit noch in 't Mattaramse hof verborgen, alwaar den outsten prins Pangeran Adepatty onder de hant vermoed wert de zyde van dezen rebel Teroena Jaja noch te houden en te favoriseren en geholpen van zyn oom Porbaya ¹ en anderen zyner aanhang veel quaat beroekenen, waartegen aan d'andere zyde het quaat noch vermeerdert wert door d'oneenigheyt van d'andere drie gebroeders Martasana, Pugar en Singasary, ende den ouden vorst hout sich binnen 't hof beslooten, (die) zich, zoo men ons rapporteert, met eenige geyten te weyden en te voeden en alsoo in sinneloosheyt zyn tyt zoude doorbrengen; saken die ongehooflyck schynen en die men nochtans door de daet en alle omstanden moet aannemen, in effecte zoodanig te wesen; de gewisselde brieven tusschen ons en d' Hr. Speelman en raat zullen UEd. met de naaste besendinge van hier speciaelder bescheyt geven. Zynde

¹ Deze was reeds gesnevold.

wel aldermeest te beclagen, dat ons volcq omtrent Sourbajja en ook selfs op Japara met siecte van God de Heere besocht syn, zulcx reets over de hondert mannen op den tocht overleden en wel 200 en meer siecken opgesonden, en na herwaarts terug gebracht syn, weleq getall wy nu weder met 250 coppen uyt ons swacke garnisoen hebben moeten vervullen, staat makende Zyn E. met opgem. 250 man niet min dan 1000 militairen, onder ZijnE. bestier heeft, behalven 't bootsvolcq op de schepen Veluwe, Brederode, Nuysenberg, Corea, Batavia; d' Engelse Anna, Snaauw, de hoeker Goutvinck en voorsz. chialoupen Egmont, Nassauw, Granaetappel enz. en dan noch omtrent 500 inlantse soldaten, bestaende uyt Batavise mardyckers, Javanen, Baliens, Amboinesen en anderen, een macht die na proportie van 't groote werk seer cleyn is en waarmede wy echter verhoopen, dat gem. Ed. Speelman 't werck zal connen uytvoeren, zynde ZynE. voornemens by zyne en des raats jongsten advys van 14 pass°. om persoonl. het eylant Madura eerst tot rust en order des Sousouhounans gehoorsaamheyt te stellen, om dan te arbeyden de resterende Macassaren en haren aanhang (die noch omtrent 800 man zoude stercq zyn) tot devotie te stellen en onderwylen Sourabaya met een propre crygsmagt beset te houden, om den vyant geen gelegentheyt te geven, aldaer weder te comen nestelen, zynde den Cap^{tn}. St. Martyn met eenige Nederlantse en inlandse soldaten, gesterct met 500 Javanen te landwaart ingetrokken om Teroena Jaja op te zoecken, soo dat op den nytslag en hoelang deese tocht wel mocht duren geen staat te maken is, doch wy hebben ZynE. by onse jongste van ult^o. pass°. bepaalt, om met het uyteynde van dit Oostersaeysoen weder met de chrygsmacht hier te wesen, en waarop wy ZynE. en des Raats advys becomen hebbende, nader positive ordre sullen geven.

Naar het voorgaande, enz.

XLII. Uittreksels en aantekeningen, uit de brieven en papieren, van Japara en Java's Oostkust bij Gouverneur Generaal en Rade van Indie ingekomen (1665—1676).

1. *Japara 19 Nov. 1665. Sr. van der Straten aan de Hooge regering te Batavia*, berigt: dat 100 p^{cl}s. brood- en 400 p^{cl}s. poeder-suikeren, volgens overeenkomst met Javaansche leveraars gesloten, worden geleverd. Jacob Couper is te Japara aangekomen als assistent in plaats van den boekhouder Keyts. „Coopluyden van suyker syn van boven uit den Mattaram nevens eenige anderen als commissarissen naar beneden gesonden om de respective comptoiren der Gouverneurs te visiteren en hebben alhier, soo my selfs hebben verhaelt, tot den Gouverneur Racza Bengale ¹ seer slecht diesaengaende gevonden, want van 10000 R_a., synde het capitael dat den Soesoehoenang over jaer en dach om winst daermede te doen, aen hem heeft verstrekt, is, noch 3000 r_a. aan manquerende, soodat, indien 't in corten by hem niet en wert opgebracht, wel een slecht eynde met hem mocht nemen. Is by provisie by de voors. commissarissen syn gout, silver en wat eenigsints kostelyck is uyt synen huysse gehaelt en publyceuel. alhier vercocht.”

2. *Japara, 18 Febr. 1666, Dezelfde aan dezelfde*: „Men heeft ons voor de waerheyt willen verhalen dat de voors. Wiera d'Jaja ² (van wien elders gezegd is, dat hy was de tweede persoon naast den Soesoehoenan, o. a. ook gebied voerende over het boschryk district Dypan (vermoedelyk Djipon, afd. Blora) in disgratie van den Soesoehoenan sou wesen geraekt en van syn vorige macht berooft, vernamen oock, dat . . . op den 28^{en}. Dec. brieven van Soesoehoenan met eenige expressen waren afgecomen met volcomen last om, soo de Gouverneur (van Japara) Racza Bengale in 't opbreken soude syn, van op stondt de achterstallige penningen te comen betalen, denselven de facto uyt syn gouvernement te stooten en datelyck syn huysen, meubelen en anders te vercoopen, gelyck oock noch denselven daegs, dewyl niet magtigh was de voors. penningen te voldoen, al syn goet is aengetast en vercocht.

1 Rekso Manggolo (?)

2 Wiros Didjojo.

Op den 11 deses (i. e. Febr.) is alhier uyt de Mattaram aengecomen de nieuwe Gouverneur Wiera Dycka, dewelcke met een groote meenichte van volck soo te voet als te paerde werde ingehaelt en heeft syn logiement in het ordinaris palleys van de Gouverneurs genomen, daerin sedert den doot van Martanata nyemant heeft mogen wonen."

3. *Japara*, 27 Maart 1666. *Dezelfde aan dezelfde*. (Handel in en verbruik van opium). Wat aengaet 't vercoopen van de amphioen, hebben UEd. ons wel den prys wat op Batavia had gegolden gelieven aen te schryven, namentl. als dat se tot 400 R^a. 't picol was vercocht, om ons daernaer te kunnen reguleren. Hadden wy deselve één maendt te vooren gecregen, soude tot seer hoogen prys, hier hebben connen verkogt worden, want tegen 800 R^a. de p^l. alhier is uytgevent, daarvan selfs 16 R^a. voor 2 catty om den Goevern. Wiera Dycka op syn aencompst alhier (alsoo doen ter tyt seer raer was), mede te vereeren, hebben moeten betalen; doch is zedert van dach tot dach doordien hier en op de gantsche cust (van Java) een groote quantiteyt is aengebracht, sooseer affgeslagen, dat de coopliden nauwelycx nu 2 R^a. voor 't catty derven presenteren.

(*Dubbel bestuur in Japara*) Met de aencompste van de 4 coopluyden regceerders, die over eenige dagen uyt de Mattaram syn wedergekeert, syn veele moeyelyckheden tusschen deselve en den Gouverneur, de regeringh aengaende, alhier ontstaen, alsoo de coopliden wederom door den *Soesoehoenan* in haere voorige qualiteyt en bediennige syn gestelt, sulcx dese over een duysent man, (den) coophandel en den boom syn gestelt en de Gouverneur over 4 duysent en het landt te gebieden heeft, dat hier groote onrust en jalousie is causerende, soodat wy nauwelycx weten, wanneer wat hebben te versoecken, waer en tot wien ons te sullen keeren"

4. *Japara*, 8 Juny 1666. *Dezelfde aan dezelfde*: „Wy hebben hier uyt den Mattaram tydingh becomen hoe de Soesoehoenangh 15 ofte 16 van syn dienaren, waeronder één van syn grooten, soude hebben laten onthoofden en dat de 2 voornaemste van 't ryck, met name Wira Djaya en Nite Negoro ¹, gants beangstigd syn, alsoo niet en weten hoe met haer oock afloopen sal. De reden waerom de voors. justitie

1 Wiro Didjojo en Niti Negoro.

heeft laten doen, soude wesen, omdat buyten kennisse van hem, een groote quantiteyt pady en rys, uit syn packhuysen soude vervoert syn, waervan geen pertinente reeckeningh hebben connen doen, oock noch, dat al het cooper van syn Missegiet; dat syn vader daerop heeft laten brengen, met haere kennisse daervan gestoolen is; Syn soon, soo ons verhaelt is, wort hierover mede gesuspicieert."

5. *Japara, 8 July 1668. De resident Jur. de Propheet en de assistent Couper aan de Hooge regering te Batavia.*

„Nu eenigen tyt voorleden zyn voor Samarangh, 4 vaertuyghen aengelant, zynde met deselve aengecomen, gesanten van den Coninck van Palimbangh aen 't hof van den Mattaram gesonden, brengende tot geschenck een Eliphant, nevens parthy costelycke cleeden, ten bedrage van 2000 RD., welcke geschencken door Sousouhoungangs ordre syn aengenomen; maer de ambassadeurs niet toegelaten ten hove te mogen komen, overmits te geringe persoonen (zoo de Coninck oordeelt) bennen om soo grooten magtigen Heer als hy, zyn aengesigt te aenschouwen; maer zoo haren Coninck, de tweede persoon van 't rye in ambassade, daernevens een geschenck van 20,000 Rd. sont en zulx niet haest in corte geschiedende, wilde met deselve oorlogh aenvangen, is ooc van meyningh, soo die van Jamby en Borne(o) niet haestig hommagie komen doen, den oorlogh aen te seggen 't schynt de Palembangers dese vorst, die slapende was, hebben wacker gemaect; want, segt hy, sy moeten voor imandt in vreesse wezen, dewyl nu in sooveel jaren nooyt ten hove gecomen syn. Ic moet haer dat beter doen voelen, zullen my voortaan jaerl. van ijder hooft, dat in Palembangh is, een Rd. tot hooftgelt opbrengen, soo dat niet naer en comen, zal haer met middel daertoe brengen; synde dit maer loopende tydingen, de waarheyt hiervan hebben niet connen vernemen."

6. *Japara, 25 July 1668. Jur. de Propheet aan dezelfde:*

„Dese stadtsregeerders (van Japara) hebben ons versoght om een brieff aan UwEd., overmits eenige loeras by Raden Singa Wangsa en Wangsa Carty uyt de Mataram door Sousouhoungang's ordre affgesonden met een brieff, soo sy seggen, uyt 's Conincks naem aen Uw Ed^{hd.} om wegens de gesanten van Palimbang, met UEd. te spreeken. Wy hebben haer ondervraeght wat voor ordre dito persoonen hadden, dan off de brieff van den Coninck selfs was afgeveerlight; seyden

van jae, dat de Coninck de Palimbangers aen UwEd. wilde offeren, alsoo voor desen onder hem hadden gesorteert, maer overmits nu meerder UwerEd. als hem gehoorsaemden, wilde niet met haer te doen hebben. Wat van de waerheyt is, sullen UwE. uyt haer ende de brieff, die gesloten zy en wy den inhoudt niet hebben connen gewaer worden, gelieven te vernemen. Wy senden dan dese missive met deselve persoonen, die genaemt syn: Wangsa Patra, Wiessa Mangala en Wangsa Nanga (sic); wat ik UwE. van dese saecke sal adviseren, wete niet, vermits noyt de reghte grondt van dit werck heb kunnen uytvinden”

7. *Japara, 27 July 1668. Dezelfde aan dezelfde:*

„Dese weynige letteren gaen tot egene andere insighten als eenelyck de novos van 't gepasseerde aen 't Mataramse hoff, voor sooveel hier hebbe vernomen, bekent te maken, synde gisteren uyt de Mataram affgekomen, seker persoon, die ons voor de waarheyt heeft vertrocken, (dat) de rijcx vertrouden Wiera Kartij van den Coninck was uyt syn bedieninge verstooten en naer Passoroan, voor syn leven verbannen, uyt oorsaccke dat geen gehoorsaemheyt genoeg naer des Sousouhonnangs sin hadde betoont; oock dat een der voornaemste groten onder den Pangoran de Patty staande, hadde laten krissen, alsoo op sekeren tyt, wanneer ten hove geroepen was, met eenige redenen miscontentement aen Syne Majest. gegeven hadde.”

8. *Japara, 9 Augustus 1668. Dezelfde aan dezelfde:*

Zegt: „vernomen te hebben voor waerheyt, dat groote oneenigheid in de Mattaram tusschen de Sousouhounan en syn soon den Pangeran de Patty is geresen, soude sulex syn ontstaen uyt oorsaccke dat de Coninck nu eenige jaren geleden belooft heeft tegens dese Moulut¹, ofte ingaen der vasten, afstandt van 't ryck te doen, 't welck de Pangeran eysschende, door den Coninck geweygert was, is dito Pangoran in syn paleys gebannen en werdt met stercke waight wel bewaert; hoe dit vorder aslopen wil, zal den tyt leeren.”

9. *Japara, 17 Augustus 1668. Jur. de Propheet en J. Couper aan dezelfde:*

„'T sedert onse laetste aen UwEd. is alhier niet van belangh voorgevallen, als eenelyck dat hebben verstaen de gereesen geschillen

¹ Moeloed of Mawloed. Moh. feestdag oock thans nog in de Vorstenlanden gevierd.

tusschen den Coningh en syn soon souden bygelegd wesen, ende den verstooten ryces vertrouden Wiera Carty in syn vorige bediening herstelt is."

10. *Japara*, 15 September 1668. *J. Couper aan deselfde*:

"Ten hove is alles stil; maer de Sousouhouanagh laet overal om mooye vrouwen soecken, of misschien weder eene, gelyck syn afgestorven Coningin, conde krygen, soo niet, segt Syn Mayesteit, sal immers door 't gedurich plagen van myn onderdanen myn jaren vermeerderd werden; want als sy meest naer myn doot wenschen, sal ick langst leven."

11. *Japara*, 18 October 1668. *Dezelfde aan deselfde*:

"d'Ed. ambassadeur Abraham Verspree¹, is op Samarangh door d'affgesondene van 't Hoff seer feestelyk ingehaelt en vrundelycken getraceert geworden en op den 12den deser naer boven verreyt. Men seght de Coninck, die naer de Zuydstrant stond te gaan playsieren, verstaan hebbende desselfs comste, heeft syn voornemen verandert, totdat gemelte Ambassadeur boven gecomen soude wesen, om deselve met hem uyt vermaken te nemen en onder wylen seven syner Heeren tot Angabys verhoogd, waeronder Tanoe Mangala, Wanghsa Dipa en Gouverneur van Japara gemaakt is en Wiera Dyka tot Angaby Wiera Dikara en Gouverneur van Lassemn en Touban gemaakt.²

12. *Uittreksel uit het Rapport aan den GG. en rade gedaan door Abraham Verspree, wegens zyne zending aan den Soesochoenan. 20 Sept—6 Nov. 1668.*

Sedert, enz.

Den wech, die wy van Samarang passeerden, was seer playsierigh en sagen boven in 't land comende met verwondering toe, wegens den overvloed van menschen door het geheele land verspreid, de schoonheid der landsdouwe en voornamelyk wegens het wel cultiveren van hetzelve, synde waarachtich dat er boven op het hooge land (djatybosch gepasseerd zynde) van 100 geen 3 roeden lands zyn, of er wordt water door seer bequame leydingen overgevoerd en daarop staande gehouden en kan telkens daar wederom afgelaten worden, zulks dat men van eenig heuveltje een à twee mylen verre, de velden sien kan, met water geladen, staan blinken even of het eenige

¹ Zie hierboven, blz. 113.

² Angaby = Ngubehi.

kleyne zecën waren, mitswelken en overmits nergens eenig vuyl moeras, staande water of broekland gevonden wordt, de lucht aldaar zoo soet en aangenaam valt, dattet een mensch verlocht, wy voltrokken deze reis in dry dagen rydens, nemende 'snachts in eenig dorp, die men schier alle halve mylen ontmoet, onze ruste

Met den avond in Mattaram komende treffen het aan, dat het dien achtermiddach Passebaan geweest zynde, alle de ryksprinsen en grooten van het hoff, met haar overgrootte suite te paard naar huys keerende ons ontmoeteden, te hoop brengende soo een onuitsprekelyke menigte van menschen, dat het ons onmogelyk was verre van ons te zien en in zulken gedrang werden wy in ons logement dichte by het paleys des Soesoehoens, expresse op onse comste geprepareerd, gebragt en straks met wacht alomme seer wel voorsien.

Het compliment werd van wege den Soesoehoenan dien avond gedaan, door Radja Wangsa, te kennen gevende, dat de Soesoehoenan, van onse komste verblyd, gebood, dat wy ons dien nacht souden uytrusten en met spyse versadigen, die op de Javaense wyse gecooct en magnifycq toebereyt, ons door den Sousouhounangh van syn tafel overvloedig genoegh wierde toegesonden. Dese complimenteur en syn macker Singa Wanghsa Carty verhaelden ons, dat de Sousouhounangh seer wel te vreedden synde, hadde afstand gedaen van eene vergrootingh syner schatting, die jonghst op het voordragen van eenige hovelingen langs de strandt was ingestelt.

Dien nacht rusteden wy ons uyt ende quamen beyde, Radin Singa Wanghsa, Singa Wanghsa Carty, neflens Naya Sitra ende Wierat Macka alle onse geleyders van strandt geweest hebbende, ons des ochtends al vroegh besoecken, versoeckende te weten wat ons geschenek was, 't geen we haer doenmaels niet langer verbergen cunnende, lieten sien en daermede noch doende synde, quam ordre, dat we ten hove verschynen souden. (Nu volgt in het rapport, het verhaal van wat er op de audientie ten hove voorviel, dit verhaal komt bijna woordelijck overeen met hetgeen daaromtrent vermeld staat in den brief dd. 1 Dec. 1668, n°. XXVIII, hierboven. Belangrijker echter is, wat in het rapport voorkomt omtrent de bedoelingen, welken de Soesoehoenan had met zijnen eisch, dat hem jaarlijks een gezantschap wierd toegezonden en omtrent de toen reeds bestaande spanning tusschen den Socsoehoenan en zijne zonen; een en ander laten wij thans volgen.)

Wy en conden noch aen den Soesoehouanagh, noch aen ymandt van de grooten niet bemercken de meeningh te syn, ergens van te sullen spreeken, gelyck se oock niet en deden, ons anders seer feestelyck en in alle maniere onthaelende en alle vryheyt toelatende. De Sousouhouanagh sondt ons tot gastos van Siry en Pinangh, alhoewel wy van syn tafel dagelycx seer wel bedacht werden, 12000 pitjes, maeckende 40 ryxdaelders, sonder in 't minste ergens van te reppen, des we van langer handt meer en meer quamen te bemercken, dat ze dit gesantschap geern aennemen wilden, als een ordinaire jaerlyckse visite, d'Ed. Comp. in dat gebruyck alle jaer trachtende te brengen, om welck nader te onderviuden, soo iverden met zeeckeren Wanghsa Carty in discours te raecken, die (een man van conditie, oopenhartich en voorheen tot Batavia in ambassade geweest hebbende, als oock schryver van den Sousouhouanagh synde) uyttede, dat den Sousouhouanagh niet alleen voor hadde, het jaerlycx gesantschap in te voeren; maer dat oock omtrent hem discours gevallen was, noopende seecker belofte, die d'Ed. Heer van der Lyn en d'Ed. Heeren Raeden van India voorheen hadden gedaen, om aan de Mattaram uyt te keeren de tollē, die d'aencomende Javaenen tot Batavia voor haer waeren betalen, dien begrootende tot op 10000 ryxd^{l^{re}}, mits welek verstandigen en gemerckt ons 's anderen daeghs nae onsen hoffgangh, synde 17^{en} October, te kennen gegeven wiert, dat de Sousouhouanagh voornemens was, ons in corten weder te laten vertreeken, het ons tyt docht de Javanen sooveel mogelyck te versetten en begonden te dien eynde ons seer te verwonderen, dat nademael by den Javaensen brief door Radin Singa Wanghsa en Wanghsa Carty uyt 's Coninex last voorheen nae Batavia gesonden, om dit gesantschap versoeck gedaen was, opdat de Sousouhouanagh van eenige saecken discoureren mochte en dat des niettegenstaende het scheen nergens van te sullen worden gesproocken, item dat om geen andere reeden d'Ed. Heer Gouvern. Gener. dit gesantschap had doen ondernemen, als alleenlyckelyck syn Ed. brief meldede, om te verstaen wat des Sousouhouanaghs believen mochte syn. Hierover keeken de Javanen Naya Sitra, Sabda Carty en Wirat Maeka den anderen aen, seggende op het Javaens onder den anderen, discoureerder wyse, dat de brief door Radja Singa Wanghsa en Wanghsa Carty nae Batavia gesonden, niet en was behelsende geweest, de rechte meeningh van den Sousouhouanagh,

die eenlyck had gesien om in gevolch (der belofte?) van jaerlycse besendingh, dese besendingh te verwerven en dat volgens de letter van den brief, dien wy haer nu voorlasen, onse pretentie rechtmatich was, namentl. om te weten wat des Sousouh. believeu mochte syn; maer seyden se, onder den anderen, wie sal nu den Sousouh. daarvan durven spreucken, wy hielden echter aen, dat ons versoeck den Sousouh. mocht voor ons vertreck bekent gemaect worden; doch en syn wy nooit wys geworden, of sy of andere (want wy moveerden dit discours meermael) hier van den Sousouh. oyt hebben gesproocken, eenlyck wiert de volgende dagen van ons subit vertreck niet meer gehoort; maer cregen ter contrarie tydingh, dat de Sousouh. begeerde, dat wy ons in Mataram noch wat souden vermaecken, en dat hy gesint was ons op de jacht te leyden, 't geen van dagh te dagh tarderende, ten laetste oock verdween. Inmiddels wierden van verscheyden besocht, ende met landtgewassen begroet, visjes om vissen te vangen; verscheyden soo van confidente als anderen waerschouwden ons, dat wy Pangeran de Patty ¹ niet souden publycq besoecken of beschencken, weleke waerschuwingh ons in Samaram al bedecktelyck gedaen synde, soo lieten daer en namen niet met ons nae boven, 6 conyntjes voor hem door den luytenant Frederick Mulder aen ymandt van d'onsen tot Batavia medegegeven, ons voorts yverigh wachtende in syn geselschap te comen, alshoon hy op onse groeten aan hem gedaen laten, ons in antwoord ontbieden deede, dat hy by nachtyt in een huys achter ons logement comen wilde om ons te spreken, zynde daertoe seer begeerich, waervan wy ons uyt vreesse van quaat gevolch almede excuseerden, hem bidden doende, voor dees tyt te patienteren, ende syn gesanten nae Samaran met ons afte senden, ons aldaer te ontmoeten en van eenige saecken te spreken.

By informatie is ons bekend geworden, hoe grooten ontsagh de vader omtrent desen syn soone heeft, denwelcken gesterekt met den aanhangh van een, zyn oudtoom, Pangerangh Pourou Bayangh, de Sousouhounangh seer in achterdocht houdt, te meer omdat se beyde jonghsmael met authorityt te werck gaende, buyten kennisse van den Sousouhounangh seeckere gequalificeerde inlantsche dochter

1 De oudste zoon van den Socoehonan.

hadden te haeren hove ingetrocken, hetwelck de Sousouhounangh, die desen soon soowel als alle andere prinsen van den bloede, seer cort en vry gelimiteert houdt, seer euvel ende voor een saeck van schadelycken gevolge opnam ende dit voorval tot een middel nemen willende om den bandt, tussehen syn soone en Pangeran Poerobayangh aen stucken te rocken en te vernietigen, misprees dese saeck te dien eynde omtrent synen soon seer en flatteerde hem oock stracx daeraen weder, hem trachtende (als door Pangerangh Poerebayangh misleyt) vry te spreekken ende voorts hem tegen denselven Poerebayangh in haat te verwecken, selfs tot ondernemingh van een quade daet, waerin den Sousouhounangh naderhandt siende, misgestast te hebben, ende dat bovendien syn voornemen aen Pangerangh Poerobayangh ontdeckt was, soo heeft den soon nu cortelingh daerover moeten lyden, synde hetselve de gesuste saecke in Mataram voorgevallen en tot Batavia ten ruygen overgebracht. Behalve dien doet de Mataramse saecken vry wat op stelten gaen, dat behalve desen Pangeran de Patty, oudt ongeveer 35 jaeren, noch ses andere soonen en princen gevonden werden, die afgaende tot een minderen ouderdom van 10 jaeren op den jonghsten, allen ende voornamentl. de outste haeren bysonderen aenhang hebben, en oock meest allen d'een tegen d'ander gecant syn

Daar en is dan niet anders op onse discoursen als voorschreven gevolcht; ons versoeck om andermael voor den Sousouhounangh te verschynen of immer te mogen weten om wat oorsaeck onthouden waren, syn alle sonder vrucht geweest

Ingevolge nu van ons wedervaren, soo comen op 22 Oct. des morgens eenige hoovelingen met een extraordinairen grooten suite in ons logement, een van dien in syn handt opwaerts houdende des Sousouhounanghs brief en dien aen ons, al staende met eenige weynige ceremonien overgevende, seyde dat de Sousouhounangh in allen gevalle wel vergenoegt, syne gebiedenis deede doen aan syn broeder, den Edelen Heer Gouverneur-Generael, tot wien, als uytgesonden van S. Ed. Achtb. wy vreedich retourneren mochten, synde ordre gestelt en geleyders genomineert, opdat alles in goede ordre en met reputatie toegaen soude, en syn wy dan sonder meer omstandicheyt te gebruyken, noch denselven dagh met Naya Sitra, bevelhebber tot Samaram, Sabda Carta, dito tot Javana en Wirat

Macka, dito tot Damaack in aftocht getrocken, volbrengende andermael onse retourreysse in drie volle etmaelen, comende op 25 Octob. (Godt sy loff) tot Samaram te arriveren, allenthalven en by yder-een seer goed onthael hebbende gehad.

Onse, enz.

Onse geleyders uyt Mataram en beneffens hen de nieuwe Javaense Gouvern. Kiay Ngabey Wanghsa Diepa, convoyerende ons tot Japara en hadden last ons, tot vertrocken waren niet te verlaten, seyden, haar oock van den Sousouhounangh expres gelast te syn, om door ons den Ed. Heer Govern.-Generael by monde te doen weten, dat de Sousouhounangh versocht en ernstigh begeerde, dat jaerlycx een ambassadeur comen mochte in conformiteyt van de belofte, door den Ed. Heer van der Lyn voormaels gedaen, informerende ons Wanghsa Diepa quansuys confident, dat op de grootheyt van schenckagie soo nauw niet gesien soude worden, als de besendinge maer geschiedede.

Ses etmaelen, enz.

In 't jacht Domburgh, seijlende langs de cust van Java, omtrent Oudjongh Tanna desen 6^{den} November a^o. 1668.

w. g. A. VERSPREET."

13. *Japara, 28 Juny 1669. Amelis de Vallé en J. Couper aan de Hooge regering;*

"Nu het voor d' Ed. Comp. gewenst en gerust schynt hier te resideren; want al de Javaense gesaghebbers door cleene geschenken als vrundelyck onthael geheel tot d' E. Comp. verbonden hebbende, zoo is alles weder omverre geworpen, nademael de wispelturige Sousouhounangh tot lantvoogt gestelt heeft eenen Wiera Dieka, dewelke, om de menichvuldige klachten der onderdanen a^o 1667, doen d' ambassadeur Wagenaer in de Mataram was, van 't Japaerse gouvernement en al zyn middelen ontbloot is geworden, daerenboven hier noch tot groot Sabandaer door Zyn Mas^t. gestelt eenen Wierat Macka, sulcx nu met de twee tirannigste Javaenen sullen moeten te doen hebben. D' oorsacke waerom de twee voorhaelde persoonen, door den Sousouhounangh hier gestelt syn, soude wesen, soocals door toegedaene vrunden ons aengedient is, dat sy aen den Sousouhounangh beloofd hebben, by sooverre dat Syne May^t. hun 't Japaerse gebiet wilde overlaten, te maken dat d' Ed. Comp. jaerl. een geschenck

van 10.000. R^s. sal moeten doen, volgens 't contract, na hun seggen over lange jaren met Zyn Mayt. gemaect, 't welcq de voorn. Wierat Macka by 't aenwesen van den E. Verspreeet in October passado. hier in de loge wel heeft weten te zeggen, dat den inhoud van des Sousouhounanghs brief was geschreven aen d' Ed. Hr. Gouver. Genl. ja dat tot dien insichte doen ter tyt den gesant gemeent hadde; zynde dan beyde hun soonen als Kental Souta Nanga en Dja Souta over twee dagen alhier aengecomen en heeft Dja Souta al begeert, dat van den tol hem reecquening gedaen wert."

14. *Japara*, 1 July 1669. *Am. de Vallé en J. Couper aan dezelfde*:

„ Zy berigten: dat Wiera Diekara, alleen daerom de Comp. te Japara bemoeyelykt om langs dien weg weder een gesantschap van Batavia aan den Soesoeh. te verkrygen; indien hem dit gelukt hoopt hy verheffing in rang; indien daerentegen de Hooge regering zich door dien aendrang niet tot het zenden van zoodanig gezantschap mogt laten bewegen, dan loopt hij gevaar van op last van den Soesoeh. te worden gekrist en welligt ook syn geheel geslacht; doch zeer veel schynt Wiera Diekara by den Soesoeh. te kunnen bewerken, door zyne dochter, die een van de voornaamste bywyven van den Soesoeh. is."

15. *Japara*, 9 Augustus 1669. *Dezelfden aan dezelfde*:

„ De tyding van de verovering van Samboepo en van de geheele onderwerping van Makassar door Corn. Speelman te Japara aangebragt. De Nederl. kooplieden te Japara residerende, doen victorie schieten, waardoor de ontevredenheid der Javaansche overheden wordt opgewekt."

16. *Japara*, 10 September 1669. *Am. de Vallé aan dezelfde*:

„ De riviermonden gesloten gehouden en de uitvoer zeer bemoeyelykt. „ Men wil seggen, dat de Sousouhounangh seer t' onvreden soude syn over de Macassarse victorie en soude syn Mayt. bovendien gesegt hebben, wel, eerst heeft de Comp. Palimbang veroverd en van onder myn gehoorsaemheyd afgetrocken, benefene dien, nu jongst Macassar ('t gene nochtans onder 't Javaense gebied niet en staet) soo doende soude het op 't laetst wel aen my oock doen, waerom dan nog vorder gevraegt soude hebben, of wel aen de strant 1000 baccalay prauwen in voorraet waren om met deselve na Jacatra te oorlogten te kunnen senden; maer eerst wilde Syn Mayt. nog afwagten om te hooren, of een ambassadeur na Mattaram van UEd. gesonden sou wor-

den; of sulcx soodanig dan inderdaet gepasseert sy is te twyfelen.”

17. *Japara*, 23 *Sept.* 1669. *Dezelfde aan dezelfde*;

„Den 14^{en} de tyding aangekomen, dat Gouvern. Generl. en Rade noehmael geresolveert hadden om aen den Sonsouhounan Mataram een ambassade te doen en dat (de resident Vallé) sulcx aen Kentol Souta Nanga soude bekend maken, gelyck geschiet is, oock dat de havens eerder mosten ontsloten worden dan d'ambassadeur soude op reysen. De havens,” zoo berigt de Vallé verder, „syn hier, Damack en tot Samarangh, tusschen den 16^{en} en 19^{en} deser al ontsloten geworden, niet op het aenschryven dat voorseecker een ambassadeur comen soude; maer vermits de Sousouhounangh aengedient was, dat met het sluyten der havens d'ambassadeur soo spoedigh niet comen soude of wel lichtelyck niet comen soude.”

18. *Japara*, 10 *November* 1669. *A. de Vallé en J. Couper aan de Hooge regering* :

„Twee dienaars van den Gouverneur van Japara komen in de loge aandienen, dat de Gouverneur begeert betaling te hebben van den grond waar 's Comp. loge op staat à 60 RD. 'sjaers, zynde 1080 Rd. voor 18 jaren, die de Nederlanders hier gewoond hadden, waarop antwoorden dat geliefde te vragen aan hunnen meester of hy zulks door ordre van den Soesoeh. eischte of uit zich zelve; want indien hy zulk een pretentie uit zich zelve maakte, waren wy hem niets schuldig, te meer de Soesoeh. dien grond aan de Comp. nadat wel duur genoeg betaald hadden, had verschonken

19. *Japara*, 26 *December* 1669. *Dezelfde aan dezelfde* :

„Het jammerlyck plagen, dat de Gouvern. Wiera Diekara aen syn onderdanen nu omtrent 6 maenden met syn soon Kentol Souta Nanga gedaen hebben, alsmede omdat buyten last Syn Mayt. naem over 't versoeck van een ambassadeur by Uwer Ed. gebruyckt heeft, is eyndelyck ter oore van den Sousouhounang gecomen, die daerom dan resolveren moeten, of dese plaets soude geheel vervallen hebben, om 't gouvernement Wiera Diekera af te nemen, 'tweleq dan door een missive van Syn Mayt. aen den groot Sabandaer van Damaek, Wierat Maeka is aenbevolen, die op eergisteren hier is aengecomen, latende ten eerste van alle strantsmiddelen reeckenschap doen
De Sousouhounangh staat het hoofd geheel genegen tot moorden, synde jonghst in de Mataram gekrist den Pangoran Salarongh, oock de soon

van den gewesenen thesaurier Niety Negare en wert noch voor meer andere grooten swaricheyt gemaect."

20. *Japara*, 16 January 1670. *Dezelfden aan dezelfde*:

„Berigten: dat Wira Dikara eerst verbannen was naar Blitar; dat als hy zich daarheen zou begeven, zoo werd hy op ontboden by den Soesoehoenan, alwaar gekomen zynde, „soude Syne Mayt. tegen Wiera Dikara geseght hebben, geduurich als Ik U in een gouvernement stel, hoor ik klagten van Uwe onredelyke regering, om welke oorsaak U dan te vermoorden zou jammer zyn, gaat heen in de oude bediening, waarby Zyne Mayt. verstaat een bewaarder van de schoone schilden in het Mataramsche Hof, gelyk hy daar nu is."

21. *Japara*, 26 April 1670. *Am. de Vallé aan de Hooge regering*:

„Nadat Wierat Macka afgevaardigden naar Batavia had gesonden om aan de Hooge regering aldaar, syn optreden als Gouverneur van Japara bekend te maken, ontvangt hy een vriendelyk schriftelyk antwoord van Gouvern. Gen. en Rade; hy is daarover zoo verheugd, dat hy op nieuw eene besending naar Batavia nu met eenige geschenken doet, en tevens om aan Gouvern. Gen. en Raden, dit onderstaande te verzoeken: „Alsoo hy Batavia en Japara als ééne plaats oordeelde, waarom hy dan 's Comp. residentie als zyn eygen beloofde te beschermen, versoeckt hy: eerstelycken dat UWEd. (i. e. Hooge regering te Batavia) geliefde aen te schryven, of daer ook soodanig contract tusschen den Sousouhounangh en d'Ed. Comp. voorheen gemaect is, om een ambassadeur jaerlycx in Mataram te senden, soo sulcx dan niet en is, sal de Gouverneur Wierat Macka, wannec daerover in Mataram van den Sousouhounan geroepen wort, tegens syne Mayt. seggen hoedanigh het daermede staet; 2° om met 's Coninex middelen, die den Gouverneur in handen heeft, soodanige winste te doen als mogelyck sy, soo versoeckt Syn E. passen naer Aetchyn, Baros en (Gidda?) alsmede dat Uwer Ed. geliefde in Batavia te verleenen een erff, alwaer synen factoor soude kunnen resideren, omme soodanige waare, als van hier costij aengebraght wort, aen d'Ed. Comp. te leveren."

22. *Japara*, 30 Juny 1670. *A. de Vallé aan de Hooge regering*:

„De regering in Mataram schynt niet zeker. De soesoehoenan heeft doen krissen den, vroeger reeds uit zyne waardigheden ontslagen Radin Canna Rapsa (sic), met syn geheel geslacht tot 27 in getal van het mannelyk oir; daarna nog eenen Radin Ari Wira Maligala (sic)

broeder van den, voor dezen verstooten, Pangéran Poerbaya, die zelf de beul van zyn broeder geweest was. Ook is Pangéran Adepati door zyn vader t'eenmaal buiten Mataram verstooten, omdat de Soe-soehoenan meende dat zyn soon eene zamenzwering tegen hem smeedde, anderen zeggen, dat het geschied zou zyn, omdat P. Adepati alle nachten langs Mataram „vagabondeerde en alsdan de vrouwen en jonge dochters onteerde”, doch is nu weder binnen geroepen. Ook zyn Wirat Maka, Gouverneur van Japara, Nay Sitro, Gouverneur van Samarang, en Sadda Carti (sic) van Joanna met andere grooten ten hove ontboden.

23. *Japara, 8 Augustus 1670. A. de Vallé aan de H. regering:*

„Seer vreemt moet de regering in Mataram jegenwoordig wesen; want jongst heeft de Sousouhounang de regering, die hy aan zyn derden soon Pangéran Aria Tiron ¹ overgedaen had, weder selfs geaanvaert, nadat het schynt, hy daerover berouw hadde, welke soon nu geheel verstooten is. Aan Pangoran Adepatty is de lantstreeck van Toeban om te regeren van den Sousouhounangh opgedragen; maer of de andere boven geroepene Gouverneurs ider in syn regering sal blyven of dat aen andere sal opgedragen worden, hoort men nogh niet, wesende de Vorst althans sóó wispelturigh, dat de Javanen selfs verwondert syn.”

24. *Japara, 19 September 1670. Dezelfde aan dezelfde:*

„Het bestuur over Japara verdeeld onder vyf landsregenten.”

25. *Japara, 21 September 1670. J. Couper aan dezelfde:*

„De resident Amelis de Vallé is overleden.”

26. *Japara, 31 September 1670. Dezelfde aan dezelfde:*

„Naer berigt wordt, zou Wierat Maka weder tot Gouverneur van Japara zyn aengesteld en de vyf landsregenten weder uit het bestuur ontslagen.”

27. *Boyl van Rembang, 25 Febr. 1671. Jac. Couper aan de Hooge regering:*

„Op Japara is 't noch al in goeden doen, Keay Wirat Maka begint nu cenighsints te declineren, alsoo de lantregenten hem niet en willen gehoorsamen, dat volgens 't seggen van Keay Sabda Cary (van Jawana) tegens 's Coninex ordre strydich is; maer ge-

¹ Deze is dezelfde, die later Singo Sari werd genoemd.

noemde regenten worden door de stathouders ten hove gesterekt."

28. *Japara*, 21 July 1671. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Men verhaelt, de Sousesouhounangh soude gesegt hebben tegen syn soon Adepatty: „Mataram is U, daerom 't goet en 't quaet, dat daer in geschiet is tot UEd. verantwoording, waerdoor die prins in grooter aensien als voor heen soude wesen; gem. Pangoran heeft den out Sabandaer tot Damack, den geschooren Chincees Imbassadana, doen vatten, binden en al syn middelen aenslaen; ten aensien beschuldigt wort, party Javanen voor 300 R^a. omgekogt heeft, (om) soecker Chincees, die onlangs van hier naer Damack voer, te vermoorden."

29. *Voor Karang Ganjar*, 20 Aug. 1671. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Nu weynig dagen verleden, is hier van Mandaer (Mandhar, westk. van Celebes) alhier aengelant Craijn Cassi Djalla met een gesleep van wel 150 Macassaren Ons is onderricht, dat de Pangerangh Adypatty Anoem, syne gesanten aen UEd. staet af te senden."

30. *Japara*, 13 September 1671:

Bovengenoemde gezanten te Japara aangekomen, om met een gelei-brief van den resident naar Batavia te vertrekken.

31. *Japara*, 31 Mei 1672. *J. Couper aan de Hooge regering*:

„Hier loopen de geruchten en 't is waerachtigh, dat de Sousesouhounangh Keay Wira Dickara met alle syn kinderen heeft doen krissen; hem des morgens met d'eertytel van Tommogongh Madioen vereerende, ende des naermiddaghs al lachende, seyde de Sousesouhounangh: de Tommegongh Madjoen is een groot man, mits daerop, ghy Mataramse volkeren, doot hem! daerop datelyck hem met alle syne kinderen tot des Coninckx concubyn ¹ inluys, wierden omgebracht en sonder te mogen begraven werden, de rivier in zee laeten afdryven, per advys."

32. *Japara*, 12 Augustus 1672. *J. Couper aan dezelfde*:

„Nu twee dagen verleden, is Keaij Wirat Macca met een groote swiete van Mattaramse en andere Javanen in de logie gecomen, ons twee Javaense brieven vertoonende, uyt een van weleke wy verstonden, dat de Sousesouhounangh over twee van syn soons,

¹ Vergelyk hierboven bladz. 182 onder Japara, 1 Julij 1669.

namelyck Pangerangh Adepatti en Radin Aria Tiron, heftigh verstoort was, en vierduysent harer dienaren hadt doen binden, door dien sy tegen inalcander willende vegten, een van des Coninghs bloetvrunden of nanceven gedoot wiert (Er) komt een dienaar van den Gouverneur Najja Chitra van Samarangh om Key Wierat Macca te verwittigen, als dat op Donderdagh verleden, den brandenden bergh van Mattaram ¹ gesprongen was, waerby omtrent 3000 zielen omgebraght syn, oock dat het in de Mattaram 24 uyren doncker was geweest, in welcken tyt een grooten slagregen en hagel was gevallen, daerover den gemelten Gouverneur van Samarangh desen Sabandaer versocht om mede met hem ten hove te gaen."

33. *Japara, 30 Augustus 1673. Dezelfde aan dezelfde:*

"T sedert onsen jongsten voors., hebben noch niets seeckers wegens de twee Coninx soons, die oneens geworden waren, kunnen vernemen, dan wert gesustineert, dat de Pangerangh Adypatty daerover revengie sal nemen"

De suycker wordt dagelycx van boven nyt het lantschap van Coedoes te gemoet gesien. (Eenigen tijd daarna, op 16 Oct., worden o. a. 3000 pikols suiker opgekocht en naar Batavia verzonden.)"

34. *Japara, 12 November 1672. J. Couper aan dezelfde:*

"Geruchten loopen dat de havens van de Oostkust sullen gesloten worden, voor den uitvoer van hout, ryst en zout en dat alle overige koopmanschappen met 20% by den uitvoer sullen worden belast. Uit desen en uit vorige brieven blykt, dat Wierat Maka, allerlei geweldenaryen soowel tegen inlanders als Europeanen pleegt. De officiele tyding, dat de oorlog door Frankryk en Engeland aan de republiek verklaard is, te Japara ingekomen."

35. *Voor Grissée; dt. 12 Febr. 1674. De borger Gabriel Naeche aan Cornelis Speelman:*

"T' is by dese toeval, dat ick dese weynige aen UWE. adresse, dat de Capitain Pedro d'Alvis syn praeu nevens ons, door den brandt van de Macassaren, die hier stropen, doorgelolpen, naer costly comt en UEd. bringer deses wel berichten sal, hoe dat die schelmen, nu al diverse sloepen van Ambon en Banda afgelopen hebben, synde

1 Lawoe?

sy onder den Crain van Montemarano wel 25 a 30 vaertuygen sterk , houdende haer verblyf op Arosbaya, Chiampa ¹ en Samanap ; de broeder van den Coninck op Sampa is met haer 't samen gespannen , gelyck oock noch diverse strantgouverneurs van Java."

36. *Japara*, 13 *Maart* 1674. ² *J. Couper aan dezelve* :

„Kiay Wierat Macka , met d' andre drie Sabandaers van Samnaraug , Damacq en Javana , is op 26 December van de Mattaram weder thuys gecomen , een à twee dagen daeraen , gingen we Kiay Wierat Macka met een cleen geschenck verwellicommen , die ons naer haer wys vrundelycq onthaelde en vraechde naer den uyt-slaegh van den oorloch tegens d'Engelsche ende Francen , daerop wy dienden , dat Godt de Heer onse wapens merckelyck soo hier als in Europa tegen die twee rycken hadt gezegent , sulcx d'onsen ter zee altyt victory hadden bevochten en 't gene te lande , aen haren cant bemachticht hadden , niet door cracht van wapens , maer verract was geschied , daerinne onse staet soodanich haer beknelt had , dat beyde de Coningen met presentatie van restitutie , om vrede hadde versocht , gelyck wy hem noch t'arrivement van elff bodems jongst uyt het Patria gecomen , bekend gemaeckt hebben De geruchten loopen hier , dat de Sousouhounangh de thollen van 14 jaren herwaerts van alle de strantsabandaers eyscht , en dat Wierat Macka's Quota , behalve 't gene jaerlycx betaelt heeft , 250000 R. beloopt sulcx van yder een geloopt wert , dat syn ryck niet lang duyren sal"

37. *Japara*, 7 *April* 1674. *E. van der Schuur aan de Hooge Regering* :

„Blyft noch all ten Hove in de Mattaram continueren de Gouverneur deser plaetse Wirat Macka , waervan eenige dagen geleden een gerucht heeft gelooopen , als soude hy door ordre van den Sousouhounang ter dood gebracht wesen , daeraan wy geen gelooff gunnen , tensy het nader sal worden bevesticht , ondertusschen zyn zoon Kentol D'jaja Souta alhier een genouehsaem onverdraachlycke regeringe leydende , met een ijegelyck onder gesochte deckmantels van

¹ Sampang op Madoera.

² Even als dit met de brieven uit Bantam het geval is , bestaat er hier eenegapig in de volgrees der brieven van Japara.

het zyne te beroven, waerdoor niet alleen een verval in den handel wort veroorzaakt; maer selfs den inwoonder gedrongen hare goederen in 's Comp^s. logie ende elders te salveren, latende de Sabandaer Marmagatty ons onlangs afvragen, of we syn persoon wel wilden in bescherming nemen, ingevalle D'jaja Souta volgens gedane bedreyging hem mochte comen overvallen, hetwelcke hem uyt goede insichten afgeslagen hebben, niet geraden vindende ons in derselver bysondere twistsaecten in te wickelen. De Sousouhounang Mattaram heeft door den Gouverneur van Jawana noch al nadere seer minnellycken nytdruckselen laten doen van syne groote genegentheyd, die syne Mayt. heeft tot de onderhoudinge van vruntschap en mutuele correspondentie, met UEd., van meyninge wesende eerdaechs een gesantschap naer Batavia aen UEd. te senden; met aenbiedinge van hetgene dit Coninckryck gewoon is uyt te leveren. Wy hebben niet nagelaten deselve sincere inclinatie van UE. tot den genoemden vorst te betuygen en aangenomen UEd. daarvan eerbiedich te berichten

Ons is mede bericht, dat onder de Oosthoek van Madura haer onthouden een vloote van wel 70 vaertuygen meest Maccassaerse zeerovers.

38. Van Japara, 25 April 1674. J. Couper en E. van der Schuur aan de Hooge regering:

„Op den 15 deser is de Pangerangh Damangh, jonger broeder van den Pangeran Adepatty Anum, van Mattaram 't landt doorreysende op Japara gecomen, alwaer de heele stadt in groote schrick was, als synde deselve, soo gesecht wert, een seer wulpsende uytgelaten prins, die veel, om geringe oorsaacken, het leven heeft doen benemen. Beyde soons van Wierat Macka begaven haer met vaertuyghen in zee, om niet in 't oog van gemelte prins te raacken daer hy sich zeer misnoecht over toonde De Pangerangh sondt eenigen van syn grooten met twee van de lantregenten in de logie by ons, syn komst bekend maacken, die ons raden den Prins met een geschenck te verwellicomen, daertoe wy ons lieten gesegeen, te meer alle de Chinesen met hare geschenecken derwaerts liepen, en maacken soo aen *amphioen*, als cleeden een geschenck vaardich van 50 R. waardye, daermede met fatsoen ons naer syn logement begaven, alwaer hem op een verheven plaets

vonden, en alle de regenten als anderen op de bloote aarde sitten, die ons seer vriendelyck ontfinch en liet den resident en secunde om hooch by hem comen, alwaer naer weynich pratens; doch van geen belangh, seyde ons tegens den avont in 's Comp^s. logie om die te sien, wilde bycomen; daerop wy afscheyt namen, doch hy wat nieuwsgierich wesende, volchde ons op de hielen met een swiete van wel 500 menschen, ja de regenten soons leyden syn honden, daervan hy een groot liefhebber schynt te wesen, bekeek de logie onder en boven, wy onthielden hem met een glas wyn, thee en Ziery Pienangh, daervan niet veel, maer amphioentobacq genoegh nuttichde; nae een weynich zittens, nam afscheid op haar manier, en gingh wegh."

39. *Japara*, 1 July 1674. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Berigten dat de Makassaren met klimmende vermetelheid zeeroof plegen, langs de Oostkust van Java, zoodat zy zelfs eene boot, met Nederlandsche schepelingen bemand, voor de monding der rivier van D'jawana overvallen, ledig geplunderd en de opvarenden vermoord hadden; „men zeght dat de Gouverneur aler naer Mattaram gingh syn deel in de buyt van de Maccassaerse rovers voor hem heeft genoten sulcx het nu soo onveyl op de Javase Oosteust begint te worden, dat men nergens schier sonder peryckel reysen durve."

40. *Japara*, 2 Augustus 1674. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Keay Sabdacarty, Gouverneur tot Djawana, die present ten hove is, heeft sich over de begane moord der Maccassaerse rovers aen de onsen gedaen, seer misnoecht getoont, ende de gantsche negory in een boete van 5 R., yder huysgesin geslagen, evenwel sustineren dat sulcx meer om gelt te schrapen, als uyt pure genegentheynt tot de Comp. is geschiet; echter sal soodanige lasten die luyden omtrent de Macassaren soo afkeerich maacken, dat se op Djawana geen schuyllhoucken inhouden sullen."

41. *Van Japara*, in 't *jagt de Rijzende Zon*, 29 Augustus 1674. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Ten Hove verstaet men alles in goeden doen te wesen, behalve datter eenige grooten, soo Strantheeren als anderen, haer aen den Sousouhounan hebben verthoont, om over eenige ongelycken, die de Pangerans haer souden hebben gedaan, te clagen; maer wierden op

stont gelast te vertrecken en met eenen bevoolen, dat alle saecken van rechten, als verschillen by den oppersten rechter (in 't Javaens Djaxragong genaemt), zouden afgedaen worden ende byaldien ijmandt voor deselve 't recht quam te verliesen en alsdan appelleerden aen Sousouhounan, deselve soude verbeuren een boete van 500 R. en alle syn wyven souden in 't hoff worden getrocken. Pangerang Singa Sarij, voor desen genaemt Aria Tiron, als wanneer 8 dagen de Coninecklycke stoel bekleed heeft, versouckt nu recht over 32 mannen van syn volcq, die Pangeran Adijpatty Anum over een jaer verleden heeft laten ombrengen; maer can noch niet obtineren, te meer hy begeert datter van Pangeran Adypattys dienaren 64 voor de 32 sullen moeten sterven. Als Pangerang Adypatty by den Sousouhounang ge-roepen wert, gaet hy altyt vergeselschap met den ouden Pangerang Pourbaja, Pangerangh Sampan en syn broeder Pangeran Damanangh, met een groot gevolch, sulcx men secht de Sousouhounan selfs hem niet qualyck derft bejegenen."

42. *Japara, 9 September 1674. Dezelfde aan dezelfde:*

„Dese oosteust wert alomme door de Macassaerse rovers seer onvry gemaeckt, durvende Creijn Montomaranos sich selfs hier op Japara verthoonen, daer nochtans twee Madurese vaertuygen twee mylen beoosten dese stadt door syn volcq affgelopen en alle de Javanen vermoort syn, die rooffvogel is verleden acht dagen in de loge gecomen; maer vermits we hem niet ten eersten quamen verwellicomen datelyck weder uytgegaen ende dien avont voort naer Samarangh geseylt."

43. *Japara, 15 September 1674. Dezelfde aan dezelfde:*

„Crayn Montemorano (is) sonder afscheyt te nemen van Sammarangh vertrocken en hier weder terech gecomen, hebbende syn volck omtrent een myl van Sammarangh seeckere Contingh afgelopen, die se onder malcanderen verdeylden, liggende tegenwoordich met haer ses vaertuygen in dese rivier, sonder dat haer ymant aenspreect, alhoewel haer roverije genoechsaam omtrent dese grooten bekent sy. De oude Portugees Joseph de Silva weet ons voor de waerheyt te seggen, dat de Macassaren op Gounboug reets 60 stuexs bassen ende 300 stuex schietgeweer bij den anderen opgesamelt hebben, synde by haer vastgesteld aenstaende wester moesson Biema voor de de tweede mael te bespringen, besloten hebbende dat Crayn Gil-

lisson en deszelfs schoonzoon, de broeder van Radja Biema, Coningen van Biema en Dampo sullen wesen en Montomarano als opperbe-stierder van beyde rycken."

44. *Japara*, 21 *February* 1675. *E. van der Schuer aan de Hooge regering*:

„Voor nieuws uyt de Mattaram hebben wy, als dat de Pangeran de Patty van den Sousouhounang geheelyck soude wesen gedisgratieerd, omdat hij soude suspitie gegeven hebben, van by 't leven van syn vader naer de regeringe te tragten, waeromme de Conineq hem voorbygaende den Pangeran Singesary voor naervolger in 't ryck hadde verclaert, den Pangeran de Patty het bewint van de vleecken Grissee en Sourobaya ontnomen en Pangeran Maes Gierie gegeven soude hebben, die de aenneminge van dien excuseerde met verelaringe by desselfs priesterlyck en eensaem leven te willen continueren. De Pangerans Poeger en Madure souden haer voor Depatty verclaert hebben, met te seggen dat hem uyt cracht van syn eersten wettige geboorte de successie naer out gebruyck competeerde, de meeste princen volgen den Conineq, die de ontervinge van meergen. Depatty solemneelycq op hare wyse soude hebben besworen.

Van Grissee en Sourobaya is tydinge, dat aldaer uyt ordre van Mattaram verscheyde regenten om 't leven waren gebragt, omdat se de partye van Pangeran de Patty gehouden en op syn bevel de Maccassaerse roverye gedooft en toegesteint hadden; welke roofvogels aldaer nu souden wesen uytgejaecht; doch sekerder isset, dat sy, Macassaren, in de maendt December de negerye Garongan, een voorname rysplaets in 't nauw van Madura gelegen, afgelopen, gespoljeert en verbrant hebben en buyten allen twyfel is het bericht, dat wy van Candael, omtrent 10 mylen om de west van hier gelegen, hebben becomen, als dat aldaer drie Nederlanders door de Javanen te lande vermoort zynde, de chialoupe de la Houtan (?) Sr. Abraham Struys toebehoorende, mede afgelopen, uitgeplondert en verbrant sy. . .

Alhier op Japara schynt noch geen veranderinge noch beterschap in de regeringe (waernaer door een ygelyck seer wort verlangd) vorhanden te wesen; ondertusschen staet de negotie stil en vertrecken de meeste ingesetenen naer andere plaetsen."

45. *Japara*, 16 *Maart* 1675. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Pangeran de Patty Anom blyft noch in disgratie van den Sou-

Souhounnangh Mattaram, die sekerlycq eenige Grisseeckse en Sourobayse regenten heeft doen dooden.”

46. *Japara, 15 Augustus 1675. J. Couper en E. van der Schuer aan de Hooge regering:*

„De Sousouhounan, soo voor de waarheyt verhaelt wert, is seer sieckelyck en comt niet meer te voorschyn, werdende de rycxsaken meest door de tresoriers te hove verricht, Syn Mayesteit heeft geseght seer becommert te wesen, dat in 't ryck nae syn overlyden onder syn soons grote twist en onrust soude ontstaen, dat al syn reden heeft, te meer niet één van de jonge princen, syn soons, of hebben haer pieken, roers als ander geweer gereet gemaect; wesende de Pangeran Adepatty en Pangeran Singa Sarij de twee, die by aflyvigheyt van den Sousouhounan om 't ryck campen sullen, hoe 't hiermede nogh aflopen sal, als den ouden Sousouhounan sterft, leert de tyt.”

47. *Japara, 4 November 1675. J. Couper aan de Hooge regering:*

„In 't gebergt van Rimbangh en Patty is nu toegestaan, (een) nieuw bosch te cappen, alwaer het voorhenen, agtervolgens 't seggen der superstitieuse Javanen altyt gespoekt soude hebben en wanneer in de boomen gecapt wiert, quam daer bloet uytlopen; maer nu niet meer, gelycq ondervonden is, des eene groote menigte *Calang*¹ of houthackers derwaerts staen te versamelen.”

48. *Japara, 14 November 1675. Dezelfde aan dezelfde:*

„De Makassaren beginnen aan de Javanen hunnen moorddadigen aard te doen gevoelen, hebbende de negoryen Pasoeroean, Padjarakan, Gombong en Gorongan vier kloeke en wel bevolkte zeehavens allen in de asch gelegd. Domong hebben zy in bezit genomen en versterkt, alwaer zy hun hoofdkwartier hebben. De bevolking van *Grisée* heeft de stranden voor de stad met bamboes bepaggerd en heeft zich daarna teruggetrokken op den berg Gieri. De Pangeran tot Gieri heeft den Soesoehoenan dezen staet van saken geadviseert.”

49. *Japara, 7 December 1675. Dezelfde aan dezelfde:*

„Ook *Grissee* en *Djotan* (Jaortan?) is nu door de Makassaren verwoest. De opperste strandheeren Singa Wangsa en Raden Sidajoe

¹ Dit is voor de eerste maal dat ik in stukkea van het oud-kol. archief melding vind gemaakt van het *Kalang*-volk; om die reden deel ik dan ook het bovenst., overigens minder belangrijk berigt mede.

hebben, sonder vooreerst den Soesochoenan zulks bekend to maken, uit Matram den last gesonden aan den Gouverneur van Pasoeroean om de Makassaren ryandelyk aan te tasten. *Postscriptum*. dd. 28 Dec. De groote koopstad *Soerabaya* is door de Makassaren gansch afgebrand. Over de geheele kust is groote alteratie. Zelfs in de nabylie van Japara vertoonen zich een aental Makassaarsche vaertuigen. De Gouverneur van Japara, Wierat Makka, die zich in de Mattaram bevindt, heeft een brief aan Couper geschreven, met verzoek den staet der saken aen de Hooge regering mede te deelen; maar geen Javaan durft met syn vaertuig naer *Batavia* in zee steken. Couper is van oordeel, dat nu de tyd gekomen is, om met hulp en adsistentie der Comp. de Makassaren aan te tasten, de Javanen alleen durven niets en kunnen niets. ¹

50. *Japara*, 24 Maart 1676. *J. Couper aan de Hooge regering:*

„Op 3 Maart is de vloot uit *Batavia* onder Jan Franssen Holsteyn ter bestryding van de Makassaren afgezonden, hier ter reede aangekomen, juist toen afgevaardigden van den Soesochoenan te Japara waren gekomen, om te vernemen of de toegezegde hulp nog niet was opgedaagd. Om iets met vrucht tegen de Makassaren uit te rigten, heeft de vloot behoefte aan kleine Javaansche vaertuigen, van weinig diepgang; maar de hulp daartoe, van de Javanen toegezegd, wordt niet verleend. Couper heeft daarover aan den Gouverneur van Japara geklaagd: „maar dese, mede een Javaen synde, anders van geen quaden omme- „gangh, vracghde aan d'een en d'ander of de Hollanders, den Sou- „souhounangh met eene regte meeninge sochten te helpen en de „Macassaren uitroeyen en sommigen dan, die wat meer omme- „gang met de Nederlanders hadden, seyden, dat de Gouverneur daerom „geen twyfel behoefde te stellen; doch anderen weer: wie weet of „de Hollanders de Macassaren niet opgemaackt hebben, om Djawa „te overvallen en of sy nu niet, onder pretext van ons te helpen, de „Makassaren toevallen, als alleen niet magtig om Djawa te vermees- „teren en duysent diergelycken meer, die wy, als men sulx vernam „scoveel doentlyck den Gouverneur uyt het hoofd sochten te praten.” Op den 13^{en} is een brief van den Soesochoenan gekomen, waarvan

¹ Vergelyk hiermede den brief van G.G. en Itaden aan de H.H. XVII, dd. 7 Februari 1676, n°. XXXVI, hierboven.

de inhoud hoofdzakelyk was: „Ick heb verstaan, dat Haar Edelh. „eenige schepen, tot myne assistentie hebben gesonden, daarvoor blyf „ik dankbaer; ik laat de zee aan de Hollanders, en het land en de „rivieren aan de Javanen om de Makassaren te vervolgen en te ver- „delgen, ja, ik weet daar verder niet van, maar ik wil myn goed „terug hebben.” Over het algemeen schynt de Soesoehoenan zich weinig aan dit groote werk te laten gelegen liggen. Intusschen loopen er geruchten, dat het geheele eiland *Madoera*, door de Makassaren is vermeesterd en onder zekere voorwaarden is gebragt. De Gouverneur Wierat Makka en zijne zonen, onder wiens juk de bevolking van Japara, zoolang heeft gezucht, is vervangen door Ngabehi Wangsa Diepa, een man by de bevolking zeer geacht en bemind, De Soesoehoenan heeft 50.000 man over land gezonden naar Soerabaja en Grisséc. De Comp^s. schepen zijn den 15^{en} oostwaarts opgezeld. Japara is zeer versterkt; maar toch moeilijk te verdedigen, omdat de versterking slecht is aangelegd.”

(Den hoofdinhoud der overige brieven, in 1676 van Java's oostkust bij de Hooge regering ingekomen, vindt men genoegzaam getrouw terug in de algemeene missiven door Gouvern. Gener. en Rade aan het Opperbestuur afgezonden onder dagteekening van 7 Februarij, 3 October en 28 November 1676, meer bijzonder moet echter de aandacht gevestigd worden op twee rapporten; het eerste van Kapitein Jan Franssen Holsteijn en het tweede van den Majoor Christiaan Poolman, waarvan nu hier uitvoerige extracten volgen.)”

51. (*Extract uit het:*) *Schriftelyck Rapport aan d'Ed. Heer Joan Maetsuyker, Gouverneur Generael, en d'E. III. Raden van India, overgeleverd by Jan Fransz. Holsteyn, Capiteyn in dienst der E. Comp. en gewesen Commandant over d'uytsettinge tegen de uytgeweken en rebellige Maccassaren op de oost-binnencust van Java, raackende syne verrichtinge, geduyrende voornoemde expeditie, 4 October 1676.*¹

Dit rapport van Kapitein J. Fransz. vangt aldus aan:

„'T is dan sulcx, naardat onse demissie den 25 Februarij voorden, nevens onse commissie, instructie en andere verdere bylagen

¹ De algemeene strekking van het rapport, door Jan Fransz. ingeleverd, was, zich te verdedigen tegen de beschuldiging van gemis aan voortvarendheid. Met dat doel wijst hij vooral op de moeilijkheden, welke hem in den weg werden gelegd en inzonderheid op de werkeloosheid en het wantrouwen der Javanen.

van UEd. Ho. Ed. erlangd hadden, syn wy 't scheep gestapt en 't zeyl gegaen zynde, naerdat ider het syne, nevens een provisioneel seybriefje overhandigt hadden, sonder eenigh merkelyck voorval den 3^{en} Maart daaraan op Japara gearriveert, alwaar wy door bericht van den adsistent Thomas Grimel op 't comptoir Japara bescheyden, die ten eersten aan boort quam, de indispositie van den resident Sr. Jacob Couper en de veranderinge in de regeeringe gewaar wierden, hetwelcke my moveerde aanstonts met de principaalste leeden uyt den raat aan lant te stappen, om UEd. Ho. Ed. welgegeven ordre en intentie naar uysterste vermogen met communicatie van Sr. Couper te executeeren. In de Logie gecomen zynde, was er onder 't gemeene volck (naar 't ons toescheen) wegens ons arrivement redelyck blytschap, hetwelck ons oock den nieuwen Gouverneur *Keay Wanghsa Diepa*, die in de plaats van den ouden *Keay Wierat Macka*, gesuccedeert was, door eenige booden liet betuigen en deedt ons met eenen 't zynen huysen noodigen; naer ons bericht wiert was genoemde nieuwe Gouverneur *Wanghsa Diepa* een man van seer goeden inborst, die meermalen, niet alleen het gouvernement van *Japara*; maer oock van *Damack en Samarangh* by intermissie ten contentement van synen Coninck beleeedt had, zynde mede seer jverigh tot zyns heeren dienst en genegen tot de Hollantse natie, soodat de Ed. Comp. met die veranderingh geen quade ruylinghe schynt gedaen te hebben."

Wy gingen dan met Sr. Couper (schoon indispoost) naer syn wooningh, alwaer naer de behoorycke complimenten, door gemelte Sr. Couper onse propositie in de Javaense tale in volgende manieren lieten doen, als: dat op het versoek van den gewesen Gouverneur *Wierat Macka* uyt den naem van den *Sousouhouanagh Mattaran* aen den Nederlantsen Capiteyn van Japara gedaen en wyders aengedreven door de oude en geduyrige genegentheden, die d'Ed. Heer Gouverneur Generaal en Raaden van India, altyt tot den persoon en 't belangh van den *Sousouhouanagh* gehad en bethoont hebben, by haer Ed. geresolveert was, dese aensienlycke scheeps- en crygsmaght onder ons beleyt tot adsistentie van zyne Mayest. uyt te setten om gesamentl. 's Coninck volck te lande en onse met haere zeemaght geconjungeerd te water, de roovende Maccassaerse vyanden aen te tasten, verdelgen en van hare landen te verdryven; hetwelck van den Gou-

verneur met aandacht en schyn van aengenaemheyt aengehoort wordende, quamen daer intreedden *Keay Nebeij Wanghsa Sieta*, ryxtresorier en de *Radins Patra Juda en Angebe Juda*, beyde van 's Coninck lyfwacht en alle drie van vry hooger carackter, als de Gouverneur selfs, seggende, van den Sousouhounangh expres uit de Mataram afgesonden te syn om de Hollantse adsistentie vloot te verwachten; naer 't getal van de scheepen en macht van volck te vernemen en daervan spoedigh rapport te comen doen, opdat sigh den Coninck daernaer in 't vergaderen en uytsetten van zyn lant-en-zeearmade soude connen reguleren, weshalven sy versoghten, dat wy met de vloot den tyt van 10 dagen aldaer ter rheedde wilden vertoeven, dien zy seyden van noode te hebben tot de op en nederreyse en met eenen dat sy des Commandants schip soudon mogen naar geliefden besigh-tigen, welck een en ander haar naar rype deliberatie is toegestaan, met protestatie evenwel, dat niet langer als den genoemden tyt van thien dagen soudon connen wachten, vermits de vloote, met groote costen uytgeset, niet langer als met excessive schade van de Ed. Comp. buyten actie conde gehouden worden, hetwelck voor ons oock onverantwoordelyck soude zyn, waermede scheyden en quamen voorn. Heeren dienselven dagh noch aen myn schip, alwaar wy haar alle 't geene zy begeerden verthoonden, werdende op haar versoek en om onse genegentheyte des te meerder te doen blycken, met een snaphaen beschoncken en met eenige canonschoten tot afscheyt vereert. S'anderen daags 'smorgens vertrocken zy dan naer Mataram om haar bevindinge te rapporteren, werdende door den Gouverneur van Japara op ons instantigh versoek, mede een briefje derwaarts gesonden aan de Heeren Ranga Sidaja en Singa Wangsa, beyde Groot-Gouverneurs van alle des Coninck zeehavenen, om deselve ons arri-vement bekent te maacken en met eenen te versoeken 't selve den Sousouhounangh in persoon te weten, ingevalle meergen. gesanten daermede quamen te sammelen oft' eenemael in gebreke te blyven en dat sy oock onse en des Sousouhounanghs saecken, als jegenwoordigh in syn Mayesteyts dienst zynde, geliefden sooveel mogelyck te mainteneren, waermede wy dan soolange patientie moesten neemen.

'T was ons lief te vernemen, dat op Samarangh en Javana seer vlytigh tot uytrustinge der oorloghsvaertuygen wiert gearbeyt, waar-

onder eenige, soo ons bericht wiert, met grof canon en bassen voorsien, seer weerbaar waren, ons selven daarmede hoope gevende, indien de Javanen de saecken recht meenden, een goeden uytslag te sullen becoomen, maer onse moet begonde wederom te verflaauwen, als wy saagen, dat de Japaerse Javanen in haare sloopstoeustinge tot haar oude en gewoonlycke traagheyt quamen te vervallen en ons met de neck begonden aen te sien, voorgevende, dat wy met de Maccassaren in één verstant waren, en indien wy Maccassar niet t' ondergebraght hadden, dat syl. dan des Sousouhounans landen wel in vrede souden gelaten hebben en niettegenstaende den resident Sr. Jacob Couper, door onse inductie den Gouverneur de frivoliteyt en impertinentie van die uytstroysels hadde getraght als door 't Maccassaers gebroetsel en hare begunstigde verciert, te doen aennemen, met byvoeginge wy maer wenschten haer eenmael met 's Coninghs vaartuygen geconjungeert te mogen aantasten, soo hebben wy evenwel (schoon hy Sr. Coupers seggen, geloof scheen te geven) bevonden, dat wy hem eenigsints suspect waren geworden en sulx te meer, omdat hy onder den duym gelast hadde, onse schuyts en boots buyten den boom te doen houden, alwaar ons scheepsvolek bywylen oock al eenige moeyelykheyt aengedaan wiert"

Aan het bovenstaende sluit zich aan wat in den boven vermelden brief van J. Couper uit Japara dd. 24 Maart 1676 gevonden wordt. Kapit. J. Fransz. berigt nu verder dat hij eerst den 16^{en} Maart een zestal zwak bemande en sober toegeruste Javaansche vaartuigen bekwam, dat hij met de vloot naar de bogt van Rembang opzeilde, voor welke plaats hij den 18^{en} aankwam. In de bogt van Rembang, hadden de Makassaren oock reeds dapper huisgehouden. Op den 22 Maart kwam de vloot bij de oostelykste hoek van *Lassem*, alwaar tijding vernomen werd, dat de Makassaren oostwaarts terug geweken waren. Hier weder bleef Jan Fransz. tot den 27^{en} liggen, wanneer de ankers geligt werden en opgezeild werd tot *Panerany* en verder tot *Toepanka*. Door storm, door het innemen van verversching voor de zieken en om verschillende anderen redenen, werd de togt vertraagd, eerst den 3^{en} April kwam de vloot in straat Madura. Toen er eenige vaartuigen gezien werden aan de Makassaren of vyandige Madurezen toebehoorende en daartegen met klein inlandsch vaartuig moest worden gehandeld, bleek de slechte gezindheid der Javanen, die ronduit ver-

klaarden, dat zij niet gekomen waren om te vechten; maar om toe te zien, wat de Hollanders deden. In de bogt van *Solja*, werd J. Fransz. nog sterker bedrogen, hier vond hij een aantal vaartuigen die hij vijandelijk wilde aantasten; doch hij liet zich wijsmaken, dat het vaartuigen waren van Javanen en Madurezen aan den Soesoehoenan getrouw. Hoewel het bleek dat Troeno Djojo daar aanwezig was, geloofden de Nederlanders nog dat Troenodjojo met zijne vaartuigen ter bescherming van des Soesoehoenan's landen en kusten daar bezig was. Eerst later, toen het te laat was, bleek het bedrog. Op den 6^{en} April kwam J. Fransz. te Soerabaya, de Sjabandhar verhaalde hem aldaar, dat de Makassaren overal rondstrooiden, dat de Hollanders met hen gemeene zaak maakten en dat Javanen uit de schepen van Japara reeds des 'snachts de Makassaren van de komst der Comp^s. schepen hadden verwittigd, zoodat zij hooger op de rivier, het land in, waren gevlugt. Op Soerabaya ontving J. Fransz. ook tijding, dat het leger van den Soesoehoenan, tot Djapang, 1½ dag reizens van Soerabaya was aangekomen. Hij zond daarheen een bode, met verzoek, dat hij een der veldheeren mogt spreken om met dezen te overleggen, op welke wijze de Makassaren best, te zamen konden worden aangetast. Intusschen vertoonden zich afgevaardigden der Makassaren, met welke J. Fransz. onvoorzigtig genoeg in onderhandeling trad, waardoor het wantrouwen jegens de Nederlanders nog slechts vermeerderde, aan de Makassaren stelde hij tot voorwaarde, dat zij Java zouden verlaten, het geroofde geschut aan den Soesoehoenan weder geven en zich rustig vestigen op Makassar, onder Comp. gehoorzaamheid.

Op den 21^{en} April, kwam de bode uit het Mataramsche leger terug, met berigt, dat de veldoverste Kai Pandji, voornemens was met het leger naar *Sedekari* en *Bangil* af te zakken, en dat hij aldaar met den Nederlandschen gezagvoerder verder hoopte te overleggen. Hierop ging kapit. Jan Fransz. onder zeil en kwam den 27^{en} te *Gombong*, hij ging aldaar aan land en trok naar het Javaansche leger, waar hij met Kai Pandji eene bijeenkomst had, waarin hoofdzakelijk werd vastgesteld, dat het Mataramsche leger en de Comp^s. schepen in 10 of 12 dagen voor *Domong* zouden zamenkomen, om aldaar de Makassaren te bestrijden. Toch bleek ook in deze zamenkomst, van eenig wantrouwen tegen de Hollanders.

Op den 2^{en} Mei kwam de geheele vloot voor *Domong* ten anker, een groot aantal vaartuigen lag daar onder den wal. Onmiddelijk ver-toonden zich weder afgevaardigden van de Makassaarsche hoofden, om weder onderhandelingen aan te knoopen. Na lang over en weder handelen, bleek het echter, dat de Makassaarsche Kraëngs ongezind waren tot onderwerping. Intusschen kwamen een honderdtal vaar-tuigen van de toegezegde Javaansche zeemagt, onder bevel van den zeevoogd *Wiera Troeno* bij de vloot. Ook *Wiera Troeno* vroeg dadelijk aan Kapt. Jan Fransz. waarom hij de vijandelijke vaartuigen onder *Sotja* niet had vernield, waaruit bleek, dat het wantrouwen der Javanen door deze vergissing van den Nederl. bevelhebber was gevoed. Tegen den raad van Jan Fransz., die de aankomst van het Javaansche landleger wilde afwachten, deed nu *Wiera Troeno* op den 24/25 Mei op den westhoek van *Domong*, bij de rivier *Tempoeran* eene landing, ten einde daar eene vastigheid op te werpen.

Op verzoek van het Javaansche opperhoofd gaf de Nederl. bevelhebber aan de schepen de *Snaauw*, de *Korrekor* en de *chialoup* de *Nagtegaal* last, nevens de Javanen naar het bedoelde punt te zeilen en zoo nabij als mogelijk zou zijn, aan land te korten, opdat *Wiera Troeno* en de zijnen onder faveur van het geschut zouden kunnen landen, gelijk dan ook 'sdaags daaraan geschiedde, omtrent den middag, wanneer Raden *Wiera Troeno* (blijvende de helft van de Jav. prauwen onder *Singa Wangsa* ten anker liggen, nevens 'sComp. klein vaartuig derwaarts gezeild,) ten eersten aan land en met eenen op zijn doodbed gesprongen is; want met 1000 koppen het land onder de voeten hebbende, hebben zij zonder eerst eene veilige retraite te bezorgen of eenige schanskorven te planten, zonder ordre, eenige Makassaren tot de rivier *Tempoeran* vervolgd tot bij hunne versterking. Dadelijk zijn daarop een 40tal Makas-saren uitgekomen, die de Javanen hebben teruggedreven tot in hunne vaartuigen. De Javaansche Gontings trokken dadelijk zeil op en lieten 150 van hun volk, waaronder hun admiraal *Wiero Troeno* en zijn broeder, op strand staan bij zijn vaartuig, dat omgeslagen was.

De twee Javaansche bevelhebbers hielden zich nog ongeveer drie uren achter dit vaartuig verborgen, zonder dat een der Javaansche vaartuigen hun te hulp kwam, zoodat zij eindelijk door de Makassaren werden gedood.

Kort na deze ongelukkige landing kwam er berigt, dat het Mata-ramsche leger onder Kai Pandji tot *Panarooan* was genaderd, en dat het Kraëng Glisson en de andere Makassaren in hunne vastigheden had terug doen trekken. Jan Fransz. verliet nu voor korten tijd de vloot, om naar den Jav. veldheer te gaan, dien hij aanmoedigde tot een aanval tegen de Makassaren. Terwijl hevig uit 's Comp^s. schepen op den vijand werd geschoten, deed nu op den 25^{en} Mei het Javaansche leger den aanval, doch een dapper uitvallen der Makassaren was genoeg, om het geheele leger der Javanen op de vlugt te jagen en te verstrooijen; welke moete Jan Fransz. ook sedert nog deed, hij slaagde er niet meer in, om de Javanen weder in het vuur te krijgen. Ook onder het vuren der Nederl. schepen bleek, hoe groot het wantrouwen der Javanen jegens de Hollanders was; want zij beweerden, dat de Hollanders slechts met los kruit schoten, zoodat men genoodzaakt was eenige Javanen bij de stukken te plaatsen, opdat zij het laden met scherp met eigen oogen zouden aanschouwen. Op den 28 Mei, werd er door een Boeginees, die door Kraëng Montemarano was omgekocht, een moordaanslag gepleegd op kapit. Jan Fransz., die dezen echter persoonlijk afweerde. Intusschen was de bemanning van de vloot zoodanig door ziekte aangetast en stierven er zoovele schepelingen, dat daardoor eene algemene mismoe'digheid was ontstaan, die zoo groot was, dat zelfs de vice-kommandeur voorsloeg, om de bezetting op te geven. Van de Javaansche vloot ging het eene vaartuig voor, het ander na weg, tot eindelijk op 11 Junij niet één Javaansch vaartuig in de vloot meer te vinden was. Op 15 Junij kwamen weder twee Socrohans, door de Makassaarsche opperhoofden afgevaardigd, aan boord bij kapit. Jan Fransz. De artikelen van vrede en onderwerping, welke 's Comp^s. bevelhebber nu ontwierp, deelde hij mede, aan de Javaansche Hoofden van eene tweede, door den Soesochoenan van de kustplaatsen afgezonden vloot. De Javaansche Hoofden keurden de ontworpen artikelen goed en de onderhandeling met de Makassaren zou worden voortgezet, toen het bleek, dat het alweder niets anders geweest was, van de zijde der Makassaarsche Kraëngs, dan een middel om tijd te winnen ten einde zich beter te versterken en eene overeenkomst te sluiten met de hoofden en de bevolking van *Balumboeang*, die zich verbonden hadden om 2000 man en eene groote hoeveelheid rijst aan de Makassaren

te leveren. Intuschen hadden de Makassaren zich overal sterk bepaggerd en hadden zij het aftrekkende Mataramsche leger vervolgd en daaraan veel nadeel berokkend. Niettegenstaande de Nederlandsche schepen hun best deden om de Makassaren bezet te houden, wist echter Kraëng Glisson met 80 vaartuigen van *Panarooan* naar Madoera te ontsnappen en zich met Troenodjojo te vereenigen; nog meer voordeelen wisten de Makassaren te behalen. Zij overvielen op den 19^{en} Junij, terwijl Jan Fransz. door onderhandelingen met hen werd bezig gehouden, de nieuwopkomende Mataramsche vloot, in de rivier *Sidapaksa*¹ en vernielden meer dan 90 van de grootste vaartuigen. Eene poging van kapit. J. Fransz. om het bij die gelegenheid geroofde terug te winnen, was vruchteloos. Sedert viel er weinig meer voor, slechts eenige weinige vaartuigen der Makassaren vielen in handen van 's Comps. schepelingen, o. a. één, waarin een brief van Troenodjojo gevonden werd aan een Makassaarsch opperhoofd, waarbij hij berigt gaf, dat zijne (Troenodjojo's) magt sterk vermeerderde, dat de Makassaren moesten voortgaan met de Hollanders om den tuin te leiden en zorg te dragen, dat zij niet wierden overvallen. Eindelijk besloot kapit. J. Fransz. met zijn raad, op den 20 Aug. een aanval op de Makassaren te Domong te doen; maar dien aanval nog 8 dagen uit te stellen. Doch ook die tijd verstreek zonder eenig voorval, totdat de Majoor *Christiaan Poolman*, uit Batavia afgezonden, aankwam en het kommando overnam.

52. *Christiaan Poolman en Raad aan de Hooge regering te Batavia. In het schip d' Experiment voor de gedestruerde plaatsen van Domong, dd. 10 September 1676:*

„Voor *Domong* op den 30 Augustus II. voorspoedig aangekomen en het bevel dadelyk overgenomen. „Wy, siende dat de saecke verkeerdt byderhand genomen was en op een andere wyse moest begonnen worden, spaerden aenstonts geen practicable middelen en gelegenheden om de Macassaren en haren aanhang, de redenen onser komst te expliceren en deselve stroopers desdoenelyck, zonder bloedstorten daar van daan te brengen en naar hunne gedestineerde plaatsen te helpen, gelyk dan te dien einde verscheiden maal eenigen onser gecommitteerden naar land syn geweest om hen, zoo

¹ R. Sidapaksa, wel op oude kaarten, doch niet bij Melvill vermeld. Zij ligt in Probolingo, op ongeveer 113° 24' O. L. v. Gr. en loopt uit in straat Madoera.

schriftelijk als mondeling, daartoe te animeren. Gedurende deze onderhandeling moest men zakken vol patientie hebben. Het slechte gevolg en de sobere uitkomst dezer onderhandeling, die er op werd aangelegd om ons op te houden, tot dat het kwade mouson zou komen, zoo zaten wij ook niet stil; maar lagen op onze luimen. Twee à drie malen water van land gehaald hebbende en voorgevende, dat wij zeer vies op onzen drank waren, verzochten op een wonderlijke en half belastende wijze, dat zij den, bij de waterplaats liggende pagger hadden te ontruimen, als geen oorlog met de Comp. begeerende te voeren, waarop wij dezen pagger in bezit namen en 's nachts versterkten. Intusschen werd van onzen kant geen de minste hostiliteit of reden tot misnoegen gepleegd. Doch de doorgangen in het naburige bosch werden verkend en met posten bezet. Deze wegen cenmaal bezet zijnde, werden de Makassaren wakker en tasten de aan land gebragte manschappen hevig aan, zoodat er schier in één oogenblik zeven gekwest werden. Hierop toonden wij ook onze tanden, deden hen, door 't kanonvuur, het strand ruimen. Hierop wilden de Makassaren langs een weg door het bosch en de wildernis de Comp^s. troepen van achteren aanvallen; doch ook deze wegen vonden zij bezet, zoodat zij een harden aanval waagden, doch met slecht gevolg. Den volgenden dag verkende de majoor Poolman in persoon, het terrein tot dicht onder 's vijands werken, waarop besloten werd de Makassaarsche stelling om te trekken en van achteren aan te vallen, dat zoo wel gelukte en met zooveel eenheid werd uitgevoerd, dat alle des vijands paggers schier gelijktijdig werden vermeersterd. Tegelijk avanceerden andere Comp^s. troepen langs strand tot de vaartuigen der Makassaren, zoodat er tot 500 in getal werden verbrand. De Makassaren, dan op de vlucht gedreven zijnde en wij met courage gezegend, vervolgden onze victorie nog dienzelfden dag, tot over de rivier van *Loebawang*, trokken wij naar *Massoeky*, *Domongh*, *Katta*, *Lokkadiang* en *Palandingam* tot hunne uiterste werken te landwaarts in. In de rivieren en spruiten werden nog vele vaartuigen gevonden, zoodat in het geheel 1000 à 1500 vaartuigen der Makassaren werden vernield. Deze roovers zijn nu naar 't gebergte gevlugt; ter kuste en te water zijn zij verslagen, indien nu, de Soesoehonan, zijnerzijds de overeenkomst, met den Gouverneur van Japara gemaakt, ten uitvoer legt en deze

Makassaarsche roovers, aantast nu zij verslagen zijn, zal deze onrust op Java, weldra onderdrukt zijn." enz.

Dat dit vooruitzigt zich niet verwezenlijkt heeft, blijkt uit het navolgende berigt:

Japara, 19 October 1676. J. Couper aan de Hoogeregering te Batavia.

„Den 16den des avonds laat, kwamen alle de Chinesche houtlevranciers uit de bogt van Rembang vlugten, met de tijding dat Pangeran Adepatty Anum met zijn leger van 80000 man, naar gezegd wordt boven *Sidajoe*, door de Makassaren aangetast en geheel in roete geslagen is, dat Pangeran Poerbaya, Keai Wieradjaja en Rangga Sidajoe in het gevecht gesneuveld zijn, zijnde Pangeran Adepatty door Pangeran Blitar en Singasari ontzet, dat alhier een overgrootte ontsteltenisse gaf. De Gouverneur Wangsa Diepa liet ons roepen; ter passebaen verschenen, vonden wij alle de grooten bijeen vergaderd met hangende hoofden zitten, de Gouverneur zeide, dat hij ons had doen roepen om ons deelachtig te maken, de droevige tijding; door zijne afgezondenen bevestigd, van den dood van P. Poerbaya, Wieradjaja en Rangga Sidajoe en dat P. Adipatty tot aan *Lassem* was gevlugt en indien de Ed. Comp. het niet voorkwam zoo was *Djawa* verloren, voornamentlijk nu P. Poerbaya verlaten zijnde van zijn volk was gesneuveld. Het was droevig om aan te zien, hoe de vergadering, als met een doodschrik verslagen, hun ongeluk beklagde." (Cf. mede den brief van GG. en Raden n°. XXXVIII, hierboven dd. 28 November 1676.)

23. *Kort vertoog rapportsgewijze opgesteld, door den Ed. Majoer Christiaan Poolman; ingediend aan den Gouverneur-Generaal en de Raden van India, dd. 29 September 1676:*

„Welkermate en hoedanig de ware geschapenheid der Javaansche regering en het aankomen en verblyf der Makassaren in deze gewesten tegenwoordig zy, zullen UEdh. sonder dubio al lang bevorens begrepen hebben. Niettemin zoo zal ik van 't een en ander myn sentiment uiten, zeggende aanvankelyk, dat de weinige achtting des ryks bestier van den verwyfden Soesoehoenan, wiens zinnen al naar wereltse wellusten haken, onder de arme onderdanen, een doodelyke haat, walgh en afkeer causeert, waardoor allerhande listen, is het juist niet in 't werk gesteld en uitgevoerd, ten minste bedacht en gesmeed worden, waarby dan komt, eensdeels het veinzen der voor-

naamsten des ryks, die al zyn bedryf 't zy goed of kwaad, niet alleen pryzen, maar zelfs om in zyn gunst te blyven hemelhoog verheffen en hem dus in slaap wiegen; aan d' anderen kant de schadelyke vrees, der nog welmeenende hovelingen, die van de minste zaak, strekkende tot nadeel deses potentaats geen gewag, veel minder opening durven doen. Hierby komt dan nog het misvertrouwen, dat de Soesochoenan, vermengd met vrecze, tegen den vice-Roy, synen soon Pangerang Depatty, toekomstig heerschappyvoerder, heeft, dewelke als d'opgaande zon aangebeden wordende, onlangs van synen heer vader voorgeslagen werd met beleefde termen, of het overeenkomstig de waarheid was, dat hy naar de kroon adspireerde en in onderhandeling met de Makassaren was en of hy dese commotien, die den Soesoehouan by lange na niet als zy werkelyk zyn, voorgedragen zyn, in het werk stelde, waarop de zoon de verzekering van het tegendeel zou gegeven hebben. Hoe het nu daarmee gelegen zy, zulks is God bekend, doch altoos is het zeker, dat er eenige grooten aan 't hof of 't voordeel van Pangerang Depatty of van Troenadjaja of ook wel zelfs van de Makassaren behartigen; want de eerste zal zich van de successie niet willen laten versteken; de tweede die zich Panembahan laat noemen en al lang getracht heeft, zyn eigen meester en meer te zyn, zal mede niet slapen, en in dit troebel water willen vissechen, waartoe hy al zyne veel vermogende instrumenten aan 't hof heeft, en de laatsten (de Makassaren) als de schrik dezès geheelen eilands, zouden insgelyks onverwacht, door den tweeden versterkt, dezer aller gedaente naar begeerte kunnen dirigeren, gemerkt als twee honden over één heen twisten een derde gemeenlyk er met heen gaat, ontbrekende aan de Makassaren ook geen toevloed van volk, vooral Kraëng Glisson, die met Troenadjaja's dochter getrouwd zynde, zich al mede den titel van Pangeran Adepatti aanmatigt.

De Madurezen, die zeggen de wapenen ter hand ter nemen tot defentie van des Soesochoenan's land tegen de Makassaren, interim blykt zulks nog niet, gemerkt zy aan de Makassaren allerwegen access geven, en tot nu toe door de Makassaren niets feitelyks nog op Madura gepleegd is.

Dat Panembahan Troenodjaja, zyn gebied al vry verre, onder 't pretext van des Soesochoenan's land te beschermen, uitbreidt en

zich ontzaggelyk maakt is genoeg te zien, alzoo hy reeds meest alle de plaatsen hier en her, als *Soerabaya*, *Grissee*, *Gomboc* (?), door de zynen laet gouverneren, hebbende ook al vele aansienlyke onderdanen van den Soesoehoenan by zich, die hy allen met ambten en titels vereert, dolerende hy ook zelfs by de onzen over den Soesoehoenan in cas van de regering, die, hy zeide, door hem verwaarloosd wordt en niet anders; als met eten en slapen toegebracht wordt. Dat de Comp. zich tegens dat geheele lant zou stellen, sonder hulpe van die van de Mataram schynt niet raadzaam . .

Zeker is het, dat er een (Heer?) moet wezen, dus kan het niet schaden, dat men hen vooreerst een tyt lang laat geworden, ziende wie boven dryft, en waar het heen wil, en alsdan kan men het met den sterksten houden, tenzy met bespeure, dat de successie schadelyk mogt zyn.

Nooit heeft de Comp. zoo wel de magt der Javanen geweten als nu en trekt zy (indien zij de kosten niet wil aanzien) dit voordeel daaruit, dat de Javanen haar (de Comp.) ontzaggelyker zullen houden en zy is ook magtig genoeg om het geheele eiland Java te subjugeren; doch zonder voordeel, want het lant zou verdestrueert worden, en de ingezetenen verlopen, daar deze inlanders e contrario, als den omgang en de manieren van hunne landslieden beter verstaande, de harten weten te winnen en op een verdragelyker manier procederen, verrigtende slechts zoodanige zaken door 't afzenden eeniger *Soerawanghs*, die de onderdanen gaan afvragen of zy zich de gehoorzaamheid van dezen of genen onderwerpen, of niet, en by aldien van ja, zoo stellen zy aanstonds een hoofd daarover, ontvangende tot teeken der waarheid, een kris en een piekje en dus doende blijft ieder in zyn bezit en wezen; daar ter contrarie, zoo de Comp. zulks doet, het parforce en geweld geschieden moet, splende veel zekere kosten en onzekere voordeelen na zich.

Buiten allen twyfel en naar alle apparentie zal er een groote verandering in dit ryk voorvallen, en van dit gevoelen zyn ook meest alle dese inlanders, waarin zy versterkt worden door de uitstrooisels van zekeren priester, hier te landwaarts in, achter *Grissee* op een berg in eene mesquite pelgrimsleven leidende, dien zy als een afgod taxeren, genaamd *Pangeran Maasgierie*, maar ten regten Maasgierig, want deze boef van alle de grooten geaesti-

meerd wordende en ondervindende, dat zyne leugens, als een orakel verstrekken, weet zyn personagie allerwege te spelen, zoo sinisterlyk, dat niet alleen alles naar zyn liefdede dirigeert; maar ook genoegzaam offerhanden bekomt, en het is zeer gelooflyk, dat hy almode dit werk met listigheid brouwt, zynde dese, dezelfde kwant, die in den Mataram had gespargeert, dat deze regering, zoo lang er Hollanders waren, ongelukkig zou syn ¹, hebbende hy, om zyne streken te bewimpelen, en alle suspicien te benemen, zyn eigen woning in den brand laten steken, en zulks ontwyfelyk zelf aan de Makassaren aan de hand gegeven.

Op Sampan zynde, enz.

XLII. Uittreksels en aantekeningen uit de brieven en papieren van *Bantam*, bij Gouverneur-Generaal en Rade van Indie ingekomen. (1671—1676.)

1. *Bantam*, 17 Febr. 1671. *W. Caëff* aan de Hooge regering:

„Gister is de Sulthan, Pangerang Ratoe, en alle de adel met omtrent 120 vaertuygen nae de rheedde aen syn schip, dat nu vier dagen ge-

1 Hiermede staat in verband het feit, dat in den aanvang van dit jaar 1676 de Soesochoenan, tot tweemaal toe, gelast had, dat de Hollanders Japara zouden verlaten; doch dit bevel was spoedig weder ingetrokken. In een brief van Couper, dd. „Japara 1 Mei 1676, leest men daarover;” de reden waaromme de Sousouhounan ons voor de tweede maal had geboden te vertrekken, was ontstaande uit de Pangerang van Gierie, die met ordre van den Sousouhounan, vermits Gierie van de Makassaren verbrand was, ten hove ontboden zijnde, gaf deselve ten antwoord, dat niet genegen was, aldaar te verschijnen, alcer Zijne Majest. de Hollanders, die 't meer met de Makassaren dan met de Javanen hielden, uit zijn land dede vertrekken, ende vermits 't Moors geloof van Pangerang Gierie zijn overgrootvader, die een Arabier was, oerst op Java gesticht en gelceerd is, en de nakomelingen, „gelijk ook voors. Pangerang papen zijn, was de Koninck gehouden, hem te gelooven en ons zijn land te verbieden; maar zouden die Majesteits zoons en Pangerang Poerbaya over Niti Sistra, die Gierie's antwoord, zoo bod, aan den Soesochoenan aangediend had, zeer verstoort zijn geweest, en zou Pangerang Adepati, Niti Sistra heftig hebben uitgemaakt en voor een verrader van ziju rijk gescholden, omdat hij oorzaak gaf, dat de Comp. alsdan hare hulpende magt terug zou trekken, en hij de Makassaren den weg banen om het rijk te overweldigen.” Uit dit berigt zou men kunnen opmaken, dat de Pangeran Gieri gemeene zaak met de Makassaren en Troenodjojo maakte en van ziju priesterlijken invloed zich wilde bedienen, om de hulp der Comp. te verwijderen, omdat hij waarschijnlijk wel begreep, dat tegen de Europeesche soldaten en matrozen, de magt der Makassaren en Madocrezu niet bestand zou ziju.

leden van Moecka over Suratta alhier gearriveert is gevaeren, van daer den brief van die van Mocha (Mekka?) met groote statie onder lossen van canon, als sergeren van musquettiers langhs de rivier met groote vreughe ingehaelt. De inhoud van den brief is eenlyck; dat Pan-gerangh Ratoe met den naem van Zulthan Abdul Kahaer van die van Mocha (Mekka?) is vereert, wanner oock op de volle pleyn van 't hof is uytgeroepen, gelyck heden mede, door de heele stadt met gommelach iedereen geboden, dien jongen Vorst voor Zulthan te sullen erkennen."

2. *Bantam*, 24 Febr. 1671. *W. Caeff* aan de *II. regering*.

„Dese Vorst (i. e. de oude Sultan) soude wel genegen wesen om met syn schip een tocht persoonlyck naer Mocha (Mekka?) te willen aennemen, omme de geestelyckheyte aldaer te bezoeken en alsdan de regeringh voor dien tyt van syn afwesen aen syn zoon, jonghst Zulthan gemaect, te bevelen, 't gene hy aen eenige grooten op de volle pasebaen heeft voorgedragen van sulcx te willen doen." enz.

3. *Bantam*, 12 Maert 1671. *Dezelfde* aan *dezelfde*:

„De jonge Zulthan heeft syn vader, twee dagen verleden, afgevraecht, of hy noch by syn resolutie blyft persisteren, om de tocht nae Mocha (Mekka?) te willen doen vertrecken; maer soude de oude Vorst met een grammen gemoet geantwoort hebben: Ghy wilt het heele ryck reeds alleenigh hebben en regeren; neemt heel Bantam tot uwen commande, maer myn hart sal van nu aan, voortaan niet meer soodanigh tot Uw genegen wesen, gelyck voor dese hebbe getoont en gelaste doen op stondt, zyn vaertuygen klaer te maken en vertrock oock dien eygensten avont, heel verstoort synde, sonder weten van eenige grooten, naer de nieuwe rivier op Pontangh, alwaar die Vorst tot noch toe (zich) is onthoudende. De raetsman van den jongen Sulthan, om syn vader zulcks voor te seggen, sal nae myn geringen oordeel, de nieuwe Keij Aria, die de outste zuster van den Coninek tot een huysvrouw heeft, geweest zyn, dewyl hij als tweede van de regeringh van den jongen Zulthan is gestelt en de vrouw is oock al vry wat glorieus en staetsuchtig."

5. *Bantam*, 9 Mei 1671. *W. Caeff* aan de *Hooge regering*:

„De verspieder Key Radingh Oetjongh verscheen heden in de logie en maeckt my bekend, hoe dat de jonge Zulthan met eenige van zyn grooten beractslaecht soude hebben, om den ouden Zultan

aen te raden, een gesant aen UEdh. af te senden, om de laetste vreedde contract, die nu al eenigen tyt geëxpireert is, weder te vernieuwen. De reden hier van soude wesen, omdat se sien, dat de Coninck t'eenemael geresolveert is, zyn negotie en handel over zee te willen doen ¹, dierhalven werde by haer geoordeelt best geraden te zyn, opdat sulcx te veyliger mochte geschieden, de oude contractt weder te vernieuwen, tot dien eynde is de jonge Coninck verleden nacht naer de nieuwe rivier, om syn vader deselve voor te dragen, gevaren".

5. *Bantam, 18 July 1671. Dezelfde aan dezelfde:*

„Berigt dat de oude Sultan, die weder naar Bantam gekeerd was, op nieuw naar Pontangh zich heeft teruggetrokken, verstoord zynde op den jongen Sultan, omdat deze zyne echte huisvrouw een onherroepelyken scheidbrief had gegeven, zonder voorkennis van den ouden Sultan. De jonge Sultan, aan wien reeds het grootste aandeel in de regering, met uitzondering van de inkomende winsten en den handel, was toevertrouwd, had op dien tyd tevens „zyn dienst en regeringh gequitteert.” Kai Aria was daarop ontslagen en de Pangerans Coelongh en Loor waren tot raadspersonen van den ouden Sultan verheven. François Caron was met veel eerbewys door den Sultan ontvangen.”

6. *Bantam, 20 Augustus 1671. Dezelfde aan dezelfde:*

„Aankomst te Bantam van vele Makassaren, o. a. van een Krain Montamarano met 800 personen, nog vele anderen worden verwacht.”

7. *Bantam, 19 September 1671. Dezelfde aan dezelfde:*

„Op nieuw zyn Makassaren aangekomen, o. a. een Radja Loebo, van Mandhar, met zyne vrouwen en een gevolg van 300 man; zy worden met onderscheiding ontvangen.”

8. *Bantam, 21 October 1671. Dezelfde aan dezelfde:*

„De Key Aria, (die in zyne waardigheid schynt hersteld) deelt aan den Nederl. resident mede, dat die van Banka hulp van Bantam, tegen Palembang hadden verzoekt.”

¹ Nadat, sedert de hernieuwde vrede van 1659, de haven van Bantam niet meer door Nederlandsche schepen werd geblokkeerd, was de handel der Bantammers allengs weder herleefd. De oude Sultan had, eenige jaren daarna, vooral sedert 1669, voor eigen rekening, eenige handelsvaartuigen uitgerust. Deze handel van den Bantamschen Sultan verkreeg allengs meer en meer uitbreiding, zoodat de handel te Batavia daardoor zelfs groot nadeel begon te lijden; zie hierboven bladz. 144.

9. *Bantam*, 10 November 1671. „De togt der Bantammers naar Palembang, tot hulp van die van Banka, zal op verzoek der Hooge regering te Batavia achterwege worden gelaten; maar zal men liever trachten de geschillen tussehen Banka en Palembang door vredelievende bemiddeling van de Compagnie en den Sultan van Bantam by te leggen, voorts wordt nog het volgende in dezen brief vermeld:

„De Coninck met al den adel en vrouwen syn heden met 50 à 60 vaertuygen, waeronder zyn 30 à 35 oorloghsvaertuygen, die gemant syn met 12 à 1300 man, alle amphioensuygers, naer Pontangh gevaren, met intentie, om alle de amphioensuygers, wanneer in zee syn, te visiteren of se oock amphioen by haer hebben; wanneer gevonden wort sal de persoon met syn vrouw en kinderen naer Lampon verkoft worden, sullen alsdan de genoemde 35 oorloghsvaertuyghen naer Landack afgesonden worden, om tegens de Suckedaners te oorloghen. De Coninck heeft met de gommelach laten uytroepen, dat niemant voortaan toeback sal mogen suygen, soo der imant daerop bevonden wort, sal met d' eygenste straf, gelyck de amphioensuygers, gestraft worden.”

10. *Bantam*, 28 November 1671. *W. Caeff aen de Hooge regering*;

„Kei Aria is twee dagen verleden van Ponthangh weder t' huis gearriveert en heeft ons, d' Engelse en Francen, tot den Sabandaer, in 't bywesen van de boomwagters, ontbooden en uyt Coninck ordre aengeseyt, dat voortaan geen *amphioen* ofte *toeback*, die daarmede gemengt syn, vermogen ingevoert te worden, en oock op de reede, aen de Oosterse Javanen ofte aen de anderen natien door niemant te mogen vercoopen, op verbeurte van 't vaertuygh en goet. 25 Chineesen, die mede amphioen suygen, syn gister nae den Coninck op Pontangh vervoert, om met d' andre amphioensuygers tot graven en lantploegen, aldaer mede te gebruycken; dese vorst wil naer 't schynt, alle de amphioensuygers t' eenemaele uyt syn lant uytroeijen. Vier dagen verleeden heeft voorn. vorst een Javaen, die van 't eygenste cruyt de waerdye van 4 stuyvers vercoft heeft, beyden de handen laten afcappen en soodanich nae Lampon verbannen.”

11. *Bantam*, 15 December 1671. *Dezel/de aan de dezelve*:

„De Koninck blyft met alle syn adel op Pontangh. Verscheyde amphioensuygers syn gepardonncert en wederom herwaerts gesonden, op belofte dat se noyt dat cruyt noch oock toeback meer

sullen gebruycken; maer d' andre arme luydjes moeten aldaer noch arbeeyden."

12. *Bantam*, 3 *February* 1672. *Dezelfde aan dezelfde*:

„De Coninck met alle syn edelen, als de Maccassaerse Craijens, onthouwen haer tot noch toe op Pontangh, aen de nieuwe rivier. De jonge Zulthan hout sich stil en wil (sich) met geen de minste regering of commando bemoeijen en is volcomen geresolveert syn selven tot de geestelyckheyt op haer manier te begeven."

13. *Bantam*, 13 *Maart* 1672. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Sedert (het laatste schrijven van 1 Maart) is de Coninck, met alle syn adel, van Pontangh sieckelyk synde, wederom t' huys gearriveert en leyt tot heden nogh sieckelyck te bedde. De jonge Sultan blyft nog by syn voornemen om een paep te worden en laet hem door een Maccassaerse paep, die in Mocha (Mekka?) geweest is, uit haere Alleckoran onderregten. Hy heeft alle syn volcq, soo mans als vrouwen, bevolen en gelast, haer oude Javaense dragt af te leggen en voortaan op syn Mockaese manier te moeten gekleet gaen, 't welcq reets by menigte van syn volcq naegekomen werd; maer 't is tegens den ouden Koninck syn wil en sin; 't schynt eghter dat hy 't selve tot nogh toe niet en wilde verbieden; maer seyde dat syn soon egter gek te worden (scheen) omdat hy eene nieuwe veranderingh van kleedingh in syn lant brengt en oocq, dat hy de regeringh niet en begeert te accepteren; dierhalve is de Koningh van voornemen, syn jongsten soon te kiezen tot Konineq van Bantam."

14. *Bantam*, 6 *Mei* 1672. *W. Caeff' aan de H. regering*:

„De Koninck op gisteren, synde de eerste mael, sedert den tyt, dat die vorst van Pontangh sieckelyck is 't huys gecomen, (heeft zich) op de volle passebaen verthoont, dierhalve door alle de grooten en mindere hovelingen feestelyck is begroet; onder anderen heeft gemelte vorst in presentie van allen de omstanders voorgehouden, hoodanigh de jonge Zulthan niet genegen is, dit ryck aen te vaerden, omdat hy tot de geestelyckheyt sich selver wilde begeven; dierhalvon goetgevonden, selver de regeringe wederom aan te nemen en den jongen Zulthan oock uyt het hof, in de woningh van Pangeran Papaty zalr. doen verhuysen; wat voor een Pangerangh, in diens plaets noch sal succederen, den tyt sal het leeren."

15. *Bantam*, 16 September 1672. *Dezelfde aan dezelfde*:

„De Coninck heeft verleeden week sijn twee soonen, nadat se deselven met groote statie de stadt hebben omgeleyt laeten besnyden; ses daegen daeraen is de Coninck met alle zyn adelen en priesteren, nevens twee vlaggen, die se van Mocha (Mekka?) gekregen hebben, om de stadt van alle pest en vuile dampen te bevryden, de stadt rond geweest.”

16. *Bantam*, 20 September 1672. *Dezelfde aan dezelfde*:

„De jonge Coninck heeft cergisteren tegens den avondt sonder kennis van iemandt ofte eenige geselschappen by sich te hebben, de vlucht boswaert ingenomen. De Sulthan sondt ten eersten verscheyden grooten nevens 4 à 500 man, daerop uyt om den jongen vorst te achterhaelen, daeghs daeraen wierde genoemde Coninck, buyten de stadt omtrent twee uyren gaens weder gekregen, het schynt dat de jonge Coninck berouw kryght, van dat hy syn Commando heeft verlaeten.”

17. *Bantam*, 14 October. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Pangerangh Madura heeft op het versoeck van den Sulthan, syn ouden verlaten dienst van de regeringh wederom aengenomen en dat eenlyck om Key Aria meerder hulp, ontsach en bystant te doen, want deze anderen Pangerans, die thans mede in de regeringh sitten, cunnen met Key Aria niet wel overeenkomen. . . . De Coninck versoeckt aen UE. seer gebiedel. om tegens contant te betalen, een clock van omtrent 600 # swaerte in gewicht; dese vorst wil 't selve tot een uurwerk, die de Franse smit gemaect heeft, in syn paleys gebruycken.

18. *Bantam*, 29 November 1672. *Dezelfde aan dezelfde*:

„De Coningh vraechde, wat myn van desen oorlogh (de tijdjng van het uitbreken van den oorlog tusschen Frankrijk, Engeland met hunne bondgenoten aan de eene en de Republiek aan de andere zijde, was inmiddels te Bantam bekend geworden) dochte, en wie dat de overwinningh soude krygen of de Keyser ende Croon van Spanje met de Nederlanders hielden of oock de Franssen de Engelsen met een groote somma geld tot desen oorlogh hebben gekoft, of d'Engelsen soodanige pretentie op ons hebben, gelyck sy voorgeven, als dat wy in den voorigen oorlogh, nae het vredescontractt gemaect was, haer scheepen en Casteels verbrand en gerooft hebben; diende

hierop tot antwoord, vooreerst alle 't geene de waerheyt was; maer de pretentie van de Engelsen, dat het maer gepractiscerde en schelmachtige leugens sijn, waermede sy nu haer valsheyt willen bedecken; de overwinninge stellen wy in de hant des Heeren met vast vertrouwen van een goede victorie tegens onse vyanden te sullen bevechten, en dat de Almogende oock de Engelsen om haere ontrouwe en verbontbreken sal straffen. Die vorst seyde met een laghende mont: de Engelsen doen altyt groote beloften; maer sy komen 't selve noyt na!"

19. *Bantam, 8 January 1673. Dezelfde aan dezelfde:*

„Mijn laetste schryven aen UEd. is geweest den laetsten van verleden maent; sedert heeft de Conninck syn wallen en fortressen met sooveel stucken geschut laten versorgen, als sy byeen hebben cunnen krygen, daerby wort oock groote wacht gehouden, 't geen by dese natie noyt in gebruyck is geweest. Op dese groote toestellingh hebben wy tot noch niet anders cunnen vernemen, als dat de Coninck op de geruchten van 100 schepen, die de Engelsen ende Fransen hier dagelycx te verwachten hebben, bevreesd is, dierhalve sich selver op hoede houdt Keyneby Seeredana ¹ heeft my gister avondt bekend gemaect, dat zyn chialoup, comende van Maccouw, door onse scheepen, die hier voor Bantam liggen, is aengehaelt. . . . versochten uyt Coninck naem meergemelte chialoup wederom gelieve te restitueren, enz."

20. *Bantam, 14 January 1673. Dezelfde aan dezelfde:*

„Ick hebbe aen Key Aria aengedient, enz. maeckte hem mede bekend, dat UEd. de chialoup van Keyneby Sciredana, geordonneert heeft wederom na herwaerts te vertrecken, en dat die chialoup na Batavia was geseylt onse schult niet en was; maer eerder te gelooven, dat de Anachoda zyn eygen genegentheyt is geweest, en dat eenelyck om syn goederen aldaer sooveel te eerder als hier, wel te sullen connen doen, aen de man te helpen. Hiermede, nadat het schynt, was hy beter vernoecht, als over 4 a 5 dagen. Verleeden maendach hebben wy eenige kocbeesten en verdere verversingen in Javaense vaertuyghen gelaeden en meenden daermede na de schepen te varen. Aen de boom comende wierden

1 Ngabehi Soerantana?

alle de verversingen uyt last van den Coninck aengehouden, hierover voeghde my metten eersten by Key Aria en vraeghde om wat reeden sulcx gedaen werde? Seyde, omdat onse schepen Keynebey syn chialoup, die hier thuyshoorde 't incomen van dese bay gestut en na Batavia is vervoert; 't gene een groot affront voor haerl. is; dierhalve sal oocq geen verversinghe, ja tot de minste hoen, door d' onse van hier niet uytgevoert worden, voor dat genoemde Chialoup wederom gelargeert wort, en seyde met een wrevel gemoet, dat ik maer seggen sou of wy met haer oorloogen willen, en dat (het) haer niet en verscheelt! Ed. Heeren 't en is niet uyt te schryven hoedanigh onse hier presente vyanden voornamentl. de Engelsens dagelyx dese Javanen tegen ons soecken op te hitsen om ons te beoorlogen".

De Coninck heeft van zyn gemeenten alle die beqwaam zyn een pieck ofte musquet te cunnen gebruycken, afgeeycht een reaël van ieder hooft. In 't monstereen zyn over de 55.000 weerbare mannen bevonden" ¹

21. *Bantam*, 26 Maart 1674. *Dezelve aan dezelve*:

„De Craeyns Montemorane en Liepou hebben van Lassem met een briefken desen Sulthan den oorlogh doen aenseggen, Syn Mayt. heeft op dese bootschap 10 vaertuygen om alle de Maccassaren, die hier op Bantam zyn en onder 't gebiet van Montemorane noch staen nac Lassem te laten brengen doen claer maecken." ²

22. *Bantam*, 15 Mei 1674. *Dezelve aan dezelve*:

„De jonge Conincq heeft aen syn vader versocht om met dit gereet liggende sloopje naer Mocha (Mekka?) te mogen vertrecken, 't welck by Syn Mayt. in bedencken is genomen."

23. *Bantam*, 22 July 1674. *Dezelve aan de dezelve*:

„Sedert dien tyt (i. e. sedert 8 Juny) is de Conincq met de Maccassaarse Craeyn Tiema, gewesen Huysvrouw van Craeyn Liepou, getrouwt Pangerangh Loor, Key Aria ende eenige andere grooten syn verleden Saturdach met 10 a 12 vaar-

¹ Tusschen 30 Januarij 1673 en 23 Febr. 1674, zijn geen brieven uit Bantam in het Rijks-archief aanwezig.

² Uit dit bericht zou blijken, dat inmiddels de Makassaren in onmin Bantam hadden verlaten. Latere berichten stellen dit weder twijfelachtig

tuygen nae Sirrebon vertrocken ende zyn op gisteren wederom getourneert, haer verrichtingh syn eenelyck geweest om (by) eenige oude graven aldaer te offeren 'T scheepje Salamat laatst uyt Suratta aengecomen wert niet cooper ende suyker geladen, en sal precijs den 5^{den} ofte ter alderuytersten den 10^{den} van toecomende maendt Augusto, nieuwen styl, over Suratta nae Mocha, nevens den jongen Conincq vertreeken. De Conincq versoect seer vriendel. aen UEd. om een zeebrief, voornamentl. omdat de jongen Conincq daarmede staet te navigeren, om hem voor alle zeeroovers te beter te connen weeren."

24. *Bantam, 2 Augustus 1674. Dezelfde aan de dezelfde:*

„Hier ten hove isser niets, dat advijserens waerdich is, voorgevallen, als eenel. dat de Conincq seer misnoecht is, over syn soon, die tegens syn sin en danck naer Mocha vertreckt; om welke reden, staat de jonge Conincq oock niet één penningh ten dienst van syn aengenomen voyage, van syn vader te verwachten."

25. *Bantam, 13 Augustus 1674. Dezelfde aan dezelfde:*

„De zeebrief voor 't Conincxschip de Salamat enz. syn ons alles op 10 deser wel aengebracht, Syne Mayt. blyft UEd. voor den gesonden zeebrief, enz. hartelyck danckbaer 't genoemde scheepje is gisteren morgen met den jongen Conincq, nevens een cargasoen van 1000 picols witte poeyersuyker, 650 picols koper ende 700 bhaar peper, nevens parthy schildpatshoorn en een goede quantiteyt goude coubangs van particulieren naer Suratta vertrocken."

26. *Bantam, 17 Augustus 1674. Dezelfde aan dezelfde:*

„De Conincq is met de Coninginnen en al den adel op Pontangh landwaert in, ende neemt syn vermaeck aldaer met jagen van wilde beesten, nadat gedaen hebbende, sall syn Mayt. tusschen Pontangh en Pulo Doa, alwaer een groote visserye is toegerecht, syn plasier met visschen nemen. Nae 't vertreck van den jongen Conincq soo schynt dat de gemeene man, beter vergenoegt schynt te wesen als te vooren, omdat aen (door) vele luytjes getwyfelt wierd, dat de jonge vorst niet en soude vertrocken hebben, en dat dan well een grooten oproer onder de gemeente soude connen veroorsaecken. Syn Mayt. heeft aen den capiteyn van syn scheepje Salamat bevolen en gelast, wanneer hy in Suratte gearriveert is, met d'eerste goede

geleentheyd den jongen Conineq souden loosen, en met het schip alsdan niet naer Mocha vertrecken; maer directel. wederom herwaerts aencomen, indien aldaer geen goede geleentheyd mochte wesen; dat de jonge vorst met een ander bodem van daer naer Mocha conde vertrecken, dat de capiteyn dan een beslooten ordre dienaengaende, (die) de Coninek hem heeft medegegeven, soude openen, waernaer dan de capiteyn sich sal hebben te reguleren. . . . Syn Mayt. soude gaerne sien, dat zyn zoon het wederom comen mochte vergeten, soude dan gaerne in syn plaetse stellen syn jongste zoon Pangerang Pourbaya."

27. *Bantam, 20 Maart 1675. W. Caëff aan de Hooge regering:*

„Eenige dagen verleden, heeft de Conineq een dogtertje van 15 à 16 jaren out, zynde de nicht van Craeyn Mangaspa, met 50 pikeniërs, uyt genoemde heer syn huys met force laten halen en is daermede voorts getrouwt, waerover syn alle de Macassaeër Creijns seer misnoeght; maer kunnen egter 't geweld van den Conineq niet tegenstaan, 't seggen is, dat alle de Macassaeër Creijns, toecomende maent van hier naer costy ofte naer Macassar wederom sullen vertrecken. Hier in 't Hof wert niets dat van belangh is beraetslaeght, de Conineq neemt dagelyx eenlyck syn vermaeck binnen 't hof met syn nieuw aengenomen vrouwkens en Conckebienen. Pangerangh Madura, Key Aria Monjaja en eenige andere grooten, houden haer stil; de twee Pangerangs, Kiedol en Loor, hebben thans 't oppergesagh van dese regeringh, die oock zoodanigh en onhebbelyck regeert, dat iedereen daerover elagen. Veele Chinesen syn hier, die van voornemigh syn, om van hier naer costy ofte naer de oostcust van Java te willen vertrecken

Gister verscheen in Comp^s. logie Key Agus Docta Wangsa, Coninex schryver en maecte ons bekent uyt 's Coninex naem, hoe dat Radin Senepaty, hooft van Ontongh Java, een Key nevens eenige van syn volcq, nu omtrent 8 dagen geleden (gezonden had), op gerugten van datter eenige duysenden van des Mattarams volcq beneden de groote bergh van Batavia aan de westcant waren aangecomen. Om de waarheyt hiervan te weten syn genoemde Javanen na derwaerts afgesonden, nadat se drie dagen uyt syn geweest, hebben gerapporteert, dat de Mattaram met 8000 man onder kommando van vyf Keys, genaemt: Tommagon Niranghon Angoen, Tommagon Wira Dadaha,

Key Nebey Wirasaba, dito: Singha Pierabanghsa en Key Nebey Rangha Campool, agterom het groote blaauwe bergh tot een plaets die genaemt wort Marabcris, leyt tusschen de groote rivier van Batavia en de rivier van Ancké, omtrent 1½ etmael gaens van Ontongh Java af, waren aengekomen en maecten aldaer een negery en een groote wegh, die directelyc naer Batavia ströckt. Genoemde Tommagons en Key Nebey hebben aen desen vorst laten aanseggen, dat Syne Mayt. voor haer niet en behoefde te vreesen; maer dat de Sossouhounangh van voornemingh is, om Batavia te belegeren. De soon van den Sossouhounangh, Pangerangh Depatty, lagh met een leger van 80000 man claer en stont eerstdaeghs daermede oock af te comen, volgens seggen van genoemde Key Agus Doeta Wangsa, soo en syn dit geen loopende gerugten, maer de opregte en sincere waerheyt, dierhalve soude Syn Mayt. oock noodigh geagt hebben, om UEd. daarvan mede bekent te maecten. ¹

28. *Bantam, 2 Mei 1675. Dezelfde aan dezelfde:*

„ Sedert 25 dagen syn hier in dese rivier 18 à 20 vaertuyghen geladen met rys, pady, sout, tammarn, aijuy, loock enz. van de oostkust van Java, benevens oock ettelycke vaertuyghen met rys en pady geladen, die hier thuyshoorden, gearriveert.

Agt dagen verleden is de Maccassaerse Dacijn Mangespa met syn geheele swiete ende alle de Craijns, synde omtrent, soo mans, vrouwen en kinderen, 800 sielen sterk, met 14 à 15 vaertuygen, naar d'oostkust van Java wederom vertrocken en hebben met een seer groot genoegen van desen vorst haer afscheyt genomen. De Conineq heeft haer oock persoonlyk tot buyten de rheede uytgeleyde gedaen,

¹ Met dit bericht omtrent toevoer van nieuwe bevolking in de Preanger landen, nit het rijk van Mattaram, vergelyke men: Geschiedenis der Soenda-landen door J. Hageman J.Cz. § 87, § 88 en § 90 en volg.; alwaar ook gesproken wordt van de aanvoerders Wira Angoenangoen, Singa Prabangsa, Wiradelaha; doch de tijdsbepaling is bij den Heer Hageman onzeker gelaten. Dat deze Oostjavanen zouden zijn aangekomen met het doel om Batavia te belegeren, zal wel een verhaal geweest zijn, door de Bantammers verlicht, om de Hooge regering ongunstig tegen dezen nieuwen aanvoer van Oost-Javanen te stemmen. De toestand, waarin het rijk van den Soesochoenau, op dezen tijd, ten gevolge van de woelingen der Makassaren en anderen, zich bevond, was weinig geschikt om een aanval op Batavia te ondernemen. De berichten uit Oost-Java van dezen tijd zwijgen dan ook geheel van zoodanige plannen van den Soesochoenan, wiens aandacht, voor zooverre die tot behartiging der belangen van zijn rijk getrokken werd, toen meer op de Oostkust was gevestigd.

maer dat in den avond in 't doncker sonder eenig rumoer ofte kennisse van de gemeene man. Deze grooten syn niet droevigh over 't vertreck van de genoemde Macassaren en veelmin oock de gemeene man niet, nadat het schynt soo hebben dese gemene luytjes een opgenomen haet tegens de Macassaren. Met derselver vertreck werden hier van verscheyden luyden over de 40 slaven vermist, 't welcq oock niet aen getwyfelt en worde of deselve syn door die Macassaren gestolen en vervoert."

29. *Bantam*, 13 September 1675. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Sooals desen bovenstaende geschreven is comt een Coninx dienaar van Key Aria Monjaja in Comp^s. logie en maekt ons uyt dien heer syn naem bekennt, dat de Conincq op gisteren avondt per twee vaertuygen van Sirabon tydingh geeregen heeft als dat de Mattaram met ettelycke duysende mannen nevens 1000 ossen met provisie in 't herwaerts aencomen opmarceerden en dat er al ettelycke daervan tot aen de rivier van Cawan en Seliente ¹ waeren aengecomen en dat se van voornemingh syn Batavia ofte Bantam aen te doen en versoght seer ernstigh UEd. van deze tydingh op het spoedigste te adviseeren. De waerheyd hiervan, doet ons de tyt leeren, enz. . .

30. *Bantam*, 28 Sept.—20 October 1675. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Berigten over het huwelyk van twee zonen van den Sultan, waarvan een was de Pangeran Poerbaya."

31. *Bantam*, 4 Maart 1676. *Dezelfde aan dezelfde*:

„Eene Chinesche jonk, uit Amoy aangekomen, brengt 210 kistjes gouddraad, grof porselein, Chinesche krameryen en thee; een schip van den Sultan aangekomen uit Manila, met een kapitaal van 50000 ryksd. 100 pikols tabak en 10 à 12 pikols schildpadhoorn. De Koning heeft 12 à 13000 ryksd. zuiver op die lading gewonnen.

De Sultan vertoeft aan de Duizend-eilanden, is zeer vergramd wegens jalouzy, omdat de opperste priester Chee, een geboren Makassaar, met de Makassaarse Koninginne Craen Tiema gezegd wordt te hebben geboelcend. ²

Den 25 Febr. 11. is het Engelsche schip de Eenhoorn van Soeratte gekomen, waar de *jonge Sultan* aan boord was. „Met het gelukkig

¹ Tjilintjing?

² Zie boven 22 Julij 1674.

„wederkomen van den jongen Sultan¹ zyn alle dese grooten en ge-
„meenten, seer blyde. Die jonge vorst is voor syn aancomste hier aan
„land, naar de Duizend-eilanden gevaren, om zyn vader te begroeten
„en is aldaar door Zyne Majesteit zeer wel verwellekomt, nae 2
„dagen uitblyven is die jonge Vorst met een groote statie van veel
„vaartuigen hier in de stad aangekomen en is door alle Pangerans
„en grooten in 't hof van zyn vader met zeer groot genoegen
„verwellecompt.”

1 Aboc' Natzar, Abdoel Khahar, Hadji.

XLIV. STAAT, opgenomen en bijeengebragt uit de boeken der Gen.
1640—1702, waaruit hier medegedeeld

<i>De quantiteit van schepen wyf de resp. Cameren in Indien gesonden, als blyckt by de resolutie van de vergadering van de Seventiene in de jaren hier tegen naan-geveuen.</i>		<i>De quantiteit van 't roock, met de tegenstaende schepen naar India versonden, als blyckt by de resol. van de vergaderingh van de Seventiene.</i>		<i>De quantiteit van contanten, by de respec. t. Cameren na Indien gesonden, als blyckt by de poncten van beschryvinge en resol. by de vergaderingh van de Seventien genomon.</i>		<i>Engelsche, gedueen hier to lande blyckende by de generale staten van de Comp. en sicut tenoretien dat ieder jaar nidaer een jaer later voerdt vengeweuen, als hier gestelt wort.</i>		<i>Maandkuren by de Camera van Amsterdam betnelt, als by de grootboeken komt te blycken. 2)</i>		<i>Voor inkomend consyggelt by de Camer van Amsterdam, betneld van de goouieren wyf Indien oretgekomen, als blyckt by de grootboeken van gemelte Camer. 3)</i>		<i>Wissels wyf Indien getrocken en by de Camer Amsterdam betnelt, volgens resol. van de vergader. van de Seventiene.</i>		<i>Reete effecten in India bevonden, in de jaren hiernaen gestelt, blyckende by de brieven en balancen een jaer later overgekomen.</i>	
	Schepen.	Koppen.													
1651	19	3500	f 500000	f 6343803	f 845004	f 96800	f 282662	f 12427417							
1652	26	4000	400000	7097605	8296600	111710	254209	11932366							
1653	17	4200	800000	7899413	701059	141937	302745	12636389							
1654	21	5090	1000000	8608480	652649	57552	229396	10690193							
1655	27	4230	1000000	8033940	947435	105365	148446	10912075							
1656	15	3610	1000000	7103401	926484	152765	198221	10633668							
1657	14	3600	1200000	6074630	524458	93185	256286	9768970							
1658	18	3970	1700000	7787594	1096463	158779	176229	11007703							
1659	16	4020	400000	6264680	721895	90080	69911	11548425							
1660	18	4010	1200000	8509965	1041510	130129	134254	12444292							
1661	15	3200	1000000	7612553	816424	118899	77021	12217145							
1662	27	2895	1000000	7060070	621115	52871	47040	11014109							
1663	13	2300	1200000	7619208	931501	141670	75281	9585676							
1664	19	2814	1400000	6512004	960227	117789	44161	8932703							
1665	18	3000	2000000	7557439	804111	78210	162290	11302598							
1666	20	3227	1600000	7767161	612143	27035	35474	12542225							
1667	27	4170	1600000	10358418	881668	67681	90073	13964066							
1668	26	4201	600000	9962440	1019122	164211	202349	17511889							
1669	24	3000	500000	7408010	1000436	194954	416372	19680075							
1670	31	3700	800000	8042724	1079587	195860	257248	20165489							
1671	30	5200	1180000	8440687	1045967	177533	129757	20708607							
1672	28	5683	200000	5970759	841857	112327	112381	20993940							
1673	21	4000	geen gesonden	4863856	531510	geen retournen	63053	20308636							
1674	20	3360	1515000	8688475	875535	45737	65500	17232805							
1675	20	3800	1200000	8960247	976162	149095	187773	15003241							
1676	22	3600	1200000	9553388	1138607	145569	368651	13839135							
1677	17	3000	2200000	8277797	1016975	161184	148696	15094148							

1 Zie Deel II (V), blad. 292. N°. XLIX.

2 Zie de noot op blad. 292. Deel II (V).

3 Zie de noot op blad. 292. Deel II (V).

O. I. Comp., door den advokaat der Comp. P. van Dam, over de jaren
de jaren 1651—1677 ¹, aantoonende:

<i>Retouren uit Indiën, inkoop en hier te lande behouden gebr- veert, blykende by de liquida- tie ter vergadering van Seven- tien daervan gemaect.</i>	<i>Ooerwinsten in Indiën, als blyckt by de missiven en balancen, een jaer later hier te lande overgekomen.</i>	<i>Effecten, hier te lande, bestaende alleen in overkochte koopma- schappen, als by de Generale staten is te sien.</i>	<i>Peningen à Sep sto, waermede de Comp. hier te lande belast is, als by de Generale staten blyckt.</i>	<i>Generalen staet hier te lande, waerby gesien wort, wat de Comp. in ieder jaer te boven of ten agteren komt.</i>	<i>Affgften of vngdijctigen, hier te lande gedaen, volgens resolutie van de vergaderingh van de Seventiene.</i>
2699991	f 1152477	f 8796068	f 10429275	f 337701 te boven	15,0/0 in gelde.
2811243	484087	10322593	10584479	1511996 te boven	25 idem.
.....	1107526	9781722	11025033	446675 te boven	12½ idem.
10303299	ten agteren f 854621	11649545	11275419	4623140 te boven	15 idem.
.....	54837	10808505	12799618	85877 te boven	12½ idem.
.....	ten agteren f 37824	10675796	13132097	243740 te quaet	27½ idem
5804051	ten agteren 471062	8389630	11200578	599138 te quaet	geen.
.....	931696	7418983	10502365	60278 te quaet	40 idem.
1726552	366746	10129841	10980484	1268272 te boven	12½ idem.
3249988	743404	9930662	10836879	1615928 te boven	40 idem.
2133791	933366	9159876	10513603	1971947 te boven	25 idem.
.....	33180	8294326	10807953	333146 te boven	geen.
7443990	307211	6542912	11122941	1339087 te quaet	30 in gelde.
.....	163838	6697246	10841095	647328 te quaet	geen.
.....	1658508	6083500	11310114	586421 te boven	27½ in gelde.
3421926	1906687	7307067	10950884	1569436 te boven	geen.
2355657	2192201	4517915	11546602	2144614 te quaet	geen.
3141643	3303240	4779534	13911966	4458540 te quaet	12½ in gelde.
4001681	3067514	6684609	15196139	4539797 te quaet	12½ idem.
5009390	2660435	7964087	13933582	340712 te quaet	40 idem.
5146320	2344884	8533191	12166631	2910641 te boven	45 } idem.
3977041	1119617	8077687	11302193	2967241 te boven	15 idem.
.....	476558	12338941	11010798	1098074 te boven	33½ in obliga- tien op 't land.
2085641	ten agteren f 334425	7898257	11041198	832195 te quaet	geen.
3878781	ten agteren 1896564	4521525	10991073	5138409 te quaet	geen.
4127657	ten agteren 333498	5146761	10798099	3626048 te quaet	25 in gelde.
3577483	480916	5314511	10540504	2635961 te quaet	geen.